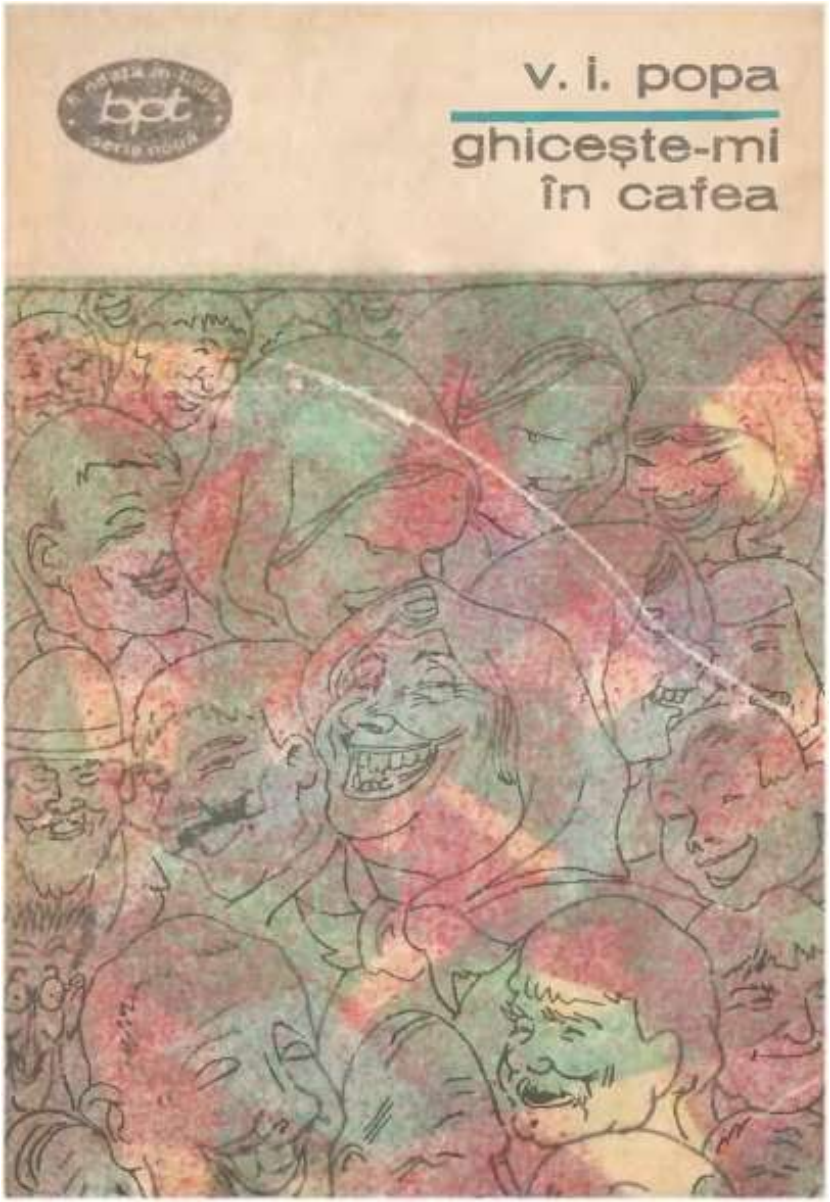

Victor Ion Popa
Ghiceşte-mi în cafea
NUVELE ŞI POVEŞTI

Note sărite

2 Se simţea prea mare pentru mica vitrină pe care i-o pregăteam (fr.).

1 În textul de bază: *avem*.

1 în textul de bază: *ce*!

(n.ed.).

2 Acei puţini pe care i-a iubit în mod echitabil JupstM (lat.) (n.ed.).

3 învăţaţi să cunoaşteţi dreptatea, şi să nu supăraţi pe Tei (lat.) (n.ed.).

¿120*

În textul de bază: *rotile*.

1 în textul de bază: *îmi pare bine*.

1 În textul de bază: *spaimă*.

1 în textul de bază: *pe întuneric*.

6 În textul de bază: *prăbuşesc*.

Victor Ion Popa Ghiceşte-mi în cafea

NUVELE ŞI POVEŞTI

PREFAŢĂ DE NICOLAE I.

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI e 197

PREFAŢĂ

Nuvelele lui V.I. Popa reprezintă o perioadă de tranziţie din activitatea sa, între 1932 şi 1942. Dezamăgit de experienţa de autor dramatic, regizor, director de teatru şi îndrumător al vieţii teatrale, el se refugiază prin romane, nuvele, schiţe şi povestiri, într-un univers imaginar, alcătuit din amintiri din copilărie şi adolescenţă, din experienţe trăite, plăsmuiri şi visuri, totul transfigurat de nevoia imperioasă de a-şi crea o lume proprie, în care se scufundă cu voluptate. Ne-o declară singur în interesanta scrisoare în limba franceză, probabil din 1938, adresată profesorului ceh Ioseph Kvapil din Kladno, astăzi

la Universitatea din Olomouc, traducător al romanului *Velerim şi Veler Doamne* în limba cehă (*Manascriptum*, nr. 3, 1971): *Comme cest gênant et peu agréable pour un non-lyrique de parler de soi*”[1], scrie el la început. Şi totuşi, la solicitarea corespondentului său, îşi face autobiografia şi bibliografia operelor publicate până atunci, cu unele indicaţii preţioase asupra procesului său de creaţie.

În mijlocuj marasm ulifl care îi copleşeşte dujJR ţffăsi 1 „*rămâne departe de teatru*”. Acum face jurnalistică şi scrie proză. Memoriile de război publicate în revista *Vremea* şi grupate în 1930 în volum sub titlul *Floare de oţel*, *roman de război*, cu desenuri făcute în tranşee, îi deschiseseră un drum nou. „El. *au fond d’une pauvre et triste nuit*, *je trouve mon sujet*, îl *s’est Jormé lentement*, *péniblement*, *parmi de lointains souvenirs 6 enfance*. *J’espérais tirer de tout cela une petite tourelle*. *peut-être même un petit roman*”[2]. De aici ideea originară, *La Damnation de Rianlache Pleşa*. devenii mai târziu romanul cu titlu folcloric şi de mare succes Velerim *şi Veler Doamne*, din 1932 (trei ediţii de câte 4.000 – 5.000 de exemplare) …*11* (Manlache Pleşa) *se seniaii trop grand pour la petite vitrine que je lui préparais*. Tot aşa de bine este primit romanul de aviaţie *Sfârlează cu fofează* (193 o, devenit recent temă de serial la radio. Trei ani mai târziu, în l. IIV.i, îi apărea în trei volume marea biografie a lui Aurel Vlaicu, *Maistoraşul Aurel*, *ucenicul lui Dumnezeu*, lucrare bogat documentată şi scrisă cu pasiunea celui care vedea în „flăcăul din Binţinţi”[3] un simbol al geniului

1 Cît e de jenant şi puţin plăcut pentru, cineva lipsit de lirism să vorbească despre sine (fr.).

2 Şi, în adîncul unei nopţi sărace şi triste, îmi găsesc subiectul. S-a format încet, penibil, printre îndepărtate amintiri din copilărie. Speram să scot din toate astea O nuvelă mică, poate chiar un scurt roman (f.r.).

3 Şi, în adîncul unei nopţi săracc şi triste. îmi găsesc subiectul. S-a format încet, penibil, printre îndepărtate aanintirt din copilărie.

inventiv românesc. „*Mă* – adaugă Victor Ion Popa în scrisoarea citată – *nar-ci*. *parlà*, *ai publié*, *dans* Gândirea, Vremea, Viaţa românească, *un peu partout*, *des nouvelles et al., écrrt Quelques pièces de dieâire*.”[4]

Trebuie să observ de la început aspectele aparent puţin! are în terminologia literară a autorului, oscilând uşor r *roman*, *romane mici*. *nuvele*, *poc*, *slin* sau *schiţ*, drept vorbind, termenii folosiţi de el se raportează riguros la structura, conţinutul şi tehnica textelor pl-Wicale. *Condamnarea lui Manlache Pleşa*, conceput iniţial ca nuvelă, creşte arborescent până la proporţiile unui roman construit, în mod excepţional, în jurul unui personaj central, dar angajat într-o intrigă poliţistă complexă, unde apar numeroase figuri specifice, un cadru social zugrăvit obiectiv, probleme ridicate şi tratate cu curaj şi o undă de lirism care învăluie pe eroul principal monumentalizat.

Volumele în care îşi grupează singur nuvelele, din care unele sunt de fapt povestiri sau schiţe de moravuri, „scrisori”, după titlul dat mai multor texte, sunt edificatoare pentru această potrivire între Litiu şi structura operei. Din *Floare de* oţel, *roman de război*, publicat în 1930 de editura „Vremea”, el extrage în 1936 o serie de momente şi potirele în volumul cu titlul popular *A fost odată* un *război* pentru colecţia „Cartea satului” de Fundaţia] Culturală, ilustrat, acum u alte desene ale autorului în locul firului epic al evenimentelor autentice de pe front, atestate de mine ca fost camarad al lui în luptele de la Mărăşti şi Oituz, în iulie 1917, ambii sublocotenenţi, comandanţi de plutoane în compania 10 a regimentului 12 infanterie, noul volum analizează douăzeci şi două de momente şi portrete tratate independent, în forma unor

---

¡Speram să scot din toate astea O nuvelă mică. poate chiar un scurt roman (f.r.).

4 Dar am publicat ici colo în Gindirea. Vremea. Viaţi Românească şi-n alte părţi nuvele şi am scris cîteva piest; de teatru (fr.V

nuvele scurte şi evocatoare ale vieţii de pe front.

Povestiri, cu prunci şi cu moşnegi din vechea „Bibliotecă pentru toţi" (1936) cuprinde şase nuvele concepute personal, marcate de prezenţa stăruitoare a scriitorului în simpatia caldă cu care îşi prezintă personajele, devenite caractere şi tipuri, în lirismul multor pasaje de evocare a satului Călmăţui din fostul judeţ Tecuci. Amintesc dedicaţia mişcătoare a comediei *Muşcata din fereastră* din 1930: „Călmăţuiului copilăriei mele şi mai alite părinţilor RAA şi tiaşului mefi, care îH-îiu-egggelit în lumea lor bună şi curată".

Nu sunt nuvele în sensul impus de nuvelişti ca Mérimée, Maupassant, Cehov, I.L. Caragiale, Jean Bart, Brătescu-Voineşti sau Sadoveanu, cu acţiune bine delimitată, de ton obiectiv şi compuse eu economie maximă de mijloace literare. Titlul volumului. *Povestiri*, dă drept autorului să dezvolte liber descrieri, portrete, dialoguri şi consideraţii personale, o notă de umor de esenţă populară sau, adesea, de duioşie în faţa dramelor din viaţa oamenilor simpli

Volumul *Ghiceşte-mi în cafea* (Editura „Ideea", 1938). după titlul primei nuvele, poartă în subtitlu o indicaţie de cochetărie sau de indiferenţă faţă de terminologia literară care s-ar putea considera fixată: „*Mic roman urmat de alte mici romane şi de altele mai mici pur şi simplu*". În realitate, Victor Ion Popa, care publicase deja *Floare de oţel*, *Velerim şi Veler Doamne* şi *Sfârlează cu fofează*, ultimele două romane, cunoştea exact condiţiile de cadru, conţinut, problematică, tipologie socială şi construcţie ale unui roman. Dar acest curios subtitlu ne lasă să înţelegem că fiecare din nuvelele sau schiţele volumului ar fi meritat o dezvoltare de roman.

Ultimul lui volum de nuvele, *Bătaia* (Editura „Vremea", 1942), după titlul primei bucăţi, nu poartă niciun subtitlu relativ la specia literară în care se

încadrează cele zece texte, din care două se intitulează *Scrisoare* şi, respectiv, *Scrisoare de Crăciun*, formulă ambiguă folosită şi în volumul *Ghiceşte-mi în cafea*. Aici găsim nuvela *Scrisoarea unui mort*, publicată mai întâi în volumul colectiv *Nuvele inedite*, eu portrete ale scriitorilor, apărut în 1935 la Editura „Adevărul”. Includerea acestei scrieri alături de nume consacrate în acest gen, ca I. Agârbiceanu, H. Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Gala Galaction, Anton Holban, Gib Mihăescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu, Al. Sahia, indică preţuuta de «are se liuecra deja Vif ter Ion Pupe imvelişti judecat după nuvelele publicate în reviste şi după micul volum *Povestiri cu prunci şi cu moşnegi*. Privită în ansamblu, această culegere de nuvele, inegală ea interes literar, arată cât de nesigură era noţiunea de nuvelă, în care s-au cuprins unele mici romane, schiţe, alături de aspecte încadrate astăzi în aşa numitul „gen scurt”.

Scrisoarea literară capătă la Victor Ion Popa configuraţia unui document psihologic şi social, luând chiar prin tonul liber de mărturisire intimă şi prin stilul epistolelor, direct şi familiar, nota de obiectivitate şi de autentic, deşi romanul epistolar poate fi suspect de artificialitate, mergând. pânia la monologul interior şi la stilul indirect liber. Scrisorile alcătuite de autorul nostru au ceva comun cu lumea pitorească din seria *Negru pe alb*, *Scrisori la un prieten* din volumul *Păcatele tinerelelor* al lui C. Negruzzi (1837), prin luciditatea criticii sociale, împletită strâns cu umorul indulgent, pe alocuri cu ironia şi sarcasmul atitudinilor, în fine prin simpatia umană şi duioşia faţă de cei loviţi de soartă.

Sub forma fragmentară de portrete, momente sau tablouri de moravuri, Victor Ion Popa reia unele aspecte din romane, din piese de teatru sau chiar din grafică. Marea lor majoritate constituie forme de scufundare în trecut, un apel nostalgic la anii copilăriei şi ai

adolescenţei. Sâr. t experienţe trăite sau visate, toate autentice prin adevărul vieţii, însă transfigurate spre tipic şi general. Când Balzac declara, în *Avant-propos* la *Comédie humaine*, în 1842, că a *idealizat* un neînsemnat tip de negustor francez din Paris, pentru a construi după modelul lui pe César Birotteau, eroul romanului eu acelaşi titlu, înţelegea prin asta că i-a atribuit o semnificaţie generală de *tip* valabil şi universal. Din „universul imaginar" al scriitorului, întreţinut din amintiri, experienţe, lecturi şi visare, se desface ficţiunea, adesea mai adevăraia det – îl viaţa trăită, tocmai prin puierea de sugestie a imaginii artistice a vizionarului.

Textul pleacă în nuvelele lui Victor Ion Popa de la oameni şi locuri autentice, purtând adesea numele lor adevărate sau uşor modificată Dar acest material brut, plămădit ani de-a rândul în lumea lui imaginară, frământat în amintire şi prelucrat prin vis şi imaginaţie, capătă valori noi de ordin etic şi estelic. Amintesc aici tfâteva versuri din poemul lui, *Visează*, în volumul postum *Cântecele mele*, care, scris de el în literă veche şi ornat cu motive decorative din tipărituri religioase, străjuia la capătul patului, ca o profesiune de credinţă şi ca o deviză eroică de viaţă artistică! *Visează*!

N-ai săgeată în întind, ai visul.
Te piept n-ai zale, ai visul
N-ai coif, n-ai lance, n-ai arcuri, n-ai cui
Ai visul, visul, visul…

Mii ne doar visul rămân cest vis constructiv se manifestă activ în procesai de frământare interioară a materialului adunat cu anii, agitat în chip surd sau lucid şi izbucnind în creaţia literară, când totul s-a limpezit. Memoria afectivă, care îi permitea să deseneze portrete şi caricaturi din memorie, iurprinzând cu un ochi pătrunzător şi sigur trăsăturile specifice unui caracter, i-a îngăduit şi readucerea în planul conştiinţei artistice, la intervale de

mulţi ani, de date din copilărie sau adolescenţă, însă modificate conştient sau nu. potrivii psihologici lui din momentul când – elabora aceste romane, piese de teatru, nuvele sau portrete desenate. Nu pot uita seria de variante ale figurii scriitoarei Natalia Negru sau po ale unei frumoase studente de la Medicină din Iaşi, căutările în studiul autoportretului sau în ieouna Mariei Mohor, reluate obsedant. Într-o continuă spiritualizare a modelelor vii.

Bevendrea nostalgică spre o copilărie pierdută, „în căutarea timpului pierdut”, se încarcă astfel cu o doză puternică de melancolie şi regret, de duioşie şi lirism în favoarea celor obidiţi şi cu o notă severă de condamnare n asupritorilor care degradau pe ţărani şi umileau pe micii funcţionari.

Este caracteristică pasiunea cu care acest scriitor din popor, nepot de răzeş, intelectual în a doua generaţie, deşi trăind în Bucureşti cu începere din 1919, se întoarce după 1930 la lumea lui dragă din Moldova, unde crescuseţi unde înfruntase primele experienţe: vocaţia irealizabilă a teatrului, prezenţa morţii pe front, anii de studenţie şi debutul literar şi teatral laborios. Copleşit de atmosfera de intrigi din lumea teatrului şi de arivismul vremii din Bucureşti, el se împrospătează în lumea „bună şi curată” din anii tinereţii, el respiră prin *Ciuta*, *Muşcata din fereastră*, *Take*, *larike şi Cadir*, *Velerim şi Veler Doamne* şi *Sfârleazăcu fofează*, prin volumele de nuvele şi prin publicistica lui îndreptată vehement împotriva oportunismului şi a înstrăinării în artă, afirmtncl specificul naţional ca principiu de creaţie artistică, singur capabil să ne afirme pe plan universal... *Arta* – scrie *el* – *acest fum uşuratic şi frumos al trăirii*, *durează p asie veacuri şi e singura carte de vizită pe care o poate* de *pune un neam la poarta veşniciei*

Specificul naţional, el l-a servit cu luciditate, talent polivalent şi cu îndârjire. printr-un roman ţărănesc ca

Velerim şi Veler Doamne, printr-un teatru de esenţă naţională şi de înalt nivel artistic, ca text şi spectacol, diferenţiat după categorii sociale: copii, muncitori, Studenţi.*SFâr lează cu fofează* şi *Maisloraşul Aurel* afirmau geniul creator al poporului nostru. Muzeul Satului, organizat de el şi H. Slalil, în 193G, la iniţiativa prof. D. Gusti, dădea o idee de creaţia artistică populară. Iar pavilionul românesc, ridicat de el la Expoziţia Internaţională din Paris în 1937. În calitate de comisar peri erai, afirma rmiliii-Srile noastre pe toftteplanurile. Toet* acestea deveneau simboluri artistice şi vii ale specificului naţional.

O analiză a temelor tratate în volumele de nuvele va putea releva unele elemente din metoda lui de creaţie. Va fi şi o contribuţie personală la geneza acestor povestiri şi la „biografia" lor.

Volumul *A fost odată un război*, apărut în colecţia de profil popular „Cartea satului", la care Victor Ion Popa a colaborat eu piese scrise pentru popor, cu indicaţii pentru punerea lor în scenă, este extras din romanul de război *Floare de oţel*, dar redus la câteva aspecte tipice pentru viaţa de front: figuri pitoreşti de ţărani-soldaţi ca *Bocăneaţă*, *Fălfăloaia* sau umilul *Moş Păscaru*, gradaţi isteţi ca sergenţii Gâlcă şi Iancu sau *Plutonierul Noaţă*, un ofiţer curajos ca locotenentul Florea Dimitriu, zis *Spaimă Rece*, ofiţerul francez Chamard de la regiment, momente grave şi solemne ca *Două ceasuri de pace*, acordate pentru îngroparea morţilor, *Gândirea năprasnică*, *o* imagine cruntă a luptei în ofensiva noastră de la Mărăşti.

Ca martor al celor patru luni petrecute împreună cu el în tranşee şi lupte, pot confirma că toate faptele relatate sunt perfect exacte. Dar viziunea de patriot şi de umanist, apropiat cu căldură de ostaşi, îi aparţine. A iubit soldaţii, i-a înţeles şi s-a făcut iubit de ei prin curajul cu care le-a împărtăşit greutăţile şi prin iniţiativele dovedite în

recunoaşteri îndrăzneţe şi în cursul luptelor de la Mărăşti şi Oituz. Antirăzboinic, el a acceptat cu seninătate răspunderea de comandant de pluton. Tonul simplu de povestire epică, presărată cu momente de destindere, de umor şi de anecdotică iarăşi autentică, respiră atitudinea lui de dârzenie în faţa morţii şi admiraţia lui pentru ţinuta hotărâtă, pe alocuri resemnată a soldaţilor, dar nu-şi ascunde durerea în faţa ofensivei zadarnice de la Mărăşti din iulie 1917, soldată cu mari pierderi. Urmând chiar titlul acestei culegeri de momente şi portrete, *A fost odată un război*, autorul povesteşte întâmplări şi acţiuni izbitoare, fără retorică grandilocventă, dar aplecat eu simpatie asupra oamenilor expuşi morţii şi privind viaţa de front cu ochii lor de oameni chinuiţi. Stilul oral de povestire, abundenţa dialogului angajat eu ostaşii, foarte semnificativ pentru optica şi judecata lor de bun simţ, adesea de revoltă deschisă, conferă acestor pagini un farmec dureros de experienţă umană largă, realizată în condiţii dramatice. Mai subliniez contrastul dintre un ofiţer original ca locotenentul Florea Dimitriu din nuvela *Spaimă rece* şi unii comandanţi fără simţ de răspundere în luptă.

Pentru nuvelele din micul volum *Povestiri cu prunci. şi cu moşnegi* se referă la satul Călmăţui, unde se petrece acţiunea din *Velerim şi Veler Doamne* şi aceea din *Muşcata din fereastră*. Înspre *stea au călătorit*, scriitorul povesteşte drama unui elev, fiu de preot, care, pornit eu căruţa de la Tecuci spre Călmăţui, după darea vacanţei, pe o vreme de viscol cumplit, este doborât de stihii tocmai în Ajunul Crăciunului, când copiii umblă cu colindul, şi este găsit îngheţat dar neatins, lângă calul de la căruţă sfâşiat de lupi. Se ştie ce dragoste deosebită a purtat Victor Ion Popa copiilor, cărora le-a consacrat o emisiune de Radio în 1934, „Jurnalul copiilor”, adresat direct acestora, la nivelul lor de înţelegere, apoi teatrul pentru copii, unde a contribuit eu piese reluate şi astăzi şi cu spectacole foarte reuşite la

„Teatrul Muncitoresc”. Se pare că nenorocirea lui Mitrică este inspirată dintr-o întâmplare adevărată, ai cărei eroi am fost noi doi, cei doi fraţi. Elevi ai Liceului Internat din Iaşi, am pornit cu sania de la Călmăţui la gara Iveşti, pentru a reveni la Iaşi după vacanţă. Era o iarnă cumplită, cu zăpadă înaltă, care astupase drumul, obligându-ne să mergem pe câmp. Nu pot uita cele patru ore de luptă cu zăpadă viscolită, nici momentul când, trecând

Ja* druiD. W înlocuită de omul faţă ne ducea cu o creangă dintr-un salcâm de pe margine. De-a lungul acestei aventuri credeam că auzim lupii… în versiunea atât de dramatică a nuvelei, reţin evocarea halucinanta a viscolului şi puterea de sugestie a frânturii de colindă, repetată ca un laitmotiv.

Froim, jupânul satului imaginează prezenţa unui circi urnar evreu la Călmăţui, om cu dragoste de copii şi alungat de oameni când vântul răscoalei din 1907 ajunge şi în acest sat liniştit. Ostil prejudecăţilor antisemite, Victor Ion Popa a privit cu înţelegere drama evreilor români, atribuindu-le chiar calităţi morale deosebite, culminând cu comedia sa cea mai reuşită, *Take, Ianke şi Cadâr*. Froim cade victima acestor prejudecăţi, deşi tot satul îi preţuieşte duioşia cu care întâmpină copiii. Fugit din sat, el moare puţin mai târziu de o aprindere de plămâni. Fraza stereotipică cu care abordează copiii: *„Ei… mă hoţule, mă… Ce treci aşa pe lângă mine de te faci că nu mă vezi*? ilustrează „căldura cu care bunul negustor ovreu îi tratează.

Nuvela unde satul Călmăţuj apare mai complet este *Balaurul de la iezătură*. Toate personajele pomenite sunt autentice cu numele şi cu fizionomia lor proprie. Radu Marfnică. Ţăran încremenit în superstiţii şi născocitor de poveşti, era tatăl unui vrednic colonel intendent şi al unui agronom, ridicaţi prin şcoala primară „Tache Anastasiu” din Călmăţui, patronată de Academia Română, învăţătorul

Beldea, de fapt Ion Beldie, era directorul şcolii şi naşul scriitorului, menţionat în dedicaţia *Muşcatei*, model al lui conu Grigore din piesă, entuziast animator, alături de tatăl nostru, învăţătorul Ioanpopa. În munca de ridicare a modestului sat. Vasile Fotache era cântăreţ la biserică şi pedagog în şcoală. Fete ca Zoiţa, Anica Bulbuc şi Mărgărinta Mazilu erau colegele noastre de şcoală, fixate cu epitete care le surprind temperamentele. În *Moşia Călmăţui*, broşură publicată de inginerul Ştefan Demetrescu-Vergu din administraţia Academiei Române, alcătuită de cei doi învăţători, numele acestor familii, ca şi ale celor din *Velerim şi Veler Doamne*, se pot găsi în tabloul cu lista locuitorilor din sat, cu familia şi puţinul pămin-l pe care îl aveau, îezătura care deschide valea din sat a existat. Acolo ne scăldam vara.

Victor Ion Popa confruntă pe Radu Marinică, mitoman şi născocitor de primejdii imaginare, cu învăţătorul Ucidea, care se sileşte, dar fără succes, să dovedească oamenilor din sat că „balaurul de la iezătură” nu-i decât un şarpe obişnuit, pe care îl pot prinde şi copiii. Interesul nuvelei stă în vioiciunea dialogului dintre cei doi. Din replici apar firele şi opticile lor, prin lexic, fonetică. structura frazei. Tonul de haz popular, ironia promptă a lui Radu Marinică, subliniată şi de galeria ţăranilor martori la dispută, înclină în favoarea lui.

Un conflict analog opune pe moş Petrache Marin din *Duşmanul trenului*, căruţaş din Minerii Ungureni, amintind pe Nichifor Coţcarul. ideii de tren. pe care n-o înţelege şi n-o aprobă. La prima lui călătorie cu acest mijloc duşmănit, el piere într-un accident împreună cu mulţi alţii.

Problema familiei, adesea reluată de autor sub aspeele deosebite, se pune şi în *Meteahna coanei Dara*, nevastă cu 14 fele bine măritate, dar tare scârbită de bărbatul ei, Hristache a Lupoaei, că nu i-a dat şi băieţi. Dar când, în golul lăsat de plecarea fetelor, revine Tudora

acum despărţită, amândoi părinţii sunt fericiţi. Remarc aici, ca şi în alte nuvele, folosirea de citate folclox-ice originale sau creaţii proprii pe ton popular, alături chiar de *Psalmi*. pentru a aduce în desfăşurarea acţiunii anumite momente din experienţa satelor.

Puţin verosimil îmi pare finalul din *Moş Dragaţi milogul*. om trăind din mila tuturora. La moartea lui, se descoperă în rotile căruţei rămabit fără «tăpân, o merl colecţie de bani de aur şi argint…

Poate că Victor Ion Popa era întemeiat să numească nuvelele din volumul *Ghiceşte-mi în cafea*, „mici romane”. Fiecare din cele zece nuvele, de întindere inegală, are structură de roman, cu intrigă complexă, conflicte sociale sau de familie, cu personaje interesante şi cu probleme psihologice privite în adâncime. Prin densitatea lor, în ciuda dialogurilor foarte vii care ocupă un loc dominant, ele realizează mai complet definiţia clasică a nuvelei ca domeniu restrâns, concentrare extremă şi economie de mijloace literare. *Ghiceşte-mi în cafea*, care dă şi titlul volumului, şi *Scrisoarea unui mort* iau formă de scrisori, în care autorul excelează prin tonul direct şi familiar, prin stilul oral în povestirea faptelor, prin libertatea totală de construcţie literară, mergând până la tehnica subtil., a monologului interior. Accentul de mărturisire din prima nuvelă, unde personajul fictiv, om în vârstă, îşi motivează despărţirea de prima soţie şi recăsătorirea cu o femeie bănuită fără temei de viaţă liberă, dă textului o linie patetică de pledoarie prezentată avocatului, care îi va susţine procesul de divorţ la tribunal. Eroina, mult invidiată de colegii de birou, era solicitată să dea şefului în cafea, de unde familiaritatea cu el şi reputaţia falsă că i-ar fi amantă. Ghicitul în cafea apare ca un argument şi o explicaţie valabilă pentru buna credinţă şi corectitudinea Aglăiţei Sotir.

În jurul acestor două personaje se ţese o intrigă de

bârfeli şi comentarii, prilejuite şi de atitudinea ei demnă la înmormântarea lui Stelian Tănăsescu, şeful care o sprijinea şi era considerat ca amantul ei. Autorul urmăreşte cu ascuţime psihologică procesul de transformare a interesului cresând al eroului central pentru femeia hulită, de la simpla solicitudine, la înduioşare, apoi la o dragoste reală, care îl îndepărtează de soţie şi îl împinge căsătorie cu enigmatica Eroină, considerată de ei victimă. *Ghiceşte-mi în cafea* este într-adevăr un „mic roman”, totodată satiric şi pasional, un tablou de moravuri, cu un oarecare iz provincial.

Scrisoarea unui mort poate fi şi ea considerată ca un „mic roman” psihologic pe fundal social. Autorul ci, considerându-se singur ca „un om de prisos”, un fel de Oblomov, a încercat să se sinucidă, dar n-a reuşit. Într-o scrisoare îşi anunţă fratele cum, graţie unui aparat special, oare apasă automat pe trăgaciul revolverului, este sigur că, fiind culcat şi adormit nu va mai rata noua tentativă disperată. Sunt, în aceste pagini ferme, consideraţii pătrunzătoare relative la viaţă şi la moarte, procese corelate în funcţie de rostul activ al omului în societate. Moartea îi apare ca un final logic, necesar, o eliberare: „Ei bine, nu-mi trebuia viaţa asta. Şi altminteri eram obosit de ea… D-apoi, sub forma asta sălbatică, în încarcerarea asta totală a sufletului. Acum însă sparg zăbrelele… În sfârşit răsuflu”.

În această categorie de nuvele psihologice pot fi clasate şi alte bucăţi din volumul *Ghiceşte-mi în cafea*. *1, 1 încercarea puterilor*, *sau alegerea omului de neom*, se sprijină pe procesul de conştiinţă al unui antreprenor de bâlci, instalat la tradiţionalul iarmaroc anual de la Râlad, al cărui „berbec pe şine” verifică puterea bărbaţilor, afirmând pe cei slabi, umilindu-i însă dinadins pe cei consideraţi voinici, ca „Atletul”. Complexul de superioritate al acestora din urmă face loc unei deprimări

fizice şi morale care îi duce la moarte, în timp ce acei slabi trupeşte devin curajoşi şi îşi etalează succesele în faţa femeilor. În pragul morţii, antreprenorul mărturiseşte că „a ucis” din răzbunare personală peste douăzeci de oameni cu aceste „jucării” de iarmaroc. Nuvela este înfiripată cu amintiri de la bâlciul din Bârlad, care înviora monotonia vieţii provinciale.

acelaşi timp, nuvelă psihologică şi cu implicaţii – şti) claie, *Scria Tăchilu Cantemir* pune problema decalajului dintre succesele obţinute de elevi, prin muncă, la şcoală şi reuşita adesea surprinzătoare din viaţă a altora, datorită mai ales întâmplării sau dibăciei suspecte cu care au răzbit, parvenind la situaţii înalte. Geneza nuvelei se află în experienţa „Asociaţiei foştilor elevi ai Liceului internat din Iaşi”, şcoală întemeiată ca „liceu model” de Spiru Haret în 1895 şi care şi-a sărbătorit cu mare fast, în octombrie 1970. cei 75 de ani de existenţă. Potrivit unei tradiţii, la 21 mai, ziua patronului liceului, legat de numele lui Costache Negruzzi, se întruneau în fiecare an serii de foşti elevi la 10, 20, 30 până la 50 de ani de la absolvire. Se ştie că această şcoală de elită intelectuală, încadrată cu profesori aleşi, cu elevi selecţionaţi prin concurs, prin regimul ei de internat şi prin atmosfera ei democratică, a dat promoţii remarcabile de cadre în viaţa socială, ştiinţifică, artistică a ţării.

Victor Ion Popa evocă atmosfera solemnă şi totodată familiară a unei asemenea întruniri, din care nu lipseau nici salutul fanfarei liceului, nici prezenţa unui profesor-tip, August Robu, creionat ironic pe modelul lui August Scriban, distins latinist şi filolog, autorul *Dicţionarului limbii române*, nici ceremonialul pentru pomenirea celor dispăruţi, nici apelul promoţiei. Absolventul cel mai „reuşit” al promoţiei din nuvelă este Tăchiţă Cantemir, ajuns ministru, deşi anii de şcoală însemnau amintiri de elev mediocru. Iar adevăratul şef al promoţiei era Vasiliu

Constantin, rămas mic funcţionar de birou. Un coleg arc curajul să-l indice pe el ca şef al promoţiei, în ciuda aşteptării iritate a ministrului, impacientat că nu se vede reprezentant al seriei. Vasiliu Constantin arată, în cuvântul său, că adevărata selecţie de valori sociale şi morale se stabileşte în munca de pe băncile şcolii. El aminteşte, în hazul colegilor, seria de porecle date elevului Cantemir Tăchiţă şi apostrofa crudă „să tacă idiotu' –, care i se arunca adesea de către colegi. Printr-o crudă ironie, aceleaşi cuvinte vor servi de apostilă a ministrului pe cererea de demisie a funcţionarului Constantin Vasiliu, care înţelegea să tragă astfel consecinţele atitudinii ireverenţioase faţă de colegul ajuns ministru.

Nuvela este scrisă cu vervă tăioasă şi cu o mare putere de evocare a acestor întruniri, la care autorul a participat adesea. Adaug că numele lui figurează pe placa le marmoră din holul Liceului Internat, tablou de moare, unde sunt menţionaţi premianţii şi personalităţile afirmate în viaţa ţării. Scriitorul nostru face part*? din a doua categorie. *Scria „Tăchiţă Canâemir"* se revelează şi ca o lucrare de moralist atent la contrastele din viaţa socială, în care distinge cu ascuţime aspecte ale absurdului. El tratează cu ironie crudă pe elevul mediocru şi ajuns ministru prin oportunism politic. În schimb, priveşte cu simpatie pe premiantul ratat. Textul respiră atât adevăr, încât revista *Corolar*, publicată de elevii Liceului Internat, a crezut oportun să reproducă această nuvelă în numărul ei festiv la sărbătorirea celor 75 de ani ai liceului. La expoziţia de realizări plastice ale Internişţilor, organizată atunci, a figurat şi o colecţie de desene, caricaturi şi schiţe de decoruri semnate de Victor Ion Popa.

Cum o indică şi tiilul ironic, *Fiica spiritismului*, această schiţă de moravuri, situată într-un sat din ţinutul Romanului, probabil Porceşti, unde tatăl scriitorului a fost învăţător şi unde el şi-a făcut primele clase primare,

reconstituie un cerc de rude şi prieteni care recurg la spiritism pentru a şti cu care fete din sat se vor căsători doi tineri. Autorul reuşeşte să fixeze cadru] social şi familial şi o serie de fizionomii bine diferenţiate prin limbaj, replici şi atitudini.

În *Spaima caa cumplită*, regăsim atmosfera mediocră de familie burgheză dintr-un oraş de provincie, cu preqcu plui reduse la canean urii viaţă mondenă, proiecte de căsătorie, întâmplări care se precipită când Pătruţ, rămas încă burlac la 30 de ani, pleacă în Macedonia în căutarea unei neveste, spre marea decepţie a familiilor cu fete de măritat din oraş. Surprins acolo de un mare cutremur, el suferă de „spaima cea mare”, produsă de un vis, comunicată în stil de Tartarin din Tarascón prietenilor lui curioşi să afle ce a făcut acolo. Spre uimirea tuturor, după ce le desfăşoară aventurile lui, în parte visate, prezintă triumfător martorilor uimiţi pe splendida grecoaică Astynomeia, adusădin călătoria sa la Salonic, în câteva pagini sugestive, eroul face teoria visului treaz care l-a dominat câtva timp şi din care a reieşit acum în fine o hotărâre.

Aceeaşi societate de profesori dintr-un oraş de provincie revine în schiţa... în *din America*, unde un profesor de latină, Ovidiu Stoica; iată oricând la citate latineşti, explică colegilor lui tu a câştigat lozul cel mare, mizând stăruitor timp de zece ani, după calculul probabilităţilor, pe şansa reuşitei. Nuvela este animată de dialogul dintre fericitul câştigător şi colegii lui, la care intervin şi soţiile lor, ce îl întrerup cu obiecţii naive şi cu întâmplări analoage, cu cazuri de rude plecate în America, îmbogăţite sau sărăcite acolo. Povestirea la persoana întâi îi dă ocazia scriitorului să-şi dezvolte virtuozitatea de narator şi de autor dramatic care, alături de trăsăturile caricaturale, familiare desenatorului, prinde tipurile în adâncime, face din replici note caracterologice definitorii

şi mijloace de a conduce acţiunea.

Ultimele nuvele din volumul *Ghiceşte-mi în cajea*, *Crăciun specific naţional* şi *Moş Costea bea. De ce*? ţin de domeniul psihologic. Schiţa *Moş* Costea *bea. De ce*? zugrăveşte portretul psihologic al, unui băutor. Tonul glumeţ merge totuşi în adânc în explicaţia acestui viţiu cu rădăcini în însăşi existenţa unui ţăran, cu viaţa lui familială plină de necazuri şi ea n» voia de „a uitn. Treptat, autorul înlătură diferitele ipoteze, dezminţite de viaţa lui Moş Costea, care explică singur, abia în încheiere, limpede şi treaz, îndepărtând cu umor tentative de înţelegere ale povestitorului: „Te miri că-s treaz? De-acu' încolo şi cel puţin un an de zile sunt limpede la cap. Mi-am isprăvit în sfârşit tot vinul care-mi rămăsese nevândut". Apoi ne lămureşte: „Înţelegi dumneata, nu voiam să las să se strice"... Nuvela se adaugă unor cărţi pitoreşii ca *Ţara vinurilor* de Constantin Prisnea sau a unor fragmente ocnologice ca ale lui Păstorel Teodoreanu, care au pus în valoare tradiţia noastră istorică şi literară a vinului, mijloc de veselie sau, dimpotrivă, mijloc al oamenilor de a uita, refugiaţi în acest „paradis artificial".

Nuvela de rezistenţă a volumului *Ghiceşte-mi în cojea* este, desigur, *Dispariţia lui Max Edelstein*, mie roman poliţist, care confruntă pe un om de afaceri evreu, găzduit printr-o întâmplare de un preot de sat şi pus în contact cu ţăranii, condiţie care îl îndeamnă să-şi ascundă, din prudenţă, originea etnică sub numele de Ton Vasilescu. El este antrenat într-o aventură absurdă şi amuzantă, cu deznodăinint în arestul poliţiei din Bârlad. Ion Vasilescu era considerat acum ucigaşul lui Max Edelstein. Soţia lui oferise chiar un premiu mare pentru aflarea ucigaşului...

Aventura este povestită cu vervă şi bine condusă, cu portrete vii, cu tabloul colectiv al masei de ţărani împărţiţi în tabere politice adverse, cu un dialog care întreţine interesul naraţiunii – şi cu surprize bine dozate în

desfăşurarea acestor evenimente absurde; simpatia umană învăluie deopotrivă pe Max Edelstein, victimă a unei greşeli, pe părintele Neculai Irimia şi pe ţăranii din Iepureni, doritori să obţină prin Ion Vasilescu, personaj considerat providenţial, nu numai o semănătoare, angajată de el, dar chiar o batoză pentru obştea în fii niţi-detrarnit*, fa propuntrée piwttiioi; iowrtă îl; f Bif

Vasilescu".

Ultimul ciclu de nuvele, *Bătaia* (1942), cuprinde povestiri din care se desprind preocupări sociale şi morale tipice pentru întoarcerea scriitorului în lumea copilăriei şi a adolescenţei, „paradis pierdut" evocat, cu nostalgie, dar şi cu ochi critic în faţa realităţilor crude din sate şi din lumea micii burghezii. Trebuie să subliniez aici pe scriitorul cu vederi democratice înaintate în problema ţărănimii, pe care a cunoscut-o în anii petrecuţi în satul Călmăţui.

În prima pagină din nuvela *Paşa cu trei tuiuri*, el no face o mărturisire preţioasa relativă la motivul sufletesc care l-a făcut să revină cu voluptate la anii din trecut, la locurile şi la oamenii de atunci, care îl făcuseră fericit odinioară. Modelele lui de viaţă au fost cei ci în familie, asociaţi direct la nostalgia copilăriei: „Căci mie mi-a fost drag să visez o Iun. c. plină de oameni buni. Mi-a plăcut să înţeleg că femeile sunt blajine ca mama şi bunicuţa mea bătrână, că oamenii sunt cuminţi şiblânizi ca tata şi ca moş Gheorghe, sfântul bunic cu căciulă ţurcană, mustaţă de oală, bătrân şi înţelept ca Scriptura pe care o ştia pe de rost şi drept la cuget, cu privire»! tare şi albastră din singurul lui ochi viu.

Dar, mai ales, am vrut să crez că numai răutatea poate să nu vadă în oameni lumina lui Dumnezeu, ci bagă de scamă catranul înecăcios al iadului din ei".

Aceste vorbe emoţionante explică dubla atitudine manifestată în nuvelele din *Bătaia* – dragostea fierbinte

pentru ţărani şi pentru cei „umiliţi şi ofensaţi”, copii Sau oameni maturi, interesul şi dragostea arătată faţă de durerile lor, pe de o parte. Te de altă parte, condamnarea aspră a celor puternici şi neomenoşi, oameni fără suflet, urâţi şi blestemaţi de victimele lor. Poate surprinde contradicţia lui Victor Ion Popa, care vede cu simpatie pe boierul tradiţional Sachelarie din *Paşa cu* ftăă tuiuii tovât şi ţie perfidia recmul Tircub Anastasiu, fost arendaş şi stăpân pe moşii, sau pe prefectul Ghiţă Stratulat din *Platon Hagiu*, care, după ce i admonestat violent pe ţăranii răsculaţi, se înduioşează pentru situaţia lor jalnică şi le declară, teatral, că se simte „amărât” de cruzimea răzvrătirii. Iar, după ce a ascultat plângerea vehementă a lui Platon Hagiul, „i s-a părut că intră veşnicia într-însul”. Victor Ion Popa crede în om. În îndelungatul lui vis treaz, care readuce în conştiinţă şi în planul creaţiei realităţile trăite, întrevăzute sau numai imaginate odinioară, amintirile se învălmăşesc mai întâi haotic, înăsprind unele aspecte, privite cu ochiul de odinioară, dar modificate considerabil de creatorul de azi, cu ideologia, conştiinţa lui socială, literară şi estetică. În acest senis, unele judecăţi de condamnare se adâncesc, altele se atenuează sau se uită, estompate de timp, fără o logică valabilă. Iar când îi răsar în minte „oameni haini şi întâmplări grozave”, el încheie cu acelaşi crez optimist: „Iar cugetul clar al copilărici mele arde până azi, în jurul acestei podoabe de urgie, nourând întreaga seninătate a dragostei de oameni, cu care m-am născut şi în care aş voi să închid icii îi în ziua sorocită mântuirii inele…”

Paşa cu trei l-uimi. este biografia romanţată a unui ciocoi de la sfârşitul veacului trecut, arendaş grec ridicat de jos, ca şi Dinu Păturică al lui N. Filimon, la situaţia. Se proprietar a doua moşii din ţinutul Tecuciului şi stăpân în ordinea politică pe trei judeţe: Tecuci, Covurlui şi Putna, cele „trei tuiuri”, după o denumire turcească. Nuvela se

întemeiază pe o documentare directă, dar şi pe unele legende ţesute şi rămase în tradiţia orală a satului Călmăţui. Victor Ion Popa îl priveşte pe Ţache Anastasiu ci ochii câăcaşilor jefuiţi şi trataţi ca vite de muncă. În această privinţă, este un contrast izbitor între viziunea de natură populară a scriitorului şi cea de aspect oficii fi convenţional propusă de brojufă deja menţionată, *Moşia Călmăţui*, publicată de Academia Română, unde Tache Anastasiu este considerat ca binefăcător al ţăranilor prin donaţia făcută Academiei Române, prin testament, a moşiilor Ţigăneşti şi Călmăţui, amândouă din ţinutul Tecuciului, cu conacele şi inventarul lor. El cerea ca la Ţigăneşti, în palatul Vogoridi, locuit odinioară de poetul Costache Conaclii, să se facă o şcoală de agricultură, iar la Călmăţui conacul să devină şcoală primară, unde copiii să primească haine, cărţi şi întreţinere, luând chiar ulterior regim de internat. Această aşezare, condusă între 1903 şi 1913 de învăţători inimoşi ca Ion Beldie şi Ioan Popa, apoi de C. Ilarion şi alţii, a dat rezultate deosebite, atât pe plan şcolar şi cultural, cât şi în viaţa social-cconomică a şalului.

Paşa cu trei lui un este construită ca o dramă, unde cele patru acte înfăţişează momente capitale din viaţa lui Tache Anastasiu: ascensiunea ciocoiului prin vicleşuguri, în dauna boierului. Se helaric; „paşa cu trei tui un „şi stăpânirea lui ticăloasă; ridicarea Ilenei, ţărancă isteaţă, ajunsă soţia noului boier – duduca Ileana – şi conducătoare efectivă a moşiei; în fine, decăderea lui Tache Anastasiu. moartea lui şi tentativa neizbutită a ţăranilor de a face să dispară sicriul cu trupul lui, aruncat din tren în apa Siretului, în forma unei „justiţii populare”, executată de clăcaşi, care nu voiau să-i primească trupul în biserica din Călmăţui.

În actul I, conflictul se desfăşoară strâns, între conu Sachelaric, considerat boier omenos, şi Tache Anastasiu. Înarmat cu mijloacele unui om lipsit de scrupule. În al II-

lea, ciocoiul ia profilul odios al „paşci cu trei tuiuri”. În actul III, el este înfrânt şi dominat de energica duduca Ileana. În ultimul act, izbucneşte mânia ţăranilor şi azvârlirea sicriului în Şiret, sancţiunea postumă pentru ticăloşia vieţii lui. Secvenţele motivate de personajele înfăţişate în acţiune, prind relief prin dialog şi atitudini tipice.

O situaţie revoluţionară oglindeşte nuvela *Platon Hagiul*, pornită din unele amintiri de la începutul de răscoală ţărănească din Călmăţui, în martie 1907, la care am asistat şi noi, atunci elevi. Adunaţi în curtea şcolii, fost conac al lui Tache Anastasiu, dominat de un foişor semeţ, oamenii au cerut învăţătorilor să li se dea pământ, au alungat din sat pe administratorul moşiei, dată atunci în arendă, şi au dat foc hârtiilor aflate în biroul acestuia. Însă Victor Ion Popa procedează şi aici ca om de teatru, preocupai să prezinte artistic ciocnirea dramatică izbucnită între cele două mentalităţi rivale, dezvoltând fictiv tipuri opuse: prefectul, om al stăpânirii, care vrea să restabilească ordinea în sat şi se arată mânios pe ţăranii care au recurs la violenţă; pe primul plan, masa de ţărani răzvrătiţi, din care izbucneşte impetuos bătrânul clăcaş Platon Hagiul. Acesta înfruntă cu dârzenie pe prefect, reuşind să-l impresioneze. Între cei doi protagonişti apare figura degradată a primarului, fixat într-un portret realist, care aminteşte arta de caricaturist a scriitorului, capabil să-şi fixeze personajul prin câteva trăsături, aşezându-l aluziv în lumea animalelor: „Primarul, vulpe grasă şi roşcată, cu ochi mici, fără piele, gât subţire, cu pielea creaţă a curcanului şi pântee revărsat peste brâul alb, ciuciulit de greutate, i-a făcut temeneaua grăbită: «Trăiţi, dom prefect»”.

Dialogul prefectului cu Platon Hagiul se înăspreşte şi câştigă în densitate şi dramatism. După tabloul mizeriei din sat, răzvrătitul îl întreabă agresiv pe prefect, pentru a

justifica răscoala:

„— Apăi… ce era de făcut?…

— Să aşteptaţi.

— Aşteptăm de trii ani – că de – atunci am făcut lăcrămaţie…

— Să mai fi aşteptat!!

La care Platon litigiul replică tăios: – Apăi, coane, bine ar fi dacă păcătoşii iştia ar fi puiul bă spuie şi ei tot aşa plozilor care ţipau după măligă; «Rabdă, mă tată, până o vini revizia… că peste un an – doi… tot are să vie…»

În faţa prefectului înduioşat, Platon Ilagiul ia asupra lui vina că i-a îndemnat pe oameni la revoltă şi îi aratemâna fără degete, tăiate de securea unui vecin cu care se încăierase pentru pământ:

„Iaca, dom-prefect, aşa se face că eu, care blăstăm pe tine taie un pui. i-am îndemnat să puie mâna pe topor? i pe coase…”

În celelalte nuvele din *Bătaia*, găsim mărturii – arc privesc viaţa conjugală a micii burghezii (*Bălaia*, *Scrisoare*. *Cravata*); degradarea omului prin situaţii umilitoare (*Ghetele lui Năstasă*, *Dintr-un galben doi*); conştiinţa demnităţii de om chiar la un beţiv (*îmi câştig \>încă*) sau la un elev sensibil, pălmuit pe nedrept *IScrisoare* de *Crăciun*), răzbunarea unui ţăran gospodar (*Pedeapsa*). Pretutindeni în aceste schiţe de moravuri, se împletesc realist adânca analiză psihologică cu reconstituirea cadrului social. De aici sublinierea obligaţiei morale de a respecta fiinţa umană cu drepturile ei fireşti, la toate vârstele şi la toate nivelele sociale. Surprinde măsura în care autorul, observator atent, dublat de o intuiţie sigură, reuşeşte să prindă în obiectiv fapte adesea mărunte, dar semnificative şi tipice ca documente umane, din care se desface o atitudine hotărâtă în sprijinul celor năpăstuiţi.

Iată prima nuvelă din volum, *Bătaia*, relatare pe larg, dar indirectă, a unui conflict familial: un domn îşi bate

cumnatul şi ajunge în cercetarea justiţiei. Judecătorul încearcă să restabilească faptele şi mobilul acţiunii prin interogatoriul luat victimei, lui Titu Preda, apoi soţiei ufl. Chestionarul condus cu ¿Kbíuáé na – reuQ6 fte totuşi fift elucideze situaţia. Fiii Preda, soţia, respinge ideea insinuată de judecător că ar fi vorba de o intrigă amoroasă a soţului ei. Resemnată, după ce farmecul din tinereţe nu-l putea reţine pe soţ, bărbat cu mari succese, se consideră pentru el ca o mamă. Ultima pagină descifrează enigma. Titu Preda pleacă de la Tribunal însoţit tocmai fie doamna bănuită, în timp ce soţia, după crisparea unei convorbiri iscoditoare, înfrântă, izbucneşte în lacrimi, la ieşirea din cabinetul judecătorului. Cum se vede, după o încordare intensă, urmează surpriza finală, subliniată ironic.

Victor Ion Popa şi-a preţuit cu bună dreptate această nuvelă psihologică, care a dat titlu] volumului *Bătaia*. Dialogul judiciar răscolitor, dublat de o subconversaţie revelatoare, dezvăluie prin contrast intimitatea celor doi soţi, dezgoliţi de întrebările lucide ale judecătorului.

Se poate aşeza în aceeaşi categoric de nuvele psihologice *Scrisoare*. Structura epistolară» folosită adesea de scriitor, îi oferea mai multă libertate în mărturisiri din viaţa intimă a personajelor. Dar autorul nu se simte Ui largul lui în monologul unei confesiuni în stil indirect. El revine continuu la stilul direct al dialogului, care înregistrează, zi de zi, drama lui Petrică Rusca. În momentul când soţia lui, tovarăşă iubitoare şi atentă, a pus ochelari pentru miopie, descoperă cu stupoare că soţul este urât, se îndepărtează de el şi îşi ia un amant. Închegarea misterioasă a iubirii şi destrămarea ei treptată, ca urmare a unei viziuni personale şi capricioase, aminteşte analogia pe care o stabilea Stendhal în *De l'Amow* între înfiriparea dragostei cu procesJ biologic de cristalizare, urmat şi el, în anumite condiţii, de*descris talizare* şi respectiv de stingerea inevitabilă a lot aşa, în

Cravaia, farsă tragică şi sinistră, un cetăţean face apropieri între cravata primită cadou de la

IţiţiQ ji1 o „curea cu care cinema 3 avu» o frutgfrey gjg se spânzura, după care i s-a cerut să vândă ca amintire bucăţi din cureaua rămasă corp delict pentru justiţie.

Amară şi de-a dreptul tragică este nuvela *Ghetele lui Năstasă*. Mic funcţionar la prefectura din Bârlad, amintind *Microbul* lui Brătescu-Voineşti, acesta este dat afară din serviciu de către prefect, când i se cer reduceri în personal. Motivul care a determinat pe acesta să-l aleagă tocmai pe el, este perechea de ghete vechi pe care le poartă. La primirea ordinului de destituire, Năstasă se închide în căsuţa lui, pune ghetele noi zadarnic cumpărate, în cutia lor, se culcă şi moare. Finalul evocă pe micul funcţionar din nuvela lui Cehov, care nu-şi poate ierta o gafă faţă de un personaj important şi moare când ajunge acasă. Încă un amănunt revelator pentru semnificaţia simbolică a unor asemenea nuvele. Într-o scrisoare adresaţi de Victor Ion Popa lui Al. Mavrodi şi publicată de V u Mândra şi Sorin Popa în volumul antologic *Scrieri despre teatru*, scriitorul îi mărturiseşte intenţia de a scrie o comedie, *Năstasă*, în care un funcţionar îndepărtat din serviciu şi retras demn în casa lui, devine centrul a numeroase comentarii, atribuindu-i-se instigaţii de care este complet străin. Pe scurt, el devine „simbolul răzvrătiţilor”… Pe plan simbolic, Năstasă ar încarna însăşi drama scriitorului, silit să părăsească direcţia de scenă la „Teatrul Mariei Ventura” din pricina intrigilor ţesute în jurul lui. Moartea personajului din nuvelă ar exprima suprema dezamăgire de societate şi de el însuşi.

Dramatismul social, intuit şi trăit viu de Victor Ion Popa, fără să-l fi învăţat din cărţi, îi imprimă scriitorului o notă particulară de moralist, în sensul clasic al cuvântului. În nuvele *că îmi câştig plinea* şi *Scrisoare de Crăciun*, el îşi exprimă convingerea că orice om trebuie respectat şi privit

cu înţelegere, chiar când are Scăderi în viaţa socială. Prima, povestită iarăşi la per Boftua întâi, relatează o întâmplare banală, dar eu tâlc. Un tânăr băut a provocat un scandal care i-a atras lovituri şi arestarea, în ciuda protestului obsedant: „Eu îmi câştig pâinea, don-le”. Scos de lapoliţie de povestitor şi de un prieten al acestuia, se irită că nu mai poate bea şi îşi repetă protestul. Dă banii din pungă unei cerşetoare şi înfundă în cutia milei de la o biserică hârtiile de o mie pe care le avea, însoţind gestul teatral de aceeaşi frază: „Eu îmi câştig pâinea… Fac ce v cau”. Pe un plan de milă socială, de tonalitate puţin melodramatică, se situează *Scrisoare de Crăciun*, unde autorul, căutând să explice de ce nu poate primi invitaţia unui frate de a petrece împreună Crăciunul, povesteşte o întâmplare dureroasă din vremea anilor de şcoală, amintire a unei vacanţe de Crăciun din aceeaşi perioadă. Şi aici Victor Ion Popa pleacă de la fapte şi persoane autentice, introduse evident într-o intrigă inventată şi condusă în vederea unui final tragic. Institutele Unite din Iaşi, unde povestitorul ar fi fost elev, este de fapt Liceul Internat, unde Richard Prezervovsclii (zis Casapul), pentru înfăţişarea lui rigidă şi ostilă, a fost un timp şef de pedagogi, apoi mai târziu secretar la Consulatul german din Iaşi şi preparator de germană la Internat, în anii 1914 – 1915, Victor Ion Popa, absolvent al acestei şcoli, a fost acolo pedagog-bibliotecar. El contaminează aici experienţa lui de elev şi pedagog cu legenda întreţinută în jurul acelui personaj grotesc, zugrăvit plastic într-un portret-caricatură în versuri. Un pedagog dă o palmă elevului Riihăilescu Adrian, ales la întâmplare dintr-un grup de elevi recalcitranţi, rămaşi câtva timp în internat după darea vacanţei de Crăciun. Vorba celui lovit: „M-aţi bătut, dar n-am făcut cu!” îl urmăreşte pe povestitor, obsedant, ca o mustrare aspră. După vacanţă, se află că băiatul a murit în noaptea de Crăciun.

Victor Ion Popa a fost strâns legat de tradiţiile populare româneşti, cultivate stăruitor în toată activitatea lui ulturalu. Ani du-a rândul, venuu de Crăciun şi Paşti ia laşi, pentru a-şi petrece aici sărbătorile. În trei veri succesive, a condus o echipă a Fundaţiilor în Dodeşti, satul bunicului, unde a organizat aşezări culturale şi gospodăreşti, urmărind şi tradiţiile folclorice. Într-o nuvelă ca *Scrisoare de Crăciun*, în… *Spre stea au călătorit*, *ca* şi în *Crăciun specific naţional*, stilul afectiajută analiza subtilă a proceselor de conştiinţă al> artistului matur, mişcat de lumea curată a copiilor.

Alte două nuvele din ciclul *Bătaia* ne readuc în lumea satelor moldoveneşti: *Dintr-un galben doi* şi *Pedeapsa* Pentru Fănică Avram, moşierul din Lieşti, satul de naştere al lui Ştefan Petică, a avut ca model pe Ştefan Moisă, cunoscut de noi şi preţuit pentru energia cu care îşi conducea gospodăria din lunca Bârladului. Intriga în are este implicat este invenţia autorului. Tatăl lui Panică Avram, el însuşi om avut. fusese ucis pe câmp, fără să fie descoperiţi criminal Fiul lui este lovit dt securea unui ţigan care se so-co… – de *„calicit cu viclenie”* de tatăl moşierului. El se vindecă, iar la cercetare ţiganul povesteşte foarte dârz o istorie care îi motiva răzbunarea asupra fiului. Ghiţă Avram, spune el, avea galbeni mulţi în chiupuri. Într-o zi, au venit la el nişte lăieţi care i-au propus să-i facă *„dintr-un galben doi”*. păstrându-şi şi lor un galben din zece. Ei s-au ţinut de cuvânt la încercarea cu zece, apoi cu o sută de galbeni, în fine chiar cu cinci mii. Când însă i-au cerut şi restul de galbeni agonisiţi, Ghiţă Avram le-a răspuns că i-a depus înaltă parte. În faţa agresivităţii ţiganilor, înşelaţi în speranţa lor, el i-a amenințai cu puşca şi i-a alungat, aceştia fiind urmăriţi de oamenii lui şi bătuţi u pietre de ţăranii din sat. Doar toţi ştiau că ţiganii înşelau pe cei încrezători, dădeau la început ca momeală din banii furaţi, apoi dispăreau. Aşa se

explică, în nuvelă, îmbogăţirea lui Fănică Avram cu zece mii de galbeni – datoraţi de fapt ţiganilor, care îţi urmăresc răzbunarea.

Scriitorul a arătat încă din anii copilăriei un interes deosebit pentru ţigani, începând, cu cei care populau un cartier nenorocit de bordeie din Călmăţui şi terminând cu ţiganii nomazi, cu pitorescul şi cu tradiţiile lor de răzbunări crunte, din care nu lipsesc şi unele legende populare. Nuvela realizează o atmosferă tipică de oameni şi moravuri, unde se confruntă boieri şi ţigani deopotrivă de lacomi să câştige. Între ei se aşterne, implacabilă, drama banului, ura şi setea de răzbunare.

Nuvela *Pedeapsa* îşi are originea în iniţiativele învăţătorilor Ioan Beldie (Crăsnaru) şi Ioan Popa, care în cei zece ani de şcoală la Călmăţui au izbutit să schimbe nivelul vieţii din sat. Banca populară „Călmăţuiul”, înfiinţată de ei, dădea împrumuturi pentru construcţie de case, pentru cumpărare de vite şi instrumente de muncă, pentru pomi fructiferi de soi. * împreună cu preotul Ilie Udriş, personaj din *Muşcata din fereastră*, ei au avut rolul lui Popa Tanda din nuvela lui Slavici. Nevoia de a aduce pomi fructiferi altoiţi s-a impus îndată. Singur Moş Ion Iorga şovăia. Dar când s-a convins şi el, şi-a adus pomi aleşi din pepiniere şi s-a putut lăuda cu fructele obţinute. A trebuit ca nişte oameni răi să-i fure pomii aleşi, înlocuiţi cu pomi de rând, pentru ca bătrânul să-şi spună durerea duminica la biserică, lămurind oamenii că pomii furaţi vor mărturisi, când vor da roade, că sunt de furat. Aceasta le va fi pedeapsa.

Mai amintesc printre nuvelele publicate de scriitor *Schivnicul din Tuia neagră* (1033), text pe care el nu l-a crezut demn să figureze în volumele sale. Ţuia neagră este o culme din munţii Vrancei, dincolo de Soveja, punctul cel mai înalt al ofensivei noastre de la Mărăşti, în care regimentul nostru 12 Infanterie a avut un rol important.

Singurătatea solemnă a acestor locuri de o frumuseţe cu pleşitoare a putut duce imaginaţia tâiiăiului ofiţer spre o lume de legendă şi mit. Să nu uităm că clin munţii Vrancei, în timpul surghiunului de la Soveja, Alecu Russo a cules *Mioriţa*, răspândită ulterior de V. Alecsandri prin *Balade adunate şi îndreptate* din 1852 – 1853. *Schivnicul din Tuia neagră* este o împletire de „spaţiu mioritic”, de fantastic popular şi de tradiţii naţionale, care realiza o formă a visului de singurătate de interiorizare îi scriitorului. În cadrul peisajuluistare sufletească oferit de munţii Vrancei.

În opera complexă a lui Victor Ion Popa nuvelele „Ocupă un loc destul de important, care merită să fie pus în lumină. Aceste „mici romane”, schiţe de moravuri, portrete, simple naraţiuni, povestiri, scrisori sau nuvele propriu-zise, depăşesc cadrul riguros al nuvelei şi capătă, prin însăşi structura lor liberă şi variată, un loc deosebit în nuvelistica noastră. Sub aspectul lor uşor de scrisori, dialoguri prelungite, de ton ¡Jâtos, glumeţ, ironic său. grav, autorul pune probleme adesea importante, psihologice, sociale şi morale, ne expune datele lor, le comentează subtil şi formulează, direct sau prin acţiune, concluzii de moralist pătrunzător şi experimentat.

Un element de bază în structura nuvelelor lui Victor Ion Popa este povestirea epică prezentată direct, fie în forma de scrisoare, fie în naraţiunea la persoana întâi, fie în chip de dialog, care opune personajele, punctele lor de vedere sau sentimentele lor. Stilul oral domină peste tot (modalitatea lingvistică şi estetică. Scriitorul se lasă pătruns el însuşi de limbajul popular, autentic moldovenesc al eroilor lui, dând astfel textului un aspect izbitor de adevăr surprins pe viu şi transfigurat în adevăr artistic. El stă de vorbă cu cititorii luaţi ca martori sau ca parteneri imaginari în „scrisorile” lui. De aici tonul aşa de familiar şi captivant, din care se degajă o largă înţelegere umană, o indulgenţă superioară, iar, pe de altă parte, tonul

vehement de denunţare condamnare a cazurilor de neomenieşi de MH Deşt obiectiv în povestire, el lasă să pătrundă în numeroase pagini o undă de lirism, în zugrăvirea de peisaje, în consideraţiile amare asupra dramelor sociale, în mila faţă de cei loviţi de ticăloşia omenească. În schimb, cu ce dezinvoltură mânuieşte trăsăturile care îngroaşă fizionomiile până ia grotesc şi monstruos! Cu Ce vervă ironică întreţine situae iyttuzante până la absurd, ca acelea e! în *Dispariţia lui Max Edelstein*, din *la încercarea puterilor* sau *Seria… Tăcidţă Cantemir*", unde faptele sunt tratate cu ironie, cu un feţ de sarcasm, atenuat doar de hazul contagios răspândit generos. peste tot] Trebuie să mai observ arta sigură cu rare nuvelistul. Întreţine interesul cititorului, până la capăt, într-un *su* & *peils*. Adesea tocmai în ultimele rânduri intervine o surpriză, o poantă

Toate – acestea explică şi variaţiile de structuri. literare, lingvistice şi stilistice folosite în nuvelele lui Victor „fen Popa, ca expresie a ştitudinilof lui de povestitor. Observator realist, el rămâne consecvent [jdd vieţii transfigurată de artistul vizionar prin personfjg şi Situaţii, în tipuri generale şi semnificative ca Ţăehiţă Canteniif. „Vâslasă, Titi Burghelea's. aţi Tasie Aăaştasiu. J? aryns intim de importanţa specificyâui naţional, el uimâresfe tu pasiune neaslU – însă viaţţ din gate i pe ţărâni, deopotrivă în briluriile lor, în creaţuie iar artistice şi în durerile lor, e\ îmiânând cu jfizvrătâfă a care răbufneşte în adevărurile crude aruncate prefectului de Platon Hagiul, el însuşi prijtător di; cuvânt al seţui torului.

Lexicul lui extrem de bogat, de esinţă molitovenească, în fonetica moale şi blâpdă a graiului moldovenesc, *în* sintaxa liberă şi în prestigiul dat stilului oral ca mijloc artistic, a contribuit să valorifice expresia populară pe plan estetic. Farmecul acestor nuvele constă tocmai în simplicitatea procedeelor Stilistice, în

naturaleţea expresiei şi în arta desăvârşită a dialogului idilizat cu virtuozitute. ca procedeu ammmic. Simţul subtil şi ligur limbajului de teatru, opuis prozei, face din aceste dialoguri duse aparent în gol, într-un cerc viţios, mijloace de tipizare a oamenilor şi a momentelor din acţiune. Replic” 1., scurte merg până la o concluzie de scene dramatice

Credincios stilului oral, el preferă sintaxa coordonatoare (populară în locul celei subordonatoare, de natură intrat 5 ţ! cultă, deci artificială într-o literatură cu teme din popor. Folosirea de preferinţă a trecutului compus întăreşte impresia de grai viu. Limbajul poetic al Jjtf Victor Ion. Popa, transparent în trucle consideraţii pusocale, nu duce la dezvoltări literare sau gratuite. Ducretscriitorul recurge pe alocuri la citate folclorice sau la versuri proprii de factură populară, menite să dea o valoare generală şi tipică unor experienţe deja formulate în creaţia populară. M-ruentele de evocare, rtqstalgie, melancolie, dragoste, e; ¡arătate, revoltă sau rawair: „t găsesc un suport în apelul la textele folclo – îi e Diferitele imagini şi figuri de stil, comparaţii, metafore, epitete, simboluri ele., relativ rare în textele mraure, se înmulţesc în paginile poetice.

N jrelelţ lui Vidor Ion Popa ţin în acelaşi timp de simpla naraţiune epică, despuiată de podoabe literare, de anecdota savuroasă dar plină de sens şi de „micul roman în care regăsim pe scriitor cu toate mullipcip lv. p înări şi posibilităţi de expresie ale un, ui artist total prozator, om de teâtru, poet. grafician, îndrumăt jt cultural, creator de tipuri sociale în desenuri de vervă plastică acidă.

Obiectivitatea lui în faţa problemelor vieţii nu-l împiedică pe observatorul lucid, pe comentatorul ascuţit, pe moralistul cu aforism* formulate pregnant, în spiritul clasicismului nostru popular, ţie omul de atitudini curajoase şi de iniţiative dinamice, să facă loc expresiei

inti-ue personalităţii lui aşa de complexe şi uneori imenle care luminează pe scriitorul văzut „prin un evocator al trecutului personal privit nostalgic sau oprindu-se asupra „durerilftr înăbuşite", avizat al prezentului zugrăvit critic şi în adâncime, în fine, un vizionar al viitorului luminos trevăzut în perspectivă. Structura nuvelelor lui, limba şi stilul se adaptează docil şi cu rigoare diferitelor sectoare ale acestei mici „comedii umane", unde materialul trăit şi prelucrat cu îndârjire devine operă de artă. 1 – *NICOLAE L POPA*

1 Pentru munca de creaţie artistică a lui Victor nstrussg-sar

TABEL CRONOLOGIC

1895 29 iulie. Se naşte la Bârlad Victor Ion Popa, primul din cei trei copii ai învăţătorului Ion. Popa şi Aspasiei Pavelescu, fiind urmat în ordine de Nicolae şi de Virginia. Tatăl a funcţionat în mai multe comune din fostele judeţe Vaslui, Tutova, Roman, Tecuci, stabilindu-se în cele din urmă în oraşul Bârlad. La naşterea lui Victor el funcţiona încă la ţară, împrejurare care se va răsfrânge asupra viitorului scriitor, căci la Victor Ion Popa, poate mai mult dorit la alţi scriitori moldoveni, locurile, oamenii şi întâmplările copilăriei vor invada aproape întreaga lui creaţie. Din această profundă şi intimă legătură cu atmosfera şi solul local vor izvorî nu numai dragostea sa nedezminţită pentru oamenii simpli, ci şi temeiul întregii sale concepţii artistice.

Copilul îşi petrece anii cei mai frumoşi la ţară, alături de părinţi, sau la bunicii dinspre tată. Aceştia locuiau în Dodeşti, ɋ străveche comună răzeşească, ceea ce explică interesul scriitorului de mai târziu pentru aflarea genealogiei sale. În cercetările pe care le va întreprinde peste ani, Victor Ion Popa va avea prilejul să constate că cele mai vechi familii de ţărani" dodeşteni descind încă ele pe la 1400, primul izvor sigur asupra satului lor fiind un

hrisqy din 1459, cu pecetea lui Ştefan cel Mare. dintre aceste familii străvechi, ramura popii Mereuţă, care avea să dea generaţii succesive de preoţi, cărturari, dascăli şi căreia i se va recunoaşte mai târziu numele de familie de Popa, va alcătui „o tagmă de ştiutori de carte”, ceea ce scriitorul nu va pregeta să înregistreze cu dreaptă satisfacţie.

Până la vârsta şcolii şi în timpul cursului primar se desfată cu p veştile ascultate în casă sau hălăduind după bunul plac împreună cu alţi copii, uneori până la mari depărtări de casă şi aproape zilnic pe la nelipsitele şatre din preajma localităţii, în aceşti ani de fragedă copilărie se cristalizează nu numai acele impresii care se vor infiltra apoi în opera sa, dar se înfiripă şi principala sa vocaţie – aceea de om de teatru.

906 I n spectacol văzut acum – oricât ar părea de ciudat – rupe zăgazul unei patimi ascunse în firea sa şi moştenite nu se ştie ele la cine şi de când: „Patima mea de teatru – va consemna peste decenii scriitorul – născută la unsprezece ani la Galaţi, unde, la *Manevrele de toamna*., jucată de Nora Marinescu întrupa tatălui său, descoperisem pentru scenei, mi-a lrârjonit toţi anii de mai târziu”, în toamnă este trimis la Iaşi şi înscris le Liceul Internat, la care va urma primele cinci clase.

1907 Încă elev, sub impresia puternică a răscoalelor ţărăneşti, va scrie o „tragedie cumplită”, după propria-i expresie, pe care a şi pus-o în scenă şi a jucat-o cu colegii. Dar în anii liceului preocupările sale se vor diversifica foarte mult şi îl vedem exersându-se de pe acum în principalele domenii pe care le va ilustra mai târziu. Pasiunile sunt multiple, şi ele se manifestă tot mai activ odată cu trecerea în cursul superior, pe care-l continuă în acelaşi oraş, la Liceul Naţional. Îi plat matematica şi desenul, scrie poezii, schiţe, referate, redactează reviste satirice, face caricaturi, traduce, joacă teatru, cântă la

vioară, construieşte, împreună cu alţi colegi, tot felul de aeromodele, pe care le lansează din curtea liceului, dezvăluindu-şi astfel o altă mare pasiune a sa.

De altfel anii liceului au avut o puternice influenţă asupra formării viitorului scriitor, aşa cum se poate deduce şi din acest interesant fragment autobiografic: „Cu toate că nu fac parte dintr-o generaţie sportivă, nu sunt chiar aşa de îndepărtat de aceste preocupări. Iar dară am făcut, ca tot tineretul vremii mele, ciclism şi înot, tenis şi oină, iar uneori chiar atletism, asta s-a datorat împrejurărilor speciale în care am crescut, şcolii noastre de la Iaşi – Liceul Internat – unde cartea se îmbina armonios cu vremea liberă petreci4 ă folositor. Liceul din care ieşiseră Corneliu Moldovanu, Petre Locusteanu, actorul G. Mărculescu şi profesorii dr. N. Lupu şi N. Profiţi, strângea, pe timpul cât am fost eu bursier, mănunchiul de elevi alcătuit din Mihail Jora, Emanoil Ciomac, Mihail Sevastos, Iorgu Iordan, Mircea Possa, V. Stepleanu. Mihail Ralea, Păstorel şi Ionel Teodoreanu, George Strat, V. Pella, Sucliianu, Dămăceanu, Bârgăuanu, Stejărel Ionescu, N. Aprihămian, G. Balmuş, Laurenţiu Preuţescu, fraţii Pulopol, Ionel Ghiga etc. Profesorii erau de valoarea lui Garabe. t Th. Răileanu, A. Frunză, Vasile Bogrea, Petre Andrei, Ion Paul, Calisirăl Hogaş, Petre Bogdan, Ion Botez, Theodor Bădărău, Octav Botez. Era o vreme de sănătate trupească şi sufletească. Zburda tinereţii ni se cheltuia cu frumuseţe şi rost, în ore suplimentare de citit, discuţii literare şi joacă în curtea largă, după pornirea fiecăruia şi nevoie. Aşii tenisului erau JNlihail Jora – marele muzician de azi –, Emanoil Ciomac – criticul muzical, şi Mircea Possa, procurorul general de la Curtea de Casaţie. La oină, era de neîntrecut Demostene Botez, scriitorul, în asemenea atmosferă nu-i de mirare că fiecare dintre noi cerca să-şi arate toate vredniciile şi să încerce a căpăta, pentru el şi pentru prestigiul şcolii, o fărâmă de glorie

tinerească. Aşa s-a făcut că eu, acesta care sunt astăzi aşa cum sunt, în ultimul an de liceu, primisem, după" un premiu 1 cu cunună pe toată ţara, la concursul de limba română dat de Tinerimea română (cu subiect *Teatrul ca ţaclor de educaţie naţională*) şi o medalie de aur la concursul interşcolar din Iaşi, pentru... săritura în înălţime... '1 La toate acestea trebuie adăugată şi puternica înrâurire a atmosferei culturale a bătrânei cetăţi a Moldovei, căci, aşa cum va scrie mai târziu: „Ca orice licean din Iaşul adolescenţei mele, am crescut sub porunca scriitoricească a «Vieţii româneşti.

— În toamna acestui an asistă la zborurile organizate de Aurel Vlaicu la Iaşi, ceea ce a produs o puternică impresie asupra adolescentului. În caietul de creaţie la romanul *Maistoraşul Aurel*, scriitorul va fixa acest moment în câteva cuvinte, pe care le reproducem: „Iaşi, 11 octombrie. Două zboruri peste Cetăţuia. Le-am văzul eu. La 10 octombrie, pe la 5 seara, m-am dus la Copou. Aeroplanul era adus, montat în întregime. Doar chma din faţă nu era pusă. L-am văzut pe Vlaicu acolo.

— Data de 1 decembrie consfinţeşte debutul ca poet al lui Victor Ion Popa: *Revista noastră*, a liceului din Focşani, îi publică versurile intitulate *Linişte*, şi semnate Gh. A. Mamza.

1914 Absolvind Liceul Naţional, se înscrie la Facultatea de drept, urmând în paralel cursurile de arta actorului la Conservatorul de muzică şi artă dramatică din Iaşi, cursuri pe care le ţinea poetul şi artistul Alihail Codrean u. Tot acum începe să joace mici roluri pe scena Naţionalului clin localitate. Şi astfel, cicşi părinţii ar fi voit să-l vadă inginer, vocaţiile sale artistice îşi spun cuvântul decisiv, îndreptându-l fără putinţă de întoarcere spre „soarta grea" a omului de teatru şi a creatorului de artă.

La 1 noiembrie, îi apar primele desene în revista *Versuri şi proză* din Iaşi, care-l prezenta cititorilor în

următorii termeni foarte măgulitori: „După cum se pot convinge cititorii numărului de faţă, lucrările noului nostru colaborator artistic dovedesc un talent real, pe care ne facem o datori” şi o bucurie semnalându-l”.

¿97.*5 – 1916* Continuă colaborarea la *Versuri şi proză*, asigurând, alături de Ross şi Iser, partea de grafică şi publicând portretele unor personalităţi cunoscute ca Mihail Codreanu, C. Stere, Octav Băncilă. Caricaturi în *Rampa* şi în alte reviste de mai mică importanţă. Declanşarea primului război mondial îl sileşte să-şi întrerupă Conservatorul şi să facă o şcoală de ofiţeri. Despre aceste împrejurări, iată câteva rânduri din amintirile profesorului universitar N.I. Popa, fratele mai al scriitorului: „Anii de studenţie la când puteam gusta libertatea care l-a făcut fericit pe Demostene Botez, au fost cu! brusc de primul război, petrecut, împreuni eu Victor Ion Popa, pe frontul de la Mărăşti şi Oituz, într-un climat de acţiune şi morală fixate de el în *Floare de oţel*, *roi de război*. Adevărata viaţă universitară îi cepea într-un Iaşi lovit de încercările iuiui şi într-o atmosferă apăsătoare…”

1917 – 191.9 Este sublocotenent în Regimentul 12 Infanterie, cu care luptă în linia întâi a frontului. Puternic zguduit de spectacolul absurd al suferinţelor umane şi grav rănit la Oituz, scriitorul găseşte totuşi puterea să-şi continue activitatea, colaborând la *Omul liber*, al lui Cocea, cu desene în care stigmatizează războiul cu toate urmările şgle tragice. Aflat pentru puţină vreme la Teatrul Naţional din Iaşi, cunoaşte în 1918 pe viitoarea sa soţie, actriţa Getta Kernbach. La Cluj, unde este mobilizat, scrie comedia *Flori şi fluturi*, care nu se va juca decât răult mai târziu. Întors la Rârlad, activează în cenaclul lui G. Tutoveanu, alături de V. Voiculescu, Em. Gârleanu şi sub patronajul bătrânului, pe atunci, Vlahuţă. „În casa gospedărească a profesorului Bulbuc din Bârlad, unde îşi aciuiase rămăşiţe de gospodărie, aduşe cu carul cu boi,

sub coviltir de rogojină, şi întinsese pe ziduri toate tablourile lui Grigorescu, ne-am adunat luni de zile, joia şi duminica, la ceaiul făcut de doamna Rucsandra şi-am ascultat vorba domoală a maestrului. Uniformele noastre de război aveau un cântec ciudat în odaia aceea largă, unde străjuia înţelepciunea apostolică a bătrânului poet. Nu ne ierta decât felul cum le purtam (ca pe hainele de împrumut!) şi manuscrisele tăinuite sfios prin colţurile largilor buzunare ostăşeşti. C'

Publică versuri în *Luceafărul* şi desene în *Revista copiilor şi a line*, *rimei*.

1920 Chemat la Bucureşti, este angajat desenator şi redactor la *Revista copiilor şi a tinerimii*, în care publică şi versuri, iar în anul următoi povestirea de război *Soldatul Fălfăloaie*, pe care o va integra apoi în romanul *Floare de oţel*.

Începe o colaborare de câţiva ani la *Hiena*, susţinând cronica artistică.

Terminând piesa *Ciuta*, începută încă prin

1918 – 1919, o predă la Teatrul Naţional din

Bucureşti.

1. Căsătorit cu actriţa Getta Kernbach, va avea un unic fiu, Sorin, care se naşte în acest an. În luna aprilie, se afla la Cluj, printre cei care, sub conducerea lui Cezar Petrescu, organizează *Gândirea*. Munceşte din greu ca redactor tehnic, desenator, cronicar plastic, ceea ce nu-l împiedică să-şi continue colaborarea şi la alte ziare şi reviste, cum ar fi *Zburătorid literar*, cu cronici de artă, sau *Revista vremii* şi ziarul *Ora*, cu caricaturi politice.

Publică în *Gândirea* un fragment din *Ciuta*, piesă care-i aduce în acest an o dublă bucurie: acceptarea ei în comitetul de lectură al Teatrului Naţional din Bucureşti şi premiul Asociaţiei criticilor dramatici. Susţine timp de câţiva ani şi cronica artistică în revista *Flacăra*.

2. La Salonul umoriştilor din primăvara acestui an

expune şi Victor Ion Popa, căruia cronicarii plastici îi apreciază talentul de portretist, intuiţia psihologică, spiritul de observaţie şi interpretarea cu totul personală, vădite în portrete ca Nottara în *Regele Lear*, *G*. Enescu, Ion Marin Sadoveanu, Moissi în *Strigoii* şi în *Cadavrul viu* şi altele, reproduse de altfel şi în periodicele vremii. Despre

Popa, va pomeni prin 1930 Emanoil Bucuţa, într-un frumos articol intitulat *Cina fără caligrafi*, plin tic regrete după anii 1920 – 1922, când „la întâile şedinţe ale PEN-Clubului, desenatori ca Popa schiţau pe sub masă caricaturi. Aşa ni s-au păstrat faţa cu buza hilară a lui Pârvan, capul ca o cetate al domnului Mqtru, fruntea în căutare de excrescenţe ¡geografice a domnului Mehedinţi, faţa prelungă, de nemângâiată Cassandră, a domnului Simionescu-Râmniceanu”. În toamnă, la 13 septembrie, are loc premiera piesei *Ciuta*, primită cu entuziasm de public şi de critica de specialitate. „Premiul Societăţii criticilor, va nota Dem. Theodorescu, a trecut merituos examenul scenei şi a fost deplin ratificat de publiciar E. Lovinescu nu-şi va reţine nici el entuziasmul: „Vizitatorii expoziţiei de astă-primăvară au descoperit în dl Popa, pe lângă un admirabil caricaturist şi desenator cunoscut şi din ziare şi un modelator de statuete expresive. Puţini ştiu că dl. Popa a debutat prin a fi actor şi că e uneori şi poet; mai rămânea să găsim în acest tânăr atât de dotat şi un autor dramatic. Premiată anul trecut de critica dramatică a ziarelor noastre, *Ciula* a văzut lumina rampei anul acesta, nu numai în concertul de elogii ale presei cotidiene, care nu putea decât să se repete, dar şi la adăpostul unei remarcabile favori publice”. În aceeaşi stagiune *Ciuta* este pusă în scenă şi la Teatrul Naţional din Iaşi, iar în stagiunea următoare la Tonirui Naţional din Cluj.

ţ» 23 Ca urmare a succesului cu *Cânte.*, Victor Ion. Popa primeşte Marele Premiu Caragiale. Este ajutor de

pictor scenograf la Teatrul – Naţional din Bucureşti, iar odată cu constituirea Societăţii autorilor dramatici români este ales secretar. Îşi extinde colaborarea la *Dimineaţa* şi *Adevărul literar şi artistic*.

3. Pune în scenă *Micul Eyolf* de Ibsen la Teatrul Popular, fundat şi patronat de N. Iorga.

4. Este angajat director de scenă la Teatrul Popular, sub directoratul lui Ion sângeorgiu, încercând să imprime spectacolelor sale o înaltă ţinută artistică, o orientare a repertoriului spre îmbinarea judicioasă a pieselor clasice cu cele naţionale şi un mod de interpretare care să exprime ceva din specificul nostru naţional, idee care-l preocupa în cel mai înalt grad. În aceeaşi calitate, dă viaţă pentru prima dată la noi ideii unui teatru pentru copii. Problema literaturii pentru copii nu era nouă în preocupările lui Victor Ion Popa. El fusese, aşa cum am văzul, secretar de redacţie la *Revista copiilor şi tinerimii*, desenator la „Pagina copiilor din *Dimineaţat* ilustrase volume dedicate copiilor.

De data aceasta îl interesa literatura dramatică pentru copii şi spectacolele consacrate acestora. Constatările pe care le face sunt triste. Din tot ce se scrisese la noi până atunci nu se putea alcătui nici măcar un volum. Piesele erau submediocre; majoritatea erau scrise pentru a fi jucate de copii şi

Popa vedea însă altfel lucrurile, şi anume: piesele să fie create special pentru noul gen de teatru; ele să nu fie scrise în proză, ci în versuri, şi anume în vers popular, care i se pare cel mai potrivit şi mai accesibil copiilor; să nu fie jucate de copii, ci de actori adevăraţi şi cu o pregătire adecvată. În lumina acestor deziderate începe el matineurile pentru copii la Teatrul Popular. Primele două piese care s-au jucat au fost scrise chiar de el şi se intitulau *Păpuşa cu piciorul rupt* şi *Pufuşor şi mustăcioară*. Această fructuoasă activitate se pare că nu a găsit dreapta

înţelegere a directorului de atunci al teatrului şi conflictul între Victor Ion Popa şi Ion sângeorgiu devine public. De pe urma lui, Victor Ion Popa va pleca peste puţin timp din teatru. Ecoul acestei rupturi nu se va stinge însă uşor, din moment ce G.- cratima sus – în COVar3M. Zamfirescu, la aproape doi ani de la incident, va sublinia într-un articol din *Vremea* că Victor Ion Popa a realizat la noi teatrul pentru copii, înscris de Iorga în programul Teatrului Popular, deşi cel care se mândreştfe este Ion sângeorgiu. Demisionând de la Teatrul Popular, Victor Ion Popa este solicitat concomitent de I. Dongorozi, directorul Teatrului Naţional din Craiova, şi la Teatrul Naţional din Cernăuţi, pe care îl preferă.

1926 1 ianuarie. Este angajai director ele scenă pentru câteva spectacole la Teatrul Naţional din Craiova, printre care *Hernie al IV-lea* de

FIrandello, *Şcoala femeilor* de Molifere, *Un erou* de N. Kiriţescu.

În toamnă predă la Teatrul Naţional din Bucureşti piesa *Acord familiar*, care va fi admisă de Comitetul de lectură în decembrie următor.

1927 – 1020 Este numit director al Teatrului Naţional din Cernăuţi. În prima jumătate a lui 1927, face o lungă călătorie prin Europa, vizitând Parisul, Londra, Berlinul, Viena etc., cu care ocazie vine în contact direct cu viaţa artistică din marile metropole. Puternicele impresii pe care le culege cu acest prilej, în contact cu cele mai conservatoare, dar şi cu cele mai extravagante orientări, îi întăresc convingerile mai vechi cu privire la rolul teatrului („Teatrul trebuie să fie, poate, nu o tribună, dar în orice caz. un loc din care să se poată învăţa ceva. Să fie dominat de o credinţă şi să stea la ba/a unei credinţe. Altfel se înjoseşte, îşi murdăreşte numele”, va spune el într-un interviu acordat în 1928 lui Mircea Ştefănescu), apoi, cu privire la arta actorului şi mai ales cu privire la arta regiei

(„Asta trebuie să găsim: o linie de interpretare a noastră. Aportul străin e mult prea mare la noi. Problema asta m-a muncit întotdeauna. Am avut de mult aceste preocupări de şcoală românească în Zburătorul... Şi în regie trebuie să existe această notă românească –, va declara el în acelaşi interviu). Mai trebuie adăugat că Victor Ion Popa, în tot ceea ce a întreprins şi în toate domeniile asupra cărora s-a pronunţat, a urmărit cu pasibme şi ten

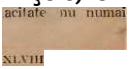

promovarea propriei noastre spiritualităţi, dar şi condiţiile ridicării artei româneşti la nivel internaţional. Prima dintre aceste condiţii şi, de altfel, condiţia hotărâtoare, este afirmarea specificului naţional. Volumul *Scrieri despre teatru*, de Victor Ion Popa, apărut în 1969, în Editura Meridiane, şi cu deosebire valorosul studiu introductiv semnat de Vicu Mândra, facilitează mult adâncirea acestor adevărate crezuri, pe care încercăm să le ilustrăm printr-un scurt citat dintr-o conferinţă a lui Victor Ion Popa, în care convingerile îmbracă forma unor solemne profesii de credinţă: „Pledez, aşadar, pentru o creaţie românească: Un spor de creaţie românească în ceea ce priveşte literatura dramatică, fie ca piese originale, fie ca localizări... Pledez şi pentru românizarea actorului român... pentru necesitatea unei formulări dramatice româneşti... Ştim doar bine toţi că trebuie să aibă bune rădăcini în pământ copacul care vrea să fie văzut peste zid. Pledez deci pentru necesitatea unei formule dramatice româneşti... pentru că numai de la ea încolo vom putea intra în marea artă teatrală”.

Aceste convingeri se vor răsfrânge şi în activitatea directorului de teatru, în calitatea repertoriului, în numărul premierelor româneşti, în nivelul înalt al spectacolelor. Ca director, Victor Ion Popa iniţiază şi alte acţiuni, cum ar fi expoziţii, conferinţe, o publicaţie-program *Spectacolul*, montări în decor natural (*Apus de*

soare este jucată acum pentru prima dată între ruinele Sucevei şi la Putna), spectacole pentru copii, pentru soldaţi şi muncitori, auziţii muzicale-teatrale, serbări, spectacole gratuite, turnee. Din păcate toată această activitate nu-i aduce până la sfârşit decât o mare amărăciune şi Victor Ion Popa părăseşte Cernăuţiul pentru Teatral Maria Ventura din Bucureşti. La Studioul Teatrului Naţional din Bucureşti are loc premiera piesei *Muşcata clin fereastră*, o piesă care, aşa cum se exprimau cronicarii timpului, „merita prima scenă a ţăriişi cu care Victor Ion Popa „a înregistrat un mare succes".

1930 Trecerea lui Victor Ion Popa („singurul regizor cif adevărat artist pe care îl posedă scena românească"), la Teatrul Ventura a fost curând remarcată de presa de specialitate. Cronicarul dramatic al \ *Emil*, de pildă, scria: „La Teatrul Ventura a venit un om tânăr. muncitor şi entuziast; d. Victor Ion Popa a adus o concepţie nouă şi a încercat să realizeze un nou sistem de lucru. În primul cinci, dl Victor Ion Popa şi-a alcătuit un repertoriu modern şi actual. Farsa bulevardieră a fost izgonită de pe scena unui teatru important. Lucrări care aduceau gând proaspăt şi problematică inedită au fost înscrise în cel mai inteligent şi mai frumos repertoriu care s-a alcătuit vreodată într-un teatru românesc".

Lucrurile însă n-au ţinut multă vreme aşa cum le concepea directorul artistic al teatrului. Primele simptome ale unor neînţelegeri între el şi Maria Ventura, proprietara şi directoarea teatrului, îl determină pe Victor

Ion Popa ca, împreună cu Mircea Ştei ănescu şi Tudor Muşatescu, să iniţieze crearea, în cadrul Teatrului Ventura, a unui Studio de teatru modern, care va deveni mai apoi Studioul de teatru românesc. Toate acestea nu vor schimba prea mult situaţia şi, încă din prima stagiune, „voinţele s-au încrucişat, răspunderea n-a mai fost a unuia singur şi de aceea rezultatul a fost negativ". Victor Ion Popa pleacă

la Paris pentru a definitiva cu Maria Ventura repertoriul noii stagiuni, 1930 – 1931. Scrie acum pentru Editura Vremea, *Floare de oţel*, *roman de război*.

Muşcata din fereastră ajunge la a 50-a reprezentaţie, eveniment rar pentru o piesă originală.

Prezintă Teatrului Naţional piesa *Cătuşa*.

1931 Sfârşitul celei de-a doua stagiuni marchează o nouă diminuare a exigenţelor artistice. „Repertoriul de avangardă a fost îngropat între preferaţii domnişoarei Ventura…” El cuprinde exclusiv piese străine. „Teatrul Mari a Ventura, scria un cronicar dramatic, îşi va relua activitatea de toamnă urmând probabil aceeaşi linie de repertoriu fără mari urcuşuri, fără mari scăderi, în ritm de intuiţie al cărei scop este randamentul material. Câteva comedii franţuzeşti categoria «fulg», una sau două bersteiniade, câteva comedii nemţeşti, categoria «cremvvurşti» şi două lucrări româneşti bune, care să ou ocupe afişul prea mult”. În acest context, Victor Ion Popa plătfuieşte. împreună cu Sică Alexandrescu, crearea unui Teatru Liber, care avea să reprezinte opt lucrări originale, de Lucian Blaga, G.M. Zamfirescu, V. Voiculescu, Victor Ion Popa, Mircea Ştefănescu, Tudor Muşatescu şi alţii şi numai patru piese străine. Scrie piesa *Prietena mea*, *moartea*, care, ca şi *Cătuşa*, nu va vedea luminile rampei. Elaborează febril comedia *Tal<e*, *Ianke şi la Air*.

f 932 La Teatrul Ventura se pune în scenă *Take*, *Lănke fi la Air*.

Plin de amărăciune, părăseşte Teatrul Maria Ventura şi odată cu aceasta şi activitatea dramatică. Îşi îndreaptă gânejtirile şi eforturile spre proza literară.

Este redactor la *Ordinea*, în care publică articole de artă, note, reportaje şi colaborează tot mai intens la *Vremea*.

19 P3 Publică romanul *Velerun şi Veler-Doamne*, care cunoaşte un mare succes de librărie. Critica îl întâmpină

ca pe o plăcută surpriză din partea unui autor cunoscut mai ales prin scrierile sale dramatice; „Dintre debutanţi – scria Pompiliu Constantinescu – (dacă îl considerăm ca atare în roman) di Victor Ion Popa, cu *Velerim şi Veler-Doamne*, este cel mai valoros, izbutind să îmbine într-o aureolă de legendă două tipuri viguroase, al ocnaşului Manlache şi al dululiului Petrache. Roman de puternică afirmare a specificului nostru rural, cu un abil simţ dramatic, *Ve*

— *Vetqiişi*; *l-eler – Ubăimie* înseamhă cea mai elocventă pildă a romanului nostru regionalist”. Chiar şi peste şase ani romanul va fi socotit ca „una din cele mai bune cărţi ale ultimilor ani”, iar Şerban Cioculescu îl va socoti „capodopera epică a lui Victor Ion Popa, un admirabil roman ţărănesc şi poliţist, amintind, dar nu într-un spirit de imitaţie. *Baltagul* de dl Mihail Sadoveanu”.

1931 – 1937 Sunt anii unei continue şi prodigioase activităţi literare şi artistice. Publică acum nuvele şi povestiri în *Vremea*, *Reporter*, *Gândirea*; i-ace cronica teatrală în *A.B.C.* şi scrie articole despre aviaţie pentru *Ordinea* şi despre probleme de urbanistică şi cetăţeneşti în *Gazeta municipală*. Profund interesat de problemele satului, este atras printre colaboratorii Fundaţiei „Principele Carol”. Este însărcinat cu organizarea teatrului sătesc, îndrumă mişcarea culturală a primăriei capitalei, se ocupă de colecţia „Cartea satului”, de activitatea Căminelor culturale şi a Ateneelor populare, colaborează la revistele *Căminul cultural*, *Gazeta sătenilor*, *Jurnalul copiilor*, la Radiodifuziune. Participă la anchetele de sociologie rurală ale echipelor studenţeşti, organizate de un grup de sociologi, în frunte cu D. Gusti, conducând echipa care avea să-şi desfăşoare activitatea în satul bunicului său, Dodeşti-Fălciu. Rezultatele acestei mim ci vor fi făcute cunoscute prin conferinţa la radio şi o monografie a acestui sat, se pare neterminată. De

asemenea prin expoziţiile organizate în acest scop.

I Jfete Îhătătorul şi, sub înofrumarea profesorului Guşti, unul din principalii organizatori ai Muzeului satului din Bucureşti (1936). Este intens solicitat la proiectarea şi organizarea pavilioanelor României la marile expoziţii internaţionale, iar în 1937, în funcţia de comisar general al pavilionului României la expoziţia de la Paris} este decorat cu „Legiunea de onoare”. Organizează de asemenea Expoziţia Cărţii în Bucureşti. Intensa activitate literară desfăşurată în toţi aceşti ani se va concretiza în câteva volume, şi anume: volumul de nuvele *Povestiri cu prunci şi cu moşnegi* (1936), *A fost odată un război* (1936), ediţie pentru sate, cu ilustraţii proprii, *şi* romanului *Floare de oţel* şi romanul cu pronunţat caracter au* biografic închinat aviaţiei, de care se simţea atât de legat. *Sfârlează cu fofează* (1936). Totodată lucrează intens la un alt mare roman, comandat de Editura Fundaţiilor *Maistoraşul Aurel*, din care publică fragmente în periodice. Tot în această perioadă, despărţit de mai mult timp de prima soţie, se recăsătoreşte cu actriţa Maria Mohor (1936).

938 Apare volumul de nuvele *Ghiceşte-mi în cafea. Mic roman, urmai de alte mici romane şi de altele mai mici pur şi simplu*, caracterizat de O. Şuluţiu ca antrenant şi admirabil la lectură. Victor Ion Popa este apreciat, de acelaşi, ca „unul dintre puţinii scriitori de proză frumoasă”. Din noiembrie este director al Teatrului „Muncă şi Lumină” cunoscut şi sub numele de Teatrul din strada Uranus, la a cărui organizare lucrase încă din vară. Cu toate vicisitudinile politice pe care a trebuit să le înfrângă în cei 6 ani de directorat, Victor Ion Popa a contribuit serios la pătrunderea teatrului în centrele muncitoreşti şi la dezvoltarea printre muncitori a gustului pentru artă dramatică. Aproape tot timpul şi-l consacră teatrului.

„Locuia, fiind director – îşi aminteşte Alircea

Ştefănescu – într-un mare şi vechi local al teatrului, în care erau găzduiţi aproape toţi actorii. Lângă cele două camere ocupate de el se aflau atelierul teatrului şi magazia de decoruri. Nopţile, Victor Ion Popa şi le petrecea în acest atelier. Trimitea lucrătorii la culcare, iar el… ce credeţi că făcea? Făcea pe tâmplarul, pe dulgherul, pe tapiţerul… Era, în acelaşi timp, croitor şi zugrav. Era de toate. Ştia să întindă şi tapete. Numai cizme şi costume nu mi-aduc aminte să-l fi văzut cosind".

O mare atenţie acorda formării şi îndrumării actorilor, în special a celor tineri, organizând un adevărat laborator de formare actoricească. Ca regizor era de o exigenţă proverbială. Nimic nu-l putea abate de la ţelul propus. Se relatează, ele pildă, că la o repetiţie, nemulţumit de jocul unui actor care trebuia să interpreteze scena morţii, l-a pus să o repete de mai multe ori. La o nouă încercare a regizorului de a-i cere reluarea scenei, actorul se opreşte şi strigă enervat: „Nu mai pot, domnule director. Dac-o mai fac o dată, simt că-mi dau sufletul! „Atunci, dă-i drumul, veni prompt răspunsul. Tocmai asta voiam şi eu! Să te văd odată murind ca oamenii".

În această atmosferă de mare exigenţă, îndrăgit de cei cu care a lucrat în teatru sau mai târziu la conservator, se formează unii dintre cei mai cunoscuţi actori ai zilelor noastre – Radu Beligan, Nineta Guşti, Irina Răchiţeanu, Toma Caragiu, Elena Sereda ele.

1039 După mai bine de cinci ani de muncă apare romanul *Maistoraşul Aurel – ucenicul lui Dumnezeu*, subintitulat *Cronica vremii şi vieţii lui Vlaicu*, în trei volume, o admirabilă scriere, străbătută de la un capăt la altul de dragostea autorului pentru zburător şi de un cald sentiment de mândrie patriotică pentru fapta pe care a putut şi iscodească şi s-o realizeze o minte românească, La apariţie, cartea nu-l mai mulţumeşte, aşa cum nimic din ce făcea nu-l mulţumea vreodată. I se reproşează lungimea

excesivă, diluarea acţiunii, lirismul excesiv pe alocuri. Paralel, sunt apreciate meritele autorului şi evidentele calităţi ale romanului. „Nu ştiu cine – fi putut să scrie cu atâta dragoste şi competenţă despre zburătorul ardelean ca dJ Victor Ion Popa, el însuşi un născocitor plin de neastâmpăr, un «maistoraş» unic printre artiştii noştri de azi, prin varietatea de talente, de pricepere şi informaţii" scria, de pildă. Ion Chinezu. „*Maistoraşul Aurel*, consemna cronicarul *Gândirii*, se plasează aşadar la continiul dintre monografia strict ştiinţifică şi genul pur al vieţii romanţate, stabilind un just echilibru între izvoarele obiective şi forţa reconstructivă a imaginaţiei poetice.

După terminarea lecturii, ram Îi cu impresia nedezminţită că, în acest sens, izbânda literară a domnului Victor Ion Popa este din plin cucerită".

1940 – 1941 Din dorinţa de a asigura un repertoriu corespunzător pentru muncitori, scrie piesele *Veveriţa*, şi Zece *milioane*, ultima în colaborare cu regizorul de atunci al teatrului, Marin Iorda.

— Apare volumul de nuvele *Bătaia*.

— Îl aflăm profesor suplinitor la catedra de dramă, comedie şi regie scenică a Conservatorului din Bucureşti şi director la Oficiul, naţional cinematografic.

La 18 septembrie, participă, alături de Ionel Teodoreanu, Otilia Cazimir, I. Valerian, G. Lesnea, Iioria Furtună, la şezătoarea literară organizată de Societatea scriitorilor români la Teatrul Naţional din Iaşi.

— Este definitivat profesor la Conservator şi renunţă la direcţia teatrului din Uranus. Victor Eftimiu, pe atunci director al Naţionalului. îl cheamă în calitate de regizor. Angajat în continuare pe atâtea planuri, Victor Ion Popa, aşa cum a făcut o viaţă întreagă, nu ştie ce-i odihna. „Eu am muncit mereu, declara el, şi niciodată n-am ştiut ce e vacanţa. Mă odihnesc schimbându-mi ocupaţiile. Şi, am adăuga noi, fumând şi bând kilograme de cafea pe noapte,

până când o boală necruţătoare îl doboară.

*19*6 30 martie*. Victor I*on* Popa moare, îneâicând în durerea şi regretele tuturor celor care, l-au cunoscut, o viaţă dedicată oamenilor, pentru care n-a precupeţit nimic din puterea de muncă şi din multiplele talente cu care a fost dăruit.

CORNELIU SIMIONESCU

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţa se constituie numai din nuvele şi povestiri publicate de Victor Ion Popa în volumele:

— *Povestiri cu prunqi şi cu moşnegi*, Editura librăriei „Universale" Alcalay, Bucureşti, 1936;

— *Ghiceşte-mi în cafea*. *Mic roman urmat de alte mici romane şi de altele mai mici pur şi simplu*, Editura Ideea, 1938;

— *Bălaia*, Editura Vremea, Bucureşti, 1942, care au fost folosite şi ca text de bază.

La editarea textelor din prezenta ediţie s-au utilizat manuscrisele autografe şi dactilogramele revăzute de autor pentru tipar, existente în arhiva Victor Ion Popa. Ele ne-au fost puse la dispoziţie de fiul scriitorului, Sorin Popa, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

Din colaţionările succesive s-au putut depista o seamă de erori strecurate în volumele apărute, erori a căror îndreptare s-a făcut prin coroborare cu manuscrisul. Cele mai semnificative au fost semnalate în subsolul paginii.

Greşelile de tipar fără importanţă s-au corectat tacit.

În operaţia de transcriere a textelor s-au păstrat particularităţile de limbă caracteristice autorului şi epocii, în cazul în care reflectau realităţi lingvistice şi în primul rând formele dialectale şi revolute pe care scriitorul le utiliza deliberat, pentru obţinerea unei anumite atmosfere. S-au menţinut, de pildă, moldovenisme ca: *musteţi*, *năcaz*, *vrăjmaş*, *trimis*, *răzămat*, *blăstăm*, *sălbatic*,

amăreală, *îmbla*, *sui lese*, *tulburare*, *lacrămi*. *timerice*, *badiocoră* etc. ca şi formele de genitiv-dativ în – *ei* pentru – *ii* şi invers.

Cu excepţia îndreptărilor de text, consemnate în subsolul paginilor, celelalte note, care nu aparţin autorului, au fost marcate: (n.ed.).

C. S.

POVESTIRI CU PRUNCI ŞI CU MOŞNEGI SPRE STEA AU CĂLĂTORIT

Aşa se învăţase părintele Ştefan: cea dintâi colindă să i-o cânte sub geam Mitrică, feciorul sfinţiei sale. Cel puţin de nouă ani încoace aşa erau orânduite petrecerile de sărbători, iar ţanţoşul preot din Matca nu înţelegea să schimbe rosturile în alt fel. De aceea, chiar acum, când spulbera vijelia ca o iazmă vânătă pe coclauri, el îşi trimisese ghiociul cu leagăn la Tecuci, dând amarnic de aspră poruncă lui Dăruian argatul:

— Şi prin moarte să treci, dar fără flăcău să nu vii! Căci, flăcău socotea boţul vioi şi dolofan, care purta cu neascunsă mândreţe straiul cel boieresc de gimnazist, fiind în clasa treia şi cu note aşa de bune, încât părinţii se lăudau cu ele, ca şi când ei le-ar fi căpătat.

Dăruian a rotit ochiul cel drept – singurul pe care-l avea – privind ponciş volbura şuierătoare din nevăzut. A astâmpărat în rădăcina nasului ciugulit de vărsat un icnet greu şi s-a închinat năsâlniciei părinteşti, pornind-o la drum.

Cât a ţinut perdeaua satului, căruţa a mers cum a mers. Clihurile de omăt, culcate din loc în loc, furau picioruşele subţiri şi prinse de tremur ale noatenului crud, nărăvaş, abia deprins în ham. Lupta dârz cu gheaţa, care îi râcâia pântecul goluţ, se cutremura cu spaimă, sărind într-un fel de galop bezmetic, bătut pe loc, dar trecea mai departe, ostoindu-şi oarecum năvârliile, atunci când îşi simţea copitele micuţe tropotind zdravăn pe cremenea

pământului bocnă. Chiotul de jivină fioroasă a vâjgăraiei îşi trecea sforul pe deasupra, lăsând pe jos doar bulboane nevăzute, vârtejuri întoarse, unde intropşeala de nisip alb se războia fără noimă cu toate laturile deodată.

Dar dincolo de poarta jităriei, crivăţul era în largul lui. Venea duduind din hăuri şi trecea nălucă dreaptă măturându-se pe sine, în cumplită goană, către miazăzi.

Dăruian a înnodat zdravăn petica împletită care-i strângea gulerul spenţerului peste urechi, a împins căciula ţurcănească până în lumina ochilor, apoi, ferindu-şi răsuflarea de ascuţişul viforului, a înjurat crâncen şi a crăpat spinarea noatenului eu o biciuşcă hoţească. Calul a înţeles străpadul aprig din inima omului şi n-a mai cutezat împotrivire. A sucit şi el capul, punându-şi ceafa în bătaia din sus, pe urmă s-a îndemnat la alergătură, bucurându-se măcar de binecuvântarea unei şosele ca piatra, măturate de omăt.

Încălziţi de înverşunare, au răzbătut, fără să ştie cum, calea până la cel dintâi canton. Adică aproape un sfert din drum. Mai apoi însă, urcuşul pe coastă i-a sleit deodată şi i-a lăsat în buza crestei cu carnea sfâşiată. Acolo bicele năprasnice ale lui Dăruian şi crâşnetul sudalmelor lui păgâneşti, n-au mai fost în stare să clintească ghiociul din loc. Nici înainte, nici înapoi. Noatenul, înclinat de frig şi de vijelie, care-i vârâse în trup spaima aceea de iad, pe care numai vitele ştiu s-o aibă, se frământa pe loc, necheza, sărea, răsucind căruţa în drum, gata în orice clipă să se răstoarne cu om laolaltă, în şanţurile înfundate de omăt.

Atunci argatul a sărit din leagăn şi a înhăţat dârlogii. Tras de căpăstru, calul s-a lăsat amăgit şi vârându-şi capul în fărâma de perdea a trupului lui Dăruian, a pornit-o iarăşi la drum trudnic către zarişteа cea vânătă din fund.

Palmacul de cale până la cantonul al doilea a fost un chin. Mâinile slugii popeşti înţepeniseră de tras căpăstrul

şi inima îi îngheţase de blestemul cel amarnic, potopit în sufletul de catran. Nu mai putea. Iar când a înţeles de la Voinea, cantonierul, că trecuse mult după amiaza zilei şi nu mai avea de tras nădejde că vede târgul pe lumină, s-a leşiat în el o ştirbă mare şi o lehamite fără măsură. Nu mai avea îndemn şi s-a codit mult, lângă cotlonul din canton, până să-şi înveghe dinţii a nu mai crâşni de-a surda, ci să iasă afară ca să smulgă din tihna şurii noatenul care-şi rumega amărăciunea şi părăsirea în traista lungă de sub urechi, unde botul nu-i mai ajungea de mult la pumnul de ovăz.

— La aşa vreme târzie, eu nu m-aş încumeta… a zis Voinea, vârându-i ghimpe veninat în inimă. Cam bat lupii prin părţi, când purcede lăsatul serii… încai, luat-ai vreo puşcă?…

Dar Dăruian se încrâncenase dincolo de temerile omeneşti. Trecuse cu furtună în nemilă de sine şi era hotărât să plinească în orice chip vrerea părintelui Ştefan. A şuierat codirişca de sânger a biciului mai avan ca harapnicul văzduhului şi a trăsnit în coastele calului de-a năvălit acela ca o nălucă pe drum, trântindu-şi vizitiul de-a berbeleacul în fânul din spatele leagănului.

N-a mai ajuns la cantonul celălalt. Haita de lupi s-a stropit deodată pe o zare de deal şi a năvălit năucă în urlet fioros. Dăruian a dat să întoarcă, dar n-a mai avut când. Atunci a privit cu ochiul tulbure de jur-împrejur, a cârmit calul spre şanţ de-a răsturnat ghiociul cu roatele în sus şi s-a opintit dedesubtul lui, ca sub un capac, pândind din fân, printre ostreţe, zbuciumul de turbăciune al noatenului. Mirosise primejdia, bietul, şi nu zadarnic se trudea să scape din şleaurile tari.

Venită pumn până în marginea şoselei, haita s-a împrăştiat ca degetele unei mâne făcută ghiară, să cuprindă şi cal şi căruţă din toate părţile.

Dăruian a văzut o jivină ţâşnind drept în pieptul

calului, l-a văzut pe acela trudindu-se să-şi smulgă trupul din colţi şi să întoarcă spre fiară copitele, a mai văzut alta săgetând către burtă…

Apoi n-a mai văzut nimic… îi huiau, ca în năvală de ape pustii, urlete lungi, nechezatul ascuţit de chemare deznădăjduită şi clefăit de sălbătăciuni flămânde… El vedea de-acolo doar dinţii bătuţi ai lupilor, cari îşi virau boturile prin ostreţe, înverşunaţi să-l ajungă… Le vedea labele scurmând pe sub loitre… Vedea, prin căscătura scândurilor, umbra celor suiţi deasupra şi-şi uitase de mult că are în carâmbul ciubotei custura cea ascuţită cu care ar fi putut să înţăncuşeze boturile întinse spre el, ori ghiarele care-i râcâiau du lama straielor.

Uitase tot… Uitase şi că e om. Nu ştia decât un lucru. Să tragă în jos de leagăn, ca să ţie buzele ghiociului lipite de pământ…

Peste joaca asta de spaimă, viforul trecea senin şi întins, stropşind peste meleagurile pustii noaptea vânătă, scoasă din văgăunile iadului de la miazănoapte…

Părintele Ştefan era om cuminte. Nu-şi arătase de-a surda neîndurarea faţă de Dăruian. îl ştia slugă credincioasă, dar îl mai ştia şi om deştept. Adică, om care nu se primejduieşte pentru nimica toată, ci cântăreşte bine, după arătările ce le are, când un lucru îşi merită truda, ori nu. Şi astfel, în împrejurarea de faţă, dacă l-ar fi lăsat pe bună voia lui, fără doar şi poate că Dăruian n-ar fi trecut de ţarina satului, ci s-ar fi întors ziund, cu vorbă ciuntită:

— Copchilul îi la căldură şi îl ai. Da chelea calului îi scumpă!… Ceea ce însemna că nu voieşte să primejduiască noatenul pentru o năzăreală de părinte…

Vorbindu-i însă mai aspru, părintele Ştefan ştia că întinde coarda tocmai cât trebuie. Astfel înţelepciunea slugii n-avea să păcătuiască prin belşug nefolositor de chibzuinţă, ci e îndurată doar câtă era nevoie să ocolească

orice durere şi orice ameninţare.

Ca o dovadă, de asemeni cuminte judecată, părintele a aşteptat până la legatul serii. A aşteptat adică să vadă dacă Dăruian se întoarce ori nu. Iar când a văzut că nu s-a întors, i-a fost a se încredinţa că nu mai este loc de temeri şi s-a dus la primărie, de i-a dat lui Mitrică o telegramă:

„Dăruian vine căruţa. Fii gata. Fereşte frig îmbrăcat gros… Dumnezeu cu tine. Tata…”

A stat apoi să vadă notarul telefonând telegrama la oficiul poştal şi s-a întors împăcat acasă, unde dimpreună cu preoteasa, au pregătit voioşi odaia mare, hotărâtă să fie de-acum încolo cuibul de găzduire pentru vacanţele feciorașului.

Cu hârtia fâlfâindu-i în mână, Mitrică a alergat la gazdă, în chiler, unde bătrâna se lupta din greu cu nişte lapte umflat de fiertură:

— Mătuşă Chivo, mi-a telegrafiat părintele că vine Dăruian să mă ia. Telegrama îi dată ieri, aşa că omul trebuie să pice din clipă în clipă… Eu mă răped până în târg să iau ceva şi mă întorc numaidecât, aşa că matale îi spui să m-aştepte…

Şi, vesel nevoie mare, zorit peste măsură, ai prins, înfrigurat şi cu degete de rac, mănătăluţa neagră în bumbii de alamă, trântind toate uşile şi portiţa, până nu i s-au mai auzit paşii repezi pe uliţa răvăşită de târnul vântos.

A ieşit la Foişor, în piaţă, şi s-a dus întins la magherniţa lui Selim, turcul cel bătrân.

— Iar venit, bre?… a râs moşneagul văzându-i năsucul roş.

— Iar, moş Selim…

— Şi iar tocmim, bre?… Iar certam, bre? Şi tot degeaba estem, bre?

Căci bătrânul îl ţinea bine minte pe prichindelul acesta de şcolar, care de două luni de zile încoace îi întorcea prăvălioara pe dos, întrebând de fiecare lucru şi

de fiecare preţ, tocmindu-se la fiecare tot aşa de înverşunat, dar plecând de fiecare dată cu aceeaşi încheiere:

— Prea scump, moş Selim… Nu căta matale că-s mititel, dar pe mine nu mă pâcâleşti…

Acum însă, piciul a dezvelit din fraga buzelor două capete de dinţi albi şi a întins degetul, arătându-i în raftul povârnit:

— Covoraşul cel galben să mi-l dai… apoi a adăugat: Dar să mi-l dai cu patru lei…

Bătrânul a zâmbit la asemenea poruncă dârză i

— Cumpărăm ori tocmim?… Dacă cumpărăm, scoatem… Dacă tocmim nu scoatem. Altacum tot degeaba estem…

— Nu, moş Selim, acum cumpăr… – şi văzând că turcul nu-i crede, a spus foarte serios: Pe onoarea mea…

Gura negustorului s-a subţiat sub mustaţă. S-a uitat la copil cu ochi de părinte neîmplinit şi a scos covoraşul, întinzându-i-l tacticos sub nas:

— Farmos… foarte farmos… asta galben cum chihlimbar… Ama… cinci lei estem!

Dar micuţul, încruntat nevoie mare, ca omul care ştie ce vrea, a scos patru lei şi i-a pus la rând pe tejghea:

— Patru… apoi văzând că Selim începe iar a strânge covorul, zicând:

— Dacă tocmim, apoi nu cumpărăm… a stăruit, rugându-se:

— Moş Selim, dă-mi-l cu patru… N-am decât patru… Vreau să i-l dau mamei… Ceea ce, auzind negustorul, a părut că se înduioşează:

— Farmos… asta copil bun!… Atunci lasam pentru mama, patru şi o duşcă…

Şi ciorovăiala a început din nou, până ce Mitrică, aproape plângând, a smiorcăit:

— N-am decât patru, zău… lucru care l-a făcut pe

turc să se îndemne a-i da covoraşul şi să sune leii unul de altul, legănându-i în parte pe deget şi ciocnindu-i între ei.

Plecând din dugheană, Mitrică, băiat de popă cum era, a cerut iertare în gând lui Dumnezeu pentru „luarea numelui în deşert”, apoi s-a dus puşcă în librăria lui Platon, unde a scos singur din raft *Patericul*, cartea călugărească, după care auzise el – oftând de multe ori pe sfinţia sa părintele Ştefan.

Când a ieşit de-acolo, a văzut pe Selim în dosul geamului de la magherniţa lui. I s-a părut că îl ameninţă cu degetul şi i s-a părut că aude încet, de parcă ar fi fost lângă el:

— Nu trebe juram, bre… Asta nu farmos, bre… Nu bine, bre… Asta păcat estem; şi la creştina păcat estem şi la turca păcat estem… Tot la fel păcat estem dacă Dumnezeu la el estem…

Dar Selim avea altă grijă. Îl şi uitase… El privea doar ghemuleţul de om cum luptă cu nămetul întins de-a curmezişul pieţei şi era trist… I se părea că o să-l înghită, aşa cum îl înghiţiseră şi pe dânsul iarna şi troienii năvăliţi peste capul lui…

— N-a venit Dăruian, mătuşă?

— N-a venit, ciotul babei, a răspuns femeia, mângâindu-l cu ochii cei creţi în colţuri şi tulburi 111 apa lor bătrână. Dar mai este vreme… până în deseară…

Şi câteva ceasuri în şir, Mitrică a obosii sărind la geam, de fiecare dar a când i se părea că răsună în uliţa strâmtă, cu garduri părăduite, zgomot înfundat de roţi ori trap de cal.

Bucceluţa cu schimburi era pusă pe pat, lingăi manta şi căciulă. Legătura pentru gât o lăsase atârnată de grumaz, iar în mănuşile de lână, împletite de coana preoteasă, cele patru degetele mişcau în voie şi larg prin singura încăpere făcută pentru toate la un loc.

Din când în când, scotea din buzunar, cu deosebită

fereală, o uneltă micuţă şi lucitoave. O privea pe toate părţile şi era mândru de dânsa ca de mare biruinţă. Avea, de altfel, şi de ce, pentru că un an încheiat jinduise după pistolaşul acesta al băiatului lui Diamandi. Şi un an încheiat, acela nu-l lăsase nici măcar să puie mâna pe el.

Acum însă era aici şi era al lui. Al ¿ui pentru totdeauna şi căpătat pe cale cinstită. Doar asta fusese plata pentru că l-a lăsat pe Râul să copieze teza la geometrie şi pentru că i-a iacut cubul cel frumos la desen. Pentru teză i-a dat pistolul, iar pentru desen i-a dat cartuşele. Iar acum, pe drum, avea să tragă la ţintă în stâlpii de telefon, în pahare, în salcâmii de pe marginea şoselei şi… – de ce nu? – la nevoie, chiar în lupi… Simte în el tot curajul şi doreşte să aibă prilejul a-l arăta… Arma e în mină, îndrăzneala e în piept… Lipseşte doar fapta… prilejul de faptă, ca să scoată la iveală din făptura lui micuţă, eroismul uriaş pe care-l simte trebuitor vieţii lui cât degetarul…

Şi Dăruian care nu mai vine…

— Mătuşă, ce zici matale? N-ar fi bine să pornesc înaintea lui Dăruian?… Femeia se uită speriată peste umăr:

— Vai de mine, ciotul babei, d-apăi pe asemenea ghivomiţă cum clănţăne în băgeag? Se poate?

— Eu îs învăţat mătuşă, răspunse neînfricat bărbatul de-o şchioapă. Eu am mers şi pe vreme mai rea şi tot nu mi-a fost teamă, măcar că eram mititel… Văzând însă că bătrâna nu-i răspunde, zice mai încet: Mi-i să nu ne prindă seara pe drum…

La asta femeia taie scurt:

— Apoi dacă-i vorba să te prindă seara pe drum, gândeşti că eu te mai las să pleci?…

Copilului îi zvâcneşte inima în piept, îngrozită;

— Cum?… Să nu colind eu diseară?…

— Ba colinzi, ciotul babei… Colinzi colea la mine.

Mitrică simte năduşeli grele pornind din tâmple şi

înfiorări aspre înţepându-l în creştet.

— Şi cine să colinde părintelui?…

— Lasă, maică, sunt acolo destui şi pentru sfinţia sa. Că doar n-o să te dau eu în gura lupului…

Mitrică se întoarce în odăiţă, se aşază cu coatele pe geam şi priveşte afară. I-i inima frântă, ca de cârpă. Aşteaptă… aşteaptă… Şi stropi de amar mititel îi picură pe inima tristă…

Iar Dăruian nu mai vine…

— Mătuşă, mă duc până la barieră, să văd-Poate că Dăruian o fi la Dobrin, potcovarul…

Bătrâna se necăjeşte:

— Stai tu în casă, cum îţi spun eu… Nu vezi ce-i afară?… Dacă-i la potcovar, vine el şi fără tine.

— Dar dacă s-o fi îmbătat pe la alde Arghir, cum a făcut astoamnă?…

— Dacă s-a îmbătat, se culcă şi doarme… N-o să te las eu pe mâna unuia care şi-a băut minţile…

Şi Mitrică simte cum îi rourează lacrima în gât. Se gândeşte la părintele Ştefan, care se uită pe geam să-şi vadă venind feciorul cu colinda… Se gândeşte la coana preoteasă, care-şi lasă bucătăria să asculte răzămată de uşor:

Trei crai de la răsărit…

Şi i se pare că numai el singur nu vrea să se ducă la geam, ci s-a înrăit să stea la jitărie, ca să strice Crăciunul părinţilor…

Iar Dăruian nu mai vine…

— Mătuşă… Ce fac eu?…

— Ce vrei să faci?

— Tata mă aşteaptă…

— Aşteaptă şi tu pe Dăruian.

— Dar dacă nu vine Dăruian?

— Înseamnă că nu l-a trimis… ori că s-a întors…

Ochii lui Mitrfcă se umplu de lacrimi:

— Cum să se întoarcă?... Şi deodată, ca într-o plesnitură de coardă, se simte rupt de viaţă, singur, părăsit, fără nimeni – nimeni pe tot hăul lumii. Îi tremură pleoapele, îi tremură buzele, îi tremură sufletul...

— Nu se poate... şopteşte, trăgându-şi un firişor de plâns pe nas... Să caut atunci o căruţă... Poate că e cineva de la noi...

Şi trupul fraged simte cum îl trec rând pe rând dogori de arşiţă şi ape de frig...

Dar Dăruian tot nu vine.

Atunci, pe dosite, îşi pune mantaua pe dânsul, înşfacă bocceluţa la subţioară şi, cu paşi de pisică, iese din casă, luând-o goana către barieră. Nu-i mai pasă de nimic. Nu vrea să mai ştie de nimic. Fuge şi cată cu groază îndărăt, să nu-l ajungă cârligul neîndurat din inima îngrijată a babei Chiva.

Fuge şi ciuleştemereu urechea înainte, aşteptând huruitul ghiociului cu leagăn...

Dar înainte e numai spulber de gheaţă învolburat, pişcător şi rău... Dăruian nu se arată nicăieri... Dăruian nu vine... Dăruian nu-i nici la potcovar, nici la crâşmă... Dăruian n-a venit...

Iar pe uliţi, copiii au ieşit cu steaua şi cântă la ferestre:

Trei crai de *la răsărit*...

Aşa întocmai după cum aşteaptă să audă în seara asta şi părintele Ştefan, din dosul perdelelor cele albe, legate în panglicuţe albastre de mâna coanei preutese...

Spre stea au călătorit...

Iar Mitrică pune capul în piept şi împunge cu fruntea viscolul de dincolo de barieră, răsuflând scurt şi greu, în năbuşeala crâncenă a tăriei îngheţate, care urlă din toată vraiştea pustiei de plumb.

E ameţit şi calcă în neştire. Picioarele se desprind tot mai greu de pământ, pe când sudoarea îi şiruie rece pe

piept, pe spinare, pe lângă dosul urechilor… Iese abur din el şi ochii i s-au păianjenii… Cată înainte pe lungul drumului să vadă răsărind umbra lui Dăruian… Dar Dăruian nu se iveşte nicăieri.

Iar vântul cântă cu glas uriaş, când mai sus, când mai jos, o fiertură de sălbăticiune dezlănţuită şi fără cumpăt… Doar urechea lui Mitrică desprinde din el fărâme nelimpezi:

…de la răsărit… Spre stea… au…

Roată aspră crâşcâie în urma-i, pe zgrunţurilo de cremene ale drumului. Căruţa se opreşte şi omul cheamă:

— Încotro, logofete>: pe vrăjmăşia asta…?

Mitrică abia zăreşte omul din plapoma uriaşă şi neagră a şubei. Vrea să răspundă şi nu poate. Tot obrazul i-a îngheţat şi i s-a prins… Dârdâies în scuturătura frigului, şi abia îngaimă:

— La Matca…

Omul scuipă mustăţile înţurţurate, privind ascuţit pe sub genele grele de promoroacă, îl descoasă anevoie, apoi dă din cap:

— Cine Dumnezeu te-a lăsat să pleci pe asemenea vreme?… îi bun de tăiat… Pe urmă înşfacă ghemul de carne, îl zvârle în fân, îl înfofoleşte cu o cergă şi fluieră căişorilor îndemn de plecare. La cantonul Patraulea struneşte hăţul şi hăule capului buhos răsărit în florile geamului:

— La şi vezi de gângania asta a popei din Matca… iar când o trece Dăruian, dă-i-l în primire…

Pe urmă se înfundă împroaşcă albă, lăsându-l pe Mitrică la cald şi la grijă nepricepută de femeie stearpă…

Pus pe cuptorul cald. sus, în fumul greu şi duhnitor, răbufnit din hornul apăsat sub tăria vijeliei, Mitrică pluteşte într-o amorţeală chinuită de arşiţă şi vedenii cenuşii. Vede ochii albaştri ai părintelui şi gura cu dinţi albi ai preutesei… Apoi vede o portocală, două, trei.

Râmneşte la ele şi se pomeneşte oftând încet: – Portocală…

Femeia cantonierului, cinchită în gura cuptorului, ridică fruntea speriată:

— Ce-i?…

— Portocală…

Ea tace fără să ştie ce să răspundă. Apoi şopteşte omului întins pe laviţă:

— Doamne, Costache, băiatul aiurează…

Patraulea se dă jos alene şi pune mâna pe obrazul aprins al lui Mitrică…

— Cam dogoreşte, mititelul… L-o pătruns frigul…

— Şi ce-i de făcut?…

— Ştiu eu?… Hierbe-i o oală de vin cu miere şi niscai mirodenii…

Iar peste câteva minute, Mitrică bea până în fund oala fierbinte şi bine mirositoare… Apoi, leoarcă de apă, adoarme bâiguind în neştirea unui somn puhav: …

— Portocale… Dăruian… Dă portocale…

Dardămian nu-l aude…

În seara care lunecă şărpeşte din vârful crengilor negre ale plopilor nalţi, părintele Ştefan îşi apropie scaunul de perdeluţele albe, legate cu panglici şi aşteaptă.

Aşteaptă pe Mitrică… aşteaptă pe Dăruian…

Dar Dăruian nu vine.

Copiii din sat ştiu orânduirea cea veche a lucrurilor şi pândesc. Pândesc scârţâitul ghiociului, care trebuie să-şi crape gura pe criţă ogaşelor bocnite, pentru că acela e semn că Mitrică a venit şi părintele primeşte colindători.

Dar Dăruian nu vine…

A adormit şi Patraulea. A adormit şi femeia, încovrigată pe prispa cuptorului. Iar sus, în fum greu, scânceşte încetişor, ca într-un gângurit dulce, somnul plin de vedenii tulburi al lui Mitrică. Toate i se par uşoare şi fumurii, ca arătări de altă lume… Şi toate sunt pline de ochi albaştri… dinţi albi… şi portocale… Iar prin toate

trece susur cald şi bun, care cântă la nesfârşit, cu sunet argintiu de clopoţei:

Trei crai de la răsărit…

Sare în sus… I s-a părut?… Ori huie de-a binelea roata ghiociului în dihonia salcâmilor din drum?… Se ridică încet… Se dă jos clătinându-se, fără să gândească, fără să vadă, fără să simtă… I-i cald, i-i bine şi i-i inima veselă că Dăruian a strunit noatenul cel frumos drept în faţa uşii, ca la casa boierească a lui Diamandi.

Deschide uşa şi râde încetişor… Ce şiret e Dăruian… S-a ascuns… Dar el ştie unde s-a ascuns şi are să-l găsească…

Porneşte zâmbind după el… mai încolo… unde e masa… unde e părintele…

În prăpădenia de ningău, care urlă ca o fiară din toate cotloanele lumii, salcâmii negri ai şoselei se plesneau sălbatici cu crăcile goale pe trup, orbindu-se singuri în gheaţa harapnicelor de praf alb.

Vietăţi turbate aleargă nevăzute, şuierând peste coclaurii pustii şi fără fund. Trâmbe năprasnice saltă lostopene vinete până în iadul cerului, le răsucesc în chiuit lung de vârtej, apoi deodată le dau de-a prăvala în gol, biciuind cu cozi uriaşe de şerpi caierele pitite în văgăuni. Clocotesc de furie măruntaiele cerului, năpustite să îngroape mişelia neagră din pământ. Bat duduind ca iezmele uşa lui închisă şi aleargă turbate hăulind nebune Pe toată faţa, să-i găsească copcile spre miez…

În pustietatea împlinită a beznei fără sfârşit, unde bântuie urletul înfricoşat al înmiiţilor balauri, cu foc de gheaţă în nări, un punctişor negru se zbate, gâfâind fără păs, fără gând. Trudeşte în nămeţii de ninsoare gheboşiţi pe cale, măturaţi pe creste în vifor, de prăfăria lor albă şi se înfundă până în brâu pas de pas, înotând într-o apă pâsloasă, sticlie, care scârţâie sub călcâi.

Abia răsuflă în furtună. Îl înăbuşă iureşul şuierului

vânteş. Ochii nu mai văd nimic sub plesnitura grăunţelor de gheaţă, urechile nu mai aud nimic în fluierul uriaş. Sub căciulă, înfierbântarea izvorăşte leoarcă de năduşeală. Pe spate, pe piept, cămaşa se lipeşte de umezeala caldă.

Încă un pas, doi, zece şi se opreşte să răsufle… Oboseală de moarte înţepeneşte picioarele pe loc… Dă să pornească din nou dar zăpada nu-i mai dă drumul. O sfârşeală bună şi dulce trece caldă pe inimă. În şfichiul fierbinte al praştiei de omăt obrazul a amorţit. Ochii i s-au închis, iar în creier a intrat o toropeală, care a întins peste gură sărutarea unui zâmbet fericit. Aromire încropită moleşeşte trupul întreg şi îl clatină ca pe un lujer subţirei dăinuit de o alignire. Apoi, deodată, o năpustirc de troian vânturat îl învârte pe loc şi îl dărâmă la pământ. Icneşte. Cearcă să se ridice într-o rână, dar râde în suflet şi nu se mai îndură, lăsat ostenelii. Moaie mina şi culcă obrazul pe cot.

E cald, e bine, e odihnă. Încet, încet pojghiţa blajină de vis s-a întins pe creier… Din fericirea somnului răsare o pată de lumină, apoi alta, apoi alte multe. Se leagănă uşurel… plutesc, se joacă tot mai vii, tot mai vesele, tot mai ameţitoare…

Apoi începe să se închege unele de altele ca stropii calzi de ploaie… să facă pete mai mari… mai mari… zece… şase… patru… două… Şi apoi deodată se reped una în alta, de rămâne o apă însorită, sticlind în toate colorile, un du iată, leneşă, blândă… într-un colţ se limpezeşte un ochi, o arătare străvezie de parcă trecea, tot soarele, de-a curmezişul ei… Apoi. alta şi alta… o gură… o portocală…

Iar părintele zâmbea şi el în dosul perdeluţei albe, aşteptând. Privea căutătura pe sub gene a pruncilor care treceau şi zâmbea. Fiecare din ei aştepta pe Mitrică, întocmai ca şi sfinţia sa. Şi fiecare îl dorea venit mai repede, întocmai ca şi sfinţia sa.

Şi astfel, fiecare îi aducea aminte că Mitrică trebuie

să vie… şi că Dăruian nu mai vine…

Când au văzut că încep a se dezmorţi lămpile prin case şi Dăruian tot n-a venit, copiii au înţeles că Mitrică nu mai vine şi au cântat fără să mai ceară voie la fereastra părintelui…

— *Trei crai de la răsărit…*

Părintele a tresărit…

— Glasul lui Mitrică… a tremurat gândul în el… Şi căutând să desprindă prin perdelele albe, chipul din întuneric a zâmbit iarăşi ascunzându-se.

Apoi, a luat nucile şi covrigii, ieşind în prag, să răsplătească pe Mitrică… Dar Mitrică nu venise…

Şi a tresărit iarăşi, când a tremurat sub geam alt glas de copil:

Trei crai de la răsărit…

Şi toată noaptea aceea… a ieşit în prag cu pumnul plin de nuci şi de covrigi, să le dăruiască lui Mitrică…

Iar noaptea, măria sa Noaptea, cea veşnică şi fără capăt, a primit, fără să cârtească, toate darurile cuvenite celui mic… Noaptea şi-l viscolul, duh mare al negurii din fundurile vinete.

„… aşadar, domnule director, nu-l mai aşteptaţi pe Mitrică la şcoală. Cum s-a întâmplat, numai Dumnezeu ştie. Căruţa răsturnată în şanţ, calul mâncat de lupi… iar copilul la doi paşi de acolo, neatins… A murit se vede din îngheţ ori din spaimă. Colţul lupilor însă nu l-a ciuntit. Minune a cerului, care măcar atâta îndurare a vrut să arate urgisitei mele vieţi… Dar Dăruian n-a mai venit…”

DUŞMANUL TRENULUI

Eu nu credeam să fie pe lume fiinţă care să blesteme şinele şi căsuţele de fier[5] ce-şi huruiesc iuţeala pe ele. Mi-am închipuit totdeauna că vor fi trăind suflete neştiutoare de înaintarea omenirii, români neumblaţi dincolo de căile satelor şi neajutoraţi într-atât de mintea lor săracă, încât

5 în textul de bază lipsă : şi căsuţele de fier.

n-au văzut trenuri şi nici n-au aflat de fiinţarea lor. Ceea ce socotind, le-ar fi dat dreptul să aibă mare cutremur în inimă, mare spaimă şi mare neînţelegere faţă de ticatacul ţistuitor al maşinii grele de cale ferată şi al vagoanelor aninate la coada ei.

Vasăzică înţelegeam să văd om speriat de tren, Har nu credeam să văd om duşmănindu-l şi blestemându-l aşa precum l-am aflat pe moş Petrache Marin, căruţaşul cel duhliu, care m-a purtat într-atâtea rânduri cu teleguţa lui, de la Maneci Ungureni până în Cheia Bratocei, şi chiar mai departe, dincolo de creasta munţilor, la Satulung.

Ciudăţenia asta i-am aflat-o târziu şi numai printr-o întâmplare, pe care astăzi vreau s-o însemn în filele mele, pentru ca, mai târziu, când căile lumilor noi s-or fi desfăcut şi mai departe, să se vadă, cu încă o pildă, cum fiece salt nou naşte tot atâtea bucurii şi tot atâtea dureri, cerând deseori jertfe grele de la unii, pentru ca alţii1 să fie mulţumiţi şi cu înlesnire în viaţa lor.

Povestea mea nu vrea deci să fie niciun fel de învăţătură. Ea ţine doar să rămâie ca o arătare a unei vremi, pentru ca mâine-poimâine, când toate s-or răsplămădi, iar lumea noastră, cea de azi, va intra în negura miilor de neguri căldărite dintru început până la ceasul din urmă, feciorul curios, ce-şi va prăfui degetele prin vechi târfăloage sfarogite, să aibă o clipă de hodină buchisind slovele aceste, care îi vor da zâmbet îngăduitor şi înalt. Zâmbet pentru scriitor şi zâmbet pentru fapta pe care o scrie. Iar zâmbetul acela ne va lega cu înduioşare pe amândoi şi va le-a vreme de vreme, dovedind că în ridicarea domoală şi rotundă a lumii, înfăţişările sunt mai puţin schimbătoare decât par, pentru că, simţindu-ne mai ridicaţi şi mai ştiutori decât cei dinaintea noastră, ne prindem totuşi pizmuindu-i pentru o anume curăţenie sufletească, pentru o anume simplitate de înţelegere a vieţii. Adică dăm şi luăm în măsuri deosebite, dar când

facem socoteală de întregul rămas, ajungem la tot atâta.

Vasăzică eu vreau să las povestea asta nepotului meu şi nepotului nepotului meu. Şi tuturor nepoţilor voştri de nepoţi cari, zâmbind înduioşaţi în faţa fotografiilor voastre ce vor fi îngălbenite, ca orice arătare de făpturi fără viaţă, vor avea nevoie să-şi simtă rădăcina în noi şi să înţeleagă că rostuirea vieţii e aceeaşi într-un veac şi în altul, numai haina schimbându-se, iar nicidecum temeiul ei cel mai adânc.

Cred. prin urmare, şi-s încredinţat, că pilda Inimos Petrache Marin, duşmanul aprig al trenului, nu-i numai arătare de tot ciudată a unei singure inimi dintre toate miile de veacuri ce-au fost şi vor fi, ci afli câte un moş Petrache în fiecare şi poate mai mulţi laolaltă, pentru că, de când e lumea, mintea e grăbace şi sare crestele până în fundul cerului şi în marginea pământului, iar inima stă pe loc. oploşită în încropeala cotlonului unde a prins-o vremea cea bună ori cea rea. În sfârşit, cum ar zice moş Petrache, cu oftarea-i tristă şi înceată, de om care se simte scos din rând:

— Capu-i bărbat şi inima-i femeie…

Ceea ce dovedeşte limpede cum nu se mai poate că dumnealui, moş Petrache, se socotea mai mult de partea inimii decât de partea capului, arătare de tot însemnată, fiindcă ea lămureşte multe din purtările bătrânului, înţelegerea lui şi, mai cu seamă, izvorul tuturor suferinţelor sale.

N-am stat niciodată să mă mir pentru ce, de câte ori am coborât din tren, nu l-am găsit pe moş Petrache în gară, aşa cum s-ar fi cuvenit pentru un chirigiu ca el, trăitor din ce-i aduceau drumurile cu călătorii făcute până la mănăstirea Suzana, până la Cheia, ori chiar mai departe, peste munţi.

Mă deprinsesem a-l găsi ori acasă la dumnealui, gata oricând de cale, fiindcă îi erau caii cu traistele de ovăz în

cap şi doar căpestrele lăsate pe gât, ori la crâşma lui Necache Spinul, unde povestea, cui ar fi vrut să-l asculte, întâmplările minunate ale zvăpăiatei dumisale tinereţi ostăşeşti, ce s-ar fi fost petrecut într-o vreme de război, printre ostaşi ai împăratului rusesc şi bulgăroaice groase în gleznă şi ascuţite în dinţi. Istoriile acelea mi le-a povestit şi mie în lungul drumurilor de munte, mai ales când îşi lăsa caii la pas şi, puţind să aibă negrijă de ei, socotea că e bine şi frumos să aibă puţintică grijă şi de călătorul său. Drept aceea, se răsucea în capră, cu un genunchi adus sub el şi, vârând codirişca biciului în tecuţa lui de piele, de-l făcea un fel de steag după care caii să priceapă la orice caz, cum e deprinderea unei tabere ostăşeşti: „Sunt aici!”, îşi mângâia mustaţa cu mâneca, de parcă şi-ar fi şters gura de un vin bun, ceea ce dovedea că-şi sorbise singur înainte povestea şi începea:

— Nătărăul de Spânu parcă n-a trăit pe lumea asta. Iaca, eu îi spuneam cum m-am bătut cu un muscal la Vidin şi el făcea cu ochiul sfrijitei de Ileana, nevastă-sa…

Eu dădeam din cap şi umeri, ca şi când i-aş fi răspuns: „Deh! Aşa e el! Fă-te că nu bagi de seamă 1”.

Dar Moş Petrache se supăra îndată, ceea ce se vedea numaviecit, pentru că zmâncea codirişca din tecuţă şi plesnea odată cu biciul în vânt de parcă ar fi plesnit pe Spinul. Asta fiindu-i liniştire destulă, îndată punea biciul la loc şi-şi arăta întemeierile. Iar întemeierile acestea erau fel şi chip de istorioare fără cap şi fără coadă, din care nu ţineai minte decât că moş Petrache era om petrecăreţ, dar altfel viteaz la nevoie şi priceput la cai, cum nici împăratul rusesc n-ar fi putut să fie.

Prin urmare, cum spuneam mai înainte, birjarul meu nu venea la staţie după muşterii, ci aştepta să-l caute muşteriii pe dumnealui. Lucrul ar fi fost de mirare, dacă prinpărţile acelea s-ar mai fi aflat şi alţi chirigii. Dar ştiindu-l eu singur de astă meserie, mi s-a părut firesc şi

nici că am cercat a mă întreba care-i pricina acestei fudulii neobişnuite.

Drept este că, uneori, cerca să mă ispitească la drumuri mai lungi cu teleguţa. pe căi unde umbla trenul, spunându-mi de pildă:

— Să facem noi odată drumul până la Ploieşti, pe şosea… O frumuseţe!…

Dar eu, om deprins cu mersul repede, îi răspundeam fără păs şi fără ştiinţă de durerile lui:

— N-am vreme, moşule, trenul mă duce mai fără oboseală şi mai iute!

Iar el dădea din cap, ochindu-mă piezişş:

— Ce-are a face!… Nu se potriveşte…! Ceea ce m-a făcut totdeauna să schimb vorba, fiindcă-mi închipuiam că omul îşi apără interesul câştigului lui, ştiindu-mă larg la pungă, după pilda tuturor drumurilor când îi plătisem totdeauna mai mult decât ceruse.

Dar într-o zi a izbucnit în sat un scandal din care am prins a înnoda înţelesurile cele adevărate. Un moşneag, cocârjat şi chel, şi-a zvântat în bătaie baba şi a gonit-o de acasă şuierându-i peste gard prin toată vădănia de dinţi a gurii creţe:

— De douăzeci de ani te rabd, dar acu s-a isprăvit. Să pleci la el, ori să-ţi facă altă casă, dacă vrea să aibă unde trage. Eu gazdă cu femeie nu-i mai dau… Ducă-se… cu banii lui!…

Iar fiindcă băbătia, crezând că totul e o taină între ei, i-a răspuns zbârlindu-se cu scârbă:

— Ducă-se cu banii lui, hai? – apoi a făcut glasul gros şi apăsat: Păcă-to-sule! Când ţi-oi zice unaaa… ajungi de pomina satului.

Moşneagul a scuipat-o, numai aşa, cu sunetul:

— „Ptiu! şi i-a întors desaga spatelui, intrând în casă…

Dar vecinii râdeau de după garduri în mare veselie.

Şi Prariţa râdea mai amarnic decât toate. Vezi bine că Rariţa asta avea şi pricină să râdă, pentru că era săracă, vădană şi voinică, de să frângă mijloc de bărbat melean în mâinile ei grase şi albe. Iar toată puterea ei necheltuită uriaşe ani de zile de pustietate în sătucul acela cu bărbaţi puţini, însuraţi şi istoviţi de lucru la pădure, până ce i s-a năzărit că moş Petrache Marin doarme prost pe patul cel tare de la baba Druşca, pe când ea, Rariţa, are în casă pat bun şi moale, fără om care să-l umple, măcar din săptămână în săptămână…

Mai pe scurt, Rariţa a tot învârtit şi a tot sucit treburile, până ce le-a meşterit cum îi era pe voie. Adică l-a adus pe moş Petrache să-şi bată căciula pe ceafă şi să spuie păgâneşte, cum obişnuia în chip de blestem:

— Nimeri-şi-ar fagul să şi-l nimerească! Păi acum i-a căşunat a supărare, când îmi mănânci banii degeaba?…

Apoi, ca să dovedească precum că toate îşi au rostul lor, iar truda Rariţei mai mult ca toate, a încheiat, spunând cailor:

— Ia haideţi pruncilor la vădana, că poate om da la clesiernat…

Şi fălos straşnic a intrat în ograda Rariţei, lăsând şi cai şi căruţă în văzul lumii, iar dumnealui dezbrăcându-se de surtuc, aşa cum face omul la casa lui.

Baba Druşca n-a plâns, cum s-ar fi cuvenit. S-a căinat o zi-două pe la vecine, dar pe urmă s-a dus la moşneagul ei acasă şi s-a făcut că uită. Doar vineri a dat o raită la mănăstire, de a plătit un acatist pentru întoarcere şi atâta tot. Mie însă mi-a dezvelit taina lucrurilor aşa cum îmi cerea inima şi nu mi-a lăsat nimic ascuns din biata ei amărâte dune de jumătate vădană, precum se socotea acum, ca femeie deprinsă de-o viaţă întreagă să aibă doi bărbaţi:

*Frunzuliţă de alun Vnu-i beat, unu-i nebun. Un*u’ *stă, unu-i pe drum*; *Numai baba stă la fum. Şi tot mestecă-n*

ceaun, şi tot mestecă-n ceaun, Frunzuliţă de alun.

Dar într-asta baba Druşca nu semăna deloc cu moş Petrache. Dumnealui n-a putut îndura să rămâie numai cu femeia de la Maneci, iar Rariţa i-a înlocuit-o pe babă aşa cum s-a cuvenit – şi poate mai bine încă – dacă om judeca după multe alte semne, despre care nu e locul să vorbim aici.

Numai că, la acest prilej baba mi-a dezvăluit şi altă taină din vremile trecute ale lui moş Petrache. Anume, acele vremi când. nefiind întinsă linia trenului până la Maneci, ba chiar nici până la Văleni, dumnealui făcea cărătură pe toată valea Teleajenului de la un cap la altul, având gazde întemeiate din poştă în poştă.

Iar aceste poşte erau măsurate nu după socotelile obişnuite ale oamenilor, ci după femei arătoase, trupeşe şi primitoare, în ale căror case moş Petrache putea să-şi lepede surtucul în văzul lumii şi să-şi mângâie mustaţa cu împăcarea de suflet a omului aflat în rosturile lui.

Acum e lesnede înţeles de unde a pornit ura bătrânului pe tren. Lini a aceea blestemată i-a furat tot ce i-a fost drag, rând pe rând, la fiecare poştă cu care se întindea. Poşta şi femeia, poşta şi femeia… Astfel trenul Ploieşti-Măneci nu s-a întins pe Valea Teleajenului, ci pe inima lui moş Petrache s-a întins. Pe aceea a călcat-o şi a înnegrit-o cu zeamă de păcură şi fum înecăcios de cărbuni proşti. Acolo a dus nelinişte şi uscăciune. Iar astăzi, când nişte domni burtoşi şi supăraţi bat în pământ pari văpsiţi cu vrâste albe şi vrâste roşii, de-i pun la rând, uitându-se cu ocheană, bătrânul înţelege că linia vrea să se întindă şi dincolo de Măneşti, până la Cheia şi poate mai departe. Adică până la Satulung, unde se isprăveşte viaţa tui moş Petrache Marin.

Cine n-ar pricepe acum de ce s-a blestemat moşneagul să nu se urce în tren? Şi de ce a blestemat chiar trenul tot?

Dar lumea e rea şi-şi face glumă din neînţelegerea ei. Aşa şi-a făcut Savin picherul când, la un pahar de vin mai mult decât puterea lui, a pus rămăşag că el izbuteşte să-l ¡>ale în tren pe căruţaş. Nu i-a fost greu, pentru că un picher e om mare şi poate face orice când i se năzare lui. De ce n-ar fi izbutit el de pildă să hotărască pe Pricop jandarmul a se face că a primit un mandat de aducere la Ploieşti pentru moş Petrache?

Negreşit, bătrânul a vrut să plece cu droşca lui şi chiar aşa a pornit să facă. Dar cu un ceas înainte de plecare ia caii de unde nu-s. Hoţomanii le făcuseră vânt în pădure, pe păşune boierească, iar paznicii puşi la cale îi şi porniseră la ocol. Oamenii ceilalţi, puşi la cale şi ei, n-au vrut să-şi dea caii cu niciun chip pentru drum aşa de lung, iar jandarmul şedea în coaste, fără milă.

Aşadar l-au suit în tren, sub ochii satului întreg, venit să vadă minunea şi batjocura. Iar în vagon, Moş Petrache a avut destule pricini să crâcnească:

— Asta nu-i a bine… Apoi, încleştând fălcile n-a mai vrut să spuie nimic. Doar când a plecat trenul şi a simţit duruind toată fierăria sub el a scuipat cu ură:

— Asta e mers? Asta e plăcere?… Iar pe urmă, scuturând din cap şi încercat de fiori neplăcuţi: Asta-i iad…!

Nu i-a fost dat prilej să mai gândească mult la povârnitura de dincolo de Izvoare, spre pod, trenul a înnebunit. Valea şi beţia unui mecanic l-a dat de-a dura peste şine, peste pod, până în fundul prăpastiei, terciuind tot ce era în el…

Moş Petrache n-a avut vreme să se mai trezească din sălbatica încreţire a cărnii de pe el. Trăsnit în coşul pieptului, apoi în cap, s-a rostogolit în neştire, ca un bolovan moale şi cald, într-o adâncime fără fund… A văzut doar atât: trenul venind după el, după viaţa lui toată, crescând uriaş, şuierându-i deasupra, teşindu-l dedesubt…

A văzut, cum se zice, visul cu ochii. Adică visul lui cel rău, de-o viaţă întreagă…

Iar în cea din urmă tremurare de lumină care a mai putut răzbate prin rămăşiţa creierului amestecat de aşchii, s-a limpezit molatec şi amar, ca într-o apă unduită, gândul care dăinuia încă în el:

— Asta-i iad…

Au strâns din el cât au putut, bucăţică cu bucăţică. Iar acolo unde le-a lipsit au luat din bucăţile pe care le-au găsit fără căutare.

Dar trenul adusese oameni de pe toată valea Teleajenului şi neamurile au venit să şi-i caute. Cum au făcut ai lui moş Petrache, au făcut şi ceilalţi. Adică şi-au întregit pe ai lor cu ce au apucat. Şi astfel, moş Petrache a fost împărţit pe toată valea şi prin toate satele, din poştă în poştă, aşa cum trăise.

METEAHNA COANEI DORA

Eu nu ştiu dacă în catastifele lui Dumnezeu se găseşte vreo orânduială anume cu privire la numele oamenilor şi la firea lor. Nu ştiu nici măcar dacă se află asemenea catastife. De aceea, doritor cum sunt să dezleg o taină însemnată ca asta, n-am alta mai bun de făcut, decât să aştept clipa când mi-o veni poruncă de chemare într-acolo, şi-atunci mi-oi împlini neştiinţa cu văzul limpede al ochilor mei.

Oricum, hotărâtă ori întâmplătoare, potrivirea dintre unii oameni1 şi numele lor te înfricoşează câteodată, aidoma unei osândiri fără vină, ceea ce mai aş crede că este, dacă nu m-ar înjunghia bănuiala că vorba dăruită înainte de naştere creşte omul într-un anume fel şi-i porunceşte tainic să se asemene cu numele lui.

Vasăzică eu nu ştiu dacă făptura prevestită hotărăşte numele, ori dacă numele hotărăşte făptura. N-o ştiu nici eu şi n-o ştiţi nici dumneavoastră. Iar, cu toată părerea de rău, vă vestesc că, în clipaicând oi avea bucuria să aflu, n-

am să prea pot s-o împărtăşesc cu dumneavoastră din două pricini. Întâia e că am să fiu cam depărtişor, pe nişte căi pe unde chiar poştaşii vin fără geantă şi fără scrisori, cum s-ar zice, hotărâţi să se lase de meserie; iar a doua e că într-acolo e sens unic pentru toate: şi pentru suflete şi pentru veşti. De aceea, va trebui să veniţi singuri şi să vă lămuriţi, fiecare la rând, ceea ce cred că veţi face oricum, nu atât după ispitirea mea, cât după alte socoteli ascunse, cărora iarăşi nu pot spune că le-am dat de rost.

Dar, până atunci, să fim bucuroşi că oamenii seamănă câteodată cu numele lor. Asemenea potrivire e o binecuvântare pentru tine, suflet strein şi neştiutor, chiar când nu-i cine ştie ce binefacere pentru cel dat pe faţă. Căci numele potrivit asta l'ace. Dă pe faţă omul şi-i face pielea străvezie ca apa limpede a cleştarului, de-i vezi florile şi viermii gândurilor din cap.

Ca o pildă, iată pe coana Dora.

Ştiu, dumneavoastră aţi mers cu gândul mai departe şi aţi găsit fel de fel de nume care lămuresc sufletele dintr-odată. V-aţi adus aminte de Cireşica, de Mariţa, de Tănasă şi de Bombonel, de Ghiţă Sucitu, de Safta Găluşcă, de Cristea Turbatu şi de Bou-Roş, pentru că sunt făpturi pe care le ştiţi şi-s leite cu numele lor. Dar pun mâna în foc că nu v-aţi gândit la coana Dora.

Fără îndoială aţi avut dreptate. Adică aţi avut dreptate într-o privinţă. Numele coanei Dora nu v-a venit în minte fiindcă nici dumneaei nu-i cine ştie ce făptură însemnată, nici numele dumisalg nu pare să limpezească o fire deosebită.

Dar dacă aţi avut dreptate într-o privinţă, în alte două v-aţi înşelat. Mai întâi v-aţi înşelat când aţi crezut că vorbeam de coana Dora pe care o cunoaşteţi dumneavoastră, pe câtă vreme eu m-am gândit la alta şi anume, la coana Dora Păsat, nevasta lui conu Timofte Păsat, de care n-aţi avut de unde s-auziţi dacă n-aţi umblat

pe unde are dumnealui moşioara şi conacul, adică pe valea Prutului mai sus de târgul Fălciului, cam la jumătate cale între Bozia şi Berezeni; cu alte cuvinte, pe lângă bălţile pescăreşti pline de stuf şi de peşte, de unde se hrănesc cu obleţi, saghiţă şi caracudă, toate satele codreneşti şi bârlădene.

În al doilea rând, v-aţi înşelat grozav când aţi crezut că pe coana Dora o cheamă chiar coana Dora. Mai întâi că numele Dora n-avea ce să caute la Murgeni, locul de naştere al dumisale, cum n-avea ce să caute nici lângă balta Prutului unde trăia. Iar tatăl dumisale, Hristache al Lupoaiei, măcar că era răzăş înstărit – dovadă că a trimis fata la carte la Bârlad, unde a învăţat trei clase şi mai bine la pensionul franţuzesc pe care îl ţinea madam Drouhet – n-avea de unde afla un nume subţire şi şters, ca toate numele subţiri aduse din alte meleaguri, numai fiindcă suna altfel decât Maranda, ori Paraschiva, cum le chema pe alte fete murgeneşti.

Înţeleg prea bine că vreţi să aflaţi cum o chema pe coana Dora şi am să vă spun. Dar trebuie să iau lucrul ceva mai pe departe, fiindcă altminteri o să rămâneţi şi mai nelămuriţi decât înainte, iar atunci chiar degeaba e toată strădania mea să vă povestesc adevărata pricină a metehnei nevestei lui conu Timofte Păsat.

Cum spuneam, Hristache a Lupoaiei era un răzăş înstărit din Murgeni. Namilă de om la trup cum era, îi trebuia câte o piele întreagă de porc pentru fiecare opincă, iar şuba de iarnă înghiţea opt oi din cele mai crescute. Avea o mutră crâncenă, cu sprâncenele dese şi groase ca mărăcinii desfrunziţi, iar ochii mititei şi albi se uitau crunt şi drept, de îngheţa omul la cea dintâi vorbă ieşită din gâtlejul dumisale, mult încercat de strigăte, cântece şi umezeală acrişoară. Pentru că, înţelegeţi dumneavoastră, Hristache a Lupoaiei era straşnic beţiv. Număr că meteahna asta o căpătase dintr-o pricină ciudată. El zicea

că vinovat e Dumnezeu, ceea ce n-ar trebui să luăm în seamă, fiindcă se ştie bine că, totdeauna, oamenii, când fac o prostie ori au un năravˌ dau vina pe Cel-de-sus. Dar Hristache trebuia crezut pe cuvânt. Nu pentru că era aşa de fioros, de nu-i crâcnea nimeni în faţă – căci acum, slavă Domnului, multă lume mănâncă şi bea vin ori apă din oalele şi ulcelele alese de pe urma oaselor lui – ci fiindcă avea un mare cusur. Bea de stingea şi nu putea să se îmbete, săracul. Se ameţea uşurel, cum îi şade omului bine, şi atâta tot. Dar atunci Hristache a Lupoaiei se făcea mielul lui Dumnezeu şi binecuvântarea lui. Faţa i se lumina ca cerul de primăvară, glasul îmbunat se făcea dulce şi frăţos, iar în inima lui aspră începeau să bată lopeţile harnice, cum bat iarna, de desfundă troienii din uşa casei.

Din clipa aceea Hristache era veselia pământului şi comoara lui: cânta din sufletul sufletului, închina cu toţi pricăjiţii şi-i ospăta la masa lui, chefuia cu cine apuca şi unde apuca, uita de zbucium şi de supărări şi vorbea cu stihuri de *Scriptură*, asemenea lui David psalmistul:

Coboară-se cântecul în inima mea.
Prin cântec voi slăvi pro Domnul.
El îmi binecuvântează inima cu aroma cântecului.
Iar cântecul meu îl slăveşte pre el.
Căci toate se întorc de unde au pornii.
Aşa precum apa mării în mare se întoarce.
Iar cel din ţarină, făcut, în ţarină se opreşte;
Şi suflarea Domnului, din om.
Tot spre Dumnezeu se îndreaptă
Când sfârşită e calea şi oile» e întorc de la păscut.
În perdeaua lor…

Întâmplările astea se petreceau de mult, să tot fie o sută de ani trecuţi. Pe vremea aceea. Moldova era necăjită de lipsuri şi sărăcie; dar Muntenia era mai zdruncinată şi mai gâtuită de lipsuri. De aceea nici Hristache nu s-a mirat1 când a întâlnit, într-o crâşmă din Iepureni, un

pribeag venit de pe lângă malal Oltului şi a auzit veşti de răzvrătire şi de mare bărbăţie împotriva grecilor şi a stăphiirii unuia Ipsilant, bărbat frumos, dar hapsân şi lacom peste măsură la avutul săracului.

Fugarul de la Olt era om deştept şi ducea la băut tot pe o măsură cu Hristache a Lupoaiei.

— Ţii la ham, frate-mi-o, de parcă am tras rădvannt ele când eram noateni! îi zicea murgeaiiul

În le viul de bază: *îndurat*.

plesnindu-l cu palma cât o roată de căruţă, pe spinarea uscată.

— Ţiu, fiule! îi răspundea râzând călugărul, cum ţinui şi la alte necazuri şi la fugă. Altcumva, eram şi eu în fundul puţului ca Tudor, căpitanul…

Pasămite, fugarul fusese călugăr la un schit gorjan, Cornetul – aşa mi se pare că-i zicea – şi luase parte la răzvrătirea lui Tudor Vladimircascu.

Dar poveştile lui minunate şi sângeroase, cântările lui pline de frumuseţea glasului şi de oftarea inimii, au lipit sufletul lui Hristache de bietul ortac şi nici că s-au mai despărţit. Iar ca semn de legătură veşnică s-au hotărât, într-o bună noapte, să se înrudească de-a binelea şi să stea laolaltă. De aceea au hotărât ca fratele Ilarion – aşa îl chema – să boteze copilul pe care îl aştepta Varvara lui Hristache şi să se încumătrească.

Iar ca să se ştie că prieteşugul s-a legat pe povestirile despre Tudor Olteanul şi ca să rămâie ţinută minte răzvrătirea Vladimirescului, călugărul s-a hotărât să zică pruncului „Pandurul”.

Numai că Dumnezeu, ori n-a auzit, ori n-a înţeles, ori n-a vrut să ţie seamă de socotelile lor, i-a dat lui Hristache fată, iar nu băiat.

Atunci s-a stârnit necaz mare în casa de la Murgeni, cu înjurături crâncene şi gânduri sângeroase. Dar Ilarion, om cucernic cum era, s-a supus vrerii lui Dumnezeu şi,

folosindu-şi harul de sus, a pornit o beţie căzăcească, de se speriaseră şi câinii satelor de peste Prut.

Hristache s-a domolit, a lăsat lehuza să-şi bocească păcătoşenia în pat, cu slăbitura în braţe, şi

Nouă săptămâni a învăţat pe toţi lăutarii din căile Bârladului şi ale Galaţilor un cântec nou şi amărât:

Frunză verde foaie lată. Vreau băiet şi-mi vine fată, şi n-am om să-mi zică tată. Ş-apoi firişor de iască Calul nu mai vrea să pască că *nu-i om să-l călărească… L-am adus de peste Prut, Cu fin proaspăt l-am crescut, L-am grijit, l-am ţesălat, Patru ani l-am adăpat Ş-acum şade şi nechează şi amarnic mă mustră*: *Mă Hristache, nătărău, Unde-i călăreţul meu*? *Unde-i mina de flăi au să-mi încingă şalele, Să-mi strângă zăbalele şi să-mi bată ¡oalele; Să vâr nările-n pământ să mă zvârl-odată-n vânt să săr apa Prutului Până în ţara Rusului… Oliolio, Hristache vere, Eşti bărbat şi faci muiere*! *Oliolio, minte neroadă. Barba ta prăseşte coadă*! *Oliolio şi oliolio, Rade-o iute, frate-mi-o. Pune-ţi fustă şi basma şi ia-n mână igliţa să sameni cu fii-ta, Lua-o-ar dracul să o ia şi* de *gât cu dumneata*!

Dar dacă cele două săptămâni au umplut toată Moldova de Jos de oftatele lui Hristache, inima lui s-a uşurat încetul cu încetul şi a început să se deprindă cu nenorocirea. Iar fiindcă fata, slabă cum era, trăgea să moară, fratele Ilarion s-a hotărât s-o boteze grabnic, ca să alunge diavolul de lângă ea. Dar ca să nu. rămâie păgubaş de gândul bun pe care-l avusese, în privinţa numelui, l-a făcut femeiesc şi cu toată nedumerirea părintelui Costea din Murgeni, a trebuit să scrie în catastiful sfinţiei sale:

„La ziua de vineri, a douăsprezecea din luna lui Făurar, născutu-i-s-a dumnealui răzăşului Hristache a Lupoaiei fată întreagă şi sănătoasă, pre numele ei Pandura…”

Nu mai încape îndoială că acum aţi înţeles totul. Ăţi înţeles că această biată Pandura e coana Dora. Şi aţi

înţeles asta, fiindcă ţineţi foarte bine minte că Pandura a fost trimisă la carte în pensionul franţuzesc, ţinut de madam Drouhet în Bârlad. Pe urmă nu se poate să nu fi înţeles că madam Drouhet, care era o franţuşcă foarte deşteaptă şi tobă de carte, ceea ce n-o împiedica să fie şi foarte frumoasă – dar asta n-are nicio legătură cu vorba noastră – a socotit că numele Pandura e o pronunţare greşită.

De aceea a ciripit, zâmbind dulce din guriţa ei cu buze roze, dinţi albi, mici şi deşi:

— *Pandura*? *c'est intéressant en tout caz, de prononcer de celte manière… Mais c'est trop roumain… 1*

1 Pandurà? E, oricum, interesant de pronunţat în felul acesta… Dar e prea românesc… (fr.) (n.ed.).

7 – Ghiceşte-mi în cafea

Asta a spus-o secretarei, care a zâmbit şi ea, dar biata a zâmbit cum a putut, adică din gura ei zbârcită, cu trei dinţinegri şi despărţiţi de trecerea vijelioasă a anilor.

După aceea, în condică s-a scris citeţ; „Pandora a Lupoaiey" şi, în ochii uimiţi ai fetei, Hristache a ascultat o poveste încâlcită, cu o vidmă de femeie purtătoare a unei cutioare pline cu fel de fel de blăstămăţii, în sfârşit nişte lucruri grozave, care nu mai semănau de loc cu ce-i spusese fratele 1 larion.

Necazul cel nou, căci Hristache nu-l uitase de tot pe cel vechi, şi ruşinea să aibă fata botezată cu nume păcătos, n-a avut pe cine să şi le răzbune decât pe nevastă-sa, fiindcă bietul călugăr răposase tu câţiva ani înainte. Aşa încât biata babă Varvara a înghiţit câteva sudălmi şi pare-mi-se vreo două perechi de palme – poate şi trei – dar lucrul s-a petrecut în codată, aşa că nici n-a văzut nimeni, nici n-au prins vecinii de veste.

După câte s-au vânturat pe atunci, cred că în vremea celor trei clase, Pandora n-a fost prea felicită. Pensionul era bucşit de odrasle boiereşti pline de ifose şi de ţâfnă,

dar cu parfum de mosc pe şorţuri şi cu piele albă pe degetele lor subţiri, ceea ce nu se potrivea deloc cu mâinile negre, scorojite şi cu mirosul firesc, dar neplăcut, al fetii răzăşului.

Îi lesne deci de priceput că numele nu i-a tras dragostea nici unei fele de boier. Dar dacă pe Pandora n-a tras-o nimeni de fustă şi n-a copleşit-o cu dragostea, în schimb ea a tras ţărăneşte de coadă şi a făcut-o ghem la pământ pe Juliette Daily, fata celui mai mare boier de prin meleagurile acele, şi prin urmare cea mai obraznică şi cea mai respectata admirc şcolăriţele pension în ui. Numai că ţăranca din Murgeni n-a avut nici chibzuelile, nici stăpânirea bine socotită a celorlalte eleve şi a profesoarelor. A bătut-o cum se bale leasa cu îmblăciucul, până n-a mai mişcat. Pe urmă a scuipat-o pe răvăşeala albi (urilor de mălasă, parfumate cu mosc, a sărit poarta de trei metri, ca o sălbăticiune ce era, şi s-a dus senină să-şi deie oasele şi pielea în pumnii Cât barosul a nămăteniei ei de tată din Murgeni.

Răzăşul, încrâncenat ca o fiară flămândă i-a ascultat povestea, cu labele prinse de mâncărime şi dinţii încleştaţi. Când a isprăvit fata vorba. Îşi auzeau amândoi inimile bătând.

Târziu. Hristache a scrâşnil scurt:

— Fire-ai a dracului să fii. De ce n-ai ieşit băiat?

Căci în sufletul lui era mândru. Îşi dădea seama că pumnii lui au trecut cât de cât în faţă. Crescuse dihania de parcă o zvârlise Dumnezeu din praştie şi avea nişte ochi1 tari. că-ţi era greu s-o priveşti.

Şi apoi bătaia fetei răzbunase puţintel un of mai vechi, ieşit dintr-o pricină de pământ între răzăş şi tatăl boieroaicei.

— Hristache a mai dat o dală din umeri şi a ieşit în ogradă. Aşezat pe un butuc, lângă cuptorul unde Varvara păturea mămăliga pentru argaţi, a mormăit:

— Trebuie măritată pramatia asta, că dă mustul din ea!

Şi aşa Pandora lui Hristache a Lupoaiei j; – a pomenit peste câteva luni nevasta lui Timofte Păsai din Grumezoaia, un băietan molcuţ şi pe deasupra urâţel în slăbiciunea creşterii de la cei optsprezece

7 – 3

ani, dar cu ochi frumoşi, blânzi şi cu o dulce şi neînfrântă încăpăţânare în gândurile şi dorinţele lui. Învăţase un pic de carte cu popa Anton din satul lui, avea o sfoară de pământ şi a fost bucuros să-i adauge fălcile moldoveneşti, presărate în zeci de coturi. din moşia Murgenilor. El a fost cel care a pus dulceaţă pe numele Pandorei şi i-a zis Dora. Pasămite citise numele ăsta într-o carte găsită pe la Huşi 1.

Fata, speriată de măritişul venit aşa de repede – că nu împlinise nici şaisprezece ani – s-a trezit femeie înainte să-şi fi dat seama că a avut o copilărie. Dar bărbatul bun, munca spornică şi copiii porniţi, au început să-i dea rost şi s-o aşeze în calea ei firească.

După câţiva ani însă, a prins să se închege în sufletul ei un fel de neastâmpăr. Făcuse două fete una după alta şi se temea să nu înceapă povestea de la maică-sa de-acasă. Dar temerea i s-a împlinit aidoma. Sănătoasă cum era, a pornit să deie drumul la fete cu droaia. Era încă tânără când făcuse şase, şi se gândea cu groază câtă vreme mai are înainte, mai ales că Timofţe începuse a o cârâi:

— Păi ’mneata atâta ştii! Să-mi faci în ciudă… Nu zic… O fată, două – hai să zic trei – merge. Nu mă plâng. Dar şase, bre? Nu mă plâng – m-ar bate Cel-de-sus!

— Treburile merg, moşia aduce, am mai cumpărat un rând de locuri – aşa încât pot spune că fiştecare vine cu norocul ei. Dar pentru obrazul casei ce facem? Măcar unul, bre, să nu mă râdă toţi ţiganii. Că iaca, zău, am ajuns de râsul lumii. Ne-a mers vestea ca de popă tuns. Mă ştiu trei

ţinuturi: şi al Fălciului, şi al Tutovei şi al Galaţiului. Iar lumea nu zice „Timofte cel cu şase fete”; acu zice „Timofte cel cu reghimentul de fete”... Apăi aiasta nu se mai poate! ...

Dora a dat Hm umeri şi n-a răspuns. Ţinea la bărbat şi-l respecta. Îi dădea dreptate să se plângă, fiindcă plângerea era şi în inima ei, dar simţea că nu poate să facă nimic ca să-l mângâie. Se simţea vinovată. Iar pe măsură ce creştea încordarea asta dintre ei, femeia se făcea mai aprigă cu cealaltă lume, faţă de care nu se simţea vinovată în niciun fel. Şi fiindcă acatistele, molitfele şi toţi galbenii daţi popilor au adus a şaptea fată, caleaşca boiernaşului, care-şi alcătuise acum moşioară temeinică pe malul Prutului, a început să bată toate drumurile meleagurilor până în Şiret, ducând-o pe Dora la babe şi aducând buruieni. Aşa a venit a opta fată.

A trecut apoi la doftori, câţi erau pe vremea aceea, şi a hălăduit de la Galaţi până la Botoşani.

Credeţi că am să spun că asta a adus a noua fată? Nu. A adus a noua şi a zecea fiindcă astea au fost gemene.

Dar acum s-au rupt zăgazurile şi a început harţa. O harţă tăcută, deoarece cuţitele nu tăiau de-a dreptul, ci treceau prin alţii. Duduca Dora ajunsese de pomină ca femeie amarnică şi plină de crâncenie la treburile dumisale gospodăreşti. Voinică şi repede la toate, cum era de obicei, acum şi-a meritat cinticelul făcut de Stavrache, lăutarul din Bozia: *Foaie verde foi de nucă Albă-i palma de duducă. Dar când frige, te usucă. Că duduca-i harnică. Harnică şi – amarnică şi la palme darnică*; *Dar mai bine să re bată Decât să-ţi facă o fată. C-apoi verde foi de tei.*

Sărăcuţ de umul ei că *nu face una două, la găina care ouă; Parcă-i nour care plouă. Şi te plouă, mă fârtale, Câte două îngemănate, Parcă n-ar fi a Lupoaiei Ci c-ar fi a iepuroaici.*

Harţa a „durat tot maiaprinsă până într-o zi, când

conu Timofte a început să obosească şi să simtă că primejdia se micşorează.

Dar atunci şi-a dat seama şi de marea meteahnă a nevestei lui. O meteahnă uşoară, dacă vreţi, dar o meteahnă care se întindea peste tot ce punea mâna coana Dora cu hărnicia ei nesăbuită.

Pentru că femeia asta voinică şi ciolănoasă nu făcuse nimic în viaţa ei, ca să rămâie singuratec şi despărţit. Făcea de pildă o mâncare nouă, apoi săptămâni întregi o făcea la fel până se îngreţoşau de ea – cât de bună să fi fost – şi fetele şi argaţii.

Începea o cusătură, apoi luni de zile făcea tot cusătura aceea, de parcă n-ar mai fi ştiut alta. Pornea să crească pui de găină, apoi nici nu-i mai păsa de raţe şi de gâşte. Punea flori, numai de flori se ţinea. Conu Timofte a râs-o odată zdravăn şi lămurit:

— Aşa ai făcut şi cu fetele. Ai apucat să faci una, apoi numai de fete mi te-ai ţinut toată viaţa!…

Şi fiindcă la asemenea vorbă coana Dora n-a răspuns, bărbatu dumisale a încheiat:

— … Dar la măritat – nici vorbă!… – cu o să trebuiască să le mărit…

În mintea coanei Dora s-a luminat însă o ambiţie, care mişuna nelămurită de mult. Şi ce e drept con II Timofte i-arăta putinţa să-şi facă iertată toată biata ei vină de femeie fără ursită de băieţi.

Felele fuseseră bine îngrijite de la începutul începutului. Cele mai măricele erau laolaltă într-o gazdă bună din Iaşi, unde învăţau carte şi se dezgheţau. Cea mai mare, Tincuţa, palidă, cu ochi verzi, mari şi gură roşie, săltase mult peste frumuseţea părinţilor. Începuse să se pârguiască şi, când a venit în vacanţă, de a strâns-o în braţe pe maică-sa, coana Dora şi-a simţit toată spinarea furnicată de o teamă fără sfârşit. O simţea că pleacă de lângă ea, că e pe jumătate plecată, că i-o fură viaţa şi că

rămâne după dânsa îmbătrânită şi singură. Atunci a strâns în braţe trupul mlădiu; «i fraged cu sânii răsăriţi necuviincioşi din bluza şcolii şi a plâns liniştită, îngenuncheată, înfrântă.

Iar în ziua aceea când s-a întins masa mare cu toate cele paisprezece fete, coana Dora şi-a umplut paharul, s-a uitat în ochii Tincuţei cum nu se uitase niciodată şi, dulce, ca dintr-un glas de altă făptură, i-a spus încet, ca la capăt de suflare şi totuşi zâmbind:

— Mireasă, maică!... Şi a ciocnit cu ea, ca şi când ar fi iscălit zefelca lepădării de sine. De atunci, douăzeci de ani în şir, n-a fost masă şi n-a fost pahar de vin, în mâna Coanei Dora, să nu audă aceeaşi şoaptă blândă. tôt mai blândă şi mai înceată, cu cât mai împovărată era de ani: – Mireasă, maică!...

Şi douăzeci de ani coana Dora a bătut coclauri, a ademenit băieţi buni, a zvârlit nadă peste tot unde erau flăcăi vrednici de însurat şi şi-a căpătuit fetele pe rând. Şi Tincuţa „şi Aglaia. şi Mărgărita, şi Ana, Maria, Smărăndiţa, Tudora, Amalia, Sanda, Catrinel, Puica, Ilenuţa şi Lucia.

Mai. rămăsese de măritat Sultana. Paharul de vin se ridica acum la masă tremurând. Şi tremurând suna glasul bătrânei cu ochii înlăcrimaţi. Ai fi zis că o roagă, sau se roagă:

— Mireasă, maică!...

Dar un avocat fercheş din Vaslui a tăiat şi cel din urmă lăstar al casei acesteia rodnice, întinzând în ea o gheară vladnică de om tânăr, aprins şi bine socotit în alte privinţi.

Nunta aceea a fost cu adevărat o nuntă de poveşti. Coana Dora nu sărbătorea numai măritişul fetei. Îşi sărbătorea biruinţa, marea ei biruinţă, înduioşătoare cerere de iertare şi vrednica mântuire a sufletului ei de soaţă bună şi înţelegătoare.

Conu Timofte a înţeles şi n-a mai zis nimic. Îi era

inima înfiorată gândindu-se la ziua de mâine, la pustiirea care avea să se întindă în casa asta largă, cu pridvorul fără capăt, în care au zdupăit atâtea picioruşe şi s-au copt atâtea vieţi. Şi îşi dădea seama că bătrâna e prea înfierbântată azi, în bucuria ei de biruitoare, ca să se mai poată gândi la ce avea să vie după nuntă. Îi era frică mai ales pentru prăbuşirea pe care simţea că o s-o aibă coana Dora, dar n-ar fi cutezat să-i spuie o vorbă.

Noaptea, când au plecat mirii, bătrâna, dreaptă, în capul scărilor, crescuse parcă tânără şi înaltă, ca în anii ei de tinereţe. Îi sclipea în ochi o luminiţă ciudată, de mândrie, ca de mult, în ziua aceea, când Hristache a Lupoaiei scrâşnise:

— Fire-ai a dracului să fii! De ce n-ai ieşit băiat?

Şi conu Timofte a crezut că nu mai înţelege pimic când a văzut că bătrâna nu are o lacrimă măcar în ochii plini de lumină.

Dar când trăsurile s-au depărtat şi nu s-au mai văzut, departe, spre valea Fălciului, coana Dora s-a întors senină spre soţul[6] dumisale şi i-a mângâiat încet obrazul. Conu Timofte i-a simţit mâna fierbinte şi inima i-a tremurat uşurel, în tăcerea năprasnică şi goală care se prăvălise peste tot. A auzit-o ca în vis şoptind:

— M-ai iertat?

Şi n-a putut să-i răspundă. I-ar fi spus aşa de multe, încât cuvintele îngrămădite în buza minţii lui s-au înţepenit, tremurând acolo şi au murit înăbuşite. I-a luat doar mâna şi i-a frământat-o puţintel cu degetele lui pufoase. Era un fel de a i-o săruta.

Peste noapte, bătrânul n-a putut să închidă ochii şi cu adevărat n-a mai înţeles nimic când a auzit răsuflarea aşa de liniştită a nevestei. Dormea adânc şi neîntoarsă, ca un copil. A doua zi, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic: casa urla de goliciune şi coana Dora nu băga de seamă.

---

6 în textul de bază : colţul.

Dar la masă, când şi-a turnat paharul de vin, fără să vrea, fără să ştie l-a luat între degete, l-a ridicat şi, zâmbind, a deschis gura să înceapă ca şi până acum

— Mireasă… mă…

Ochii ţintiţi pe locul gol s-au făcut o clipă fierbinţi, apoi au îngheţat. Cât a stat aşa n-a ştiut nici ea, nici bietul bătrân, care tremura de mila ei. Apoi deodată paharul a plesnit de masă, scăpat dintre degete şi un hohot nebunesc de prins a larâmiţat începerea.

S-a stăpânit. mai pe urmă cât a putut. Şi-a dat seama că-şi sperie bărbatul şi şi-a ferit lacrimile de ochii lui. Dar din ziua aceea, viaţa i s-a făcut un chin. Dorea să moară, fiindcă intrase moartea în ea. I se împlinise rostul…

Bătrânul nu mai avea curaj să-i spuie nimic. O vedea topindu-se, o vedea la masă, când punea mina pe pahar, cum aruncă ochii la locul cel gol, clar nu avea curaj să se uite mai departe. Ştia că plânge ferită şi o lăsa să-şi şteargă pe furiş lacrimile. Îi lăsa nădejdea că n-o vede nimeni.

Îi ierta şi cea din urmă meteahnă, cea din urmă încârduire, care era ursită să fie a lacrimilor şi a morţii, fiindcă e a tuturor şi e o copilărie să mai lupte cineva cu ceea ce intră în inima inimii rostului de făptură omenească.

Dar într-o zi, un hirâit de trăsură a rupt liniştea curţii în scări de clopoţei. Tudora. cocoţată între bagaje, şi-a făcut vini pe ceardac şi nici nu le-a dat timp să răsufle:

— M-am întors acasă. L-am lăsat pe bărbaturneu! Să nu-mi faceţi dojană că nu primesc şi sunt în stare de orice…

Coana Dora a crescut dreaptă, ca un mândru semn de poruncă:

— Nici nu te întreb ce-a făcut. De vreme ce l-ai lăsat, ai ştiut tu bine ce fac-i. Te desparţi de el şi stai aici.

Soare nebun de vară. căldură şi gând de sărbătoare,

toate au chiuit în ziua aceea prin golul casei gospodăreşti. Nenorocirea din târgul Birladului – căci nenorocire se cheamă că a fost despărţirea – era fericirea Hesăvârşită şi reînvierea” unor suflete în prag de moarte.

Iar la masă, coana Dora şi-a umflat pieptul, a luat paharul în mină, a zâmbit dulce, sfâşietor de dulce fetei ei, şi clin afunduri de inimă, care se prăfuiseră şi erau gata de moarte, a scos cele mai înduioşătoare vorbe pe care a putut să le spuie în viaţă o mamă bună, către fala ei:

— Mireasă, maică!…

MOŞ DRĂGAN MILOGUL

Eu aşa îl ţin minte: mic, sfrijit, rufos şi cu las subţirel de femeie plângăreaţă, purtându-şi uscăciunea trupului pe nişte opinci uriaşe, făcute chiar de mâna lui, din piele de porc cu părul rămas pe ea.

Mai ales opincile astea le văd eu înainte, fiindcă nici până azi nu mă pot dezbăra de cel dintâi gând, care a zâmbit odinioară, în ştrengăria neastâmpărului meu copilăros. Iar acel gând îmi arată picioarele lui moş Drăgan Milogul ca pe nişte bolovani de pământ pe care a încolţit barbă gălbejită de iarbă, ceea ce nă îndemna şi mă îndrituia să blagoslovesc şi eu unchiaşul cu: *Barbă-n cap*, *barbă-n călcâi*… *Cine mi-l ghiceşte întâi*?…

La care, tot copilul ştia să răspundă, fără zăbavă şi fără greş:

Carul trece scârţâiiid, *Boii calcă schilăvind*

Şi opinca guiţând… *Iar acum deschide gura să-mi întorci cimilitura*

Ceea ce avea să se încheie cu:

Cine-o spune că-i Drăgan, *Fie-i megieş un an şi la casă şi-n arman*…

Adică, hazul sălta la început ca o pietricică lâşuratecă, dar se prăvălea înapoi, ca cel mai amarnic dintre blesteme, fiindcă vecinătatea lui moş Drăgan Milogul era socotită un fel de prăpăd, cum ar fi o boală,

care macină încet, îndelung, dar fără iertare. În sfârşit, ceva asemuitor cu omida aşezată pe frunză, unde se gaibără în legea ei cumplită şi nu se lăsă până n-a ros tot ce era vlagă şi viaţă, dacă nu vii tu, om, s-o afumi, s-o scuturi şi s-o mărunţeşti între grunji de ţărnă, călcând-o aprig în picioare. Iar fiindcă pe moş Drăgan nu puteai să-l teşeşti sub călcâi, el îşi îngăduia să împlinească întreaga ursită a unei omizi. Ba, încă, s-o întindă peste toţi nenumăraţii lui ani, vară şi iarnă, până ce megieşul îşi lua lumea în cap, ori, lehămetit de soartă, punea cuvios mâinile pe piept, sorbea grijania din linguriţa părintelui Nichita şi se ducea în drumurile fără răscruci şi fără întoarceri, unde ne vom duce cu toţii. Aşa a făcut Mihalache Postelnicul, aşa a făcut Smaranda-chioara, vădana lui Eftimie Condrea, şi tot aşa a făcut mai târziu – chiar sub ochii mei – moş Pavăl Tătaru, socrul Neguţei cea bălană, fata voinică, de la care tinereţea mea aprinsă a scos multe ceasuri plăcute, ce mi s-au schimbat astăzi în duioase amintiri.

Cum anume făcea moş Drăgan să aducă atila

K

rjol în preajma lui era o taină, pe care nu mă cumetam s-o dezleg. Nu mă încumetam, fiindcă îi văzut prea mulţi insemeţindu-se la aşa faptă, pentru ca, mai apoi, să rămâie de ruşine – neputând lămuri nimic. Iar cu un voiam să fac pe fălosul, ca ei, şi apoi să zic aidoma lor, tind vedeau ce neînstare sunt:

— Mai la o urmă, poate că ni s-o părul, vere. Doar nu-i de aflat nicio pricină pentru ci te huieşte lumea… Moş Drăgan n-are nici pământ mai mult, nici pitaci mai mulţi. Nici măcar o şărpoaică de muiere să-l fi legat cu careva farmece şi să-i crape chimirul, ca la alde bădia Toader.

Asta era arătare limpede că oamenii din sat până te eră mult urmele moşneagului şi nicio cale de-a lui nu rămăsese necercetată. Chiar noaptea, când buna

îngăduinţă a verii îi ţepilea să doarmă afară, gardurile părăduite ale lui Moş Drăgan foşneau ciudat, licărind ochi de lup printre nuiele.

Dar foşnetul nu ţinea mult şi ochii se stingeau curând, fiindcă bătrânul nu avea nimic de ascuns. Şedea în văzul tuturor celor de aproape şi în auzul satului întreg, sforăind straşnic de împăcat cu sine, în pumnul de paie din coşul carului, unde-şi hodinea oasele pirpirii.

Vasăzică, toate cercetările şi pândele fuseseră de prisos. Şi tot de prisos a fost şi încercarea făcută de câţiva dihori de flăcăi, cari s-au uns cu funingine pe faţă, de arătau ca nişte fii ai iadului, şi, ieşindu-i înainte lui moş Drăgan, într-un drumeag mărginit de popuşoaic, l-au speriat năprasnic, doar – doar or găsi niscaiva bumăşti cusute prin vreo cută de căptuşeală.

De aceea mintea oamenilor n-a mai vrut să scotocească nimic din cele multe întâmplări ciudate. Nu s-a mai întrebat nimeni pentru ce lanul de lângă moşneag e de două ori mai sărac decât al lui, de ce dihorii mănâncă orătăniile numai la vecini şi de ce numai lor li se ard pomii în ogradă, de nu aleg copiii nici măcar un pumn de gorgoaze ca să-şi amăgească pofta lor de cruzituri.

S-a bănuit doar că moş Drăgan îi pia/ă-rea şi lumea a prins a-l ocoli. Iar când nu era în stare să i se ferească din cale, căuta să se descotorosească de el cât se putea mai repede, împlinindu-i cu zor de silă şi teamă toate voile lui mărunţele de milog.

Când am prins eu a deschide ochi copilăreşti spre înţelegerea celor din viaţă, aşa am apucat stările cu moş Drăgan. Era socotit un fel de duh necurat, pe care trebuie să-l mulţumeşti eu jertfă cât de crâncenă, ca pe dumnezeii cei răzbunători ai lumilor păgâneşti. Se urzise în preajma lui un fel de spaimă scrâşnită, şi rumânul care i se potrivea în cale era aşa de încredinţat că trebuie să-i meargă rău, încât ori se lăsa de treaba apucată, ori o făcea cu atâta silă

şi neîndemânaro. de nici nu era chip să-i mai iasă la capăt.

— Aista-i ca pârjolul secetii, vere. De nu-i umpli gura cu sânge de om, nici că te iartă. Aşa ziceau oamenii, îmboldiţi de credinţa vânturată pe acolo că ploile nu se dezleagă pe vreme de secetă, atâta vreme cât nu s-a înecat un copil la raz. Şi fiindcă aşa era chibzuinţă lor. nu-i de mirare că vecinilor le mergea rău şi că, în scurtă vreme, casa moşneagului rămăsese singurică în toată pârloaga nesfârşită, pe care am apucat-o eu şi care, până astăzi, stă la fel de pustie şi de ameninţătoare.

Aşadar, cum am spus mai înainte, nu mă încumetam a dezlega tainele vieţii lui moş Drăgan. Le-am primit şi le ţineam aşa cum le-am apucat, fiindcă am crescut în mijlocul şi în groaza lor, ceea ce a fost un prilej – de temelie în încropirea vieţii mele – să înţeleg că, între înfăţişarea şi adâncimea adevărată a unui om, pot să fie prăpăstii cutremurătoare.

Moş Drăgan era singur pe lume. Îşi îngropase deodată patru copii şi femeia, seceraţi la rând de lingoare. Dar asta se petrecuse de mult, în vremi ce nu le ştiau ţine rostul nici bătrânii satului. Iar el spunea că năpasta aceea îl silise a-şi vinde la trei sferturi din pământ pentru îngropare şi cuvenitele pomeni.

Vasăzică, era un om sărac şi fără aplecare spre nevoile zilei de mâine, aşa cum s-ar cuveni să fie un gospodar încărcat de copii, şi-l – prin urmare – de răspunderi şi griji. Casa lui nu era însă numai o casă săracă. Era spaimă, fiindcă era dărâmătura unei case mari şi care văzuse cândva o bună închegare, ceea ce e cu totul altceva decât o biată casă de om nevoiaş.

Aşa fiind, moş Drăgan dovedea că nu are niciun fel de pornire către viaţa obişnuită a săteanului, adică spre ogorul şi trebile lui, ci se îndemna mereu la altfel de muncă, încercând ba una, ba alta, până în ziua când şi-a dovedit alegerea, întorcându-se de la iarmarocul de sunt

Ilie cu – un car nou, de toată frumuseţea, şi doi plăvani costelivi, cu ochii jalnici şi înfăţişarea la fel de miloagă ca şi a stăpânului lor.

Oamenilor uimiţi, cari i s-au întâmplat în drum, le-a lămurit cu glas plângăreţ şi subţirel:

— Mă fac cărăuş… Când ţi-o fi de trebuinţă, mă chemi şi viu… Doi Iii pân' la târg, unu juma până la Geru şi o băncuţă până la Săivane. Vas că ieftin…

Şi aşa, moş Drăgan a început a bate cele drumuri, cu carul în mers domol-domol şi scârţâind jalnic, întocmai ca şi glasul lui, spre bucuria oamenilor din sat, care-l vedeau tot mai rar. Se ivea doar câteodată în poarta unuia, smiorcăind:

— Mă, Ioane, dă o băncuţă, că n-am un sfanţ… şi ţi-oi face un transport…

Sau la boieri, la curte:

— Coane Costică, fă-ţi o pomană de mine, cu doi Iii, că nu mi-o mâncat boii de ieri… şi ţi-oi căra la vară niscai ţuhali…

Şi boierul trebuia să scoată cei „doi Iii", fiindcă moş Drăgan venise până în capul scărilor cu carul înjugat şi se uita aşa de jalnic, iar boii îi luaseră într-atâta semănarea, încât era un fel de treime silnică a foamei. Silnică şi amenințătoare, aşa cum este totdeauna înfăţişarea cerşetoriei; îţi strânge carnea pe tine, de-ţi stârneşte şi milă, dar şi pofta nebună să baţi şi să omori, numai şi numai să nu mai vezi…

Ani de zile, moş Drăgan Milogul a fost o singură făptură cu carul şi boii lui. Nu i-a văzut nimeni despărţiţi. Căpătaseră toţi o culoare cenuşie de uscăciune şi vechime, strânsă din gloduri, din colb şi din sărăcie. Nu mai păreau făpturi, deosebite, ci părţi ale aceluiaşi trup ciudat, care plângea la fel în glasul omului, în scârţâitul osiilor neunse, în ochii jilavi ai dobitoacelor noroaiele căldărite pe toţi.

Şi ani de zile moşneagul s-a plâns de lipsă de foame,

cerşind înainte cei „doi Iii”, vider cu care se tocmea singur de mai înainte, voia şi la cine voia.

Negreşit, oamenii au început iarăşi a fi zgândărea milogeala primejdioasă a glasului care cere veşnic „doi Iii”, fiindcă pe vremea banii îşi aveau preţul lor, iar socoteala cea uşoară ducea la încredinţarea că moş Drăgan strânge bani mulţi din cărăuşia lui.

Zar la a fost însă degeaba şi nimeni n-a aflat nimic, ceea ce i-a încredinţat că, ori nu-i nimic de aflat, ori nu se poate afla nici asta, cum multe nu s-au putut afla din viaţa omului acestuia, purtător de nenoroc. L-au lăsat să-şi bată drumurile înainte şi s-au deprins să-l vadă la un loc cu carul şi cu boii lui, chiar când avea de făcut doi paşi, până la baba lvjaranda a Tuchiloaiei, care-i dădea în toată sâmbăta n strachină cu borş, spre pomenirea lui Neculai. băiatul cel mare, mort de lingoare şi el, odată cu băieţii lui Drăgan…

Într-o zi – ţin minte ca acum – carul moşneagului venea încet pe şosea, fără dânsul. Toţi câţi eram strânşi la pod ne-am pomenit privindu-ne cu nedezminţită mirare: „Unde e milogul?” Dar milogul nu era nicăieri, nici în lături, nici în urmă, aşa cum îi ştiam obiceiul, căci niciodată nu s-a urcat în carul lui, în mers, să-şi obosească boii. Când a ajuns însă carul aproape, careva a strigat întrebător:

— Doarme, vere, ori…?

Îsiumâl că cipta aceea, fiecare a înţeles ce fel de somn putea să fie.

Moş Drăgan murise în carul cel nedespărţit, iar bieţii boi costelivi, cu ochi jalnici, îl aduceau acasă, în scârţâit prelung şi trist ca şi glasul care n-avea să mai supere urechea nimănui…

Copii n-avea. femeie n-avea, neamuri nu avea. Nu avea nici prieteni şi nici măcar vecini. Era cel mai singur om care s-a pomenit pe faţa pământului. Cine să-l îngroape

şi din ce bani?... Căci unde era omul care să cuteze a cumpăra locul, ogorul, casa ori vreun lucru trecut prin mina acestui aducător de urgie? De aceea, a fost mare veselie şi mare oftat de uşurare când. s-a găsit o sărăcie de venetic, fost argat pe la curte şi însurat cu o vădană din sat, care să dea câţiva franci pe boi şi pe car. Înfruntând din nevoie primejdia ursitei, pe care o ştia că bântuie peste tot ce-a trecut pe lângă moş Drăgan. Casa însă n-a vrut-o ci, după înmormântare, a rămas bătută de vânturi şi de ploi. Iar noaptea, încercată de fel de fel de arătări, care, sub chipuri de om. făceau zadarnic gropi în toate colţurile să afle oala cu b ni... Aşa se face că, vreo doi-trei ani, în satul acela n-a fost chip să se-audă că un om a cumpărat vreun lucru mai scump, o haină, o vită, ori că îşi durează o casă, fără să nu dea de bănuit numaidecât că stă la mijloc comoara ascunsă de moş Drăgan. Iar cinci se abătea vreo nenorocire peste sălaşul vreunui gospodar, aceea tot de la milog venea, cum toată nădejdea de mai bine a satului întreg, tot visul cel bun. nu era decât:

„De-aş avea un noroc s-o dibuiesc”.

În vremea asta, carul şi boii umblau prin sat şi peste dealuri, după rosturile lor...

Umblau, până n-au mai putut umbla. Căci, oricât de sănătoasă încheiere fusese carul lui moş Drăgan şi oricât de straşnic era legat în fierărie grea – de avea până şi leucile înşinate –, într-o bună zi l-a dărâmat şi pe el bătrâneţea şi l-a făcut morman în ograda îndrăzneţului care-l cumpărase şi îl folosise. Atunci a stat şi el să aleagă ce mai era bun din fărmături, iar fierăria a pornit s-o desfacă bucată cu bucată, s-o deie la bătut din nou, pentru niscaiva lucruri ce i-or trebui.

Dar, când a vârât gura teslei în şina bătută pe leucă şi a tras voiniceşte să zvârle şuruburile afară, i-a îngheţat inima în loc. De sub rugina fierului cârjoiat, s-a prăvălit zornet de argint şi de aur... Fugeau „cucoşeii” prin

buruieni, rostogolindu-se de parcă ar fi fost cu adevărat vietăţi speriate de lumină.

Era o avere întreagă în cele patru leuci – căci toate erau la fel de pline – argint şi aur, pus laolaltă, în jgheabul săpat pe inima lemnului şi astupat zdravăn cu şina groasă, prinsă în şuruburi…

Comoara, pe care ani de zile o căutaseră toţi oamenii, scormonind palmă cu palmă o falce întreagă de loc, se plimbase tot atâţia ani printre ei.

Iar eu cred că, din toate tainele lui moş Drăgan, asta a fost cea mai mare, şi din toate nenoroacele pe care le-a purtat vecinilor şiy satului întreg, acesta a fost cel mai amarnic.

BALAUHUL DIN IEZATURA

Toată lumea ştia că moş Radu Marinică e un mincinos şi jumătate. De aceea, într-o bună zi, a ajuns să nu se mai creadă nici el singur. Şi fiindcă tot ce spunea era socotit născocire şi tot ce i se părea că vede era pecetluit nălucă, a rupt toate legăturile cu lumea adevărată din preajma lui şi a început să trăiască numai între iscodirile şi între ştimele din el. Atunci şi-a dat seama că lumea nouă, pe care o răsplămădea, era bună şi primitoare. A înţeles că acolo supărările trec repede şi bucuriile rămân, ca stejarii cei bătrâni, în vreme ce dumnealui stăpâneşte cum vrea şi pe cine vrea, spre deosebire de lumea cealaltă, unde fusese un ţăran prost, sărac, leneş, batjocorit de gura lumii şi mai cu seamă de gura babei Maranda, cea cu dinţi puţini şi cu ocări multe.

Cum se vede, moş Radu Marinică s-a socotit pe sine mort de-a binelea pentru megieşii din sat şi născut proaspăt pentru inima şi marea bucurie a sufletului dumisale.

Din pricina asta, era peste măsură de mulţumit când şi-a însurat şi cel din urmă flăcău.

«fiii cinci c’îţi avusese, şi i-a dăruit căsuţ» de pe

marginea şoselei, pe când el s-a aciuat cu baba tocmai pe creştetul dealului, în coşmoaga dărăpănată din vie.

Acolo, moş Radu şi-a întins bonda pe prispa de lut, a pus mâinile amândouă sub cap, cu degetele întreţesute şi a început să cânte prăst, cu glasul dumisale gros şi răguşit:

Ghiţişor de peste deal N-ai venit la noi de-un an. N-am venit că n-am putut, l-am fost bolnav ş-am zăcut; Ş-am zăcut pe prisp-afară cu faţa la sfântul Soare…

Baba Maranda, o scoabă de femeie, uscată ca un gătej şi îmbufnată ca ziua toamnei, lipea de zor pereţii coşcoviţi şi îl bodogănea:

— Apăi, da! Eu îmi trudesc ciolanele, şi ’mneata einţi gros ca buhaiul cel de baltă…

Numai că moş Radu nici ochii nu i-a întors la asemenea vorbă proastă, ci a îndrugat înainte dn tecul de inimă albastră:

…Ş-am zăcut un an ş-o vară, Că mi-s bolnav de lingoară…

Pasămite, dumnealui nu-i păsa în niciun fel că bojdeuca e coşcovită. Asta era treabă muierească, iar mnealui era bărbat. Dacă i-ar fi spus de-o roboteală omenească era altă daraveră. Îndată s-ar fi sculat, ar fi vârât căciula în cap şi i-ar fi repezit la Pavăl, feciorul dumisale, să-i deie poruncă fără crâcnire a împlini năpristan spusa babei. Nu mai încape îndoială cu Maranda, gură rea şi acră, cum a fost dintru începutul dumneaei, avea să mormăiască: – Tut pe altu’ mti mneâte. când îi vorba ci trebăluit!…

Decât, moş Radu Marinică nu avea nevoie să audă nici vorba asta, fiindcă mai întâi de toate treaba era făcută, şi al doilea dumnealui fusese om vrednic şi avusese grijă a-şi dura braţ de bărbat să-i ţie locul la nevoie, pe câtă vreme baba Maranda nu s-a învegheat să facă şi ea un ciotuleţ de fată. pentru ajutorarea celor gospodăreşti.

Şi asta era of mare la inima lui moş Radu Marinică.

Toată viaţa lui îi tânjise inima după o copilă. Murea de ciudă văzând că toţi nepricopsiţii satului au câte o fată-două, numai dumnealui n-are decât băieţi. I-ar fi plăcut nevoie mare să aibă o fată de păzit, iar duminica, la horă „s-o vadă lurjonindu-se cu flăcăii; căci de bună seamă ar fi fost mai frumoasă chiar decât Zoiţa lui Sonia şi mai cuminte chiar decât Anica lui Buluc, măcar că ar fi fost mai veselă şi mai zvârlugă decât Mărgărita lui Mazilii…

Pe urmă. dacă i-ar fi venit vremea de măritat, moş Radu Marinică n-ar fi dat-o după nişte nătărăi, ca alde Drăgan, ori Ghiţişor al lui Susanu, ca să rămâie şi ca tot ţărancă de tăvăleală, cum a pomenit el femeile neam de neamul lor. Ar fi făcut vorbă cu băiatul lui Dăruian, perceptorul, ba chiar cu Ilie al părintelui, care învăţa carte, să se popească şi el ca blagoslovitul de taică-său, ori cu Vasile Fotache, cântăreţul de la biserică. Încaltea acela era om. nu glumă. Era slujbaş şi la banca populară, vasăzică avea două simbrii şi umbla pe bicicletă, de jurai că-i fecior boieresc.

Dar acum ce s-a ales din toate dorinţele lut moş Radu Marinică? Puzderie, ca sub coada batozei… Baba, ca să-i facă în ciudă, l-a muştruluit o dată fără îndurare:

— Datul lui Dumnezeu aşa-i: ies bărbaţi unde nu-i bărbat… iaca de ce ne-a dat Cel-de-sus numai băieţi… Dacă-ţi era de fete, să-ţi fi luat şi ’mneata o slăbătură – că aceea se cuvenea să aibă ajutorinţă la cele trebi gospodăreşti – iar nu femeie săritoare şi vrednică ca mine.

Dar moşul, cum nu îngăduia minciuna, cu folos pentru cine o spune, a întors-o fără milă:

— Dacă-i aşa despre partea vredniciei, apăi să nu ne mai plângem că n-are cine să ne-ajute?… Că eu dacă vreau fată, nu vreau pentru ajutorinţa nevoilor mele… Vreau un suflet la cine să fiu eu ajutorinţă şi mângâiere. Că doar nu te-oi mângâia pe ’mneata, baram bătrân, care numai gură ai rămas şi toate le iei în răspăr!

— Dă ajutorinţă flăcăilor, dacă ţi-i a da… s-a răpşit Maranda, încâinată.

— Halal! Bine mi-ar mai sta să-mi trudesc cele mădulare bătrâne, ca să trândăvească găliganii ’mneatale… Bărbatul nici se cade să ceară ajutorinţă…

— Apăi nici nu ţi-au cerut…

— Tocmai! Şi nici de mângâiere nu mai au nevoie, de când n-ai mai stat ’mneata cu harapnicul pe spinarea lor, de bună ce erai!

— Ei, iaca, un stat cu harapnicu, precum zici „’mneata! Şi bine am făcut, că de aceea o crescut voinici şi harnici şi frumoşi şi isteţi.

Dar lui moş Radu Marinică îi era lehamite să-şi mai bată gur.

— Dădea din cap, scârbit de atâta nedreptate, şi se răzbuna hapsân:

— O crescut voinici, frumoşi şi isteţi fiindcă mi-o luat sama mie, ca la bărbat vre nic ce-am fost…

cenuşa pe turtă, îl aţâţa Maranda.

— O trag, că-mi dă mina… Păi, ia să zicem că n-aş fi fost cum spui… m-ai fi luat ’mneata pe mine? Feritu-m-a… Că ’mneata n-ai fost femeie să te îmbrobodească nimeni… Ţi-ai ştiut bine interesul… Dreptu-i?

Şi fiindcă baba Maranda nu mai avea ce să răspundă la un moşneagizăltat, lua o halcă cu lut şi-o plesnea ca puşca pe perete, chip să-şi răzbune îmbufneala fără măsură.

Iar moş Radu se simţea atunci biruitor şi, fiindcă voia să fie biruitor până la urmă, încheia hotărât şi cu batjocură mare:

— Aşa, cucoană!

Pe urmă se răsucea pe coastă, se uita în creştetul satului cu ochii lui mari şi albaştri, iar mai apoi lua cântecul de la capăt:

Ghiţişor de peste deal…

Iiârâiala asta, pe sama fetei, era mai în fiecare zi şi dura de mult amar de ani.

Moş Radu Marinică aşteptase să-i vie o fată cum aşteaptă cei mai mulţi să le vie băiat, nu ca să facă altfel decât toată lumea, dar fiindcă aşa e poruncirea lui Dumnezeu faţă de tot omul muieratic. E un fel de osândă pentru dragostea lui de fuste. Căci unii au fete şi atunci sufăr din pricina lor, adică din pricina purtărilor lor, iar alţii nu au şi atunci îi doare inima că nu le au.

Şi ce e drept, e drept. Moş Radu Marinică mirosise mult a cătrinţă în vremea tinereţii dumisale şi multe minţi plăpânde mai sucise, cu cele minciuni minunate, pe care le ticluia ca pe carte ieşită din teasc.

Meteahna asta, mai plăcută decât" celelalte năravuri omeneşti, a plătit-o eu multe zile rele şi cu multe ponoase. Dar cel mai mare din toate n-a fost nici bătaia lui Frăţoiu, care l-a prins cu nevastă-sa, nici batjocura lui Holbatu, care l-a legat şi l-a uns cu dohot de sus până jos ca pe-o ciubotă scoaptă. Îi era ciudă bezmeticului că Profira lui Searlat nu şade cu el ci se ţine de coada lui Radu Marinică, om însurat şi cu flăcăi cât bradul, dar nu pricepea nărodul că o vorbă bine adusă face mai mult decât şapte voinici la un loc, faţă de o codană cu carne fragedă şi mustoasă, ca zarzăra bună de cules.

Ponosul cel mai mare al lui Radu Marinică a fost că şi în sat tot băieţi a făcut. Şi doar într-o vreme, necăjit grozav de suferinţa asta, a început să nu mai cate la frumuseţe la trupeşie ori la tinereţe. A luat la rând femeile cu fete, dar parcă era un blestem. Cum trecea el pe-ac-olo începeau să facă băieţi.

— Le-am întors… Aşa lămurea în sinea şi nevinovăţia lui moş Radu Marinică, oftând mai amar decât înainte.

Tar fiindcă femeilor din sat nu avea cum să le scoată ochii, scotea ochii babei Maranda, ca să nu rămâie el cu năduful întreg în inimă.

Dar în ziua când şi-a dat seama că l-a liniştit Dumnezeu de tot, a tremurat în el ca un vânt de nebunie, atâta amară groazănăboise în inima lui, gândul că nu mai poate trage nici măcar o nădejde…

Baba îl râcloa câteodată, spunându-i să înfieze una. El dădea din cap:

— Care-i bună, n-o dă tat-s-o… Şi care-i rea, n-o iau eu!

Atunci, înţelegând că singura lui dorinţă mare din viaţă nu mai poate să şi-o înfăptuiască în acilea văr, a intrat cip tot în lumea de minciuni a inimii dintr-însul şi a alcătuit acolo o fată mai bună, mai frumoasă şi mai cuminte decât toate fetele pe care putea să le facă în lume un pântece femeiesc.

„Pentru că aiasta nu s-a lăsat mai jos de inimă”. Aşa gândise bătrânul când a simţit că-l mulţumeşte închipuirea lui, ca şi când ar fi fost aievea.

Ba, într-o bună zi, s-a pomenit luând-o spre Dăruian, perceptorul, de parcă se ducea cu adevărat la împeţit. Pe urmă s-a dus la Ilie al popei, mai apoi la Vasile Fotaclie, şi a făcut atâtea feluri de vorbă cu ei, de le era drag şi acelora să-i asculte poveştile cele minunate, din vremi pe care nu le apucaseră, tineri cum erau.

Încetul cu încetul, moş Radu Marinică a început să-i aibă aşa de dragi pe toţi, că nu mai ştia singur pe care „să-i aleagă. Nu se grăbea – ce e drept – şi nici n-avea de ce să se grăbească; doar fala lui n-avea zor să se mărite repede, fiindcă ea nu putea să îmbătrânească deloc – chiar dacă ar fi vrut – şi apoi moş Marinică izbutise cu nălucirile lui să facă aceea ce n-a făcut nimeni niciodată: cu o singură fată căpătase trei gineri…

Nici vorbă, că oamenii din sat ar fi râs dacă ar fi aflat ce năzdrăvănii născoceşte mintea mincinosului din deal. Dar moş Radu era mulţumit ca de ceva mai adevărat ca adevărul, pentru că găsise în sfârşit cui să-i dea ajutorinţă,

şi pe cine să mângâie, aşa precum dorise totdeauna. Că mângâia o năluca, n-are a face. În vis nu mângâi năluci? Ceea ce nu te împiedică să fii fericit, cum eşti de pildă prin atâtea alte năluci, cum sunt ţinerea de minte, care dă dorul inimii, şi dragostea de departe…

Dar, într-o zi, a venit prăpădul: Vasile Fotache s-a însurat. Moş Radu Marinică a închis ochii lui mari şi a sângerat pe dinăuntru de mare suferinţă. Era ca şi când i-ar fi murit o fată măritată, iar ginerele se însura a doua oară.

Cu toate astea, când s-a întors Vasile Fotache de la Panciu, unde îi fusese nunta, şi moş Radu a văzut-o pe Ştefănica, zvârlugă, veselă şi roşioară ca o gogonea, a prins să-i tremure inima de fericire. Ştefănica asta era taman ca fata lui. Nu că ar fi semănat leită cu dânsa; la urma urmei moş Marinică nu voise numaidecât ochi albaştri ori părul negru. În privinţa asta s-a lămurit abia când a văzut-o pe Ştefănica. Vasăzică Ştefănica a ajuns, fără ştire şi fără voie, fata lui. S-a mai întâmplat pe urmă că nevasta cântăreţului de biserică a prins o mare dragoste de moş Radu Marinică, fiindcă îi aducea aminte pe bunicu-său şi atunci mintea bătrânului a limpezit lucrurile pe loc. În primul rând a uitat de băiatul perceptorului, după aceea l-a lăsat în pace pe băiatul popei şi, la urmă, n-a mai necăjit-o deloc pe baba Maranda. A iertat-o.

De atunci încoace, moş Radu Marinică mai mult la casa lui Fotache a mâncat şi mai mult la casa lui Fotache a dormit, ca socru şi ca tată bun ce era unor copii vrednici de iubire, ca fiică şi ca ginere ce fără voie au ajuns…

De bună seamă, moş Radu Marinică n-ar fi fost îndemnat să scornească asemenea poveşti, dacă avea o fiică adevărată. Şi n-ar fi avut nevoie să născocească nimic, din câte a născocit, dacă viaţa lui s-ar fi împlinit în fapte şi întâmplări potrivite cu inima lui plină de străşnicie şi cu

mintea lui fără astâmpăr.

Dar viaţa lui moş Marinică era trai otova şi fără neaşteptări, tocmai ca ogorul cel drept, ca palma. Nişte biete zile multe de clăcaş ca toţi clăcaşii, semănând aidoma una cu alta, asemeni picăturilor de apă, or, mai degrabă, frunzelor unei sălcii. Poftim acum de caută petrecere şi frumuseţe uitându-te la fiecare frunză în parte…!

De aceea moş Marinică avusese totdeauna nevoie crâncenă să îmbogăţească şi să puie un pic de lustru în sărăcia de bordei a vieţii dumisale.

El nu putea să primească o faptă goală, ori o întâmplare moartă. El născocea pricina faptei şi obârşia întâmplării. El închipuia oamenii care aduceau fapta şi iscau întâmplarea. Îi punea să vorbească, să se certe, să-şi arate fiecare dreptul şi priceperea lui, până ce lucrul aflat ieşea de la sine, ca o încheiere firească, seamănă florii din copac.

— „Măi, ministrule!” Aşa a ţâpat regele la cel mai mare peste biruri. Şi iaca aşa o sucit mustaţa în sus, a supărare. „Mie nu-mi place deloc, bre, că tu îmi jăcmăneşti pe rumânii mei, săracii, înţelegi tu?… Şi dacă tu ai să-i mai duci la prestaţă, apăi, eu m-oi supăra tare şi te-oi da afară, ca pe un om gros de obraz ce eşti – dacă nu pofteşti să asculţi porunca – ba oi pune sluga să te bată la tălpi, ca pe hoţii cei de cai. Auzâtu-m-ai?”

Şi atunci cela – maţe-fripte ca şi crâşmarul nostru – că tot aşa om mărunţel şi sfrijit îi – s-o înjungliiet a râde, o clipă din ochi – că are nişte ochi… ca dihorul… După aceea o tăcut o ţâră, că regele s-o dus să tragă o duşcă de vin dintr-un pahar de aur, ca să se răcorească de năduf.

Pe urmă ministrul o zis «să-da’ o luat-o pe departe, ca să tacă planul cu prestaţia: „Păi, luminate, iaca ce cred eu, cu mintea mea cea puţintică: Să lăsăm şuşeaua aşa stricată cum îi că ţăranul are căruţa proastă şi nu-i pagubă

dacă se rupe bucşa „Da regele îndată s-o mâniet pe mnealui: „Apăi, aiasta nu pociu, bre! Că boierii îşi strică şi alde ’mnealor în hârtoape briştile cele ciocoieşti şi scumpe, iar pe urmă se jeluiesc şi-or cere plată… aşa că eu îţi poruncesc să iei bani de la boieri şi să faci şuşeaua.

Şi aici Vodă o râs în barbă şi i-o făcut eu ochiul lui Gheorghe – aşa îl cheamă pe el – unu care şade pe lângă rege şi-l păzeşte de miniştri…

Cam aşa erau toate lămuririle bătrânului.

Dar spusele lui înflorate erau crezute şi nu prea erau. Asta depindea şi de interesul oamenilor. Numai că, uneori, moşneagul nimerea câte o pildă care mângâia inima la mulţi şi la mulţi trezea nădejdi frumoase în bietul lor trai năcăjit şi trist. Atunci ochii li se aprindeau de bucurie, îl ascultau din toată inima şi chiar dacă n-ar fi jurat că întâmplarea a fost tocmai după rânduiala taclalelor, (.» doreau pe măsură, fiindcă le împlinea nevoia şi suferinţa.

Şi, cu toate astea. Într-o bună zi, a trebuit să se apropie şi sfârşitul lui moş Radu Marinicu. El a venit sub chipul unui învăţător tăuăr, iute şi deştept, care s-a aciuai în Călmăţui. odată cu înfiinţarea şcolii primare. De la început, unchiaşul a simţit duşmanul şi a vrut să-l ocolească. Dar conu Iorgu Boldea era prea ascuţit la minte să nu înţeleagă dibăcelele şirete ale bătrânului şi nu s-a lăsat cu mâinile legate în lumea minunată, izvodită cK închipuirea lui.

Conu Iorgu venea dintr-o altă lume; o lume nouă, cu învăţătură nouă. El voia să trăiască pe pământ şi voia să întoarcă pe pământ toată lumea asta mărunţică a clăcaşilor, lumea cântată de stihuiri, descântată de solomonii băbeşti şi în cântată de născocirile unui moşneag mincinos.

De unde o fi pornit cel dintâi ioc e greu de ştiut, dar moş Radu Marinică, adulmecând de unde îi vine moartea, a început să se apere. Şi, ca în orice apărare vijelioasă, a

atacat orbeşte, lipsit de cântăreală şi de agerime.

Celălalt, înarmat cu treapta slujbei şi cu cartea lui, a răspuns fără preget, iar bătaia s-a înteţit, într-o hărţuială fără milă şi fără ostoire.

La început – ca peste tot – moş Radu Marinică a luat partea nenorociţilor de copii, pe care învăţătorul voia să-i înveţe carte cu sila. De aceea bătrânul a arătat oamenilor că amenzile le înghite punga lui conu Iorgu şi că, de s-or strânge toţi laolaltă, cu hotărârea să nu-şi îngăduie pruncii la carte, şcoala se strică, iar profesorul trebuie. să plece. Lămurea prin asta graba lui Iorgu să-şi adune şcolari.

Pe urmă, învăţătorul a cercat să-şi îndrumeze oamenii spre gospodării mai bune şi mai rodnice. l-a îndemnat să-şi facă grădinarii şi livezi, să muncească ogoarele laolaltă, să iasă din cârciumă şi să fugă de datorii la cămătar... în sfârşit, a pus în mişcare deodată tot cateeliismul generos şi cald al unei inimi tinere, înfocate şi doritoare să lase o dâră în viaţa lui dăscălească.

Dar moş Radu Marinică era tulburat fără măsură în vâlvota gândurilor lui. Oricât de străină îi era lumea de până acum, conu Iprgu Bddea i-o făcea şi mai străină. De aceea, simţind că oamenii satului se lasă urniţi greu de atâta răscolire, i-a ţinut cât a putut în încăpăţânarea obiceiurilor vechi şi tihnite.

Lucrurile au durat neschimbate până în clipa când învăţătorul a înţeles că adevărata piedică în calea muncii lui e îndârjirea lui moş Radu Marinică. Atunci l-a luat drept ţintă şi a început să taie în rădăcina lui ca într-un nuc nerodnic, din pricina căruia nu se mai poate sădi niciun copăcel în roata lui de umbră amară.

La început lucrul a fost mai uşor decât a crezut, închipuirea de copil a bătrânului avea cusururi grele şi de mult ştiute. Oamenii îl socotiseră toată viaţa lui mincinos şi cu năzăreli. Când a mai venit şi vorba învăţătorului să le dovedească, la fiecare poveste nouă, care este adevărul

adevărat, moş Radu Marinică s-a simţit lunecând ca pe-o cărare de clisă şi ducându-se la fund. Toate încercările lui să se agaţe de ceva erau fără de folos, căci oamenii satului s-au deprins repede să nu-l mai creadă de fel. De aceea greu l-au crezut chiar în ziua când le-a venit la horă să le spuie, drept creştin ce era, fărădelegea dovedită a tânărului dascăl:

— Aista-i păgân, oameni buni! Ascultaţi-mă ce vă spun eu…

— Dar ce s-a mai întâmplat, moş Marinică, a întrebat un om, râzând pe sub mustaţă.

— Păi, ştii ’mneata ce învaţă el plodurile la şcoală? Nu mai zic, de una: le-o spus că pământul se învârteşte ca titirezul… Auzi, ’mneata bazaconie… S-o fi învârtind el, nu-i vorbă la cel cu băutura în nas, dar la omu’ treaz ca mine, iaca nu văd că se învârteşte deloc… Şi apoi dacă ar fi pe spusa lui;

crâşma lui Brătulescu ar fi ca pe roate, vere… Ba ici, ba colo…

Oamenii râdeau.

Încurajat, moş Radu s-a prefăcut supărat – ori poate era – şi-a zis mai departe:

— Râdeţi voi, da cu râsul nu se tămăduieşte boala. Că, iote, cu ce le-o mai împuiat capul la e ochii: cică Dumnezeu nu-i cum se arată pe catapiteazma sfintei biserici… Cică e aşa, un aer, care nu se vede… Vă place, rogu-vă?

Oamenii au amuţit şi au ridicat ochii nedumeriţi. Dar bătrânul n-a vrut să le lese nicio îndoială. A strigat un copil de afară şi l-a pus să povestească lecţia învăţătorului. Fără îndoială, bătrânul începea să aibă dreptate. Şi a întărit-o:

— Acu să zicem că-i un aer, cum o spus dumnealui, că o învăţat în carte. Dar dacă a învăţat carte, apăi n-o citit la *Scriptură*, unde glăsuieşte că Dumnezeu l-o făcut pe om după chipul şi asemănarea sa? Apăi, fraţilor, şi voi sunteţi

aşa, un aer cum o zis conu Iorgu?… Ori poate aşa îţi hii, şi mi se năzare mie – tot spuneţi voi că-s mincinos – hai?

Călmăţuienii n-au mai râs, nici n-au mai crâcnit. Iar moş Radu, după ce a stat o clipă, a răsuflat ca o furtună şi a legat firul:

— Dar eu unul ţiu minte că la făcutu bisericii o venit meşteri mari de la muntele Athos, de o încondeiat zugrăveala. Şi eu cred că aşa oameni sfinţi ca ’mnealor trebuie să fi ştiut ei bine cum II Dumnezeu, nu?… Apăi dacă trebuie să fi ştiut, de ce l-o făcut cum l-o făcut, sus în cea boltă?… llai? Aer îi acela, ori Dumnezeu cum îl ştie fieştecare, adicăte bătrân şi cu barbă?… Vasăzică dumnealui, conu Iorgu, ştie mai bine ca sfânta biserică! Bună treabă şi aiasta, fraţilor!…

În mintea oamenilor s-a clătinat bine ceea ce s-a clătinat. Numai că jalba ajunsă la vlădica Romanului a rămas agăţată într-un cui de sârmă şi conu Iorgu Beldea s-a mulţumit doar să-i zvârlă în râs două vorbe, când l-a încrucişat pe uncheş la pod:

— Moş Marinică, am auzit că dumneata l-ai văzut pe Dumnezeu în cer…

Dar bătrânul, ţâfnos, nu s-a lăsat dator:

— Apoi aiasta nu, că eu am ochi de om care lor nu li-i dat să vadă decât cerul de deasupra… Iar Dumnezeu e tocma în al nouălea cer, coane Iorgule, aşa să ştii ’mneata!

Învăţătorul a râs:

— Dacă mi-ai spus, acum, J’ireşte că am să ştiu… Dar dacă nu l-ai văzut, de unde ai al’ Iar că e bătrân cu barbă? …

— Păi, coane Iorguie, eu, cu mintea cea proastă, am crezut că sfinţii părinţi care o zugrăvit la biserică or fi ştiut mai bine, de l-o făcut aşa… Da dacă matale ştiţi mai bine, puneţi mâna pe bidinea şi zugrăviţi-l aşa., ca un aer… Să fie încaltea adevărat!

Învăţătorul a văzut sticlind în preajmă-i ochii

întrebători ai oamenilor şi a vrut să răspundă ceva. Şi-a dat însă seama că ar cerca zadarnic să le lămurească şi s-a lăsat păgubaş. A simţit că e înfrânt şi a dat să plece spre suhal, unde-i plăcea să se plimbe uneori, în ceasuri goale şi de răgaz. Dar moş Radu l-a îndârjit;

— Valeu, coane, să nu vă duceţi departe, că acu, de când o pornit pământul să se învârtească, nu se mai ştie pe unde o lua-o casă matale... Te-i pomeni, comedie, că n-o mai nimereşti...!

Acu oamenii au râs de-a binelea. Atunci conu Iorgu s-a oprit între ei şi a început să le vorbească. A cheltuit inimă multă şi sudoare încă mai multă, în vreme ce moş Radu Marinică îl asculta zâmbind, pentru că el îşi dădea seama bine că nu-i nimic de înţeles în tot ce spunea învăţătorul. Dar oamenii s-au lăsat duşi de năvala cuvintelor, de încrederea şi asprimea hotărâtă din glasul învăţătorului şi-au încheiat mormăind:

— O hi, cucoane... Tot ce se poate... Dacă zici 'mneata...

Dar, la drept vorbind n-a înţeles nimeni dovezile lui conu Iorgu. Iar cum Moş Radu 11-a putut să-l oprească şi n-a putut să-i răstoarne nicio vorbă, 11-au deosebit prea bine în ce parte se pleacă talerul dreptăţii... Şi faptul acesta a cătrănit deopotrivă atât sufletul bătrânului cât şi sufletul învăţătorului. Între cei doi duşmani se ridica un al treilea...

Dar într-o zi, nişte copilaşi, care se zbenguiau pe la iezătura heleşteului, au văzut un şarpe lunecând spre apă. Li s-o fi părut, ori era cu adevărat mare, e greu de ştiut. Au venit speriaţi acasă şi iau să altâit frigurile câteva zile în şir. Oamenii au dat din umeri, deprinşi cu asemenea păreri şi sperieturi.

— Copii...! Văd o gânganie de şarpe cât un dejţot şi li se pare cât oiştea.

Moş Radu Marinică însă a ascultat mult povestea

copiilor: doar târziu ia întrebat:

l\ta, mânjilor… claa… văzut-aţi voi?… nu cumva avea urechile galbene?…

Copiii n-au ştiut… Atunci moş Radu s-a răsucit în el ca un mele şi n-a mai vrut să spuie nimic.

A dat din cap, a oftat până în fundul sufletului şi şi-a vârât căciula pe ochi, mai amărât ca oricând.

La început oamenii l-au lăsat să plece, dar fiindcă purtarea bătrânului le-a dat o îngrijorare ciudată, s-au ţinut după el şi l-au stârnit:

— Mneata ce chiteşti să fie, moş Marinică?

Răspunsul a venit silnic şi fără grabă:

— Nic!… Ş-apăi, ce mă descusâţi pe mine? Duceţi-vă la aide conu Iorgu Beldea, care mnealui le ştie toate din carte… Noi, ce să ştim? Că doar numai aici am trăit…

Răspunsul în doi peri le-a dovedit oamenilor că bătrânul are ceva pe limbă. Do aceea i-au pus pinteni şi i-au dat apă la moară…

— D-cpăi, moş Radule, şarpele tot şarpe o fost… că iasta n-o mai fi aer… Şi după ce ai plecat matale, băiatul Sultanei şi-o adus aminte bine că tocma urechi galbene avea…

Atunci moşneagul a pufnit pe nări şi a clătinat din cap:

— Păi, te cred!…

Ceilalţi au lungit gâtul:

— Adică-te în ce fel îţi vine vorba, moş Marinică?

Moşneagul a întors ochii lui mari, plini de sperietură, şi le-a spus îndesat:

— Aiasta-i prăpăd, oameni buni! Şi mare lucru de n-o fi sfârşitul lumii… Vas că eu am înţeles că o ieşit iar balaurul la iezătură…

Glasul cu care a vorbit i-a cutremurat pe toţi. Nu era om în sat să nu fi auzit de povestea balaurului de la iezătură. Ştiau că s-a arătat mereu în vremuri de urgie şi

că era un fel de blăstăm pentru păcatele satului… Bunicii lor îl pomeniseră ieşit, după o răzmeriţă. Făcuse atunci pagube mari în târlele boiereşti şi ale oamenilor. Ba supsese în fundul iazului şi câţiva flăcăi, de i-a înecat în mâl şi i-a ros pe jumătate…

Ivirea lui de azi era firesc să îngheţe toate inimile şi să facă din moş Radu Marini că singura făptură care mai putea să le fie de ajutor. Vorbise de multe ori bătrânul despre balaurul acesta şi nimeni nu-l crezuse… îşi închipuiau toţi că e tot o împletire a dumisale ca şi cele multe altele, câte i-au pomenit şi câte i-au râs în lunga-i viaţă de om purtat şi păţit.

Ca şi când le-ar fi văzut scris pe frunte gândul spăimos, bătrânul i-a mustrat molcom şi trist:

— Aţi socotit că eu îndrug de pe apa sâmbetei, când vă tot pomeneam despre băi aurul cel cu urechi galbene, dar iote că mi s-o ales dreptatea… Ei, şi-acu ştiţi voi cine-i pricina? Iaca să v-o spui şi pe aiasta, să nu ziceţi că aţi avut o minte bătrână şi nu v-o luminat: necredinţa, oameni buni! – fără de legea, oameni buni! Aţi miniet pe Cel-desus pentru că aţi auzit cum i-o zis aer, iar voi n-aţi aflat cu cale să vă ridicaţi împotriva sumeţiei vineţicului. Apăi, iacătă răsplata…

Oamenii înfricoşaţi au cerşit un ajutor:

— Şi acu, ce să facem?

Moş Radu a ridicat sprâncenele:

— Lumineze-vă conu Iorgu Beldea, că eu nu mai am cum vă lumina. Eu mă duc să-mi fac o cetanie creştinească, ori să dau un aeatest, cum am învăţat din vechi… Da voi nici atâta n-aveţi a da, că la un aer n-ai ce să-i dai…

Şi mândru. răzbunat, a pornit pe drumul bisericii.

Când a auzit de povestea asta, conu Iorgu Beldea s-a supărat. Popa Axinte, bucuros că-i vin nişte slujbe peste cele de rând şi că oamenii îi umplu biserica la leturghii, a

căutat să-l domolească:

— Lasă-i, domnule, în ale lor… Ce-ţi strică dumitale? Poate că frica asta îi face mai credincioşi…

Numai că învăţătorul a vrut să înfrângă toată împotrivirea satului şi a dus copiii cu rândul la iezătură. Erau galbeni ca ceara, micuţii, şi tremurau strângându-se unul în altul, dar treceau încet, să nu sperie dihania de iad, pe care o ştiau că lunecă în cotloanele negre ale pământului.

Stăruinţa dascălului n-a fost însă fără folos. Câteva luni de zile câte s-au mai perindat după aceea, balaurul nu s-a arătat deloc. În schimb, conu Iorgu Beldea a deprins toţi copiii să găbjească şerpi prin buruieni, agăţându-i cu creanga de alun despicată la capăt şi să-şi facă bastoane îmbrăcate în pielea lor cu solzi lucitori. Încetul cu încetul frica a pierit, iar turma satului a coborât din nou până la marginea iazului să pască iarba grasă, neatinsă de atâta amar de vreme.

În timpul ăsta moş Radu se simţea doborât, dar nu se arăta. Se prefăcea mulţumit:

— Cum să se mai ivească balaurul, oameni buni, când stă un credincios ca mine de se roagă lui Dumnezeu pentru izbăvire?… Ştie el Cel-de-sus pe cine să osândească! Doar n-o să deie drumul balaurului din lanţ, ca să omoare nişte prunci fără

Şi într-adevăr, parcă a fost un făcut. Într-o amiază de vară, băieţii învăţătorului au cutezat să se scalde în apa încropită a iazului.

De-odată, cel mai mare din ei a ţipat. A simţit pe pântec o tăietură scurtă, ca o undrea vârâtă în piele. Tremurând tot, în scuturul fricii, a ţâşnit spre mal. Acolo a văzut lipit de piele un ghem cenuşiu şi bălos. A apucat, ia neştiinţa groazei, şi a smucit sălbatic, zvârlind bucata murdară şi lipicioasă, tocmai în mijlocul apei, pe când pântecul alb şi gol s-a brăzdat în şiroaie de sânge.

Fusese o lipitoare…

La câteva zile după asta, celălalt băieţel, la un ceas de la ieşirea din apă s-a pomenit cu pete negre pe tot trupul. Un vărsat de vânt, cu descleştare aprigă, dar repede trecător…

Cu toate acestea zvonul a huit înspăimântător în sat, până a ajuns în urechea lui moş Radu:

— Să dea leturghie antihristul, că aiasta a fost numai încercare de învăţătură… şi să nu mai spuie poveşti cu lipitori şi vărsat de vânt… că aiasla-i păcat şi aude Cel-de-sus… Acela, dinte de balaur o fost – şi înveninarea din baltă de balaur o fost – aşa să ştie mnealui…

Şi iarăşi apele norodului s-au părut întoarse către oropsitul de moş Radu Marinică. S-au părut, pentru că nici astea n-au ţinut mult, cum nu ţin mult niciun fel de ape ale norodului…

Şi n-au ţinut, pentru că toamna crâncen de lungă şi de ploioasă a adunat atâta apă în iaz, încât se revărsase amarnic acoperind în coadă-i toată şoseaua colindată de oameni. Atunci, au venit nişte soldaţi cu dinamită şi după trei ceasuri iezătura a sărit în aer, de s-au clătinat temeliile satului. Apa a potopit la vale, s-a scurs în două zile şi locul eleşteului a rămas gol, ca o palmă de mocirlă. Frica de balaur scuturase două zile toate inimile creştinilor, dar s-a mistuit odată cu apa.

Şi aşa, fundul gol şi negru al iazului s-a arătat limpede ca şi marea minciună a lui moş Radu Marinică… Scârbit de oameni şi de viaţă, bătrânul s-a înfundat în cucurigul lui de deal, a iernat acolo şi n-a mai vrut să coboare deloc înspre sat. Se dea întins pe laâţa tare, ofta ca o femeie lăsată de ibovnic şi aştepta să-i vie dreptatea…

I-a venit şi dreptatea după dezmorţirea iernii.

Conu Iorgu tocmise flăcăi la dezgropatul viei. Iar fiindcă într-un colţ năpădise cătina, a pus la răsturnat pământul până în fund, cu şanţ adânc, cât im stat de om.

În răstimpul lucrului lopata unuia a răscolit o împletitură vânătă şi încolăcită, un cuib în care colcăiau pui de şerpi. Într-un salt, flăcăul a ţâşnit din groapă, cu spinarea îngheţată de frică şi de scârbă. Oamenii s-au adunat cladără în jurul lui şi al lui conu Iorgu, venit în goană.

Deodată, unul din ei a bulbucat ochii cât pumnul şi a întins degetul gâfâind:

— Urecliile galbene…

Fior de spaimă cumplită i-a scuturat pe toţi. Urechile galbene de care vorbise o viaţă întreagă moş Radu Marinică se arătau de astă dată aievea. Unul, înţelegând că trebuie făcută dreptatea, a şoptit:

— Chemaţi-l pe moş Marinică…

Zadarnic s-a încercat învăţătorul să le potolească groaza. Zadarnic s-a coborât în groapă şi a strâns într-o căldare toată mişuna viermănoasă, rece, neagră şi îmbăiată. Oamenii se fereau, prinşi în dinţii unei temeri, pe care n-o mai putea birui nimeni. Îi vedeai gata să fugă, doritori să fugă şi tresărind la fiece zgomot, care li se părea ciudat.

Pasămite, fiecare se gândea la balaurul care avea să-şi cate puii.

Când a – venit moş Radu Marinică, s-a uitat în căldare şi n-a zis decât:

— Da! Da!… ca şi când ar fi dat de o cunoştinţă veche. Apoi a lămurit, plin de înfricare: Vorba-i, acu ce ne facem? înainte vreme era numai unul şi tot era greu… dar acu, cu atâţia?…

Atunci conu Iorgu n-a mai zis nimic. A încleştat dinţii, a înşfăcat o sapă şi, răsturând căldarea pe buza şanţului, a hăcuit toţi şerpii, la rând. Dar în timp ce dădea înfuriat cu sapa, şi dădea cu toată puterea, o buză de pământ s-a desprins din mal şi a pornit în surpare.

Oamenii au urlat într-un singur glas:

— Balaurul!… Şi au ţâşnit în iureş nebun de goană.

Lovit de-a dreptul în carne şi neştiind ce anume strigă, totuşi înţelegând o primejdie, învăţătorul s-a năpustit şi el pe alergat… Dar pe când flăcăii cu moş Radu în cap ajunseseră tocmai de partea cealaltă a grădinii, conu Iorgu şi-a dat seama fugind ce anume a fost strigătul oamenilor. Atunci s-a oprit, foarte ruşinat şi furios pe el însuşi. Pe urmă s-a întors, cu mare hotărâre, şi a mântuit hăcuiala puilor de balaur. A privit apoi cu scâfbă şi a scuipat muşuroiul de bucăţele băloase care se încolăceau ca nişte viermi scurţi şi groşi; după aceea, văzând în fundul gropii încă doi pui rămaşi, s-a coborât la ei şi i-a luat în căldare.

Pe aceştia însă n-a mai vrut să-i taie. Şi-a dat seama că de ucide toţi şerpii minciuna bătrânului rămâne în picioare. De aceea şi-a pus de gând să-i crească în sticlă aşa cum citise el prin cărţi, ceea ce l-ar fi ajutat să arate satului întreg şi şcolarilor care este adevărul adevărat cu aceşti balauri închipuiţi ai lui moş Radu Marinică.

Pe partea cealaltă a grădinii oamenii îl priveau nedumeriţi. S-au ţinut de coada lui până în bucătărie, fără să-şi deschidă gurile, şi s-au uitat cu ochi mari la gavanosul de sticlă, legat la gură cu pânză de sârmă, în care învăţătorul pusese puii de şarpe. Moş Radu Marinică a râs îngăduitor şi i-a spus blând.

— Coane Iorgule, nu-i ţine în casă. Îi păcat… ai copii…

Furios, dascălul a strigat la el:

— Ia mai lasă-mă în pace! Am să-i ţin în sticla asta până or muri de bătrâneţe, ca să vă închid gura odată, că m-aţi lehămetit!

Dar bătrânul a zâmbit mai îngăduitor şi a răspuns mai blând:

— Ei bravo! Aiasta-i frumos… Numai să deie Dumnezeu să crească şi stecla cât or creşte ei…

Satul întreg adunat la crâşma lui Brătulescu i-a văzut venind aşa: în mijloc şi înainte, moş Radu Marinică. Dăduse căciula pe ceafă şi călca ţanţoş… în urmă, şi pe de lături, flăcăii încordaţi şi cu urma sperieturii în ochi. Ai fi zis că e un mare împărat, care vine de la o mare biruinţă. La drept vorbind asta era cea mai mare biruinţă din viaţa lui moş Marinică. Alai mult încă, era biruinţa întregii lui vieţi… Ca o dovadă că aşa este, sunt chiar vorbele dumisale.

S-a oprit în faţa pilcului de oameni, de femei şi de copii, s-a uitat cu ochii roată, trufaş şi răzbunător, pe urmă a rostit cu glasul răguşit şi gros:

— Iaca, acu s-o văzut cine o spus minciună şi cine o spus dreptate în viaţa lui… Aşa e, oameni buni?

Iar oamenii, cu o căinţă desăvârşită şi pentru totdeauna, l-au ridicat în slava şi mărirea meritată printr-un singur cuvânt:

— Aşa-i, moş Marinică…

A doua zi dimineaţă, tot satul a plecat, cu moş Radu în frunte, să vadă ce prăpăd au făcut balaurii la casa învăţătorului.

Dar conu Iorgu era grozav de cătrănit. Pasămi-le, puii de şerpi muriseră amândoi peste noapte.

Ochii ţăranilor au lunecat de la unii la alţii, plini de taină şi de înţelegere. Moş Radu Marinică a luat borcanul de l-a dat la toţi să vadă urechile galbene. Pe urmă, a zâmbit subţire şi cu priviri senine ca cerul, i-a întors borcanul înapoi învăţătorului şi i-a zis, ca să audă toată lumea;

— Ai făcut o faptă mare, coane Iorgule, de i-ai omorât… Acuma ştim, cel puţin, că am scăpat de ei…

Şi-a ridicat apoi căciula sus de tot, vesel şi bun, şi i-a zis prietenește, ca la un camarad: – Salut!”

GHICEŞTE-MI ÎN CAFEA

MIC ROMAN, URMAT DE ALTE MICI ROMANE ŞI

DE ALTELE MAI MICI PUR ŞI SIMPLU

GHICEŞTE-MI ÎN CAFEA

„Domnule avocat, sunt un om foarte amărât Uită-te şi dumneata la părul meu alb şi la cei şaizeci de ani pe care-i am – că am împlinit şaizeci şi doi la cincisprezece noiembrie – şi miră-te. M-am mirat şi eu, se miră toată lumea care mă cunoaşte de om aşezat şi mai cu seamă se miră nevastă-mă, cum de s-a putut una ca asta. Dar iacă, s-a putut, fiindcă nu se putea altfel: trebuia să mă despart.

De bună seamă mi-i cam ruşine să fac asemenea boroboaţe la etatea mea, şi înţeleg eu prea bine că mă aşteaptă multe sâcâieli din pricina gurii altora – cum s-a întâmplat şi cu Gheorghe Strătulat, de la „Agricola" – numai că, nu-i de dat înapoi. Asta ai s-o înţelegi dumneata numaidecât dacă-i avea bunătatea să mă asculţi până la capăt, ca să-ţi spun tot cum s-a petrecut. Nu de alta dar n-aş vrea să-ţi faci cine ştie ce părere, nici de mine, nici de nevastă-mea, nici de… în sfârşit… de ea… femeia pentru care… înţelegi…

Da. N-avem nicio vină. Cel puţin eu aşa cred, fiindcă nu mă simt vinovat. Am încercat să-mi închipui că am greşit, că sunt păcătos… dar n-am putut. Şi nu-s un om încrezut, să socoată că lui i se cuvine orice. Nu. Îmi ştiu măsura şi dreptul, vorba veche. Vasăzică dacă mi-i oarecum ruşine de ce s-a petrecut, apoi asta trebuie să vie de-acolo unde fac o faptă pe care n-am făcut-o niciodată. Şi încă o fac după douăzeci şi opt de ani de căsnicie liniştită – că m-am însurat târzior, când eram copt, ca să zic aşa, şi cu destulă stare să pot duce casa. De altminteri, chiar din pricina asta m-am şi însurat aşa de târziu şi am luat femeie cuminte, aşezată, cam de etatea mea. Acum, negreşit, nu se mai potriveşte. Ea – adică asta de-acum – n-a împlinit nici patruzeci – ea zice că are treizeci şi cinci, dar eu i-am văzut extractul adevărat… De! Slăbiciuni femeieşti… Vasăzică sunt douăzeci de ani între noi, iar lumea n-are să

mi-i ierte, că nici cu – cât sunt de înţelegător – nu i-am iertat la alţii.

Acum ai să zici că, la drept vorbind, nu-i mare deosebire între un bărbat de şaizeci de ani şi o femeie de patruzeci. E adevărat. Deosebirea ar părea mai mare dacă am fi cu douăzeci de ani în urmă. Numai, vezi dumneata, oricât de bine mă ţiu eu pentru anii mei – oricum, trebuie să recunoşti: nu-mi dă nimeni mai mult ca cincizeci – apoi ea nu pare nici de treizeci şi cinci, cât zice. Se ţinea grozav de bine chiar şi înainte. Iar acum, de când cu chestiunea asta, a mai câştigat pe puţin cinci ani. Adică vreau să spun că i-a pierdut. A întinerit… pricepi dumneata.

Ştiu ce-or să spuie gurile rele. Că asta vine de-acolo unde acum a început să-şi deie şi ea cu un strop de ruj pe buze şi cu roz în obraz. Dar nu-i adevărat. Adică nu că nu dă, dar dădea şi înainte, decât pe vremea aceea nu se băga de seamă. Ştii şi dumneata, aşa se întâmplă totdeauna. Treci pe lângă om o viaţă întreagă şi nu bagi nimic de seamă. Pe urmă, pac! Vine o comedie, şi începi a vedea de nu mai isprăveşti…

Vasăzică, precum spuneam, îmi e mie cam ruşine, dar vinovat nu sunt. Ceva aşa cum a fost când am început să chelesc. Asta înseamnă că a venit fără să ştiu când şi fără să mă întrebe dacă vreau ori nu vreau, ceea ce a priceput foarte bine până şi biata nevastă-mea, care, uite, oricât de amărâtă a fost şi oricât a plâns, căci a plâns săraca grozav, mai ales la început (de altfel plânge cam uşor de felul ei) – tot nu mă osândeşte prea tare. Nu-i vorbă nici n-ar avea de ce plânge chiar aşa de mult, fiindcă îi las. casa cu toate mobilele – aşa m-am hotărât. (Nici n-a şi avea ce face cu ele, fiindcă ea, astălaltă, are casă bună şi mobilă nouă, cubistă… – e femeie mult mai modernă, mai… în sfârşit…).

Cum zic, nu m-a osândit. E o femeie nobilă, sărmana, trebuie să recunosc fiindcă e adevărat. Dar la urma urmei, sunt unele împrejurări când uiţi şi de nobleţe şi de tot.

Nevastă-mea n-a uitat. Asta mi-a plăcut grozav şi m-a înduioşat, aşa că vreau s-o răsplătesc într-un fel. Casa – cum ţi-am spus – i-o las. Dar aş mai vrea să-i fac şi ceva pe deasupra: să facem divorţul mai repede ca să n-o mai sâcâim mult. Are şi ea nevoie de linişte, biata femeie, după atâta zbucium. Nu?

De aceea, m-am gândit că dumneata trebuie să afli în ce fel s-au petrecut lucrurile, să te dumireşti mai bine şi să vezi cum ar fi mai potrivit de făcut pentru ca să zoreşti şi să uşurezi treburile. Iar fiindcă m-am gândit aşa, m-am hotărât, cum îţi spuneam, să-ţi mărturisesc tot, pe de rând, fără să-ţi ascund nimic, măcar că unii m-au sfătuit altminteri. Dar eu cred că n-au dreptate. Păi, nu

10*

mfli departe spune-mi, cum ai înţelege dumneata ce m-a îndemnat pe mine la asemenea faptă, dacă nu ţi-aş mărturisi că toată încurcătura mi se trage mie de la înmormântarea lui Stelian Tănăsescu? Da, zău, iaca de-atunci a pornit. Şi eu astăzi pot pune mina în foc că asta aşa a fost scris să se întâmple, fiindcă n-avea niciun rost să mă duc la înmormântarea lui Stelian Tănăsescu. Dar, pricepi dumneata ce spun eu? niciun rost. Ce mi-a venit mie să mă duc, habar n-am. De bună seamă, a fost mâna lui Dumnezeu aici. Şi a fost mâna lui Dumnezeu, chiar din dimineaţa aceea, de la ceasul cinci, când, nu ştiu ce-am făcut şi ce-am dres, că eu, care, fie ce-o fi, sunt în vagon cu zece minute înainte de plecare, atunci m-am moşmăit cu îmbrăcatul de am scăpat trenul. Şi doar trebuia să mă duc la „Albina” la Galaţi, cu care lucrăm mult de când a predat Haimovi i şi au intrat fraţii Vartanian – măcar că ăştia sunt nişte hoţomani de nu merită nici bună ziua să le dai. Dar, în sfârşit, asta-i treaba direcţiei şi nu mă amestec. Mă trimite, mă duc. Închei, fac foaia de comandă şi-mi văz de drum. N-are decât să alerge fabrica la încasare, dacă are marfă de livrat la oameni de-alde Vartanian – mai ales cel

mare, că tânărul pare mai cumsecade. Cel puţin cu mine se poartă frumos şi la Anul nou şi la Paşte…

Eh! Dar cum spuneam, în ziua aceea pierd trenul dimineaţa. Ce să fac? Să plec la unu? Hai să plec, dar plec degeaba, fiindcă Vartanian cel mic nu dă comenzi, iar cel mare la cinci punct iese din fabrică şi pleacă la Clubul cerealiştilor. Cu Textilii s-a certat acum doi ani la alegerea comitetului; înţelegi dumneata: avea pretenţia să fie cenzor în locul lui Kiriachides et Co. de pe Domneasca. Păi, se potriveşte?…

Vasăzică, dacă n-am plecat, Ce era să fac toată ziua? M-am gândit eu să-mi iau nevasta şi să mă duc la un cinematograf, că se potrivise a fi tocmai joi, când sunt matineuri ieftine dimineaţa. Dar ea, socotindu-mă plecat, se apucase a scoate lucrurile din casă pentru curăţenie. Se simte nevoia de asta, fiindcă e o casă cam veche şi se cuibăriseră nişte blestemate de gângănii.

Cum spun. de cinematograf nu era chip, pentru că singur nu mă duc. Îmi place să pot schimba o vorbă sau o părere la nevoie. Şi apoi, fără nevastă, acolo pe întuneric, unde ştii că nu se vede decât ce se aude, te prind tot felul de gânduri. Nu cine ştie ce, dar oricum, nepotrivite cu stările mele.

Deci, cum zic. la cinematograf nu m-am dus. Şi cred că am făcut bine, fiindcă s-ar fi putut să întâlnesc pe careva de la noi. şi numai bine nu mi-ar fi stat. om bătrân, găsit dimineaţa în cinematograf sau la plimbare. Cum e uşor de înţeles, până la urmă, tot la fabrică m-am dus.

Când să tai şoseaua, în dreptul Dorobanţilor, că aveam vreme şi nu m-am dus cu tramvaiul ca de obicei – nu strică o economie dacă poţi s-o faci, nu-i aşa V – îmi trece pe dinainte camioneta cea galbenă şi aud pe Miron – el trecuse pe asta nouă, de când răsturnase Fordul în şanţ la Florească – îl aud, zic, strigând ceva. N-am înţeles ce a spus, darmi s-a părut că aud vorba „patruu. De aceea, cum

am intrat pe poarta fabric-ei, m-am dus întins la portar.

— I-ascultă, Gheorghe! Nu ştii tu ce-o fi vrut să-mi spuie Miron adineauri? Mi-a strigat ceva de „patru”, dar mai departe n-am înţeles.

— O fi despre înmormântare, că la patru e hotărâtă. Tocmai că şi noi încetăm lucrul la patru.

Eu, să-mi fac cruce cu stânga, nu alta.

— Mai întâi, nu ştiam să fi murit nimeni. Şi-apoi mi-am închipuit că trebuie să fie cineva de seamă dacă se închide fabrica în hatârul lui. Mă gândeam la contabilul şef, care era cam singur şi cam necumpătat într-o privinţă anume – cel puţin aşa se tot lăuda el. Dar m-am gândit şi la nevasta directorului pe care o ştiam însărcinată. Înţelegi şi dumneata, femeie tinerică şi frumoasă cum e, n-ar fi fost de mirare să nu vrea copil, cum se tot întâmplă… Iar nenorocirea, ferească Dumnezeu, e mână în mână cu nesăbuielile astea femeieşti.

— Dar cine a murit? întreb eu atunci.

— Nu ştiu… Cică unul mare…

Şi, nepăsător, şi-a văzut de ale lui, lăsându-mă să zoresc spre cancelarie, unde directorul, cum m-a zărit intrând, mi-a şi luat-o înainte:

— Bine că te-ai întors! La patru, toată fabrica la Sfânta Vineri!

Apoi şi-a vârât nasul în socoteli, ceea ce ştiindu-i meteahna de om ţâfnos cum este, m-a făcut să-mi înghit întrebarea şi să ies în vârful picioarelor.

De altminteri, să spui drept, eram bucuros că nu şi-a dat seama de-am fost ori nu la Galaţi. M-a scutit de lămurirea cu pierderea trenului, destul de ruşinoasă pentru un agent bătrân ca mine.

Trec dar alături, la contabil, şi, fiindcă era uşa deschisă, întreb în şoaptă:

— Ce-i cu înmormântarea asta, omule?

Dar acela, astmatic şi putred, fricos de moarte cum

n-am văzut doi în viaţa mea, sare speriat:

— Nene, te rog, nu vorbi de asemenea chestie faţă de mine… Şi să ştii că eu nu vin după masă cu niciun preţ. Iar asta a spus-o aşa, de parcă eu l-aş fi poftit, ceea ce trebuie să-i fi părut chiar şi lui caraghios de vreme ce a întregit cu glas jilân-i găreţ: De ieri, de când am auzit, eu sunt bolnav de-a binelea…

Cum vezi, nici de la contabil n-am putut afla nimic. Şi-are să-ţi vie să râzi când ţi-oi spune că n-am aflat nici de la Stoicescu, adică de la Rache cum îi zicem noi. Şi ştii de ce. n-am aflat? Pentru că el a luat întrebarea mea cu alt înţeles. Să vezi. Mă duc nedumerit la el şi-i zic:

— I-ascultă, Rache, bre, ce mărime aşa de grozavă a răposat de se face atâta tevatură?…

Iar el, mi-o întoarce:

— Eee! Ia nu mai… Nici mort nu-l ierţi?

— Pe cine, creştinule? zic eu. Habar n-am cine a murit.

Dar el de colo, pufneşte în râs. şi-mi zvârle peste umăr:

— Hai, hai! Ia nu te mai face, că nu-ţi şade bine.

Ceea ce se vede că a spus cam tărişor, pentru că nici n-am apucat a-l lămuri, şi mă aud chemat de glasul directorului, de dincolo. M-a trimis cu o hârtie tocmai la Căianu, cel cu fabrica de panglici din Filaret.

Între timp adică în tramvai, am căutat prin toate gazetele câte le-am putut cumpăra – o mulţime de gologani m-a costat gluma asta – doar, doar oi găsi vreo ştire ori vreun anunţ. Nimic. O fi fost cu o zi înainte, când eram plecat la Găeşti şi la Titu. Vasăzică n-am aflat. N-am aflat nici la Căianu.

Ştii când am aflat? I. a cimitir. Şi numai de po panglica ele la coroana fabricii, fiindcă nu mi-am dat seama cine poate fi după literele de argint din panourile de la poartă şi nici nu l-am cunoscut pe mort. Adică n-am

cunoscut cine e Asta pe semne vine de-acolo că, mai întâi. Stelian Tănăsescu purta ochelari. Apoi eu, de o viaţă întreagă de când îl cunoşteam, nu cred să-l fi văzut vreodată altfel decât din faţă. Mă poftea totdeauna pe scaunul dinaintea biroului. Iar acum, în sicriu, nu puteam să-l văd decât din profil… Nu mai pun la socoteală şi alta. Anume că el, care umbla de obicei cam neţesălat şi neras, acum era spălat, curat, periat pe cap şi ras proaspăt, aşa că părea mult mai tânăr decât îl ştiam eu.

Cum spun, am aflat citind pe coroana fabricii. Adică a fabricii noastre, că a lor scrisese doar: „Iubitului nostru camarad şi prieten neuitat”, ceea ce nu putea să-mi deie niciun fel de îndemn a mă gândi la el, care… de… Acum că a murit, ce să mai vorbim?

Când am aflat cine-i, am rămas încremenit. Doar vorbisem amândoi cu două zile înainte, când fusese de limpezit o încurcătură cu o comandă mai veche făcută de Iosipescu. Acela totdeauna încurcă lucrurile, aşa că nu-i de mirare s-o fi încurcat şi pe asta.

Aşadar vorbisem cu el. Ba îmi dăduse şi o cafea de a lui – grozav de dulce, dar altminteri bună. Nu făcea economie la cafea şi la ţigări. Ce-i drept e drept! Şi ne înţelesesem ca niciodată. Pot spune chiar că la plecare, eu, care nu l-am putut suferi în viaţa mea, mi-am zis: „Uite dom’le, poate avea şi ăsta chip de om la zece ani o dată”.

Acum, dacă stau să mă gândesc, îmi vine să cred că trebuie să fi fost vreun fel de presimţire! Dumneata nu crezi? Da, negreşit, altminteri nu s-ar lămuri deloc, fiindcă Tănăsescu numai om de înţeles nu era.

Am priceput asta de când l-am văzut întâi şi întâi, prin 1926 ori 27, chiar după ce-a deschis

Zăuceanu fabrica şi am început noi a le oferi firul nostru tors. Îl ofeream sub cost ca să ne introducem, fiindcă ei porniseră să lucreze numai cu fir de import, care era destul de ieftin pentru că nu eram cartelaţi şi nici nu

intrase Bibiţă Golea în consiliu la noi, să avem un sprijin temeinic la taxele de vamă.

Acum să-ţi arăt şi de ce nu era om de înţeles. De cum a priceput ce rost am cu oferta firului, a închis uşa bine, a tuşit puţinei, ca după ţigară, şi-a sucit gâtul în gulerul lui tare, ca şi când l-ar fi gâtuit, măcar că-i era destul de larg să încapă două degete, şi a zâmbit.

— Am înţeles! zice. Cred că afacerea e „fezabilă – asta era vorba lui. De aceea, vreau să fim lămuriţi de la început asupra comisionului meu.

Când am auzit vorba asta, m-am încreţit. Nu mai încăpea îndoială că Tănăsescu voia mai mult de zece la sută, cât socotisem noi în preţ, după cum e comisionul legal – ca să zic aşa. Şi comisionul ăsta nu se putea să nu-l ştie unul ca el, funcţionar comercial de atâta amar de vreme. Dar la urma urmei, mi-am zis, de vreme ce am hotărât să dăm sub cost ca să ne introducem, putem să ne mulţumim cu un câştig mai mic şi i-am mai adăugat doi la sută.

Ce te pomeneşti însă că-mi spune Tănăsescu? zice:

— Comisionul meu e o cravată de şapteşeinci de lei.

Luat aşa pe neveste şi auzind asemenea vorbă, mi-a venit să râd ea la o glumă. Dar când m-am uitat în ochii lui, i-am zărit o căutătură aşa de ciudată că am îngheţat. Ba încă, ţiu minte bine că mi-am zis: „Banditul ăsta vrea un comision mai mare decât se poate da…”

Şi am înţeles numaidecât că afacerea nu se poate face. Cel puţin că eu nu pot s-o fac. De altminteri îndată a şi adăugat:

— Uite ce spun: dacă oferi firul la şapte zeci şi trei, înseamnă că ai calculat şi comisionul dt zece la sută. Adică mie, Stelian Tănăsescu, mi-i dai la…

Şi trage repede socoteala cu creionul pe lrir ţie: *73* împărţit la 11 face 6, 63, scăzut din 73». rămân: 66, 37. Iar eu, Stelian Tănăsescu, îl dau fabricii cu 73, ca să-mi

rămâie mie 6.63. Este.

— Este, zic eu.

— Atunci îmi bonifici suma…

— Negreşit… sar eu.

El urmează încet şi rar:

— Dar pe factură.

Stau o clipă să mă dumiresc asupra judecăţii lui. apoi spun:

— Bine, domnule şef, dumneata ştii că as! *! nu se poate.

El mă întreabă apăsat:

— Dacă aşa este, de ce să nu se poată?

— Păi, dacă aş face astfel, îngăim eu, dumneata cu ce rămâi?

El atunci, uite asta n-am să uit cât oi trăi, răspunde ţanţoş, ca la teatru:

— Cu asta (şi bate cu palma biroul) şi asta! (şi şi-a bătut cu palma pe obraz).

Ca să nu mai lungesc vorba, află că n-am mai încheiat niciun fel de afacere. Nici nu se putea M-am dus de-a dreptul la directorul nostru şi i-am spus chiar vorbele astea:

— Tănăsescu nu vrea comision, aşa că puneţi pe altul să vorbească; eu nu fac afaceri cu oameni necinstiţi.

Au sărit toţi cu gura pe mine, învinuindu-mă că n-am ştiut să-l iau cum trebuie, dar eu le-am răspuns aşa cum m-a învăţat negoţul meu de douăzeci şi atâţia de ani:

— Negustorii care spun că se mulţumesc cu mai puţin de treizeci la sută şi oamenii care pretind că încheie tranzacţii fără comision nu-s de mine… Ori nu-s serioşi, ori sunt bandiţi.

Şi l-am lăsat pe Haimovici, care nici el n-a putut încheia nimic. Au încheiat directorii de-a dreptul între ei şi, după câte ştiu, au trecut peste capul lui Stelian Tănăsescu. Dar preţul la care au încheiat n-am putut să-l aflu nici până

în ziua de azi.

Deci aveam[7] pricină temeinică să cred că schimbarea aceea din purtarea lui Tănăsescu" era ca o presimţire a morţii. Iar mirarea mea, aflându-i moartea, s-a înzecit aflându-i şi pricina morţii, Ştii de ce murise? De cord, domnule. Omul acela acru, nesimţitor şi nesuferit, murise din pricina inimii. Iaca, drept să-ţi spun, asta n-aş fi bănuit-o, ferească Dumnezeu! Adică să incară dintr-o boală frumoasă. Doar n-ai să spui dumneata că-i tot una boala, de vreme ce aduce moartea, şi că ce mi-i cordul, ce mi-i vârful nasului. Apoi nu. E boală şi boală. Fiecare stârneşte tot altfel de simţire la cine aude. Alta-i să auzi că unul arc cancer şi alta-i să ştii că inima i-i mai mare. N-o fi adevărat – se poate – dar bănuieşti o inimă încercată, o inimă care a suferit, ori s-a fericit. În sfârşit bucăţica aceea de carne a rămas întreagă, nu curge puroi din ea, nu-i putrezită, nici nu fabrică pietroaie, ori venin. Sau să se găunoşeze ca plămânul ros de oftică.

Vezi, se poate întâmpla ca judecata asta a mea să-ţi pară copilăroasă. Dar, crede-mă, nu-i chiar aşa. Iacă, eu îmi aduc aminte că am văzut odată la cinematograf – mai de mult, când erau cinematografe adevărate, fără vorbe, cu pian, cu valsul *Patru draci*, cu *Aur şi argint*, în sfârşit, cinematograf bun – am văzut, zic, un film unde era o fată care murea încet de o boală necunoscută. Şi a venit acolo, în film, un doctor care a spus că boala aceea e cumplită, că se cheamă boala tristeţii. Eh! Era frumos! Zău era frumos! Se stinge omul, încet-încet, ca o luminare… fără durere, fără sânge, fără bube şi alte urâţenii… într-un cuvânt, sfârşit nobil.

Apoi cum să nu fi fost mirat eu că unul ca Stelian Tănăseseţi a avut sfârşit nobil?

Vasăzică, pot spune că, aflând cine-i mortul şi aflând de ce a murit, am avut şi o mare nedumerire, dar şi o

7 în textul de bază : 72.

sâcâială.

Acum, vorba aceea: lângă moarte toate se uită, mai ales când eşti om bătrân ca mine şi ai început a simţi de multişor cum te încearcă Alba. Ba un junghi colo, ba o fulgerătură dincolo, ba un dinte mai puţin, ba trei zbârcituri mai mult, astea – vorba mamii, săraca – sunt scrisuri pe care nu se cade să nu le ştie citi oricine pe răbojul lui.

Prin urmare mi-aş fi uitat şi eu de silă dacă n-aş mai fi avut o pricină. Dar pricina aceea nu era numai pentru. mine, ci pentru toţi câţi îl cunoscuseră bine pe Stelian Tănăsescu şi ştiu ce era de ştiut. Adică ce ştia, cum se zice, satul şi numai nevasta mortului nu ştia.

Cu alte cuvinte chestia cu… cu ea…

Şi acum începe cu adevărat încurcătura şi toate câte aveau să mă aducă pe mine la despărţirea de nevastă-mea, pentru că Ea a lui Stelian Tănăsescu e tot *Ea* de care ţi-am spus Ta început şi din pricina căreia mă despart.

Pe femeia asta, eu o cunoşteam de mult. O ştiam pe la ei în fabrică, funcţionară, chiar de la început, de prin 1927. Am văzut-o avansând cam repejor, dar cum nici cine ştie ce frumuseţe nu era, nici slujbaşă nepricepută nu era, n-a avut ce să-mi sară în ochi. Auzisem că trăieşte cu Stelian Tănăsescu şi nu mi s-a părut prea mare noutate. Astea-s buclucuri obişnuite pe la birouri. Ce vrei? Opt ceasuri nas în nas cu o femeie, nu-i glumă. Pot spune că-i chiar mai mult decât o căsnicie, pentru că ai vreme prea berechet să te înveţi cu urâţenia şi cu răutatea – dacă sunt – şi începi a descoperi şi părţile cele bune, care nu lipsesc nimănui. Pe urmă, cum prea bine ştii şi dumneata, e de-ajuns să vie femeia într-o zi mai îmbrăcăţică, mai cu soare în ochi, cum se întâmplă de pildă primăvara, că de te apucă la vreo întorsură şi-ai băgat de seamă nu ştiu ce, cum au femeile, apoi nu mai scapi. Se încuibă în tine şi te-a răsucit. Iar dacă eşti cumva mai mare, adică eşti şeful

femeii, zăpăceala asta vine şi mai repede, fiindcă femeia are un fel de supunere caldă – nu ştiu cum să spun eu mai bine – un fel de răstălmăcire a lucrurilor cu fapta, că te simţi îngrijit, te simţi alintat[8]... Ce mai? Dacă ai autoritate sunt săritoare şi caută să te mulţumească în slujbă şi să te cocoloşească în necazurile şi năravurile tale de om, cum nu poate face nevasta, o viaţă întreagă, pentru că aceea – înţelegi dumneata – simte că are drepturi. Dacă-i spui o vorbă şi-o ţii de rău, slujbaşa plânge şi sufere, dar tace de teamă, pe când nevasta ţi-o

Întoarce în scurt de la o vreme, oricât de blajină o fi.

Şi apoi acasă cât stai? Să zicem douăsprezece ceasuri în mijlociu – cel mult paisprezece, dacă nu rămâi la apetitive şi nu te duci la o bodegă, ori la cafenea să mai schimbi o vorbă cu prietenii. Dar, iaca, eu socot cincisprezece, ca şi când cele patru tramvaie nu ţi-ar mânca decât un ceas pe zi, ceea ce niciodată nu se întâmplă. Vasăzică, scăzând din cincisprezece cele şapte de somn noaptea, rămân opt ceasuri. Dar după masă nu aţipeşti şi tu o jumătate de ceas? Dar jurnal nu citeşti? Dar nevasta n-are treabă la bucătărie? Şi chiar la masă, altă grijă n-ai decât să te uiţi la ea? Mănânci că ţi-i foame; doar nu te-ai aşezat în faţa farfuriei ca să stai de vorbă cu femeia. Aşa că, din cele opt ceasuri câte ar fi rămas – socotind că eşti cel mai nu ştiu cum bărbat din lume – tot nu cred să ai timp a sta la taifas cu nevasta mai mult de trei, patru ceasuri.

Şi acum să vorbim drept. Stai la taifas dacă n-ai copii, ori n-ai nimic de citit. Ei şi? Dar cum arată nevasta în ceasurile astea când ştie că stă cu bărbatu-său? Nici dreasă, nici îmbrăcată.

Apoi se potriveşte?

Dar acum, iată, mă întorc şi zic: nu-s toate nevestele venite de la bucătărie, cu capotul cel vechi pe ele şi cu

8 În tcxitil de bază : alinat.

buşmachii scâlcieţi în picioare. Sunt şi de cele cu ameţeală după ele. Apoi cu acelea chestia e şi mai încâlcită. Acum poate că am să apun o prostie, dar cred că pare numai a fi aşa. Anume, mă gândesc că dacă omu' n-ar şti că are mâncare bună acasă, care se cere mâncată din belşug, nu şi-ar mări pofta la apetitive. Şi spun asemenea vorbă fiindcă nu-mi iese din cap zisa unui ticălos de prieten – Niţă Popescu Corbi, n-ai de unde să-i cunoşti dumneata – care-şi înşela nevasta pe toate drumurile, păcătosul, măcar că avea o femeie… de-ar fi fost Eva aşa, Adam mânca toate merele şi mărul cu rădăcină şi cu şarpe cu tot.

Şi zicea el, Niţă, că umblam împreună după achiziţii:

— Mă frate, mi s-a făcut dor aşa de crâncen de nevastă, că trebuie să-i caut urgent locţiitoare!

De bună seamă, eu îl batjocoream urât cum nu se mai poate. Decât, stând şi judecând bine, bine de tot, îi dădeam dreptate. Mişelia lui avea un strop de frumuseţe, fiindcă omul era robit de amintirile lui.

Vasăzică, precum ţi-am spus, auzisem că Aglăiţa Sotir trăieşte cu Stelian Tănăsescu şi nici nu m-a mirat, nici nu m-a scârbit. Te scârbeşte aşa ceva, când îţi place şi ţie femeia şi socoti că numai tu eşti potrivit pentru ea. Dar eu nu mă gândeam la Aglăiţa cum tiu mă gândeam la moarte. De altminteri nu mă gândeam în niciun fel la ea. Pentru mine era o funcţionară şi atâta tot. Întâia oară când m-am gândit că e femeie şi m-am întrebat ce fel de femeie poate fi. a fost la înmormântare, pentru că venise şi ea. Iar eu, ştiind ce ştiam, am socotit – cum cred că a socotit toată lumea de faţă – că, mai întâi, nu s-ar fi cuvenit să vie, şi al doilea, că, o dată ce-a venit, or să se petreacă lucruri uricioase. Înţelegi şi dumneata: două femei care se bat pe un bărbat viu nu-i lucru plăcut, dar îl poţi îndura. Însă două femei care să se bată pe un sicriu e o înfăţişare nesuferită. Mie unuia îmi era silă de mai înainte de ceea ce avea să se întâmple, fiindcă nu mai încăpea îndoială că

aveau să fie bocete şi leşinuri şi toate farafastâcurile astea femeieşti.

Dar chiar de la început am fost cuprins de o nedumerire. Chiar de la început, adică de când a venit Aglăiţa Sotir, fiindcă ea a intrat în capelă mult mai târziu ca noi, când începuse slujba.

N-a adus nicio floare, cum au adus, celelalte funcţionare, nici nu s-a dus în faţă. A rămas în fund lângă un stâlp, cu nişte amploiaţi de la firma „Capra”, la care furnizează ei pânzărie. Era îmbrăcată cu rochia bleumarin, pusese în cap un basc tot aşa pare-mi-se, iar în picioare avea pantofi maro! Bagă de seamă: pantofi maro la înmormântare!

Dar ceea ce m-a nedumerit mai mult ca toate a fost liniştea ei. Bine, înţeleg stăpânire, înţeleg suflet tare, înţeleg chiar o anume asprime faţă de obişnuitele slăbiciuni femeieşti. Dar aici era nepăsare curată. La urma urmei, chiar să nu fi ţinut de fel la dânsul, să nu fi făcut tot ce-a făcut decât de interes, şi tot nu se putea arăta neclintirea asta de piatră, când colo, pe catafalc, era omul cu care trăise.

— Ce jivină de femeie o fi asta, domnule? mi-a şoptit la ureche unul Cristea Stoica, agent la ei. Uită-te la ea! Nu-i dă o lacrimă în ochi, când noi, bărbaţi în toată firea, şi tot ni s-a încleştat lacrima în gât!

Cuvintele lui Stoica erau şi în gândul meu. Şi negreşit, în gândul multora, pentru că mai toată biserica se uita cu încruntare la Aglăiţa Sotir. să-i pândească mişcările.

Eu unul, spun drept, aproape uitasem unde mă aflu şi la ce-am venit. Am rămas cu ochii lipiţi pe femeia asta înaltă, osoasă şi neclintită, car, se uita nepăsătoare undeva sus, spre arcuirea bolţilor, şi rar schimba cele o vorbă şoptită cu cei din jurul ei.

Aşa a stat tot timpul slujbei, aşa a stat când au trecut

cu sicriul pe lângă ea şi aşa am găsit-o când nu mai rămăsese în biserică decât coada lumii, gata la ieşire după alaiul pornit spre groapă.

— Nu mergi, domnişoară Sotir? am întrebat-o eu cu dinţii încleştaţi.

— Ba da! mi-a răspuns. Şi a purces încetişor spre uşă, spunându-mi aproape fără glas, că e urmare: măcar că nu-i nicio plăcere…

Atunci n-am mai putut să-mi înfrânez vrăjmăşia şi i-am răspuns aspru.

— Te cred… mai ales pentru dumneata!

Ei ce crezi c-a făcut dihania la vorba asta? Să-ţi spun şi să te cruceşti: n-a făcut nimic! Înţelegi? Nimic! Nici măcar n-a clipit din ochi, necum să mai dea vreun alt semn a fi băgat de seamă cuvintele mele. Parcă n-ar fi auzit, nu alta.

Atunci am căpătat un fel de spaimă. Spaimă, dar şi o înverşunare grozavă să fac orice-oi face, numai să-i descleştez gura într-un chip oarecare. Muţenia asta de femeie primejdioasă ajunsese să mă facă pe mine – auzi dumneata? tocmai pe mine – apărător al lui Stelian Tănăsescu. Apoi mai mare caraghioslâc nici că se putea. Şi nici mai mare necaz, fiindcă eu sunt om paşnic şi domol. Ce-mi trebuiau mie asemenea încordări, de parcă aş fi fost detectiv ca în filmele poliţiste?

Dar în ziua aceea, de-a-surda m-am încordat. N-am putut afla nimic. Nu-i vorbă, nici n-am mai avut curajul să o întreb de-a dreptul, cum s-ar fi cuvenit.

De pildă să-i spun:

— Cum te ţii aşa de tare. domnişoară Sotir, când ţi-a murit omul care ţi-a fost drag?

Sau, mai cu dibăcie, adică începând printr-o laudă: asP – Te admir! iâoai 6, omil] şi nu verşi o lacrimă…

Şi-aşa mai departe. Îmi făcusem în minte o sumedenie de întrebări, care mai de care mai dibaci

răsucită – la aşa ceva m-a învăţat meseria să mă pricep puţintel. dar n-a fost chip să rostesc niciuna din ele. Nici ea nu-mi dădea prilejul potrivit, nici eu n-aveam cutezanţa să-i spun de-a dreptul, dintr-odată. Era ceva care-mi tăia pornirea. Un fel de sfiiciune… în sfârşit, o teamă. Iar eu astăzi, ştiind şi judecând câte au fost, îmi dau seama că era o presimţire.

Deci n-am spus nimic şi bine am făcut. Dar fireşte, atunci nu cugetam aşa, ci, dimpotrivă, mă osândeam amarnic, nu numai că n-am spus şi că nu mi-am descărcat toată pornirea vrăjmăşească, ci îmi părea rău că nu-s om s-o fi înşfăcat de mână şi s-o dau afară din cimitir.

Alţii… de pildă Crăşnaru apunea că-i vine să o plesnească. Eu, ce-i drept, nu puteam ajunge până aici nici cu fapta şi nici măcar cu gândul. Decât, de dat afară aş fi dat-o bucuros.

La plecarea din cimitir, nimeni nu i-a mai zis bună ziua. Rămăsese de-o parte ca o ciumată, cum de bună seamă i se cuvenea. O fi băgat de seamă şi a tăcut, ori n-a băgat de seamă, nu pot şti., De altminteri, în împrejurări de soiul ăsta, oamenii îşi uită de orânduielile mărunte ale vieţii. Cine nu-i biruit de atâtea şi atâtea gânduri mai grele şi amărâte? Şi-apoi cred că Aglăiţa Sotir mai avea o pricină să nu bage de seamă purtarea lumii.

Pricina eram eu, care am stat tot timpul lângă dânsa şi am întovărăşit-o chiar în tramvai până la Gara de Nord. Acolo ea s-a dat jos, că-i venea mai de-a dreptul s-o ia pe bulevardul Dinicu

Gofescu până în mm iar eu am trecut în tramvaiul cincisprezece.

Mânios-Dunăre cum eram, i-am spus nevesti-mii tot. Dar ea nu s-a mirat atâta de cele petrecute, cât s-a mirat de mine. Mi-a şi întors foarte zbârlită:

— Şi ce-ţi pasă ţie de-o căţea ca dumneaei! N-ai a te amesteca în ce nu te doare.

— M-da! Ai dreptate! i-am răspuns eu, cum îi răspund totdeauna când înţeleg că nu mai este de vorbit.

Dar asta nu însemna că eram de-o părere cu ea. Mai întâi nu mi-a plăcut vorba „căţea”. La urma urmei de ce „căţea”? Dacă i-ar fi stricat casa ori l-ar fi sărăcit, înţeleg. Dar poate că l-a iubit. Sau o fi avut şi ea nevoie de un sprijin, ca orice femeie, aşa că neaflând pe altul s-a mulţumit cu ce-a găsit. Şi apoi de ce să-mi spuie tocmai nevastă-mea „ce-ţi pasă ţie”?... Cum adică? Să văd asemenea înfăţişări ciudate şi să nu mă întreb? Sau... nu cumva nevastă-mea mă bănuieşte? Asta chiar mi s-a părut caraghios de tot... Şi – ce să spun? – mi-a fost cam silă de judecata neveste-mii.

Deci, mi-am pus strajă gurii şi n-am mai scos o vorbă. Dar gândul, de! acela aleargă cum pofteşte el, nu cum îl îndemni tu, aşa că tot la Aglăiţa Sotir îmi era.

Nevastă-mea a simţit. Se uita din când în când eu coada ochilor la mine, cum mă plimbam prin ogrăjoară cu mâinile vârâte în subţiorile vestei şi sufla cam pornită în focul de la cazan, unde fierbea pătlăgele pentru bulion.

Într-un târziu chiar a şi răbufnit!

— Cum văd eu tot la Sfânta Vineri ţi-a rămas gândul...

Vorba m-a supărat ca o plesnitură peste ochi. Scurt şi rău, mi-a năvălit sânge în creier şi eu, care sunt om cumpătat la cuvânt, am întors aspru:

— Ia lasă-mă în pace! cum nu-i mai spusesem până atunci, măcar că fuseseră hârâieli destule în casa mea, cum sunt în toate casele.

Ea n-a mai crâcnit. A rămas, cred, câtăva vreme nemişcată cu odăi după mine, căci întorsesem spatele între timp – spun asta pentru că tot cu ochii la mine am zărit-o şi când m-am întors – apoi a plecat în casă târşâindu-şi papucii şi ştergându-şi ochiul drept cu colţul şorţului înroşit de zeama pătlăgelelor. Dar de data asta am rămas

eu cu ochii după dânsa. Nu mi se păruse niciodată aşa de îmbătrânită şi de fără grijă la port. Fără voie, mi-a venit în minte Aglăila Sotir, cât de ţanţoşă se ţine şi cât de curată e totdeauna, măcar că n-are nici bani, nici cui se arăta. Apropierea m-a durut. Iar fiindcă nu puteam să-i spun neveste-mii să nu-mi mai dea prilej de asemenea apropieri, mi s-a făcut necaz pe ea. Mă rog era – cum să spun eu? – ca şi când m-ar fi jignit cu bunăvoie.

Dar a trecut şi asta. A venit seara şi eu am plecat la Galaţi cu trenul de şase. N-am mai aşteptat dimineaţa, să plec cu acceleratul, cum fac de obicei. În tren n-am putut lipi geană de geană. Gândul numai la Aglăiţa Sotir şi la înfăţişarea ei împietrită, de parcă era tigroaica pe care o văzusem eu odată la Moşi, de m-a urmărit nu ştiu câte luni cu privirea ei goală şi dusă. Ştii şi dumneata cum se încuibează în cap câte ceva, de te sfredeleşte ani de zile prin amintire…

Iar pe măsură-ce-mi dădeam seama că nu mă pot scutura de amintirea Aglaei Sotir, mă înverşunam împotriva ei. Mă atrăgea taina din ea, de parcă mă fermecase.

Aşa se face că, de îndată ce m-am întors la Bucureşti, cel dintâi drum l-am făcut la fabrică la Zăuceanu şi m-am dus la Aglăiţa să-i dau bună ziua. Adică născocisem eu o întrebare – nu mai ţin minte bine cu privinţă la ce anume – ca s-o am la îndemână, să nu-i pară venirea ciudată, dar eu pe femeie voiam s-o văd şi s-o aud, cu gândul că poate s-o da pe faţă în vreun fel.

Bat la uşă, dar nu-mi răspunde nimeni. Mai bat o dată şi tot aşa. În sfârşit mă încumet şi deschid uşa. Ce să vezi? în birou nimeni: nici Aglăiţa, nici bascul în cuier, nici dosare pe mă să ca şi când n-ar mai fi lucrat acolo.

Într-adevăr, nici nu mai lucra acolo. Ghiţă, odăiaşul, mi-a spus că domnişoara se mutase în biroul unde fusese înainte vreme, tocmai în fund, la dactilografe.

— Hait! mi-am zis eu. Vasăzică începe a se da pe faţă. Mutarea asta e semn că sufere şi că nu mai poate îndura să lucreze în biroul unde o adusese Stelian Tănăsescu, ca să-i fie alături.

Eram aproape bucuros şi poate că toate s-ar fi oprit aici, dacă nu m-ar fi împins diavolul să-mi întregesc bucuria şi să caut a vedea cu ochii mei şi să aud cu urechile mele chiar din gura ei.

Dar omul să nu se bucure niciodată de mai ’nainte. Căci, de cum m-am dus la dactilografe şi-am dat de Aglăiţa, mi s-a umplut inima de atâta bucurie încât nu m-am putut opri să nu-i spun chiar ei – şi încă vesel! – aste vorbe pe care, mulţumesc lui Dumnezeu, ea nu Le-a înţeles decât în felul ei. Adică i-am spus:

— Mă aşteptam la una ca asta!

— Pasămite o găsisem cu ochii roşii şi umflată de plâns, ceea ce mi se păruse că a desăvârşit mărturisirea.

Ea însă mi-a întors vorbele următoare:

— Şi eu mă aşteptam, fiindcă îl ştiam de mult că e o canalie. Dar pentru măgăria pe care a scornit-o pe seama mea are să dea seama.

Eu, neştiutor pe cine ţinteşte, am făcut mirat:

— De cine vorbeşti dumneata, domnişoară Aglăiţa?

— De-Gheorghiescu, de bună seamă. Că doar dumnealui a umplut acum lumea cu vorba că am fost amanta lui Tănăsescu. Vasăzică Tănăsescu nu m-a avansat pentru meritele mele, ci pentru că se bucura de favorurile mele!

Ce mutră trebuie să fi făcut eu, e uşor de priceput. Iar Aglăiţa Sotir era femeie prea deşteaptă să nu priceapă ce înseamnă mirarea mea şi felul în care m-am uitat la cealaltă lume din birou. De aceea, o dată m-a înşfăcat de braţ şi m-a zgâlţâit, spunându-mi de-a dreptul:

— Vasăzică şi dumneata ştii că am fost amanta lui Tănăsescu!

Iar fiindcă i s-a părut că eu vreau să ocolesc răspunsul, a răspuns în locul meu:

— Bravo! Numai cavaleri, unde întorc ochii! Mulţumesc lui Dumnezeu că nu m-am măritat! Decât bărbaţi ca dumneavoastră, mai bine lipsă! Şi decât slujbă între asemenea oameni, mai bine să mor de foame la mine acasă!

Asta zicând, a sărit din scaun, şi-a pus basca în rap, a luat poşeta înfigând-o sub braţ şi a purces spre uşă zvârlind chiar vorbele:

— Rămâneţi cu bine în mocirla dumneavoastră! Eu n-am nevoie de ea!

La vorba asta s-a stârnit o răzmeriţă cumplită în tot biroul. Mai întâi a sărit ca din praştie una Rădulescu, de altminteri bună prietenă, chipurile, cu Aglăiţa. Dar atunci s-a dat pe faţă ce fel de prietenie de interes fusese aceea, câtă vreme trăise Tănăsescu şi ştia dumneaei că Aglăiţa Sotir îi poate fi de-o protecţie – cum i-a şi fost, căci i-a căpătat împrumut şi i-a mărit salariul la patru mii, din două şi patru sute cât avea. Acum, fireşte, s-a simţit lovită ea cea dintâi şi s-a descleştat:

— Apoi de mocirla noastră n-ai avut nevoia niciodată pentru că ai avut-o pe-a ta, fetiţo! Şi se vede că era tare plăcută!

Aglăiţa şi-a pierdut cumpătul auzind-o tocmai pe ea să spuie asemenea vorbe. Şi cu toate că o ştia ce zurbagioaică e din fire, nu s-a putut înfrâna şi i-a spus câteva vorbe, pe care nu le-am înţeles, fiindcă era gălăgia prea mare. Săriseră toţi cu gura. Şi bărbaţii – patru câţi sunt – dar mai ales femeile tustrele. Mă rog, haită în regulă, să sfâşie, nu alta, pe nenorocita de fată!

Eu, văzând asta, ce era să fac? Să-mi iau taşca şi să plec pe furiş? Nu puteam. Mi-o fi mie silă de scandal şi de învrăjbeală, dar nu pot îndura să las o femeie încolţită. Am sărit să o apăr şi să mai potolesc lucrurile, fiindcă eram

încredinţat că or să ajungă la palme şi la păruială.

Nu mai ţiu minte ce-oi fi spus. De altminteri ce să spui în asemenea împrejurări? Câteva vorbe dezlegate şi bolmojite: „Staţi oameni buni… Nu-i frumos… Se poate?” în sfârşit, cuvinte fără nicio vină. Dar ce-i drept, e drept. Am crezut că-i nimerit să intru între ei şi să mă aşez, ca apărare, în faţa Aglăiţei, pe care o înghesuiseră în uşă.

Ăsta mi-a fost greşeala, cu toate că azi nu-mi pare rău de ea. Nici nu puteam să fac altminteri, nici nu pot spune că m-a dus la rău, de vreme ce m-a adus la dumneata.

Pentru că, adevărata pacoste – ca să-i zic aşa – din asta mi-a venit. Nu ştiu ce-or fi înţeles dumnealor din apărarea mea, dar m-am pomenit înşfăcat de gulerul hainei şi tras de-o parte, scurt, în vreme ce Răduleasca ţipa să-mi spargă urechile:

— Ce te-amesteci dumneata în chestiile noastre? Aici e fabrica noastră, domnule…

Atunci m-am înrăit şi m-am încordat cum nu se mai poate. Eu nu-s om să fac scandal, dar nici nu-s om să îndur, la anii mei, lipsa de respect… Fiindcă lipsă de respect era să mă înşface pe mine de guler un băietan obraznic ca Negulici – tocmai el îndrăznise, închipuieşte-ţi! şi să ridice glasul la mine una ca Răduleasca… Corpolent cum sunt, şi pot zice voinic – măcar că nu-mi caut ele voinicie – când mi-am făcut vânt înapoi şi am pus umărul în ei, au ajuns claie peste grămadă în mijlocul biroului…

Mă îndrăcisem şi eu – ce vrei? Ba cred că mă îndrăcisem în aşa hal, că-mi încordasem braţele şi stam cu pumnii strânşi gata de orice. În sâirşit gata chiar şi de bătaie.

Atunci Răduleasca s-a răzbunat şuierând ca şarpele:

— Aha! Acum înţeleg cu; Sotireasca trece la altă fabrică unde şi-a găsit protecţie! Bravo, fetiţo! Nici nu l-ai înmormântat bine pe unul şi ai pus mina pe altul… Am

băgat eu de seamă chiar de la cimitir că pui urzeală nouă!

Vorba asta cu urzeala e vorbă de haz la noi în ţesătorie, mai ales că eu, cum ţi-am spus, furnizez tocmai fir tors. Aşa că auzind spusa Rădulească, toată" lumea a „Izbucnit în r¥s, de m-am învineţit la1 faţă şi m-am ruşinat cum nu se mai poate la asemenea batjocură şi bănuială.

Ce să-ţi mai spun, în câteva clipe toată fabrica se adunase acolo, în cap cu Gheorghiescu. Ba, culmea, a venit chiar şi Zăuceanu, proprietarul. Cât ai bate din palme, toată lumea a ştiut ce-i şi cum. Bineînţeles după credinţa şi răzbunarea celorlalţi, fiindcă Aglăiţa îşi încleştase gura şi nu scotea o vorbă, iar eu n-am apucat a spune un cuvânt.

Cel puţin Gheorghiescu – mare măgar, cum a fost totdeauna – nu s-a sfiit să-mi arunce în obraz una ca asta:

— Poart-o sănătos, boierule, că noi tot n-avem ce face cu văduvele nelegitime!…

Acu, a venit una groaznică, dar care – ce să-ţi mai spun? – m-a uns cu miere pe suflet, aşa de tare mi-a plăcut. Nu apucase Gheorghiescu a-şi isprăvi vorba – şi râmjea spunând-o – că s-a pomenit cu o fulgerătură de palmă cum n-am auzit în zilele mele. Drept peste ochi, domnule, şi trasă cu o sete, de i s-a auzit şi icnetul. Ei, cine crezi că a fost cu plesnitura? Ascultă colea şi ai să te cruceşti: Aglăiţa Sotir!…

După asemenea faptă, negreşit, nu mai putea să fie chip de împăcare. Chiar Zăuceanu, care-i om drept şi inimos, a hotărât pe loc:

— Îmi pare rău, domnişoară Sotir, dar trebuie să mă lipsesc de dumneata… Te rog, treci pe la casă, să-ţi închei socotelile.

Pe urmă s-a întors cu ochii la mine spunându-mi cam în doi peri:

— Iar dumneata fii cavaler până la capăt şi ţine-i tovărăşie…

Am încercat eu atunci să-i lămuresc cum stau

lucrurile şi de unde au pornit, dar nu m-a lăsat să spun nicio vorbă. Cică:

— Nu mă privesc pe mine chestiunile dumneavoastră particulare…

— Dar eu n-am niciun amestec în astea, coane Zăuceanule! dau eu să-i spun. Numai că el a ridicat palmele în sus:

— Ai, n-ai… eu nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu!…

Apoi s-a dus de-a dat ordin la casă pentru plată.

Mie – îţi mărturisesc – mi se făcuse lehamite, îmi blestemam ceasul când m-am amestecat în toată tevatura asta, pentru că simţeam bine că nici n-am să pot scăpa uşor din ea. Cum de altfel s-a şi întâmplat.

Mai întâi, închipuieşte-ţi i dumneata ce lucru stingheritor pentru mine, după cele întâmplate, să o duc pe Aglăiţa Sotir până la casierie şi până acasă… Pentru că a trebuit s-o duc până acasă. Era într-un hal de pierdută, cum n-am mai văzut încă făptură pe lume. Cred că de n-aş fi ţinut-o la braţ, s-ar fi năruit ca o zdreanţă. De aceea nici n-a fost chip măcar s-o duc cu tramvaiul şi a trebuit s-o sui într-un taxi.

Dar când a dat Dumnezeu în sfârşit şi am ajuns la ea acasă, de crezusem că am scăpat, ce crezi că se întâmplă? Femeia asta, care se ţinuse aşa de bine până acum şi care părea aşa de bărbătoasă, a purces în nişte hohote de plâns, de-am crezut că se dărâmă grinzile în capul nostru…

Acum, vezi-mă pe mine în casă cu femeie străină, cercând să potolesc furtuna aceea de lacrimi şi de sughiţuri, soră cu nebunia. Ba, numai ce-o aud că începe a şi bolmoji nişte vorbe, când de blestem, când de căinare, de nu era chip să aleg chiar nimic din toate spusele ei. Mi-am închipuit doar că-şi blestemă soarta şi se căinează de grija zilei de mâine, ceea ce m-a făcut să spun o prostie cât mine de mare… Am spus:

— Lasă, domnişoară Aglăiţa, că se liniştesc toate cu

vremea… Ai să uiţi şi ai să-ţi găseşti altă slujbă, poate mai bună… Numai să ai răbdare… Ce vrei? Vorba ceea: morţii cu morţii, viii cu

Doamne dumnezeule! Când mi-a scăpat vorba asta, parcă a muşcat-o un şarpe. Ca tigroaica a sărit şi mi-a aruncat o pereche de ochi sticloşi de să mă sfâşie, nu alta…

— Ieşi afară! strigă. Şi mi-a trântit în cap un potop de ocări, că ai mulţumi cu el un târg întreg pe-un rând de ani…

Eu, ce era să mai fac? Greşisem? Greşisem! Aşa că mi-am luat pălăria şi taşca, tot dând înapoi spre uşă ca să plec, să scap de iad.

Dar un cuvânt de-al ei, zvârlit printre toate, m-a încremenit pe loc.

— Lasă că mâine nu mai aveţi pe cine batjocori! aşa a zis. Iar eu, înţelegând limpede că-i hotărâtă să se omoare, am prins o spaimă care nu mi-a dat voie să mă clintesc de lângă ea. Mi-a fost destul în zilele mele păţania cu Blechmann – adică poate dumneata nu ştii de el – unul, casier ajutor la sucursala Leonte. S-a aruncat în – Dunăre pentru că-l aflaseră cu o lipsă de vreo sută de mii, care nu era adevărată. Fusese o greşeală la socotit şi bietul om şi-a pierdut judecata. Eu, întâmplat pe acolo, l-am văzut, nenorocitul, cu un ceas înainte de moarte şi am înţeles unde-i bate lui gândul, dar nu mi-a dat prin minte că e în stare s-o facă, aşa că nu m-am ţinut de el să-l liniştesc…

Dar asta o păţeşte omul o dată pe urmă ia învăţătură. Aşa că, auzind vorba Aglăiţei, mi-am priceput datoria. Nu mai trebuia s-o slăbesc din ochi nici zi, nici noapte. Cel puţin câtăva vreme…

Ce a urmat se înţelege de la sine, pentru că ea nu-i de aici. E olteancă şi n-are pe nimeni. Nici neamuri, nici măcar prieteni… Am stat toată ziua aceea cu ea, în casă, de m-am trudit s-o liniştesc în privinţa aceasta şi s-o fac a

înţelege că nu m-am gândit la Tănăsescu când mi-a scăpat vorba cu morţii şi cu viii. O fi crezut, n-o fi crezut, nu ştiu. Dar, până la urmă, s-a mai potolit şi a început a înţelege că-i vreau binele şi că am să mă trudesc din răsputeri să-i aflu o slujbă. Marea şi sarea n-aveam cum făgădui. Şi nici slujbă cu nouă mii cinci cât avusese ea în vremtea din urmă. Trăgeam nădejde totuşi să-i găsesc una pe la c-inci-şase mii, având în vedere că-i slujbaşă de zece – doisprezece ani şi că a purtat bine treburile fabricii cât a trăit Tănăsescu.

Pe înserat am scos-o din casă şi-am dus-o în plimbare cu un taxi până la pădurea Băneasa. Ba, ne-am oprit o clipă la restaurantul din fund, să-i dau o limonadă, că-i era sete. Aş fi vrut să-i dau ceva întăritor – vreun coniac ori vreo cafea – dar nu a primit.

Eu, ca să nu mai cheltuiesc, am luat un pahar cu sifon. Aş fi luat şpriţ, dar nu voiam să-i miros a vin, că-i neplăcut. Şi tot timpul am stat boiereşte, cu maşina la scară, până şi-a băut limonada.

Când ne-am întors acasă, ne-am oprit pe drum la Câzacu, la colţ, şi-am târguit nişte mezeluri, nişte telemea, te miri ce şi mai nimic, ca să-i dau de mâncare. Dar când mi-a spus să plec şi eu acasă, că-i târziu, am răspuns hotărât:

— Asta nu! Dumneata te culci dacă vrei şi chiar te sfătuiesc la somn, ca să te mai întremezi după atâta zbucium, decât pe mine te rog să mă laşi aici. N-ai a te ruşina, fiindcă sunt destul de bătrân la urma urmei să-ţi pot fi tată. Dar, oricum o fi, în seara asta te rog să mă socoteşti ca pe un frate mai mare, cu grijă de liniştea dumitale!

N-am zis bine?

Ea, fireşte, s-a ruşinat, a pomenit de vecini – adică îi era frică să nu prindă veste că rămâne la ea bărbat peste noapte… şi aşa mai departe. Numai că eu am tras

jaluzelele la ferestre şi m-am înfipt în jeţ hotărând:

— Acu să mă vadă care-o vrea, dacă poate!

La asemenea vorbă, ea a râs, săraca. Începuse a-i mai veni şi ei inima la loc. Minunea asta totdeauna se întâmplă, când simţi lângă tine prieten care te ajută la trecut peste cumpeni.

După ce-a luat în gură câteva felioare de salam de Sibiu – nu-i era foame, mânca în hatârul meu – am ajutat-o să se întindă pe pat, am învelit-o cu o cuvertură şi-am lăsat-o să aţipească. Eu, din parte-mi, eram bucuros să se dezbrace şi să se culce de-a binelea, dar s-a sfiit, ceea ce nu mi-i de mirare, acum când ştiu toate câte le ştiu şi pe care ai să le afli îndată şi dumneata.

Am aţipit şi eu în jeţ, dar mai cu grijă pentru că am nefericirea să cam sforăi. Altminteri, aşezat bine în fotoliu cum eram, puteam să dorm minunat, o dată ce-s deprins cu asta din tren. Acolo e însă altceva. Pot să sforăi, fiindcă n-are pe cine supăra. Şi chiar de se află câte unul mai ţâfnos, acela mă trezeşte sau mă zgâlţâie până isprăvesc cu sforăitul.

Dimineaţa nu m-am clintit din loc. I-am păzit somnul până s-a trezit singură şi, drept să spun, a fost un răstimp foarte plăcut, foarte frumos. Te înduioşează să priveşti cum doarme o femeie, când nu-i femeia ta, ba mai ştii că a fost greu încercată şi lovită cu asprime. Te înduioşează ca somnul unui copil care a adormit după bătaie şi după plâns… De altminteri şi Aglăiţa suspina din când în când prin somn. Dar mai rar.

Ceea ce însă mi-a plăcut grozav, e că am văzut-o zâmbind de câteva ori. Auzi dumneata? Să adormi chinuit ca o fiară hăituită şi să mai afli în tine loc de visuri frumoase şi de zâmbet! apoi de bună seamă, aici e un suflet frumos. Şi aşa este. Acum, după atâtea şi atâtea câte s-au petrecut, pot s-o spun şi să jur.

Dar înainte a se trezi, cam cu vreo jumătate de ceas,

o aud gemând. Geamătul omului adormit îţi dă cuţite prin inimă, ştii şi dumneata. Cu atât mai vârtos avea să-mi dea mie auzind-o pe Aglăiţa gemând, chiar când a gemut întâia oară. Ce-a fost cu al doilea geamăt şi al treilea, nici nu mai spun.

M-am sculat vânt de pe jeţ, dar cu fereală, fireşte, şi m-am apropiat de pat, cu, gândul s-o trezesc dacă mai urma cu gemetele. Nu era s-o las eu să-şi ducă visul cel rău până la capăt, căci, negreşit, asta trebuie să fi fost pricina.

Când am ajuns lângă pat, s-a liniştit Acum mi-era greu să mă mai întorc. Are o duşumea care scârţâie – ce vrei? I-a dorit inima parchet! – şi eu, greu cum sunt, nu pot păşi ca fulgul. Am mai rămas câteva clipe acolo, cu ochii pe obrazul ei.

Ei bine, domnule, ce eram eu înduioşat până atunci… dar ce m-am înduioşat după aceea, nu-ţi poţi închipui] Se strecurase de undeva o şuviţă de soare pe obrazul ei, de i se vedeau toate vinişoarele din carne. O făcuse frumoasă cu adevărat. Şi mai ales îi punea în vază frumuseţea pielii., Puf de piersică, nu alta, netedă şi roză de să juri că-i obraz de fetiţă.

Nu! Hotărât! Toate au fost făcute aşa fel şi aşa fel potrivite, să mă mâne soarta pe alt drum decât avusesem.

Mai întâi – iaca să ţi-o spun şi asta – la deşteptarea ei s-a mai întâmplat un lucru foarte tulburător. Eu ajunsesem înapoi în jeţ. Cu greutate, dar ajunsesem. Când am văzut că încep a-i pâlpâi genele de trezire, m-am simţit stingerit, gândindu-mă că are să mă găsească cu ochii ţintă la ea. Ai să zici că puteam să mă uit în altă parte. Sau să mă fac că nu mă uit. Da, negreşit se putea şi aşa, numai că mie nu mi s-a părut potrivită nici socoteala asta. Şi atunci – nu ştiu ce mi-a venit – am crezut că cel mai bine e să închid şi eu ochii şi să mă prefac că dorm.

Ce-o fi făcut ea anume, nu pot şti. Am auzit ceva

fâşâială şi larmă de mişcare în pat, dar nu mi-am putut da seama bine ce se întâmplă, decât doar când am simţit-o că se apropie de mine. Asta tot după scârţâitul duşumelei am priceput. Altminteri nu i se auzea pasul deloc. Se vede că umbla în ciorapi.

Ei, acum, ia ghiceşte dumneata de ce-a venit! Ai să zici că venea să mă trezească. Nu! N-ai ghicit. Venea să mă învelească pe mine chiar cu cuvertura ei. Şi era aşa de caldă cuvertura aceea… O căldură aşa de plăcută…

Cum zic, m-a învelit încetişor de să nu simtă nici musca. Pe urmă, m-a ameţit. Asta-i adevărul; m-a ameţit. Şi ştii de ce? Pentru că – ascultă colea şi să nu-ţi vie să crezi! – pentru că mi-a sărutat mina. Uite chiar mina asta, stingă, pe care o ţineam pe brăţarul jeţului.

Ge-a mai fost pe urmă nu mai are însemnătate. Sărutarea aceea de mină m-a robit, fiindcă nici azi nu ştie ea că eu ştiu, iar pe de altă parte, am înţeles din asta că mi-i recunoscătoare şi că am trecut-o peste primejdie.

Cum spun, o trecusem pe ea peste primejdie, dar intrasem eu la rând. Ba încă am intrat în fel de fel de primejdii. Începusem să ţiu la ea. Asta e una. Îmi mersese buhul că i-a amant. Asta-i a doua. Dar cea mai mare a fost a treia: pentru că se găsise o bunătate de om să-i spuie neveste-mii tot, când s-a dus biata la fabrică, să-mi afle urma, neştiind ce s-a întâmplat de n-am dat acasă toată ziua şi toată noaptea.

Am înţeles după cum m-a luat de la poartă:

— Ce mai cauţi pe-aici? Nu-ţi mai pierde vremea, că trebuie să-i găseşti slujbă…

Eu, auzind-o – de! aşa-i omul; mai rău se îndrăceşte când e prins! – m-am zbârlit aşa de tare, că n-am vrut să-i mai lămuresc nimic. Sunt şi încăpăţânat de felul meu, dar mă şi stârnise, când am văzut-o că nici măcar nu caută să afle ce-i şi cum. Nu era, cred eu, cazul să-mi bănuiască după atâţi amar de ani trăiţi în cinste. Ştia foarte bine că

nu-s om încurcăreţ de felul meu şi că nu m-a prins niciodată nici cu bileţele în buzunar, nici cu debite nelămurite. Eu am fost chibzuit în fleacuri de-astea. Nu m-am încurcat niciodată mai mult decât trebuie, nici cine ştie ce bani n-am risipit. Alţi voiajori au în fiecare oraş câte două, trei gazde, pe când eu, dacă aveam una, apoi îmi era prea berechet.

Vasăzică, primirea nevesti-mii m-a supărat şi n-am vrut să-i mai lămuresc. Ba, drept să-ţi spun, nu i-am lămurit nici până azi, măcar că Aglăiţa mereu m-a rugat să nu-mi stric viaţa din pricina ei, ca să mai poarte şi ponosul ăsta pe degeaba.

Cum înţelegi, ei i-am spus numaidecât întâmplarea cu nevastă-mea, chiar în ziua aceea – două ceasuri după ce ne despărţisem – când m-am repezit să văd ce mai face şi i-am adus câte ceva de ale mâncării.

I-am adus degeaba însă, fiindcă de astă dată chiar n-a vrut să mănânce, aşa că am luat pachetul întreg cu mine să-l am în tren. Adică să-l avem, pentru că am luat-o şi pe Aglăiţa cu mine, să mai schimbe aerul şi să mai uite. Nu era cine ştie ce călătorie lungă – n-am fost decât până la Olteniţa – dar oricum, mai vezi un câmp, mai vezi o Dunăre, mai un vapor… Se ia omul şi tot mai uită cât de cât…

Peste noapte, la întoarcere, nenorocire. Nenorocire, adică altă potrivire.

Am întârziat, plimbându-ne la Dunăre, şi ne-am pomenit la gară tocmai când plecase trenul. De-aş fi fost singur, dădeam goana şi mă suiam. Sunt deprins cu asta. Dar cu Aglăiţa ce să fac? Nu era chip de plecat, aşa a a trebuit să rămân şi eu.

Acum, hai înapoi să găseşti odăi în Olteniţa, la miezul nopţii. Am hălăduit două ceasuri, până s-a îndurat la un han să ne dea o odăiţă, cu fereastra în curte, fără perdele şi cu un pat îngust, de să nu încapă niciun copil. Tar

culmea, nici măcar un scaun ca lumea. Adică era el unul, dar n-aş fi avut curaj să mă aşez pe el.

Am vrut s-o las pe Aglăiţa în odaie să doarmă liniştită, iar eu să mă duc la gară, în sala de aşteptare. Nu m-a lăsat în ruptul capului. Adică, m-ar fi lăsat dacă primeam să vie şi dânsa. Cum era să primesc? Vasăzică a trebuit să rămânem acolo. Ea să se ghemuiască pe pat cum o putea, iar eu să dorm rezemat de perete, ca pe un jilţ. Şi bine înţeles să stingem lampa, ca să nu ne vadă din ogradă.

Obosiţi cum eram amândoi, am adormit ca nişte buşteni. Dar ce s-a întâmplat peste noapte, prin somn, numai unul Dumnezeu ştie, fiindcă dimineaţa, când ne-am trezit, eram lungiţi amândoi de-a binelea, unul lângă altul, ca bărbatul cu nevasta lui. Şi încă strânşi zdravăn din pricina blestematului de pat îngust.

Asta, ce să-ţi spun, nu mi-a venit la îndemână de fel. Nici mie, dar nici ei. Ziua aceea toată am fost morocănoşi şi ne purtam unul cu altul ca doi vinovaţi. Era o prostie, fireşte, fiindcă nimeni n-avea nicio vină, decât că simţirea asta de păcat purcedea din altă parte. Ne simţisem grozav de bine amândoi în noaptea aceea. Dormisem cu odihnă bună şi sănătoasă. Ba chiar cu ceva mai mult. Cu o plăcere tulburată, cred eu, tocmai de ceea ce nu era îngăduit. Păi, închipuieşte-ţi şi dumneata: bărbat şi femeie, străini, dorm într-un singur pat. Şi încă somn curat. Ce să-ţi spun, n-am să uit seara aceea. Nu se potriveşte cu nimic din câte am trăit în zilele mele multe şi nici cred că ar întrece-o ceva. E o dulceaţă pe care, o dată ce-ai simţit-o, o tot doreşti până nu-ţi mai rămâne de dorit. Înţelegi dumneata ce vreau să spun eu.

Şi chiar aşa a fost. Dar fireşte toate au mers încet, fără nicio pripeală, cu de la sine trecere şi întâmplare. Era scris, asta-i. Vasăzică orice am fi făcut noi, tot acolo trebuia să ajungem…

De aceea nici Xglaiţa n-a mai vrut să rămâie singură în Bucureşti, nici eu nu mă înduram să plec fără ea. Nu-i vorbă, de la o vreme, a început să-mi fie şi de mare folos, fiindcă, odată, la Slatina, văzându-mă supărat că n-am putut birui pe un încăpăţânat de negustor să-mi facă o comandă de ’408, cum voiam, fiindcă aveam în depozit mare cantitate, mi-a luat taşca şi s-a dus ea. Ce a făcut, ce a dres, într-o jumătate de ceas mi s-a întors cu bonul de comandă iscălit.

De atunci a purces să lucreze alături de mine şi în numele meu. Dar lucru, nu glumă „de cotropisem pieţele provinciei cu firul nostru. Fabrica lui Stein parcă nici nu mai era. Peste tot numai firma noastră, de s-au speriat până şi directorii mei.

Dar în vremea asta căsnicia mea scârţâia amarnic. Nevastă-mea îşi făcea cruce când mă mai vedea pe acasă. Nu m-a mai întrebat ce caut, dar nici nu m-a mai chemat să viu. Se rupea încetişor şi hotărât, până în ziua de Sfântul Toma, când m-am încumetat să-i spun tot. Tot, adică i-am spus că trebuie să o iau pe Aglăiţa. N-am putut să-i spun mai” mult, fiindcă sunt încredinţat că mi-ar fi râs în nas, de aş fi căutat s-o fac a crede că Aglăiţa Sotir fusese fată cuminte, şi prin urmare, aveam dovada cum nu se mai poate, că toată povestea cu Tănăsescu era o născocire.

Dar, într-adevăr, născocire a fost. Dumneata ai să crezi că sunt şi eu un îmbrobodit ca toţi bărbaţii care se lasă orbiţi de spusa femeii la care ţin şi nu vor să audă adevărul din sat. Dar eu sunt om bătrân şi păţit. Mă fac doar a crede ce-mi spun oamenii, fiindcă n-am chef de harţă cu ei. Cât priveşte credinţa mea temeinică, aceea mi-o scot din cercetare făcută cu migală, până scot adevărul la faţă, ca untdelemnul pe apă.

Deci am ascultat toate câte mi le spunea Aglăiţa despre Tănăsescu şi n-am crezut o iotă din vorbele ei. Nu-i

credeam nici chiar cuminţenia, de care aveam pricini să nu mă îndoiesc, pentru că am auzit şi de unele cazuri când se întâmplă femei care par ce nu sunt. Dar chiar socotind că ar fi fost cuminte într-un fel, m-am gândit că şi cuminţenia îşi are treptele ei. Iar cu lumea asta stricată de azi, sunt feluri de cuminţenie mai puţin cuminţi decât stricăciunea sadea.

Vasăzică am căutat să aflu din toate părţile, de unde era ceva de aflat, şi nu m-am dat îndărăt nici chiar să înnod din nou prietenia cu Rădulеasca şi cu Gheorghiescu – măcar că pe măgarul ăsta nu-l puteam suferi – şi cu toţi din birourile lor, de la patron, adică de la Zăuceanu, până la Ghiţă uşierul.

Asta mi-a dat de muncă peste două luni de zile, să adun informaţii, să le verific, să fac legătură între ele şi iarăşi să le verific, până am înţeles că toate-s lămurite şi văd limpede povestea.

În ziua aceea, când i-am adus Aglăiţei mărţişorul – două păsărele într-un cerc – double de cel mai bun – că era 1 martie, m-am aşezat lângă dânsa şi i-am spus tot. Am început chiar cu vorbele astea:

— Acum, Aglăiţă dragă, să-ţi mai dau un mărţişor, care o să-ţi facă şi mai mare plăcere. Anume, am să-ţi povestesc eu cum s-a întâmplat toată chestia cu Stelian Tăhăsescu, de ţi-a ieşit ţie povestea că trăieşti cu dânsul.

Ea a făcut speriată:

— Nu! Te rog! Nu-mi mai aduce aminte! 1 18

— Ba da! Ba da! Şi trebuie să auzi, pentru că vreau să fii dreaptă şi să nu osândeşti degeaba nici pe cel mort, nici pe cei vii, că ţi-au greşit. Vinovata eşti numai tu…

— Eu? face ea.

— … tu… întocmai… de vreme ce ştii să ghiceşti în cafea şi ţi-a plăcut să ghiceşti în cafea la toată lumea. E adevărat?

— Adevărat, răspunde ea.

Iar eu urmez:

— Şi-i adevărat că îi ghiceai şi lui Stelian Tănăsescu?

La asemenea întrebare, Aglăiţa rămâne cu gura căscată. Şopteşte:

— Adevărat… Dar ce legătură are…?

— Păi, stai să vezi! o opresc eu. Tu erai dactilografă ca şi Rădulеasca…

— Mai tânără… zice Aglaia, ca să mă îndrepte.

— Ştiu. Şi chiar cu leafă mai mică, nu?

— Da.

Iar eu întregesc:

— Auziseră că ştii să ghiceşti în cafea şi toată ziulica te puneau la citit cafelele, până ce-a de seamă Gheorghiescu şi te-a ameninţat că te afară. Asta mi-a spus-o chiar el şi mi-a întării Rădulеasca. Este adevărat?

— Aşa-i…

— Dar de dat afară nu te-a dat. Te-a de câteva ori, iar într-o zi ţi-a spus că ţelul Tănăsescu. Drept?

— Drept…

— Şi e drept că Tănăsescu te-a găsit într-o zi ghicindu-i în cafea Rădulеascăi?

— Drept. Aş pune mâna în foc că îl Gheorghiescu.

— Chiar el îl adusese. Te-a pândit până te-a văzut că pui iar mina pe ceaşcă şi l-a chemat pe Stelian. Iar Stelian ţi-a hotărât că te dă afară, fiindcă fabrica nu plăteşte oamenii să spuie bazaconii… Iar atunci Rădulеasca, clonţoasă cum e de felul ei, a sărit cu gura şi i-a zis că astea nu-s bazaconii, şi că tot ce i-ai ghicit tu s-a împlinit întocmai… Adevărat?

— Nu mai ţiu minte… Poate…

— Nu „poate”, pentru că asta mi-a spus-o chiar Rădulеasca, iar Gheorghiescu şi-a adus aminte foarte bine… Eee… acuma, ia spune: când te-a chemat pe tine Ţănăsescu să-i ghiceşti în cafea pentru întâia oară? îţi aduci aminte?

— Chiar în ziua aceea… cel mult după vreun ceas… mi-a răspuns repede Aglăiţa. Dar de unde ştiu cei de la fabrică că mă chema Ţănăsescu să-i ghicesc în cafea? Eu n-am spus la nimeni.

— Tu n-ai spus, şi de-aici porneşte răul! în schimb mi-a spus Ghiţă, uşierul, care găsea toate ceştile de cafea ale lui Ţănăsescu întoarse cu gura în jos şi cu zaţul uscat întocmai pentru ghicitul tău.

— Dar atunci – urmează Aglaia – înseamnă că fabrica ştia…

— Ba nu, pentru că Ghiţă n-a spus nimănui decât mie.

— Şi ce ţi-a spus?

— Că de câte ori îl chema Ţănăsescu şi-i spunea: Ghiţă, ia dă-mi de colo ceaşca ceea pusă cu gura în jos şi pofteşte pe domnişoara Sotir la mine, în mai adăuga: Cât o fi dumneaei aici nu intră nimeni.

— Dumnezeule! a făcut atunci Aglaia… încep să înţeleg.

— Începe, fetiţo, cum am început şi eu. Pentru că, chiar de întâia oară când te-a chemat, la fel i-a spus lui Ghiţă: Să nu intre nimeni că-i ocupat! Şi atunci s-a nimerit că tocmai când erai tu cu el înăuntru, încuiaţi, a venit şi Gheorghiescu cu nişte acte la iscălit. Dă să intre, dar Ghiţă îi taie drumul. „Nu se poate, dom’contabil-şef…” „Păi de ce?” „Aşa a dat poruncă. E ocupat şi nu intră nimeni”. „Dar cu cine e?” Cât, mât, cât, mât… Până la urmă zice: „Cu domnişoara Sotir…”

Acum, pune-te în locul lui Gheorghiescu şi spune. Tu ce-ai fi crezut alta decât tocmai ce-a crezut şi el? Ba încă, fiind grăbit, iar voi dinlăuntru lungind-o cu cititul, a telefonat pe firul interior. „Dom’şef, am nişte hârtii urgente… când să viu?” Tănăsescu răspunde: „Acum”. „Nu-mi dă drumul Ghiţă, zice că sunteţi ocupat!” Iar Stelian de „colo: „Acum am isprăvit. Poţi veni”.

Şi a venit omul. Iar în uşă cu cine s-a încrucişat?

— Cu mine… Aşa este! mi-a întărit Aglăiţa.

— Apoi vezi, fetiţo? Şi-acum să-ţi spun ce s-a întâmplat între Tănăsescu şi Gheorghiescu după ieşirea ta. Că asta a fost şi mai cu haz.

Se vede că tu îi citiseşi ceva de bine lui Tănăsescu, mai ţii minte?

— Daa… mi-aduc aminte foarte limpede. I-am ghicit de bine, măcar că în ceaşcă arăta foarte rău. Mi s-a părut mie că era grozav de îndoit de ceva…

— Chiar şi era. Pusese la cale o afacere de importat nişte bumbac din Egipt… ori de nu ştiu unde… Aşa că tu i-ai ghicit se vede câştig. ori reuşită în afacere…

— Dar asta de unde-o mai ştii?

— Da la Gheorghiescu, pentru că l-a găsât pe Stelian îmbujorat şi vesel, ceea ce el a luat-o drept om – cum să zic? – mulţumit…

Aglaia s-a înroşit până în albul ochilor, mânioasă:

— Dar cum să se gândească la aşa ceva?…

Eu i-am întors însă:

— Zi mai degrabă: cum să se gândească la altceva?! … De aceea, de! Slujbaş supus şi doritor să intre în voie mai marelui său, a înţeles că lui Tănăsescu are să-i pară bine dacă i te-o lăuda. Şi te-a lăudat în felul lui. Adică, atunci când au ajuns la o afacere mai grea – Schlesinger, pare-mi-se, nu?

— Tocmai! face încordată Aglaia aducându-şi aminte.

— … i-a zis: „Domnule şef, afacerea asta s-o aibă în grijă domnişoara Sotir. că-i lucru mai delicat” Tănăsescu se miră. Cală la el peste ochelari, întrebând: „Sotir? Şi de ce tocmai ea? Sunt alţii mai pricepuţi şi mai vechi”.

Aici, Gheorghiescu a făcut ochii mici. „Mare hoţoman şi Tănăsescu ăsta… Tocmai cu mine şi-a găsit să vulpească! …” Apoi lămureşte cu plan:

„Sunt, domnule şef, destui… Dar când e vorba de-o chestie delicată, de încredere, daţi-o domnişoarei Sotir. O

năcăjesc eu cu ghicitul dumneaei, dar când e vorba de treabă n-o întrece nimeni în toată fabrica…”

Atunci Tănăsescu a zis: „Îmi pare bine ce-mi spui, fiindcă e simpatică. Ei, dacă dumneata crezi, dă-i-o ei în seamă…”

Tată, Aglăiţo, asta e lămurirea. Că pe urmă ţi-au dat cele mai grele treburi pe seamă, că te-au avansat peste rând, că ţi-au făcut birou deosebit şi ţi-au pus telefon… toate tot de-aici au pornit.

Au pornit de la ghicitul” în cafea şi s-au ţinut tot cu el, fiindcă bietul Tănăsescu, după câte am înţeles de la Ghiţă, ajunsese la manie. Te chema să-i ghiceşti de câte trei, patru ori pe zi. Ba, de la o vreme, fiindu-i ruşine să te mai. cheme, îl chema pe Ghiţă şi-i arăta lui în ceaşcă, să-l întrebe dacă nu vede purcoiul de bani, ori un şarpe, ori o pasăre care zboară…

Ai înţeles?…

Deci, Aglăiţă dragă, acum că toate s-au lămurit – şi am avut eu grijă să le spun la toţi – cred că-i bine să te împaci cu ei. Au uitat ce le-ai spus, iar Gheorghiescu a fost mai tare ca toţi, fiindcă a uitat până şi palma pe care i-ai dat-o… Şi, Doamne, straşnică a mai fost… Eh! Dar ce vrei? Omul, când are nevoie, uită. Iar ei de bună seamă că au nevoie de tine, mai ales de când au aflat că nu mai cumpără de la dânşii niciun negustor din părţile pe unde colindăm noi. Au înţeles de unde le vine buclucul şi nici nu pot să se răzbune, fiindcă n-ai făcut alta decât să le dai pe faţă oarecare taine…

Vasăzică au priceput că eşti tare, chiar când nu te razimi pe tăria lui Tănăsescu… Aşa-i lumea. Vede tăria numai când îi faci rău şi ţi se închină ca să nu i-l mai faci. Deci ai biruit.

Ba, la drept vorbind, am biruit amândoi, fiindcă eu astăzi cred că toată vânzoleala şi durerea asta, cu toate jignirile, primejdiile şi ruşinarea, n-au fost decât o punte

pentru ca unul din noi să treacă la celălalt.

Întâi am trecut eu la tine, crezând că trec din ură. Pe urmă ai trecut tu la mine, crezând că vii la o ocrotire de milă. Iar acum nu mai ştiu unde suntem: la tine, ori la mine. Ştiu numai că ni-i bine laolaltă, ceea ce nu mi-ai ghicit în cafea până astăzi, pentru că n-ai avut când, şi nici n-ai să mi-o ghiceşti niciodată, pentru că nu mai beau cafea, fiind om bătrân, care nu vreau să mă facă cordul să mor mai repede.

Înţelegi?... Eu vreau să mă facă să trăiesc cât mai mult...

Şi iată aşa, domnule avocat, cu întâmplarea noastră. Ţi-am spus tot, ca să înţelegi mai bine de ce vreau să faci divorţul cât mai repede. Iar ca să-ţi spun tot de tot, mai află că nu mai avem vreme de aşteptat. Sunt eu om bătrân, dar Dumnezeu nu-i supărat pe bătrâneţea mea, aşa că mă aşteaptă o bucurie mare pe la o toamnă încolo. Şi ţinem amândoi, şi Aglăiţa şi eu, să fim şi noi în lege... dar să fie şi Stelian în lege... Că „Stelian" îl botezăm. Iar naşi or să-i fie Gheorghiescu şi cu Rădulеasca... Unii cu urzeala, alţii cu bătătura... în sfârşit să rămânem în „Textile", aşa cum ni-i orânduirea...

DISPARIŢIA LUI MAX EDELSTEIN „DEPOU DE MAŞINI AGRICOLE".

Max moţăia cumplit, dar îi era peste poate să se înveghe a închide ochii de tot şi să se lase în prada somnului, care avea destule pricini să-şi ceară drepturile. Mai întâi masa de prânz, întinsă până la plecarea trenului, apoi cele două nopţi cu somn pe apucate între două sticle cu vin şi, în sfârşit, râşniţa asta de vagon, ce-şi hârâia mersul greoi, într-o taca-taca neschimbată de trei ceasuri întregi...

Toate astea nu însemnau însă nimic pe lângă cele două pricini care-l îmboldeau să rămâie treaz: geanta umflată cu pachetele de bani – un milion trei sute patru

zeci şi două de mii lei – şi setea înspăimântătoare ce-i uscase buzele şi-i încleia limba, după tot vinul, toate rachiurile, sarmalele şi trandafirii înghiţiţi de-o săptămână încoace.

Vasăzică Max Edelstein „Depou de maşini agricole”, cu tot milionul de bani gheaţă de lângă dânsul, murea de somn şi de sete în trenul Basarabeasca-Zorleni. Ceea ce, dându-i o nesfârşită lehamite de viaţă, pentru că îi schimba cu desăvârşire valoarea ceasurilor, lungindu-i-le până la veşnicie, îi strica toată bucuria pe care s-ar fi cuvenit să o aibă după încheierea atâtor afaceri, ce erau frumoase nu numai pentru firmă, dar mai ales pentru el, personal. Pe scurt, Max Edelstein uitase, din pricina gurii lui uscate, că se întoarce acasă cu un câştig curat de peste două sute de mii de lei şi că, în sfârşit, şi-a văzut împlinit cel mai mare vis pe care l-a avut în zilele lui de om năcăjit şi veşnic dator… Anume, să-l apuce Anul nou cu bani în buzunar, ceea ce n-ar fi putut să fie decât spre bine, spre noroc şi spre fericirea casei lui întregi. Adică a lui şi – mai ales – a bietei lui Ghizela, care visa zadarnic de douăzeci de ani o blană de astrahan, o maşină de gătit îmbrăcată în faianţă albă şi o pendulă să sune ceasurile frumos, cum văzuse ea, pe vremuri, la conu Mihalache Iorgala din Olteniţa.

Când a început trenul să gâfâiască şi să scârţâie jalnic printre hopurile macazurilor, Max a înghiţit în sec. Îi era groază să nădăjduiasc-a încă odată că va găsi o fântână miluitoare, pentru că degeaba-i fuseseră cele opt nădejdi de până acum. Şi-a luat totuşi geanta la subţioară, s-a aşezat lângă geamul coridorului, pe care şi l-a închipuit că vine în partea gării, şi a zgâriat cu unghia pojghiţa de gheaţă de pe sticlă, să aibă pe unde pândi.

Fireşte, trenul s-a oprit, dar gara nu s-a văzut, pentru simplul motiv că era în partea cealaltă şi cocoţată sus, pe un dâmb, care nu îngăduia să se arate decât un colţ de gard negru şi o prăjină unde flutura bleagă o antenă de

radio. Fântână însă nicăieri.

Atunci, deodată, setea s-a făcut aşa de năprasnică, încât Max Edelstein a priceput că nu mai poate îndura… A sărit din tren, bezmetic, alergând spre o copcă de şanţ unde-i licărea alburiul unei rămăşiţi de zăpadă şi ar fi înfipt bucuros mâna în ea, dacă, pe loc, n-ar fi bănuit că tot trenul îi cată în ceafă şi nu i-ar fi fost ruşine.

De altminteri, tocmai în clipa aceea a dat cu ochii de şeful gării: un omuleţ curat şi bătrâior, îngrăşat mult mai de curând decât vârsta paltonaşului de pe dânsul – paltonaş care – fără îndoială – trebuie să fi fost făcut odată cu pantalonii cei scurţi, înguşli şi răsfrânţi din pricina noroiului…

Şeful a privit cu ochi aproape înspăimântaţi năvala vijelioasă a domnului aceluia bine îmbrăcat şi cu geantă la subţioară. Pasămite nici peronul acesta nu văzuse încă asemenea călător, dar nici pornirea lui Max nu avea înfăţişarea unei coborâri fireşti.

Edelstein a simţit numaidecât apele tulburi pe care le-a stârnit în judecata şefului de gară şi a vrut să curme pe loc neînţelegerile desfăşurând cea mai aspră şi cea mai grăbită sinceritate:

— Domnule şef, mor de sete de trei ceasuri. Unde pot bea un pahar de apă?

Ca şi când vorbele acestea aşa de fireşti şi de umile ar fi fost de necrezut, şeful cel mic şi bătrâior a rămas cu ochii mari, de parcă n-ar fi înţeles o boabă din spusele nefericitului însetat.

Max era însă grăbit şi a priceput că trebuie să stăruiască, luând o cale mai de-a dreptul:

— Cred că la dumneata în casă găsesc un pahar cu apă.

La care vorbe şeful tot n-a găsit cuvânt de răspuns, dar a făcut fără voie o mişcare din gât, ară-Hnd spre deal, unde vântul bâjsbăwp a îi>eef MÂefe două sârme din

vârful prăjinei de radio.

Pe treptele lunecoase de clisă, Edelstein a pierdut simţul primejdiei. Şi cu el o dată a pierdut şi. aşezarea lui obişnuită. Cu alte cuvinte, a lunecat, s-a dat de-a berbeleacul de vreo două ori – din care el n-a ţinut minte niciuna deoarece s-a sculat numaidecât – şi cu paltonul negru, brăzdat de clisă galbenă ca o zebră, a pierit după gardul din creastă, strigând în urmă câteva vorbe nedesluşite.

— … Trenul… plătesc… atât a auzit şeful. Dar Max spusese limpede în mintea lui: „Ţine trenul până mă întorc… Plătesc, la nevoie, întârzierea…”

Femeia înaltă şi voinică, pe care a izbit-o cu uşa când a dat buzna în casă, a avut o singură clipă de furie. Dar îndată, văzând ochii zăpăciţi ai bietului nou venit, a început să râdă, frecându-şi cotul amorţit şi s-a împăcat, oprindu-i bâlbâiala jalnică:

— Nu-i nimic, domnule… Nu-i nimic…

Adevărul e că şi ea era puţintel uimită de ivirea domnului acestuia cu blană la gât şi geantă la subţioară. Puţintel uimită şi poate speriată, căci numaidecât a băntiit o inspecţie pentru bărbatul ei.

— Un pahar de apă… mor de sete… Dacă nu vă… şi cu asta ochii lui Max s-au repezit prin toate colţurile unde puteau să bănuiască binecuvântata căldare.

Femeia, socotindu-l se vede din marea familie C.F.R. nu i-a luat în seamă graba de care vorbea şi nici primejduirea să plece trenul fără el. Ştia prea bine că orice tren se poate ţine un minut mai mult, când e vorba de un inspector sau măcar de un confrate. Aşadar, l-a poftit pe scaun şi a purces a-şi cotrobăi dulapurile, să aleagă dulceţi, vorbindu-l mieros, zorită şi aprinsă, cu aer aproape profesional:

— Dar vă rog… nu-i grabă… Vă aşteaptă… se poate? Tocmai pe dumneavoastră…? De unde Max a tras

încheierea că e luat drept altul şi s-a liniştit numaidecât. A aşteptat cu toată răbdarea dulceaţa pusă pe farfurioară, farfurioara pe şerveţele şi şerveţelul pus pe tavă. A băut paharul de apă pe îndelete şi nu s-a împotrivit, când a cerut al doilea pahar, să guste şi din bunătatea altui borcan.

Dar când se pierdea de plăcerea care-l copleşise, simţind răcoreala bună a apei de-a lungul miezului din piept, uşa s-a deschis, iar şeful a intrat în casă, tropăind pe zdreanţa de lângă prag noroiul adunat din clisa scărilor.

Inima lui Max Edelstein a zvâcnit scurt, iar ochii i-au îngheţat:

— Trenul…?

— S-a… s-a… dus, a îngăimat omuleţul.

N-a fost prea greu să se limpezească încurcătura. Totuşi, dacă şeful şi cu nevastă-sa au avut de ce răsufla uşuraţi, bietul Max Edelstein a oftat cu mare năduf aflând că n-are alt tren decât a doua la acelaşi ceas.

A mormăit acru şi posomorât, întocmai ca seara leşinată care se lăsa afară:

— Acu… nu mai e nimic de făcut… Trebuie să stau până mini.

Decât, şeful a înţeles că trebuie să lămurească neapărat starea lucrurilor. S-a grăbit să întregească:

— Găsiţi o casă în sat, să dormiţi peste noapte…

Max a făcut ochii mari:

— În sat? Unde sat? Care sat?…

Vreo trei kilometri. Apoi cu un ton liniştitor: De altminteri se vede de-aici. E colo, în vale.

Într-adevăr, prin ferestruica aburită a bucătărioarei, Edelstein a zărit în pâcla serii vineţii, departe, mogâldeţe cenuşii, tăiate de pete albe şi de licăririle galbene ale ferestrelor aprinse.

— Cum mă duc eu până acolo? a înghiţit în sec negustorul, zgâriind nervos pielea genţii burduşite.

— Şi pe drum… Daaar… mai bine pe cărare, tăiaţi mai de-a dreptul… Apoi, înţelegând limpede ce frământ e în capul bietului om, a vrut să-i arate pricinile:

— Noi – înţelegeţi? – v-am găzdui cu plăcere… dar n-avem decât un pat strâmt… Iar în biroul gării nu se poate… E închis…

Glasul suna grozav de blajin… Numai că, în ţiuitul urechilor lui, Max Edelstein nu mai vedea decât osândă la prăpăd. Nici nu s-a mai încumetat să stăruiască.

A cerut să i se arate cărarea şi a pornit devale cum ar porni la moarte.

Pentru un om deprins cu oraşul, cu sutele lui de maşini şi de tramvaie, cu pas tare pe caldarâm tare, cu tremurul zidurilor în duduirea străzii şi, în sfârşit, cu ţiuitul lung, liniştitor, al gardistului din poartă, liniştea uriaşă a unei înserări pe văi goale, umede şi pâcloase, e mai rea decât prăpădul. E ca şi când ai coborî de viu în nemişcarea veşniciei. Dar nu o veşnicie bună şi aşezată, ci alta, plină de duhuri, plină de primejdii. În sfârşit, un iad nemărginit, în care ajungi a dori să te atace careva, numai să nu te mai chinuiască un milion de bănuieli că vei fi atacat.

Şi Doamne! – ce strigăt salvator îţi este în asemenea hău scârţâitul unei căruţe care se apropie. Cum îţi vine să fugi spre ea, chiar dacă îţi trece o clipă prin minte gândul rău că n-ai găsi prieteni şi nici omenie. Te agăţi însă de-o nădejde tocmai cum s-a agăţat şi Max Edelstein, care alerga nebuneşte, zbătându-se prin arăturile adânci şi muiate, de-i ajunseseră ghetele lostopane de pământ.

Şi, asemeni lui, ieşi înaintea căruţei ce vine devale, în trap mărunt de cai slabi şi mici…

— Ptruuu! Sirepii taichii… a zis glasul celui din corlată, strunind cu hăţuri de frânghie subţire caii lăbărţaţi în opritori.

Căruţa s-a oprit. Din înfofolcala neagră a ieşit un chip

bătrân, cu căciulă până peste ochi şi eu legătură de gât până peste gură.

— Încotro, creştine?

„Creştinul” a întins capul să vadă cu cine are de-a face şi s-a bucurat nespus văzând barba albă şi chipul bun al căruţaşului. I-a spus în câteva vorbe care i i necazul şi a încheiat:

— Vreau o gazdă în seara asta... Plătesc bine. moşule...

Dar „moşul” a râs prietenos şi i-a tăiat vorba:

— Sui colea, fiule... Oameni suntem... şi n-o să lăsăm un suflet de rumân pe coclau, tocmai într-o sară ca aiasta...

Apoi a ţiuit uşor la cai şi căruţa a prins a hurduca sălbatică toate bietele măruntaie paşnice şi triste ale lui Max Edelstein „depou de maşini agricole”.

Abia când au ajuns în sat, acasă la om, şi-a dat seama călătorul nostru că vizitiul era părintele Neculai... Nefericirea care l-a apucat în clipa aceea a fost mai amară chiar decât setea din vagon şi chiar decât pierderea trenului.

— Eh! d-apoi ce te mai amărăşti de pomană, fiule... Binecuvântează pe Dumnezeu că ai ajuns la prag de om primitor... Drept aceea şi eu, smeritul, îl binecuvântez că, aşa cum sunt, adică preot vădan şi fără nime în casă, am avut norocul să-mi aflu pe căi de întuneric un suflet, cu care să poci petrece creştineşte sara aiasta de Crăciun... Şi să nu mai căinez sufletul meu că a ajuns la atâta aspră singurătate, de nici colindele cele co chi-Lăreşti nu mai cântă plăcut auzului meu scăpătat. De-aceea, în sara aiastă, oi da drumu’ porţii să-mi vie toate stelele tocma’ cum veneau pe vremea când trăia binecuvântata preuteasă, cu care n-am avut co chii, dar în schimb am avut linişte şi bună întemeiere cincizeci şi doi de ani, fără o lună ţi paisprezece zile...

Auzind aceste vorbe, aşa de blând şi de trist spuse,

Max n-a mai avut curaj a se da pe faţă. De aceea, când, într-un târziu, după ce a aşezat masa şi a întins păhărelele de vin, părintele Neculai l-a ispitit:

— Da’ am uitat să te întreb de nume taică… străinul a îndrugat fără să se mai gândească:

— Ion Vasilescu. La care, părinţelul, ridicând un păhărel gălbui către lumina grea şi roşietică a lămpii, ce de mult nu mai fusese aprinsă, a zis încet:

— Blagoslovit fii de Dumnezeu, fiule… Apoi, după stropul de vin vărsat pentru binecuvântata preuteasă, au prins a sorbi din borşul cel acru şi s-au hrănit în linişte şi bună pace, ascultând toate colindele perindate pe sub geam.

În clipa când s-a întors între cearşafurile aspre şi reci, Max a tresărit săgetat de groază cumplită. Ce să facă el dacă preotul ţine să-l ia a doua zi dimineaţa la biserică? De ar fi fost un om fără pic de respect faţă de tainele astea, puţin i-ar fi păsat. Dar bietul Max avea în el o anumită cuviinţă înfricată, care nu-i îngăduia să calce rânduieli ce-l depăşeau. Şi tăria unui dumnezeu străin îi era ca o taină înfricoşată. Nu semăna nici pe departe cu Iehova şcolii lui. Cu-acela, la urma urmei, ar fi putut să stea de vorbă, să ajungă la careva tocmeală, fiindcă oricum, un dumnezeu de casă nu-i alt decât un stăpân ceva mai mare, cu care tot ai drept să târguieşti. Îi dăruieşti, ca să-ţi dea, îi slujeşti, să-ţi slujească. Deci, când îi cazi în vină, ai nădejdea să-l împaci. Dar cu un dumnezeu pe care nu-l cunoşti şi care nu te cunoaşte, cum să cutezi înfrângeri de poruncă?

Şi-apoi, pe Max Edelstein într-atât îl biruise inima blajină a preotului omenos, încât îl frigea pe suflet gândul să-l mai mintă. De nu şi-ar fi dat seama limpede că adevărul crud i-ar strica bătrânului toată bucuria sărbătorii acesteia, i l-ar fi spus fără înconjur. Aşa însă, bietul Max nu voia decât să vadă trecută mai repede

vremea până la tren, să poată pleca scurtând neînţelegerea care-i curma răsuflarea.

Chinuit în întrebările acestea mai mult decât în întâmplarea ce-l fura încă o zi nevestei şi treburilor lui, Max Edelstein a ascultat o noapte întreagă bătaia înverşunată a câinilor din sat şi răsuflarea tare a preotului, răsuflare de om bătrân cu somnul ţăndărit. De bună seamă nu l-a lăsat să doarmă nici liniştea care se prăvălea din când în când ca o apă nesfârşită şi neagră, aşa de neadevărată pentru un om de oraş. Nu l-au lăsat să

13 – Ghiceştetmi în cafea dotrmă nici stolele, care s-au străve/it I eltdva ceasuri prin pâclă… Apoi nu l-a lăsat să doarmă nici adâncimea de catran desăvârşit, pe care nicicând n-o cunoscuseră ochii lui de târgoveţ. Dar mai ales nu l-a lăsat să adoarmă aşteptarea acelei clipe de dimineaţă, când părintele Neculai avea să se scoale, ca să plece la slujbă. Iar clipa aceea i se părea că vine la fiecare trosnitură de lemn a patului ori dulapurilor, la fiecare întoarcere în pat a bătrânului, la fiecare tusă. la fiecare răsuflare mai pornită.

S-a pomenit o dată că-i vine să râdă, gândind:

„Dacă aş strânge toate dăţile de câte ori mi-a stat inima în loc noaptea asta, aş putea spune că am murit de două ori…”

Dar i-l încă nu-şi dădea seama ce va fi clipe când părintele Neculai avea să se scoale cu adevărat. Nu-şi închipuia fiindcă l\Iax nu-şi auzise* încă inima bătând rar, ca un ciocan nebun, care /a icneşte până în ţeastă şi până în măruntaie, stă pe loc, apoi iarăşi se repede… şi iarăşi stă… dânduri ameţeală, făcându-te leoarcă de sudori reci şi gâtuindu-te – Doamne! – gâtuindu-te, de nici mai crezi că trăieşti.

Iar în timp ce părinte]; Neculai păşea uşurel încoace şi încolo, cu grijă de tată bun, să nu-şi deştepte odorul, Max se încordase în toată carnea lui creaţă, pândind cu

urechea, cu spatele, cu ceafa:

„Acu… Acum mă trezeşte… E aproape… îl simt… Vin”.

Şi când într-adevăr pasul bătrânului a scârţâit aproape, iar mâna lui a atins uşor trupul celui din pat, Max a simţit că leşină…

Dar părintele Neculai nu l-a trezit. A tras încet un colţ de plapomă să-l învelească… Apoi s-a dus.

Max nu putea să se scoale. Judecata cea mai uşoară îi spunea că trebuie să se facă adormit până avea să se întoarcă părintele Neculai de la slujbă. Altminteri, bătrânul era în drept să-l mustre că n-a venit şi el la biserică.

Dar ceasurile cele multe – că multe ceasuri mai ţine, Doamne, o slujbă la ţară! – bietul Edelstein n-a putut măcar sta liniştit, cu ochii goi şi roşii în tavan, aşa cum ar i-i vrut. Mitrea-ologul, argatul preotului, venea din sfert în sfert de ceas în odaie, sfredelind cu fiori spatele adormitului, care nu înţelegea stăruinţa asta decât ca o adulmecare după geanta cea burduşită, pe care ei – chibzuit – avusese grijă să o aşeze sub saltea, drept la mijloc, deşi asta îl silea să stea frânt în pat, din pricina colnicului ridicat tocmai unde trebuia dimpotrivă.

Dar Mitrea-ologul deschidea uşa încet – ferind-o să nu scârţâie – şi tocmai de-aceea dându-i prilej să ţiuie mai lung – păşea în vârful picioarelor – să nu se audă – şi poate tocmai de-aceea scândurile trosneau şi scârţâiau mai tare – apoi pleca pe un sfert de ceas. până să se întoarcă din nou.

Când însă l-a învelit şi el, întocmai cum făcuse părintele, Max a înţeles ce rost au venirile acestea şi s-a liniştit pe loc. A simţit o uşurare aşa de largă în sărmana lui inimă chinuită, încât abia a avut puterea să se uite la ceas, să vadă că e nouă jumătate, apoi să caşte de câteva ori, până ce încleştarea cutremurătoare a fălcilor i-a umplut ochii de ceaţa lacrimilor, şi, în sfârşit, să adoarmă ca un pietroi…

Un tril de clopoţel subţire a răzbătut din afund şi din depărtare, ca o amăgire de vis. Apoi mai tare, şi mai tare, s-a apropiat cătinel, întovărăşit de c-întec copilăresc.

Măea clipit gene încleiate de somnul cel greu.

&

ochii n-au desluşit nimic. Întuneric peste tot, le de câini zădărâţi şi colinda cea uşor tremurată la geam, cu joaca de argint a clopoţelului pe deasupra.

„Frumos vis!” a zâmbit inima lui, răspunzând minţii, care nu înţelegea nimic şi nu găsea niciun căpeţel de rost adevărat, înfăţişărilor acestora ciudate. Numai cât a bănuit însă că poate fi treaz şi s-a întrebat cu spaimă unde este şi ce se petrece cu dânsul.

De bună seamă, ca totdeauna unde pune omul arşiţă prea mare şi zor prea crud într-o întrebare, n-a aflat alt răspuns, decât un fel de ameţeală surdă, învârtejită, cu huiet prelung asemeni leşinului. Abia încordarea de după aceea i-a aşezat amintirile proaspete la locul lor, de şi-a dat seama unde se află şi de ce anume se află în palul acesta jilav, tare şi în odăiţa joasă, cu licărire de stea, cu glas de copii şi clopot de argint în ferestruică.

A întins mâna la ceas… Fosforul „garantat doi ani” n-a putut să-l lămurească despre taina timpului. A sărit atunci din pat şi s-a dus la geam să vadă cadranul în lumina stelei de-afară. Cu atâta deznădejde a refuzat să primească ora ce i se arăta acolo, încât era pornit să creadă că orice minune este posibilă: să fi stat ceasul lui „cronometru garantat 8 ani şi se întoarce la o lună” * să fi luat minutarul locul orarului şi dimpotrivă… Numai ora şase patruzeci şi şapte nu era cu putinţă, deoarece asta ar fi însemnat nici mai mult nici mai puţin că trenul a trecut de două ceasuri şi prin urmare, el, Max Edelstein, „depou de maşini agricole” va trebui să mai stea o zi, în chip de musafir creştin, la părintele Neculai, cel cu barbă albă şi fără preuteasă…

Dar, oricât ar fi înţeles el că Edelstein îi este stăpân, ceasul s-a încăpăţânat să arate tot şase patruzeci şi şapte. Ba încă arăta şase patruzeci şi opt, apoi şase patruzeci şi nouă până ce, în sfârşit, la şase şi cincizeci, Max s-a încredinţat că minutarul e tot minutar şi orarul tot orar, iar cronometrul îşi face cu cinste slujba pentru care a fost făurit de fabrică, apoi cumpărat şi dăruit de Ghizela cu ocazia zilei onomastice.

— Ca un înger din ceruri dormeai, taică, i-a lămurit părintele Neculai. Asta înseamnă că bun suflet ai, fiule, şi că-ţi meriţi hodina, câtă ţi-o cere trupul obosit. Iar în casa mea e orânduire veche, chiar de binecuvântata preuteasă aşezată, după care nimeni n-are voie a strica masa şi somnul meritat al omului. Drept aceea te-am lăsat să dormi, gândind că asta mi-o fi şi mie, smeritul, cu priinţă, ca unul ce te voi avea încă o seară îndurată tovarăş schivniciei mele.

Iar acum „fiindcă te-ai sculat, haide în odaia mare, unde ne aşteaptă masă plină şi câteva sticluţe, pe care le păstrez îngropate în zămnic, cu smoală pe dopuri, încă din floarea vârstei mele, crezând eu pe acele timpuri că mi-or fi cuvenite la adânci bătrâneţi, cum am ajuns în zilele de azi.

După o jumătate de ceas Max Edelstein era alt om. Se năpustise cu năprasnică foame peste bunătăţile din blidele şi paharele părintelui Neculai… Bogăţia mesei, bine încăpută în vinul cel ca untdelemnul, dezlegase şi limbile şi inimile până într-atât, că Max nu mai ştia el singur dacă mai este ovrei, ori s-a făcut creştin. Într-aeustea, părintele nu mai contenea slăvind pe Dumnezeu, că i-a adus tovarăş în casă la zi mare, cum de douăzeci de ani nu avusese. Căci, lămurea el:

— Aici, fiule, trăiesc întocmai ca în schivnicie, de când pustia de politică a răsădit dihonie între oameni. Eu fac politică creştinească – altfel nici s-ar putea. Vasăzică

sunt de-al lui Cuza. Dar învăţătorii – că sunt doi – fac politică, unul cu Mihalaclie şi celălalt cu Averescu. Cum se vede, nu ne înţelegem. Şi nu ne înţelegem nici cu primarul care e liberal… De la bancă m-au dat afară, de la cooperativă m-au dat afară, pentru că eu, fiule, n-am două măsuri. Ori e drept, ori nu-i. Şi-aşa Gheorghiu – ăsta-i al lui Mihalache – o rămas cu banca, Tănase-Averescanul – o rămas cu cooperativa şi primarul cu hoţiile lui… Da lasăăă! Aşteaptă numai să vie Cuza la putere că le coc eu… Şi ştii ce-am să le fac?… Fac altă bancă şi altă cooperativă, adică una la un loc, că le aduc şi bani şi sămânţă… Ba, mă rog, ţie, chiar şi o semănătoare am să le-aduc…

La vorba asta urechile lui Max s-au ciulit profesional.

— Semănătoare? Ce-i cu semănătoarea? a întrebat, dovedind, pentru cine putea să înţeleagă, că habar nu avusese de câte a spus preotul; ceea ce de altminteri era firesc, fiindcă în asemenea împrejurări, ce povesteşte altul nu-i decât o odihnă între cele pe care le ai tu ele povestit…

Păi, taică, zic că de-oi aduce o semănătoare aici, trag toţi oamenii de partea mea.

Ce-a mijit în creierul lui Max în clipa aceea ar fi fost greu de spus. Poate că nici el singur nu-şi dădea seama prin abureala caldă, moleşitoare şi bună a vinukii e; ei grefe şi plăcut la limbfl. A întrebat:

— Şi ce folos ai avea dumneata?

Preotul a râs:

— Ce folos? Păi, se cuvine oare. cani. ştie oameni tineri, co chii vasăzică faţă de mine, să-mi alunge mie poporănii de la biserică şi să-i facă a nu mă asculta, aşa cum este rânduiala şi căderea?

— Drept, a încheiat Edelstein, după o clipă de gândire. Şi îndată, ridicând un pahar, a zis aste vorbe, neuitate pentru părintele Neculai: Vei avea semănătoare…

Bătrânul a sticlit ochii”, neînţelegător:

— Cum?

— Vei avea semănătoare, îţi garantez cu… Semănătoare în opt rânduri, de la! \lax Edelstein, „depou de maşini agricole. Peste o săptămână o ai franco gara! Apoi, văzând buimăceala preotului, a zâmbit, s-a umflat în piept, rezemându-se zdravăn de spătar şi a vârât degetele cele mari în subţioarele vestei, încheind: Eh! Eşti mulţumit? Aşa un gest îmi place să fac la un om bun ca dumneata…

Apoi, fiindcă a vrut să puie vârf, şi-a scos din geantă carnetul de comenzi, a întins plombagina între două foi şi a scris apăsat eu creionul chimic:

„Preut \; fcida/.

— Şi mai cum?… a întrebat.

— Frimia, a şoptit bătrânul uluit.

Irtmta. O semănătoare Klyum FI. XIJ iyo. *3 Exp. Franco Gara…”*

— Cum zice gării?…

— ŢEpureni… a suflat părintele.

„… Iepureni… Plata cont personal M.E”.

Şi, pieziş, pe colţul din dreapta, a scris mare:

ACHITAT

subliniind de două ori cuvântul.

După aceea a rupt copia şi a dat-o preotului, hotărându-i:

— Peste o săptămână te duci la gară şi o ridici…

A fost vânzoleală mare în sat. În cuvântul scurt, rostit înainte de împărţirea anafurei, părintele Neculai a vestit gospodarilor darul adus de mila lui Dumnezeu. Nu avusese de gând să dea lucrurile în vileag până n-ar fi adus maşina, dar l-a stârnit ivirea trufaşă în biserică a lui Gheorghiu, învăţătorul, tocmai după ce Ionică spusese crezul, ajutat fiind el de câteva ori chiar de taică-său, dascălul Bălaur, care zicea tare urmările, când îşi vedea odrasla poticnindu-se de ruşi n-are, grabă, ori neştiinţă. Atunci părintele a aflat pricină să-şi bucure ochii de „privelişte felurită. Mai

întâi s-a veselit văzând pe învăţător că rânjeşte când sfinţia sa, luând-o pe departe, a purces a vorbi despre „Antihrist” […]. Şi s-a veselit încă mai tare părintele Neculai când, lunecându-şi îndemânatic zisele, a ajuns să spună că „Minunea răsplămădirii lumii nu la mină de om este, ci la vrerea lui Dumnezeu. Deci cată a o afla pe ea […] la aducerea inimilor celor smerite. Căci „Aducerea” de care pomenise era mai înainte de toate semănătoarea, apoi, o sudoare rece, cu broboane mari, de sclipeau ca nişte stele pe fruntea lui Gheorghiu şi a lui Gavrilă Taşcă, de lângă el, contabilul băncii populare „Triumful săteanului român”.

Cu toate astea vestea cea mare dată de preot n-a amărât numai pe învăţător… Nici primarul, dom Vasili Chirvasă nu putea jura că se bucură prea mult. Cât despre Petre Tănase, celălalt învăţător, care nu era venit la biserică, este drept a spune că a Cost mai amărât ca toţi, fiindcă noutatea i-a adus-o numaidecât duduca Mărgărita, nevasta dumisaie, după ce-o aflase şi ea de la Filofteia lui Toader Bălan.

Astă trecere prin două guri strepezite a făcut din veste prăpăd, iar din semănătoare ceva care dărâmă tot satul şi-l ridică întreg în ograda părintelui.

Durerile acestea erau plăcute preotului. Ele plăteau toate hărţuielile vechi şi întemeiau obştea pe orânduirea proaspătă.

Mai limpede spus, o întorceau la acea veche şi uitată întocmire, când oamenii umblau numai după cuvântul sfinţiei sale, neştiind ei din politică şi din rostul alegerilor decât doar că odată e mare şi tare conu Costică, iar mai pe urmă îi vine rândul lui conu Dumitraclie, drept care măria şi tăria se dovedea după conacul unde trăgea prefectul şi după cum se schimbau căile jandarmilor veniţi la primire de porunci.

Astfel, după isprăvirea sfintei slujbe din acea zi, mai tot satul urca domol dealul, pe lima cetei de gospodari

aşezaţi şi bătrâni care înconjurau pe părintele Neculai… Hotărâseră pe loc adunare şi sfat întru aşezarea şi temeinicirea unei tovărăşii hărăzite să aducă maşini pentru lucrul timpului, iar acum se strângeau în ograda preotului să-i asculte cuvântul şi să-i întărească bunele chibzuinţe.

Semănătoarea visată de părinte începuse bine. Nici nu ajunsese în sat şi semănase amăgeala unui strop de împăcare între oameni.

Într-aceasta. Max, abia trezit din somn, se războia cu sine. Nu putea hotărî de-i mai prielnic să rămâie sub plapoma scorţoasă, unde asudase, ori e mai cuminte să sară vitejeşte în braţele frigului din odaie. Nu-i vorbă, nici nu avea ce să-l îndemne la sculare. Vinul de peste noapte îi lăsase pâclă în creier şi clei amar pe limba grea. Iar mirosul încins şi umed ce-i venea din năduşeala trupului avea acel duhlit stătut de proprie putrezire, în care omului îi place mai totdeauna să-şi prelungească masul. Vasăzică, pe Max Edelstein mai multe îl momeau spre rămânerea în pat decât la părăsirea aşternutului, iar dacă şalele amorţite de gheomotoacele paielor din mindir n-ar fi cerut grabnice strămutări, Mitrea-ologul nu auzea de-alături nici măcar scârţâitul crunt al patului aşa de greu încercat la anii lui, sub povara pe care avea tot dreptul să n-o mai poarte.

Deci părintele Neculai l-a găsit pe Max tot în pat. Şi deci vestea părintelui nu i-a făcut nicio plăcere lui Edelstein, fiindcă-l silea să îndrăznească neînchipuite vitejii: să înfrunte frigul, să înfrunte apa îngheţată, să înfrunte hainele reci şi să înfrunte peria de dinţi! Noroc că într-atâtea nenorociri nu-l mai aştepta şi schiiftbarea nasturilor la cămaşă pentru că, din fericire, fiindu-i amândouă cumplit de murdare, avea pricină temeinică să calce chiar acea straşnică poruncire a Câhizelii, care-i hotăra: „Să nu umbli patru zile la şir cu cămaşa, chiar dacă ar trebui să iei din nou pe cea schimbată înainte… Ca să

răsufle, pricepi?” Şi-apoi pricina cea mai de seamă era că, de teama frigului, se culcase îmbrăcat cu amândouă.

Călcând deci o poruncă, a călcat-o şi pe-a doua, adică apa rece. Iar fiindcă apa rece se amesteca şi la perr de dinţi, a călcat şi porunca a treia. Cu asta numărul păcatelor era încheiat şi G Libiei a nu mai avea de ce să ofteze a patra oară. Doar dacă i-ar fi fost mai dor de Max, decât de blana de astrahan şi de maşina cu faianţă, ceea ce nu era cazul.

De altminteri, acum, Max nu mai avea chip să-şi puie întrebări de bine şi de rău. Părintele Neculai îi lămurise ce rost are mulţimea de săteni căldăriţi în ogradă şi îl zorea să iasă pe prispă, ca să primească mulţumirea obştenilor.

— Mulţumire? Pentru ce mulţumire? a întrebat negustorul.

— Pentru semănătoarea pe care mi-ai dat-o, taică, îi lămuri bătrânul. Iar vorba lui a sfârâit foarte neplăcut în creierul muiat de mahmureală. Şi-a adus aminte, pasămite, şi nu s-ar fi putut /. ice că s-a felicitat de dărnicia sa. Din păcate nu mai era de dat înapoi. Foaia de comandă era scrisă şi cuvântul „achitatâşi trecuse urma prin zece iile.

Astfel fiind, nu simţea nicio plăcere să se înfăţişeze înaintea oamenilor şi să le primească mulţămita. Nu-i vorbă că nici nu prea ştia s-o primească, fiindcă n-o primise niciodată decât sub formă vârtoasă şi numărată. Apoi, păstra în el un fel de stinglierire ciudată în faţa acestor săteni strânşi pumn. Arătau parcă altfel, cu totul altfel, decât fiecare în parte, cum se deprinsese a-i vedea prin depozitul lui, unde veneau stânjeniţi, umili şi înfricaţi de luciul maşinilor, de crestătura fioroasă a dinţilor din angrenaje. Aci însă erau la largul lor. Căciulile pleoştite le semănau cu coperişurile mucede de paie, ochii mărunţi şi afundaţi erau ca ferestruicile cât degetul din pereţi, obray. urile ca pământul, zbenţărele ca obrazurile şi mâinile creţe, aspre şi scofâlcite, ca rădăcinile întoarse r ciudate.

În H.amă lume, căreia degeaba înţelegi cuvânt de cuvânt, pentru că îmbinarea vorbelor îţi rămâne străină.

Hotărât lucru, Max Edelstein n-avea de ales nicio bucurie din bucuria lor, începând cu aceea că el dădea, pe când ei primeau. Vasăzică două trepte şi încă foarte deosebite, de vreme ce dania lui n-avea nici măcar putinţa să-i poarte numele.

Când a ieşit pe uşă, în ceardac, părintele Neculai l-a arătat cu mâna întinsă şi n-a spus decât:

— Iaca, dumnealui e boierul.

Iar oamenii şi-au scos căciulile cu încetineală, murmurând în domolită dar întinsă zarvă:

— Să trăiască!

Noroc că un bătrânel, şiret ca vulpea, la fel de alb-roşcat în mustaţa pe oală, la fel de ascuţit în bot şi în privirea mică şi tare, a mai ciuntit stinghereala acestor clipe neplăcut de solemne, cu o glumă în doi peri:

— Să trăiască şi să mai dea, că noi primim.

Max a răsuflat dintr-odată. De vreme ce auzea glumă de misit şi de tocmeală era la el acasă. A răspuns fulgerător:

— Să trăim până mi-ţi da şi dumneavoastră mie!

Glasul oamenilor a crescut iarăşi ca o apă, ca o rugăciune:

— Să dea Dumnezeu… Poate ne-o fi cu noroc semănătoarea dumitale, coane, şi-om avea pine mai multă…

— Mai multă o să aveţi în orice caz, fiindcă semănătoarea asta e ultimul sistem şi are să vă facă o mare economie la grâu, a lămurit negustorul.

— Dar oare, cât samănă ajunge pentru ciori? a mustăcit poznaşul cel roşcat. Şi în râsetul ogrăzii pline, din care Max nu ştia ce să aleagă, fiindcă nu era deprins cu şfichiuielile astea de glumă-ntr-adins a ţăranilor, părintele Neculai s-a înălţat să vorbească, silind lumea la tăcere.

A blagoslovit cu vorbe de psalmist binefacerea omului bun. I-a înveşmântat fapta în slavă de biblie cu mireasmă de ceară şi de busuioc, după care s-a prăvălit cu urgie asupra vrăjmaşilor binelui şi frăţiei, bătând în toţi îndemnătorii la neorânduială. Vorbea frumos şi însufleţit, fiindcă vorbea cu tot sufletul şi cu toată suferinţa care-i bântuise preoţia lui bătrână. Iar oamenii îi întovărăşeau toată spusa cu adeveriri sau împotrivire, lăsându-se duşi cu toţii de apa cea caldă a duhului năvalnic.

Cu toţi anii lui înaintaţi, omul acesta tot îşi mai îngăduia să viseze şi să nădăjduiască într-o zi mai bună. Ai fi zis chiar, auzindu-l, că tocmai ziua de mâine este împlinirea lui. Iar sătenii bătrâni – la fel de bătrâni ca şi dânsul – îi încuviinţau nădejdile, ca şi când ar fi avut şi ei drept la ele.

Priveliştea asta îi era de neînţeles lui Max. Visa şi el, negreşit, dar visa neguros, îndepărtat şi principial. „En gros” – cum s-ar zice negustoreşte. Traiul însă îi era neted, ascuţit, adevărat şi precis, ca o desfacere „en detail.

La oamenii aceştia însă totul se arată dimpotrivă. În zece minute de vorbă părintele Neculai începuse a zugrăvi limpede, ca o fotografie netremurată, icoana satului după zece, ori douăzeci de ani. Strângea pumn tot ce visase să facă în acest cotlon de oameni, din fundul celor cincizeci de ani de păstorie, să le arate în sfârşit înfăptuite prin astă obşte, care se închegase în jurul semănătoarei lui Max Edelstein, cum se încheagă laptele în preajma maielei.

Cât de deprins era Max să cântărească oamenii din ochi şi să nu se prea înşele, de astă dată n-a mai fost în stare să aibă gânduri limpezi. S-a pomenit bucuros de fapta pe care cu câteva minute înainte o socotise risipă necugetată. S-a pomenit bucuros, fiindcă repede s-a încălzit şi el în făgăduiala acelei frumoase privelişti de mâine…

Avea poate şi ispită să creadă. Doar părintele Neculai

vorbea de-o obşte bogată, dăruită cu toate maşinile de lucru, de la semănătoarea căzută „din c-er”, până la batoza visată de toată suflarea şi până la tractorul, pe care nu-l văzuse nimeni, nici nu-i ştia rostul adevărat.

Max n-a avut uşurătatea să-şi calculeze cât beneficiu are să-i aducă, după atâtea comenzi, darul unei semănători. Dar la acel beneficiu s-a gândit totuşi, încredinţat, după vechea-i învăţătură, că ori câte cusururi or avea satele, pentru comerţ, au un mare bun: o dată ce-au învăţat calea la un negustor, nu-l mai schimbă, chiar dacă au de plătit mai scump.

Se pare că, în mintea oamenilor din sat, socotelile astea arătau cu mult mai încileite. Ei nu se avântau după limpezimile părintelui Neculai decât pentru frumuseţea lor. Erau în felul lor mulţumitori bătrânului, că-şi mărturiseşte încrederea în poporanii sfinţiei sale. ceea ce e un fel de laudă înaltă şi mângâietoare.

Cât privesc maşinile, asta era altă socoteală. Ştiau ei bine că de vreme ce s-a găsit un om din toată lumea să dea pe cea dintâi, or să se mai afle ei câţiva să le dăruiască şi pe celelalte. Iar dacă nu le-or dărui, pagubă n-are să fie, fiindcă satul tot nu pricepe folosul maşinii. Şi-apei unde-i maşina pe care spune părintele că a căpătat-o?

Pe o fiţuică de hârtie? Trebuie văzută mai întâi, apoi trebuie pusă la lucru. Şi – mdeh! – trebuie văzut la cine are să lucreze. La Ion Chirvase, care nu samănă grâu? La Stan Miron, care samănă coasta, de abia urcă plugul cu şase boi pe clin? La Grigore Ifteni, cel cu lanul curea, de nu încap bine doi boi înjugaţi pe latul lui?

Sau la părintele, care line şi cele douăzeci şi şase de fălci răzeşie, şi celelalte optsprezece rămase de la preoteasă, şi locul bisericii? Vasăzică dacă-i vorba să afli cine are nevoie de maşină şi cine nu, răspunsul nu-i greu de dat. Apoi atunci să cumpere cei care au nevoie. Doar n-o să-şi cumpere batoză Ghiţă Tacu, de vreme ce el îşi poate

treiera ovăzul în tinda casei, cu melesteul…

Totuşi judecăţile astea întoarse, care s-au spus cu gura pe jumătate între oameni, n-au ciuntii deloc veselia şi mulţumirea. Între toate sărăciile, toate primejdiile şi toate înşelările, stăruie de totdeauna, şi va stărui cât lumea, vorba aceea închinată, dar bună şi veşnic încrezătoare:

— Poate că o da Dumnezeu!…

Vorba asta a auzit-o lămurit din zeci de guri Ălax Edelstein, până ce nu s-a mai putut birui şi a răspuns:

— De ce: „poate”? Dumnezeu a început să dea. De-acu încolo rămâne la dumneavoastră!

Atunci s-a ridicat din mulţime ca un vuiet descleştat:

— Ba noi? Dar ce putere avem noi, păcatele noastre? … Noi n-avem nici cu ce scoate vitele din iarnă, d-apoi să ne mai batem cu gândul la adus maşini scumpe.

— Dacă vă aduceţi maşini, nu mai aveţi nevoie de atâţia boi, a lămurit Max.

*

— Păi, ce?

— Maşina se poartă singură? Şi clăile vin singure acasă?… Şi plugul cine să-l tragă?

— Tractorul…

— Şi pe-acela nu trebuie să-l tragă nimeni?

— Nuu! a râs Max de neştiinţa omului. Şi l-a lămurit: Tractorul e ca un automobil mai mare – merge singur!

— Văleu!… Mai mare zici?… Păi atunci câţi boi i-or trebui, dacă eu n-am putut scoate maşina lui dom prefect măcar că pusesem două juguri…

Max, nedeprins cu asemenea hârjoană, se cam năcăjise. I-a răspuns într-adins:

— Trebuie să vezi mai întâi un tractor şi pe urmă să vorbeşti.

Atunci a sărit vicleanul cel roşcat şi ascuţit, mustrându-l amarnic pe necredinciosul în maşini:

— Păi, are dreptate, boierul! Iaca dumnealui are să

ne-aducă o maşină de-aceea, să ne lucreze doi-trei ani aici şi-ai să vezi! Apoi, printre râsetele oamenilor, s-a îndreptat cu ochii senini şi dulci la Max: Acu, cucoane, iartă-mă dacă oi scăpa vorbă proastă, dar iaca ce-ar vrea să spuie rumânii noştri şi n-au cutezanţă: ei „de semănat mai pot semăna şi cu mina, până ce-ar avea un noroc de le-o veni vreo semănătoare. Dar nevoie mare ar fi de-o batoză şi-un vapor. Că ne jupoaie hoţomanul acela de neamţ de la Murgeni – unu Petrache Vârjoi… De aceea, oamenii îşi dau cu idiia că dacă puteţi, să schimbaţi…

Pe Max începuse să-l râcâie şi să-l gâtuie atâta prostie. A pufnit:

— Bine, domnule, dar dumneata se vede că habar n-ai cât costă o garnitură de treier…

— Asta-i drept. N-avem de unde şti, a încuviinţat cu desăvârşită supunere moşneagul. Apoi a întrebat: Şi adică o fi chiar aşa de mult?

— O jumătate de milion! a spus atunci tăios Max.

— Valeei… Iaca asta n-aş fi crezut… Dar o semănătoare cam cât să fie?

— Ce, se potriveşte?… Douăzeci-treizeci de mii…

Acum omul a făcut luminat:

— Aşaaa… Eee… apoi n-am ştiut că semănătoarea e aşa de ieftină… Şi, îndreptându-se spre tovarăşul lui, i-a lămurit:

— Acu pricepi, măi Panaite?

— Pricep, a răspuns acela. Dar oare o batoză mai veche nu s-ar găsi?…

— Dacă-i veche, nu-i bună, a hotărât Max.

— Apoi, noi ne-am mulţumi şi-aşa…

Părintele Neculai, care nu auzise bine hârâiala începută între Max şi oameni, a băgat de seamă că oaspetele lui e csm încruntat şi a venit aproape, lăsându-şi ceata cu care stătuse la taifas câteva clipe.

— Ce-i taică? Te-or fi năcăjit, blăstămaţii, cu batoza

lor, nu-i aşa?…

— Păi, părinte, sfinţia ta ştii focul nostru! i-a răspuns omul cel roşcat.

— Eu îl ştiu, dar se cade să-l ştie. şi domnul Ionel, cum îl ştiu eu. Pentru că vouă nu vi-i de nevoia batozei – doar v-o aduce neamţul în toată vara pe arie – cât vi-i de-ambiţie, să aveţi una a voastră, ca şi oamenii de peste deal…

— Şi asta, părinte, dacă zici sfinţia ta.

— Atunci trudiţi-vă să v-o faceţi! Câte o mie de lei de cap de om şi iese o batoză cum n-are tot ţinutul…

— O mie de leeei? a făcut omul speriat, de parcă i s-ar fi vârât mina în pungă. Să am eu o mie de lei, părinte, aş cumpăra cele două prăjini de la văru Alisandru, care-s în hotar cu mine…

— N-ai cumpărat as primăvară de la Cristea?

— Cumpărat, părinte. Dar n-ajunge, că nevastă-mea nu se mai înveghe o dată. Iaca acuşi-acuşi îţi viu iar la botez…

— Şi te plângi? Tot copilul vine cu norocul lui! a spus repede şi apăsat Max.

— Tocmai de-aceea zic şi eu. Poate că vine c-o batoză…

Încetul cu încetul” din căldura şi respectul cu care străinul cel darnic fusese primit la început, n-a mai rămas nimic. Oamenii au pornit să-şi desfacă buccelele cu nevoi mărunte şi nesuferite. În faţa boierului ăstuia, pe care îl bănuiau cu mare avere şi cu mari interese prin loc, de vreme ce le dăruia ca nimic o maşină cu preţ de-o avere, rumânii îşi umflau suferinţele şi lipsurile cu o milogeală primejdios de şireată. La viclenia prepusă bogatului, răspundeau cu armă la fel.

În inima lui Max toată buna pornire a căzut la fund. A simţit scurt, ca o înclinare şi o vrăjmăşie împotriva oamenilor acestora, care nu numai că nu ştiau ce vor, dar

păreau hotărâţi să nu arate niciun strop de mulţumire pentru jertfa lui. I-a venit să-şi calce cuvântul, să le întoarcă spatele şi să plece în treburile lui.

Atunci, s-a ridicat dintre săteni, un gospodar cu glasul liniştit şi cuminte:

— Ascultaţi oameni buni! a început el. Facem obştea, ori n-o facem?

— Facem, facem! s-a răvăşit mulţimea ca o apă.

— Dăm fiecare după putere ca să mai cumpărăm şi alte maşini?

— Dăm… dăm…

— … o maci lină…?

— Da… da…

— … o săcerătoare…?

— Da… da…

— … şi la urmă o batoză…?

— Da… da… da… da…

— Apoi atunci, a încheiat omul, toţi gospodarii să treacă de-o parte să se scrie la părintele, fiştecare cu cât poate da… şi să ne-ajute Dumnezeu!

Vălmăşag de glasuri s-a întins din nou în ogradă şi tulbure bucurie a cotropit din nou inima lui Max. Vasăzică hârjoneala celor câţiva era una, iar adevărata omenie a satului era alta. Locul unei noi afaceri era bine găsit…

În clipa aceea Max Edelstein şi-a binecuvântat setea clin tren, deci şi sarmalele basarabene, vinul preotului şi semănătoarea…

Într-un sfert de ceas s-a făcut procesul verbal de alcătuire a obştei, s-a întocmit lista de părtaşi, s-a ales un sfat şi s-au scris aproape patru sute de mii de lei capital.

Mişcat de binecuvântata biruinţă la care era ajuns, părintele Neculai s-a ridicat cu laerămi în ochi să mulţumească încă îndată proniei cereşti, c-are-i trimisese în cale musafirul.

— Domnule Vasilescu, taică, am să fac acuma o

propunere oamenilor, dar să nu zici nu! auzi? După acela a strigat: Oameni buni, cum să ne arătăm noi mulţumirea şi recunoştinţa faţă de dumnealui?

— Dă, părinte! Cum zici şi sfinţia ta… cam astfel i-a răspuns felurit ui murmur obştesc.

— Apoi eu alt chip nu aflu decât făcându-l pe domnul Ionel Vasilescu, preşedintele nostru de onoare…

— Să trăiască! Să trăiască! a încuviinţat pe loc adunarea.

— … iar obştei noastre, să-i zicem „Obştea Ionel Vasilescu”.

— Da, da… Să-i zicem… a răsunat primitul lumesc.

Max Edelstein clipea mărunt din ochi şi era nedumerit. Nedumerit şi peste măsură de încurcat. Simţea o mare mulţumire în suflet că a putut face o faptă bună, dar simţea şi o mai mare nemulţumire văzând că el se mistuia într-un nume de împrumut.

Ce să facă? Să le spuie adevărat? Asta nu se putea cu niciun chip. Dar nici nu-l răbda inima să lase în locul lui – căci îl meritase acest loc, de vreme ce i s-a dat fără să-l ceară – un nume care nu-i spunea nimic, nici lui, nici altora.

Atunci, biciuit de zor, i s-a părut că află în minte o dibăcie să ajungă unde voia. S-a ridicat şi-a vorbit astfel:

— Părinte şi onorată adunare, eu vă mulţumesc din inimă pentru onoarea pe care mi-o faceţi dând numele meu acestei obşti. (Glasuri: „Şi noi îţi mulţumim. Să trăieşti!”). Dar vă rog să-mi ascultaţi sfatul. În ziua de azi nu trebuie să fiţi idealişti. Trebuie să fiţi practici, nu-i aşa? (Glasuri: „Mda… Dacă ziceţi ’mneavoastră… Numai să putem…”). Ei bine, iată, am să vă arăt eu de-acum un mijloc minunat şi sigur să căpătaţi încă o maşină. (Glasuri grabnice: „Arată… Arată…”). Chiar o maşină scumpă! (Glasuri: „O batoză!… O batoză!…”). Nu o batoză, că e prea scumpă, dar o secerătoare! (Glasuri: „Tot mai bine-i o batoză, dacă se

poate... Măcar veche, boierule!”) Nu, nu! Lăsaţi deocamdată o secerătoare, care să şi lege snopii! (Glasuri: „Brava! Brava! Să trăiască!”) Dar pentru asta n-aveţi nevoie să faceţi nimic...

N-aveţi nevoie să cheltuiţi nimic. Nici chiar transportul pe C.F.R. (Glasuri: „Să trăiască! Ad o...!”).

Pentru asta nu-i nevoie decât de-o mică formalitate. Înţelegeţi? (Glasuri rare şi încete: „Nu, nu!”) Adică să scriţi o hârtie şi s-o iscăliţi toţi... Vă cer mult?... (Glasuri: „Deh!... După cum e şi hârtia...”) o hârtie de mulţumire... (Glasuri furtunoase: „Să dăm! Să dăm!) Hârtia asta, onorată adunare, s-o scriţi şefului meu, care eu sunt funcţionar la el. Şi dumnealui este un om aşa de inimă, că poate are să vă mai dea şi altele, nu numai secerătoarea, cred chiar că are să vă mai dea şi un tocător de nutreţ!... (Glasuri: „Să trăiască!”) Vasăzică eu nu cer decât să-i scriţi o scrisoare de mulţumire. Şi fiindcă el e şeful meu, eu vă rog să daţi numele lui obştii dumneavoastră. (Glasuri; „Nu! Nu! Nu se poate!”) Dacă vă rog eu. Înţelegeţi că, dacă e numele meu, nu mai căpătaţi nimic. În schimb poate să fie el chiar supărat pe mine... (Glasuri mai domoale: „Asta aşa-i.1).

Vă rog dar să primiţi şi să-i daţi numele lui, dacă vreţi o secerătoare bună şi o maşină de tocat... (Glasuri: „Vrem! Vrem! Vrem şi batoză...!”).

După aceste cuvinte s-a aşezat jos şi a spus preotului:

— Părinte, te rog ascultă de vorba mea. E păcat să pierdeţi aşa o ocazie...

— Deh, taică! a făcut preotul, drept ai. Eu nu mă pot împotrivi la dorinţa dumitale, aşa că... Decât să ştii că mie îmi pare rău... Bine ar fi fost să fii tot dumneata şi cu numele şi cu secerătoarea... Dar dacă nu se poate...

S-a ridicat şi n-a fost nevoie de nicio stăruinţă să capete încuviinţarea adunării, după care a luat condeiul să scrie:

— Apoi să-i zicem Obştea… şi întoreind ochii spre Max, a întrebat: Cum îl cheamă, taică?

În clipa aceea, inima negustorului a bătut ca un clopot. A înghiţit de două ori în sec şi abia a suflat:

— Max Edelstein…

Preotul a făcut nişte ochi cât pumnul. I se păruse că n-aude bine:

— Cum?…

— Max Edelstein, a îndrugat celălalt, după care şi-a şters buzele uscate cu limba încleiată.

Părintele Neculai a pus atunci tocul jos:

— Apăi, aista nu se poate, taică.

— De ce, părinte?

— Lasă tot numele dumitale…

— Păi… secerătoarea…

— Dă-l dracului, taică, cu secerătoarea lui cu tot… Ceea ce zicând şi văzându-l pe bietul Max întunecat la faţă, a întregit vesel: Să fie tot Ion Vasilescu… Iar cât despre secerătoare, poate că ţi-o ajuta Dumnezeu să ne dai tot dumneata vreuna…

Lumea nu ştia prea bine ce anume s-a poticnit. Părintele Neculai a răspuns la toate întrebările, lămurind hotărârea sfinţiei sale şi toate s-ar fi încheiat dacă, în clipa aceea, din fund de tot, de lângă poartă, n-ar fi izbucnit glasul subţirel şi pătrunzător ai lui Tase Gheorghiu, învăţătorul naţional-ţărănist.

— Bravo, părinte Neculai! Cum s-ar zice, sfinţia ta păgubeşti un sat întreg de oameni săraci din pricina politicei. Apoi nu uita că mai suntem şi noi pe-aicea!

O sumă de glasuri, tot dinspre drum venite, au răbufnit întărindu-i spusa. Alte glasuri, mai apropiate, au răspuns răspunsurilor şi astfel, în câteva clipe. s-a purces o zarva şi o înverşunare de parcă se descleştase răzmeriţa.

Gheorghiu găsise în sfârşit prilejul cel bun şi n-avea să-l mai lase din mână. A dat să răzbată până la cerdac, ca

să grăiască de-acolo, dar neputând din pricina părtaşilor preotului, s-a ridicat pe ostreţele gardului şi a început o vorbire înflăcărată şi repede, din care nu se auzea mai nimic, dar din care se înţelegea, în chip lămurit, că el şi cu-ai lui chemau de partea lor pe Ionel Vasi1 escu, făgăduindu-i ascultare. Cu alte cuvinte Gheorghiu nu vedea pricină să nu zică obştii: „Max Edelstein".

Lupta era crâncenă. Ba s-a făcut şi mai orâncenă din clipa în care învăţătorul a luat-o pe de lături şi a început să vorbească de Max Edelstein, ca şi când l-ar fi cunoscut de-o viaţă întreagă. Părintele, pe de altă parte, a început şi el un răspuns învrăjbit, către ai sfinţiei sale, arătând primejdiile îndemnului ţărănist.

Bieţii oamenii – cei mai mulţi – şedeau în cumpănă. Ascultau două vorbe într-o parte şi două în cealaltă parte, neliotărâţi unde să aleagă dreptăţile.

Dar ochii nu-i dezlipeau de la boierul cel darnic, fiindcă la urma urmei el era pl nea şi cuţitul.

Cât îl priveşte pe Max însuşi, el se simţea cu totul în pielea copilului pe care cele două mame voiau să-l taie în faţa lui Solomon. Aştepta prilejul să treacă la gard, pentru că aceia erau oameni de înţeles într-o privinţă. Dar parcă ar i! rămas şi lângă preot, fiindcă aici economisea o secerătoare şi o tocătoare.

Cine a curmat sfada şi încordarea a fost tot părintele Necuiai.

— În zi mare ea aiasta eu nu mă pot. lua ia harţă cu nimeni. Doamne, facă-se voia Ta! Aşa a zis. Apoi a plecat în casă, lăsându-l pe Gheorghiu să vorbească înainte şi să tragă de partea lui satul întreg.

Max avea paltonul pe el şi taşea cu bani la subţioară. S-a lăsat prins de braţ şi dus devale, de-a valma cu toată lumea, care-l urâtuia de pâlpâiau până în depărtări căuşele văilor pline de fum amorţit.

Acasă la Gheorghru aştepta vin mai prost decât la

părintele, dar lume mai gureşă, mai multă, şi mâncare mai aleasă”.

S-au făcut iarăşi procese verbale de înfiinţare. Cooperativa agricolă „Max Edelstein” a luat fiinţă sub pre. şedinţia de onoare a domnului Ionel Vasilescu şi preşedinţia activă a lui Gheorghiu. Capital subscris, jumătate de milion. Capital vărsat: inventarul, alcătuit dintr-o secerătoare, o semănătoare şi o maşină de tocat paie. Asta deocamdată. Strângerea banilor avea să înceapă după sărbători.

Prin aburii vinului dres şi cald, toate păreau frumoase şi bune… Max a scos caietul de comenzi, a anulat semănătoarea pusă pe numele preotului şi a scris alte bonuri, bucurându-se neînchipuit la vederea titlului:

„Cooperativa agricolă Max Edelstein…”

— Cât să fie ceasul? s-a întrebat Max buimac, când s-a trezit şi a văzut lampa aprinsă. Ceasul lui stătuse, neîntors, iar ceasul de pe masă nu arăta să mai fi mers de multă, vreme. Doar când îl clătinai, dădea trei ori patru note cttntr-un început de *Deşteaptu-te române*.

Să se scoale din pat şi să mai întrebe? La ce bun? Patul era moale şi plăcut, soba duduia căldura bună a focului încins, iar cămaşa aspră, ţărănească, lungă până în călcâi, se lipea răcoroasă de pielea năduşită.

Nici nu-i venea să se mai mişte, nici nu-i venea să se mai întrebe unde* se află şi cine l-a dezbrăcat. Acum, cu adevărat, nu mai ştia nimic.

O singură spaimă l-a străpuns. Dar când a vârât mâna sub pernă s-a potolit: geanta era acolo.

Despre celelalte puţin îi păsa!

Fetiţa care a intrat cu braţul plin de lemne nici nu s-a uitat la dânsul. Smârcâia din nasul plin, boboşat şi învineţit de frig, se scărpina în păr pe sub broboada groasă şi de două ori înfăşurată, de-i făcea un cap a spaimă, şi a plecat cu aceeaşi nepăsare cu care venise, faţă de musafirul

încopcit între perne.

Nu mult după aceea a venit şi un bărbat. Om zdravăn, cu mustaţa scurtă şi ceafa tare. Nu era Gheorghiu, nici măcar vreunul din tovarăşii lui de masă.

— Bună dimineaţa, coane Ionel! i-a spus acela râzând. Apoi s-a aşezat pe marginea patului, prieteneşte. Zi aşa. I-o făcuşi…

Bietul Max clipea în aşteptare, doar – doar o scăpa voinicul vreun cuvânt să-l dumirească despre ce vorbeşte şi despre ce s-a petrecut.

Curând a înţeles ceva. Anume că plecase de la Gheorghiu, supărat, fiindcă învăţătorul nu voia să înainteze la minister niciun act până ce nu primeşte maşinile făgăduite. A mai priceput că oamenii din sat au ales câţiva dintre ei, să facă cerere boierului. Şi a mai înţeles un lucru cu adevărat fără iuţeles. Cică el, Ionel Vasilescu, făgăduise că mai dăruieşte şi un tractor, pe care avea să se scrie: „Cooperativa agricolă Max Edelstein. Donaţia Max Edelstein, de la Max Edelstein, depou de maşini agricole”.

Bietul Max nici nu mai sul la Năduşise ascultându-şi prietenul şi n-avea în gând decât o singură întrebare:

„Nu cumva oi fi făgăduit şi garnitura de treier?…

Se îndemna s-o spuie tare şi n-avea curaj. I era ruşine. A întrebat în schimb:

— Când am eu tren spre Bucureşti?

— Mâine după masă, coane!

— Aşa? Tocmai mâine după masă?

— Da. Dacă era vreme bună, n-ar fi fost mare lucru să vă ducem de-a dreptul la Bârlad. Dar s-a cam stârnit ninsoare şi aud c-au început să iasă lupii spre Plopeni.

— Lupii? a repetat, Max ea un ecou. Şi a rămas dus pe gând un, fără să mai fie în Meat. Apoi, deodată, fără niciun rost. sau cu gândul în altă parte, întreabă:

— Câte partide sunt aici în sat?

— Toate… că suntem sat mare. Mai întâi noi, liberalii,

pe urmă ţărăniştii cu Gheorghiu, avere scanii cu Tănasă…

— Tănasă?

— Da! Cel la care ai dormit dumneata aznoapte…

— Alia! face Max, ca să nu-şi mărturisească neştiinţa. Şi s-afundă într-o deznădejde sfâşietoare. cu gândul la garnitura de treier, pe caii" toate presimţirile lui negre îi spun că a făgăduit-o.

Trimişii oamenilor au venit cuviincioşi şi tăcuţi. Şi-au lăsat afară căciulile zăpezite şi au tropăit greoi şi prelung în prag, până să scuture de pe ciubotele groase, cu creţuri mari, omătul sticlos prins din troieni.

— Acum, când am înţeles că aveţi gând de plecare, am venit să vă mulţumim de toate câte ni le-aţi dăruit…

„Garnitura…", scrâşneşte gândul în Max.

— … numai că, oamenii v-ar ruga, dacă se poate, să le schimbaţi coane pe-o batoză…

În sfârşit într-o fulgerătură de vorbă, toată povara s-a risipit. Ca o viaţă nouă pătrunde în bietul trup frânt de osteneală şi de necazuri. Ochii se luminează, gura zâmbeşte… Ridică mâinile în lături, prietenos şi bun…

— De, oameni buni, eu nu pot da mai mult decât am dat, credeţi-mă…

— Ştim coane, face omul. Dar ne-am gândit că mai bine ar fi să nu ni le mai daţi pe celelalte şi să ne daţi o batoză nouă în loc de cea veche, cum aţi zis 'mneavoastră şi ne-aţi scris chiar hârtiile…

Max ar pliuge, daitotodată ar şi rkte. Se încordează în scurt şi sare din pat, târând după ol cămaşa primarului, ca pe-o rochie coconească.

— Ştiţi ce, oameni buni? Vi le dau şi pe celelalte, iar pe deasupra vă dau şi batoză nouă, ca să isprăvim! Ei, sunteţi mulţumiţi? Numai un lucru vă cer şi eu… Găsiţi-mi un om să mă ducă în noaptea asta la Bârlad.

— Cam bat lupii spre Plopeni, coane…

La astă vorbă Max s-a răsucit cu asprime:

— Şi ce-or să-mi facă lupii mie? Or să-mi mă nânce capul… Ei şi… Cum mi l-am mâncat eu, n-or să mi-l mănânce ei…

Dar de plecat tot n-a plecat pentru că n-a găsit pe nimeni să-l ducă. A băut toată noaptea cu primarul şi cu consilierul comunal.

În schimb, dimineaţa, când a început a aburi de ziuă, oamenii l-au vârât ca pe-o buccea într-o căruţă cu fin şi l-au trimis la Bârlad.

Frigul l-a dezmeticit în cele patru ceasuri de umblet greu. Înainte de douăsprezece, era în restaurantul gării, la o masă, cu paharul de ceai fierbinte între palme.

Nevastă-sa îl aşteptase în ziua întâi de Crăciun. A fost cam nedumerită văzând că nu vine, dar atâta tot. A doua zi însă s-a mirat, iar a treia zi şi-a adus aminte că Max avea bani mulţi la el. Au trecut-o ace de gheaţă de-a lungul spinării şi a alergat la telefon să-i ia urma în Basarabia, pe unde ştia că umblase.

De peste tot i s-a răspuns că Max a fost, a încasat bani şi a plecat la ziua hotărâtă.

Tremurând toată de spaimă şi de pagubă – n-ar fi ştiut care era pricina mai puternică – s-a dus la poliţie. Câteva ceasuri după aceea toate firele telefonice din ţară purtau, pe calea lor cu nevăzute semne, numele lui Max Edelstein şi descrierea înfăţişării lui.

N-a fost greu deloc pentru poliţie să afle, cercetând gările de la Prut spre Bârlad, că în gara Iepureni se dăduse jos din tren un om care împlinea toate semnele celui dispărut. Chiar taşca plină, în care domnea un milion şi mai bine… Cuprins de remuşcări, şeful gării s-a certat zdravăn cu nevastă-sa. Socotea pasămite că l-a trimis pe negustor la o moarte neîndoielnică şi pretindea mofturoasă la musafiri…

Cearta s-a înăsprit a doua zi, când au aflat că într-adevăr, în aceeaşi zi când Max se dăduse jos din gară şi

plecase spre sat, preotul a găzduit un om îmbrăcat cu aceeaşi blană, cu aceeaşi gambetă şi purtând în mână aceeaşi taşcă plină. Pe acesta îl chema însă Ionel Vasilescu.

Vasăzică, limpede lucru, Vasilescu acesta îl omorâse pe Max, îl jefuise şi s-a ascuns în sat câteva zile, de unde a plecat de-a dreptul la Bârlad, ca să i se piardă urma de tot. Toate daniile nebuneşti din sat, beţiile crâncene – ba chiar gluma cumplită cu numele lui Max pus cooperativei – dovedeau stările nefireşti.

Poliţia din Bârlad, pusă la toate drumurile de intrare ale oraşului, n-a putut să-l afle în puţinele căruţe venite la acea vreme.

Din ce pricină n-a putut, şi-a dat seama doar agentul care străjuia intrarea din dos a gării, când a văzut ce iese din claia de fin pusă în sania ţărănească cu oplene, trasă de cai costelivi şi năduşiţi.

Agentul a făcut cu ochiul tovarăşului său de lângă casa de bilete. Puseseră mina tocmai la vreme pe criminal. Şi cu el o dată, pe cei o sută de mii de lei, premiul dat de Ghizela pentru prinderea ucigaşului şi a banilor. O sută de mii de lei cu trei zile înainte de Anul nou! Cine n-ar binecuvânta asemenea dar 7 Vorba unuia din cei doi agenţi:

I-Cu asemenea premii, s-ar putea să ne întovărăşim câte doi, frate... Unul omoară, celălalt prinde de ia premiul şi pe urmă îl împărţim frăţeşte.

Wax M încălzea înainte palmele A? coastele fierbinţi ale paharului cu ceai. Zâmbea de bine şi de mulţumire.

— Îmi daţi voie să stau, l-a rugat un călător, aşezându-i-se în faţă.

— Mă rog...

— E liber scaunul ăsta? l-a întrebat alt călător salutându-l şi aşezându-i-se în dreapta.

— Liber...

— Nu vă supăraţi... a zis al treilea, aşezându-i-se în

stânga.

— Poftim… şi, le-a zâmbit tuturor a, împărţindu-le, schimbată în zâmbet, căldura bună a paharului cu ceai.

După câteva clipe, vecinul din dreapta îi sufla la ureche:

— Mă iertaţi, domnule. Am văzut acum câteva zile la Iepureni un domn Ionel Vasilescu. Nu cumva eraţi dumneavoastră?

— Ba da, face mirat Max.

Cel din stânga îi şopteşte:

— Nu cumva sunteţi dumneavoastră domnul Mas Edelstein din Bucureşti?

Max ar răspunde bucuros, dacă nu şi-ar da seama că întrebarea a ascultat-o şi celălalt vecin şi că acum şi acela aşteaptă răspunsul.

Înţelege că oamenii ăştia vor ceva. Dar nu poate înţelege ce anume. O ţâşnitură de lumină îl îngheaţă:

— Bandiţi… Să-mi fure banii!

Paralizat de groază, nu se mai poate mişca. Ar vrea să ţipe… să strige ajutor, dar nu mai poate vorbi.

Se simte luat de amândouă subţiorile, ca de doi prieteni buni, pe când al treilea – cel din faţă – îi ia geanta, dar e netnstare să facă cel mai mic semn de neîmpotrivire. Ochii i s-au împăienjenit, nu mai vede, calcă în neştire, fără gând. E pierdut…

Din trăsura acoperită şi cu burduful tras în faţă, nu zăreşte nimic. Chiar dacă ar vedea, tot nu i-ar folosi, fiindcă nu cunoaşte târgul.

După un sfert de ceas, un ceas, ori zece – Dumnezeu ştie cât a ţinut acest vis năprasnic –, se trezeşte singur, fără geantă, într-o chilie murdară, îngheţată, greu mirositoare, cu gratii la fereastră şi uşă de fier.

De n-ar fi renunţat la viaţă poate că s-ar întreba unde se găseşte. Asta nu-i mai este însă de

E

„L-i un folos. De bună seamă că l-au urmărit, „acum, după ce i-au luat banii, or să-l silească dea vreo iscălitură – şi are să dea orice – ori. N-ar fi crezut că prostiile din filme pot fi adevărate…

Şi totuşi, iată… Mintea prinde a fabrica inee uşor tot filmul. Povestea nu începe de aici, fără îndoială. Începe de la şeful gării, oare a dat drumul trenului înainte… pe cinci nevasta şefului îl ţinea să-i dea o dulceaţă… Ce-i trebuia lui civiceaţă?… Sau poate – iată! – începe de la cei cu mesele prea bune din Basarabia, care ştiau că are să plece cu trenul şi i-au dat mâncări să-i facă sete…

…Zăvorul plesneşte, zvârlit cât colo şi uşa se deschide. Ochiul s-a închis, inima s-a oprit.

Dar când întredeschide puţintel pleoapele nu mai înţelege nimic. Ar urla de bucurie… E un soldat acolo. Un soldat adevărat, cu baionetă la armă… întreabări/. ind ca un nebun: – Eu sunt la închisoare?

Soldatul strâmbă din gură într-un chip cam ciudat şi se uită la gardian. Acela îl lămureşte:

— Eşti şi ai să fii multă vreme, Vasilescule!

— Vasilescu? Cine-i Vasilescu?

— Tu, care l-ai omorât pe Max Edelstein.

Max nu înţelege, dar se bucură. Râde:

— Adică eu m-am omorât pe mine! Dar numaidecât se opreşte şi filosofează. Ştii că asta-i puţintel adevărat!

Povestea încâlcită pe care a istorisit-o negustorul la instrucţie ar fi lămurit ceva, dacă Max ar fi putut dovedi că e Max. Dar fotografiile lui de pe acte n-aveau pic de asemănare cu el, din pricina Ghizelei, care îl vedea frumos şi n-a primit în ruptul capului să-şi puie alte fotografii decât cele făcute cu vreo zece ani înainte, la Piteşti.

Au dat telegramă Ghizelei să vie grabnic şi să limpezească dacă Max e Max, ori nu. Iar în estimp Max a fost întors la arest, unde a petrecut în singurătate, reculegere şi pâine cu apă, Anul nou pe care îl visase

îmbelşugat, cu veselie şi lângă o nevastă cu blană de astrahan…

„LA-INCERCAREA PUTERILOR” SAU ALEGEREA OMULUI DE NEOM

Când s-a aflat toată întâmplarea, a fost în oraş o uluială neînchipuită. De altminteri pe bună dreptate. Conu Costică Trestianu era prieten de peste douăzeci de ani cu domnul Titi Burghelea. Iar „Atletul-” 1 – căci a. ş-ai zicea lui Titi târgul întreg – era nelipsit din casa lui conu Costică. Vasăzică o prietenie trainică, ne tul burată nici chiar de neostoita bârfeală a mahalalei, care socotindu-se întotdeauna îndreptăţită să scotocească urâţenii în purtarea oamenilor şi legătura dintre ei, cu atât mai vârtos le aflase aici, unde se găsea la mijloc o femeie mândră şi sănătoasă, veselă şi plină de viaţă, în sfârşit, o făptură atrăgătoare ca o roadă bine coaptă. Adică nevasta lui conu Costică Trestianu, duduca Ari’s ţi-a.

De bună seamă nu-i aici locul de iscodit dacii şi câtă dreptate anume avea gura lumii. „Atletul-4 era om înalt, spătos şi chipeş, care-şi purta pe uliţi pieptul bombat, de parcă ar fi zis omenirii întregi: „Iată-mă-s şi vă poftesc să mărturisiţi că nimeni n-are obraz mai sănătos ca mine, sprâncene mai încondeiate, mustaţă mai neagră şi mai frumos arcuită!”

Frumoasă şi cu vino-ncoace era şi duduca Aristia, pe câtă vreme bietul conu Costică, zis Bumbo, era vietate pirpirie şi plăpândă care purta tot ghete de băieţi, numărul 38, avea guler numărul 36 şi mănuşi numărul şapte şi un sfert. Cum s-ar zice. om firav, cu oase subţiri şi care se vedea cât de colo că-şi trăise bine zilele lui – şi poate încă mai bine nopţile lui – judecându-l după pielea străvezie a obrazului, după cearcănele de sub ochi şi după lucirea ciudată ce-i răsărea în privire când foşnea pe-alături o fustişoară tânără, sau când se dezgolea pe marginea trotuarului o pulpă bine arcuită, ajutându-şi stăpâna să se

urce în droturile brişcei. Decât, astea sunt înfăţişări. Ba ele, astfel spuse[9], pot lăsa deschise perţile spre bănuieli de păcat. Cuvine-se dar să fie întregite. Cu alte cuvinte se cade pomenit şi părul alb de tot al duducii Aristia, ca şi deşteptăciunea de brici a lui conu Costică. Iar înaintea tuturor a trebuie spus şi stăruit că duduca Aristia îşi iubea bărbatul cu întreaga râvnă a tinereţii ei întârziate, în care părul alb era podoabă alături de obrazul trandafiriu şi fără pic de zbârcitură, primind în schimb, din partea lui conu Costică, mărturisirea neîntreruptă a unei duioşii adânci şi temeinice, învăluită în toate gingăşiile cunoscute de dragoste. Ş-apoi, conu Costică nu-şi arăta anii decât la doi paşi şi din faţă. De-l priveai din urmă l-ai fi putut socoti un flăcăiandru subţirel şi mlădiu, care calcă alene şi-şi ascunde din vicleşug tineresc vânoşenia trupului, lăsându-l în mers agale, ca şi când fiecare pas îi ira o ¡» Tftceie, ce reia să şi-o simtă – oepe-o înlănţuire de dans.

Fireşte, alături de subţirimile acestea, care răspundeau toate înăuntrul celor doi soţi – sau purcedeau din subţirimea de acolo, ceea ce, la urma urmei, e acelaşi lucru – „Atletul” nu prea aducea mare lucru, în afară de trufia înfăţişării lui arătoase. Drept e că era socotit avocat bunişor. Şi vesel tovarăş de petrecere. Dar anume potriveli îngăduiau bănuiala că isteţimea avocăţească a lui conu Costică era destul de mare încât să mai dea şi pe la prieteni câte ceva din puterea ei, iar între hazurile şi vorbele de duh rămase cu faimă de la petreceri, unii au aflat lucruri citite prin cărţi străine, care neavând cine ştie ce cătare în târg, Petrov, librarul, nu le aducea în dugheana lui.

Deci bănuielile îndoielnice asupra prieteşugului dintre casa lui conu Costică şi „Atletul” aveau de unde porni, dar în acelaşi timp aveau şi pricini a nu fi decât bănuieli… Adică aşa cum trebuie să le fi luat Bumbo,

9 în textul de bază : supuse.

închipuindu-ne că i-au trecut pe la ureche – şoapte – pe sub ochi – vreo scrisorică neiscălilă – sau prin minte.

Şi iată cum prietenia durase douăzeci de ani, fără ca nimic s-o întunece sau s-o rupă. Şi iată de ce, târgul a fost uluit aflând întâmplarea petrecută la iarmaroc, unde cei trei, duduca Aristia, Bumbo şi „Atletul”, s-au dus să petreacă o seară întreagă, aşa cum este datina Bârladului şi datoria fiecărui bârlădean.

De aici încolo gura lumii putea să spuie orice ar fi vrut. Dar acum cărările povestirii se despart de ea şi n-au a mai căta înainte spre bârfeli şi bănuială, ci se întorc înapoi, în fapte bine lămurite, cărora legătura casei lui conu Costică Trestianu cu Titi Burghelea zis „Atletul” le slujeşte doar de cheie, să deschidă o cămară tăinuită, unde dormeau de ani de zile întâmplări şi judecăţi ciudate.

Ku-i adevărat că erau beţi. Asta tot gura lumii a scornit-o, vrând pe semne să lămurească mai uşor ceea ce s-a petrecut. Dar nu erau beţi şi nici măcar ameţiţi, pentru că luaseră în gură numai câte un ţap de bere la taraba lui Stanică. Asta au mărturisit-o şi ei, iar Stănică a întărit-o, ţinând el bine minte ce părere de rău a avut cinci duduca Aristia n-a vrut în ruptul capului să bea bere cu bărbaţii, ci l-a silit să trimită la Camburoglu. limonagiul. să-i aducă dumisale o limonadă specială. (Fiindcă veni vorba, trebuie să spunem că Stănică s-a răzbunat încărcând astfel preţul limonăzii, încât a c-îtigat la ea cam de trei ori cât ar fi câştigat la o bere. Dur, fireşte, asta nu are nicio legătură cu povestea.)

Prin urmare nu erau beţi şi nici n-aveau cum şi. Însă lumea tot are un strop de dreptăţe pentru că ea, bănuind beţia, nu arată decât că dă o pricină oarecare unei stări nefireşti. Şi starea aceea nefirească a fost şi s-a dovedit pe deplin, deoarece tustrei au mărturisit că erau de-o veselie neobişnuită, că au petrecut şi au râs aşa de mult, cum parcă niciodată nu petrecuseră în viaţa lor. Vorba duducăi

Aristia: – Nici nu era a bine atâta chelemet! Dar, negreşit, veselia asta fără măsură e una şi beţia e alta. Chiar, vorbind drept, ar trebui zis: Beţie de vin, iar nu „beţiecurat, pentru că aici cuvântul de „beţie” e la locul lui, cu astă singură deosebire c-a nu era o „beţie de vin”, ci starea aceea de răvăşire a tot ce-lF.în om, stropul de dezmăţ plăcut – ba chiar trecut dincolo de plăcut – în care rânduielile lumii şi purtările nu-şi mai păstrează faţa lor aspră, ci ajung cam şovăielnice, cam sărite de hotare. În sfârşit, pierdere de frâu.

În starea asta – de altminteri uşor de înţeles, dacă ţinem seama că erau în iarmaroc, unde tot omul îşi leapădă straiul deşteptăciunii şi se întoarce la copilul nerod şi uimit din care a purces – cei trei au colindat toate târâbile, toate circurile şi toate panorămile. Au văzut „Sirena mării: şi l-au văzut pe „llasputin, fiul Iadului”, au dat un coş de alune americane maimuţelor din panoramă şi ar mai fi dat încă, dacă duduca Aristia n-ar fi zorit plecarea, stingherită de mărturisirile prea vădite de dragoste ale unui maimuţoi încălzit aşa de straşnic la miros de femeie, încât a ţinut să dovedească pe ioc cât o de bărbat şi cât de pătimaş. Pe urmă s-au învârtit în „aeroplane”, s-au plimbat cu „trenul strigoilor”, au tras la roata norocului – unde conu Costică a câştigat o oglinjoară de buzunar, un tablou închipuind o casă pe malul mării, între plopi – şi, în sfârşit, au intrat în ţarcul „încercarea puterilor”, unde se aflau fel de fel de maşinării: berbecul pe şine, ciocanul, tuburi de sticlă cu apă văpsită, bicicleta care merge pe loc, barca stătătoare, tragerea la tir, femeia de strâns în br & te şi fel de fel de alte încercări, până la una numită „Lungimea sărutării”, care voia să arate cât timp poate să-şi ţie cineva suflarea când dă un sărut.

Ţarcul acesta de încercare a puterilor era partea cea mai atrăgătoare din tot iarmarocul. Avea maşinării noi şi felurite „jirăta curat, frumos, cu muzice teună, iar mai

presus de toate aducea un fel deosebit de întocmire a încercărilor, prin aceea că luai un bilet pentru toate, trebuia să treci după o anumită rânduială de la una la alta, iar la sfârşit te alegeai cu o foaie unde se arăta, alături de starea omului mijlociu, care-ţi este starea v la cil de voinic eşti şi mai ales cât de sănătos eşti. Pasămite socoteala asta pornea de la gândul drept că nesănătatea oamenilor se datorează, înainte de orice, faptului că părţile trupului nu-s la fel de puternice şi că necumpănirea asta, crescând cu fiecare zi mai mult, duce la prăbuşire de neînlăturat.

De cum au intrat, stăpânul jocurilor, un bătrânel plăcut – înţelegând se vede că are de-a face cu feţe alese – le-a ieşit înainte dându-le biletele şi foile, apoi i-a întovărăşit, < ălăuzindu-i peste tot, de la maşină la maşină, după orânduirea cuvenită.

Mai întâi i-a dus la „bicicleta care stă pe loc” şi le-a măsurat tăria picioarelor. Dar spre mirarea tuturor a, dacă duduca Aristia s-a dovedit – cum era de aşteptat – „femeie atlet”, cel supranumit „Atletul” s-a dovedit „bărbat slab”. Şi, ca culme, Bumbo, adică firavul de conu Costică a ieşit încununat drept „bărbat vânos”…

Negreşit, veselia în care erau toţi trei a primit măsurătoarea fără să-i dea cine. ştie ce însemnătate. Cu toate astea ar minţi cei care ar spune că „Atletul” mai era tot aşa de vesel ca Bumbo ori ca duduca Aristia. Într-adevăr, încercarea zgândărise în Titi o veche şi nedezminţită nemulţumire a lui, anume subţirimea picioarelor. Şi asta, pusă acum în vază – chiar prea în vază –, l-a făcut să-i pară rău că n-a ocolit bicicleta şi n-a început cu una din celelalte. Fiind totuşi prea a mai apoi, s-a lăsat dus la maşina de încercat tăria plămânilor, ciudată şerpuitură făcută din ţevi de sticlă, aşezate în zigzag, unde o apă văpsită cu roş se ridica, mai mult sau mai puţin, după puterea cu care suflai în beşica de gumă ce ţi-o dădea negustorul.

Şi aici, duduca Aristia a fost „femeie”. Dar a fost „Femeie atlet special”, ceea ce – lămuri stăpânul jocurilor: „Nu-i de mirat, pentru că femeile au de obicei plămân mai sănătos decât bărbaţii; ele răsuflă în piept, iar nu în pântece ca sexul tare, care în privinţa ssta e slab…”

În schimb, bietul Titi „Atletul” s-a repezit zadarnic să-şi arate puterea plămânului. Apa roşie a îngheţat la scrisa „Plămân primejduit! Stimate domn şi doamnă aveţi grijă!!!”

Degeaba s-a forţat încă o dată, până i s-au făcut frângliii vinele din gât, de i s-au boboşat ochii şi s-a învineţit la faţă. Apa roşie n-a vrut să spuie alta decât:

„Plămân primejduit!… Stimate domn şi doamnă aveţi grijă!”

Sâcâit, atletul a început să mârâie:

— Se vede că suflu pe de lături…

— Nu, nu! Aţi suflat foarte bine, a zis domol omuleţul care-i întovărăşea.

— Păi, atunci, cum se poate?… Slavă Domnului, am un piept cât un taur!… i-a răspuns nedumerit şi ţâfnos Titi. Dar celălalt a dat din cap:

— Da… nici vorbă… aveţi pieptul voinic, numai că aici e vorba de plămân.

— Şi nu-i tot aceea? s-a zborşit „Atletul”.

— Nu tocmai. Coastele, carnea… grăsimea, astea nu-s plămâni…

Ia vorbele lui, spi; se foarte curtenitor, ceiii duducăi Aristia şi-au zvârlit o clipă codiţa iscoditoare înspre pieptul lat al prietenului lor. Apoi. la pieptul micutri strâns al lui conu Costică şi mâiniai era să-l împiedice a-şi mai încerca şi el tăria plămânuh.i.

Dar Bumbo se încordase. A sui lat vijelios în ţeavă, şi apa roşie a gâlgâit în ţâşnet până sus de tot, la „Plămân desăvârşit! Stimate domn şi doamnă, felicitările noastre! e;

Apoi, răsuflând greu de sforţarea făcută, a zâmbit

biruitor ochilor miraţi şi veseli pe care-i făcuse nevastă-sa şi, trufaş, aproape cu milă, încruntării fără folos din privirea jignită a lui Titi Burghelea.

— Bun plămân! a murmurat zâmbind stăpânul jocurilor. Şi, întorcându-se către duduca Aristia, a adăugat: Asta înseamnă că vă aşteaptă o bătrâneţe liniştită şi lungă! …

La vorba lui, duduca Aristia a surâs înduioşată lui conu Costică şi n-a putut să-şi ascundă mândria.

— Bravo Bumbo!” aşa i-a spus. Pe urmă s-a făcut grăbită şi îndată a poruncit:

— Mai departe!

Acum venea încercarea cu „Berbecul pe şine”. Adică un fel de berbec alcătuit tot din fier, căruia îi făceai vânt, i-cpezindu-l să alerge pe şinele unde era legat. Şinele acestea se încovoiau în sus, urcând până la un loc, în care şedea agăţată e păpuşă în chip de om. Dacă berbecul ajungea până la păpuşă şi o izbea, păpuşa se dădea peste cap. Dar – fireşte – la asta puţină lume ajungea, fiindcă berbecul era foarte greu, iar arcuirea şinelor în sus foarte pieptişă.

Aici, încercarea trebuie făcută de trei ori. pentru că, lămurea stăpânul:

— Altceva e să te încordezi o singură dată şi altceva de trei ori la şir. Adevărata putere se vede sccotindu-se tocmai felul în care se înfăţişează cele trei încordări făcute la rând.

Şi aitfel, duduca Aristia abia a mutat berbecul de câteva palme. Mutându-l însă îi fel, stăpânul jocurilor a z’s:

— Putere statornică, numărul trei – adică la femeie se numeşte „mulţumitoare”. Şi cum dumneavoastră sunteţi femeie care nu faceţi muncă de rând, înseamnă că staţi foarte bine cu puterea braţelor. Acum domnul.

Titi Burghelea, „Atletul”, şi-a simţit muşchii mâinilor tremurând. Îşi dădea seama că braţele lui voinice sunt în

stare să zvârle berbecul de să ţâşnească dincolo de capătul şinelor. Iar cum de atâtea ori strânsese în palmă mâinile subţiri, ca de copil, ale lui conu Costică, a pufnit în râs văzându-l că se încumetă şi el la astă încercare.

— Aici, coane Costică, nu mai merge! a zis el, şi nu fără o umbră de răutate.

Iar în inima lui Bumbo, neprietenia asta a dat o strângere şi o înnegurare. La drept vorbind n-ar fi avut atâta pricină, pentru că între ei toţi era lucru de totdeauna hotărif că „Atletul" e voinic. Dar acum, şi aici, după celelalte biruinţi şi după privirea aceea a duelucăi Aristia, care-i încălzise sufletul cu ceva nelămurit, dar bun şi mulţumitor, n-ar mai fi vrut să i se vadă prea tare slăbiciunea.

S-a proptit zdravăn în picioare, a cumpănit de câteva ori berbecul, l-a simţit greu peste măsură şi a înţeles că-l aşteaptă înfrângerea. Era însă prea târziu să se mai dea înapoi.» S-a înforţat şi a izbit. Dar berbecul n-a făcut nici jumătate de calc şi, micşorându-şi iuţeala din scurt, a îngheţat pe loc, înainte să fi dat de greul urcuşului.

— Nu ţi-am spus eu că nu merge, coane Bumbo?! s-a repezit trufaş „Atletul-l. Asta nu-i încercare pentru mânuţele dumitale!

— Nici n-am pretenţia! a răspuns cu oarecare îndârjire eonu Costică: N-am mâinile cât butucul, cum le ai dumneata!

Dar stăpânul jocurilor, având tot interesul să se facă încercările până la capăt, s-a amestecat în vorbă:

— N-are a face… Vină să aveţi coane! Un braţ gros nu înseamnă neapărat că-i tare…

Încurajat de cuvântul blajin, conu Costică a mai zvârlit berbecul o dată. Şi acum, acela a făcut câteva palme mai mult, urcându-se pe costişa repede a şinelor.

— Foarte bine! Acum ultima dată! a zis stăpânul. Şi berbecul zvârlit a treia oară a mers strună, răsturnând

omuleţul de piele şi cârlţi, care-l aştepta în capăt.

— Minunat! a zis stăpânul. Asta-i dovadă de adevărată fire bărbătească. Încordarea creşte cu mai mare măsură decât oboseala. Vă rog să citiţi în foaie să vedeţi ce înseamnă asemenea lucru. 5 ai vă felicit…

Şi, întorcându-se către Titi Burghelca, i-a ară at berbecul:

— Rândul dumneavoastră, domnule.

Încâinat cum era, „Atletul” n-a mai cumpănit mult boţul de fier pe care-l avea în mână. I-a dat o izbitură de s-a cutremurat toată alcătuirea silelor. Berbecul a ţâşnit săgeată, până în capăt, răsturnând păpuşa de sus.

— Voinic bărbat sunteţi domnule, a zis stăpânul. Eh! Dar bărbăţia trebuie dovedită de mai multe ori. Vă rog daţi şi a doua oară!

Titi a repezit berbecul şi a doua oară, cu aceeaşi crâncenie ca şi la început. Acum însă jucăria n-a mai ajuns până sus.

— Hm! atât a făcut stăpânul şi i-a întors berbecul în mână, spunând uscat:

— A treia oară!

În clipa aceea s-a iscat între toţi o încordare tăcută şi grea. Ai fi zis că aici se joacă nişte cărţi mai mari decât se arată pe dinafară. Doar broboanele de sudoare rece de pe fruntea lui Titi puteau să mărturisească înverşunarea ce clocotea pe clinlăuntrul tuturora.

Încercarea a treia a fost prăpăd. Berbecul s-a oprit la jumătate de cale, iar „Atletul” a fost destul de nestăpânit încât să izbucnească printre dinţi câteva vorbe fără cumpăt, care au făcut să înflorească surâs ascuţit pe gura lui conu Costică.

— Şi ce înseamnă, mă rog dumitale, când se întâmplă aşa? a întrebat el pe stăpânul jocurilor. Acela însă n-a răspuns. L-a privit într-un anume fel şi a cercat sări îmbie spre alte maşinării. Dar Titi Burglielea se înverşunase.

— Nu se poate! a zis el: Mai plătesc un rând şi trebuie să mai dau odată!

— Dacă vreţi… a răspuns tărăgănat stăpânul. Dar…

— Dar…?

— E tot una.

„Atletul” s-a supărat foc. A scuturai din umăr:

— Ei, asta-i! îmi ştiu eu mai bine puterile mele! Iar ca să arate că nici nu mai vrea să stea de vorbă s-a repezit în berbec şi” i-a tras o izbitură de mai-mai să-l rupă din şinele lui.

Daiberbecul pas să se mai dea clintit dincolo de jumătatea depărtării. Încă o dată, şi încă o dată… Şi degeaba de fiecare dată.

Stăpânul, privindu-l cu ochi subţiaţi, plini de înţeles, i-a zis:

— V-am spus… Iar ca să vă dovedesc de-a binelea – şi s-a întors cu faţa la conu Costică – poftiţi acu şi dumneavoastră, domnule, să mai încercaţi de trei ori.

Conu Costică, minunat el singur de răsturnarea acestor arătări, a împins berbecul fără prea multă încredere. Totuşi berbecul a vâjâit până în creastă făcându-şi dovada puterii neînfrânte. Apoi a vâjâit a doua oară încă mai tare, iar când s-a repezit a treia oară, a rupt şi a zvârlit cât colo până şi păpuşa de piele, care îl oprea.

Peste mintea lui Burghelea s-a lăsat un fel de ceaţă. Toată mândria lui de dobitoc voinic se mistuise. A simţit deodată nevoia să le întoarcă spatele tuturor. şi să plece acasă. În orice caz, silindu-se să rânjească în chip de glumă şi nepăsare, le ferea ochii şi privirile. N-a putut însă să nu vadă uitătura umilitoare – oh! aşa de umilitoare – pe care i-a aruncat-o duduca Aristia şi nici n-a putut să nu vadă cătarea uimită şi mândră – oh! aşa de uimită şi de mândră! – cu care femeia a răsplătit biruinţa bărbatului ei.

— Acum haidem mai departe! a poruncit ea într-o înfrigurare femeia scă, plină de recunoştinţă pentru

biruinţele trecute ale bărbatului ei şi desăvâr. sit încrezătoare în biruinţele ce trebuiau să vie.

„A avut dreptate idiotul care a spus că femeia nu iubeşte decât pe învingător! în clipa asta, duduca îl iubeşte pe bărbatul său nu pentru că i-i bărbat, ci pentru că îi biruitor. Ba. aş putea spune că îl iubeşte aşa de mult, încât uită că i-i bărbat, îţi vine să crezi că-l înşală cu el însuşi…”

Cam aşa gândea îi fi Burghelea copleşit de i iviri ngere. Şi poate că din pricina asta a şi răspuns duducăi Aristia:

— Ia lăsaţi fleacurile, oameni buni şi hai să mergem!

Acum însă s-a petrecut o faptă foarte ciudată. Duduca Aristia şi-a trecut mina pe sub braţul subţire al lui conu Costică, l-a strâns uşurel, cu o tulbure şi o plăcută îndemnare femeiască, care l-a făcut pe bărbat să-şi încordeze ca piatra, sub degetele ei calde, muşchiul subţiratic şi îndârjit. Apoi, amândoi, strânşi unul lângă altul, i-au întors spatele fără nicio vorbă şi s-au dus la a doua încercare a puterii plămânului.

Ce a fost după aceea e greu de desluşit. I s-o fi năzărit numai lui Burghelea că vede în ochii stăpânului o urmă de bătaie de joc ori era cu adevărat?

Dar la urma urmei, chiar să fi fost bătaia asta de joc, şi încă n-ar fi avut „Atletul” îndreptăţirează facă aceea ce a făcut. Doar stăpânul jocurilor nu-i spusese decât:

— Mi-ar părea foarte rău dacă aş şti că maşinile mele au cât de cât vină în supărarea dumneavoastră!

Pe câtă vreme, Titi i-a răspuns fără niciun rost:

— Hai, c-ară-te de-aici şi lasă-mă în pace!

La asta, bătrânul a dat din umeri şi l-a pus îi locul lui.

— Îmi pare rău, dar nu pot, fiindcă eu sunt la mine acasă!

Burghelea, jignit, s «umflat în faţa lui, fulgerându-l din privire.

— Adică? Asta înseamnă cumva că trebuie să mă car

eu? Eee! apoi ia uită-te puţintel la mine. că nu mă ştii cine sunt şi nici nu ştii ce rost am pe aici!

Atunci bătrânul i-a întors încet, dar hotărât şi ochi în ochi:

— Asta nu-i greu de ştiut, domnule. Sunteţi un domn voinic şi aţi venit să vă încercaţi puterile.

Palmele lui Titi l-au trăsnit în plin şi l-au făcut mototol. Era încredinţat „Atletul" că răspunsul era limpede dovadă a batjocurii, iar îndrăzneala n-o putea lăsa nepedepsită.

Încăierarea urâtă ce-a urmat cu toţi slujbaşii jocurilor ba chiar şi cu lumea de primprejur, peste care – bineînţeles – au venit şi cei doi gardişti din iarmaroc, nu s-ar fi isprăvit uşor dagi nu se întorceau în goană conu Costică şi duduciaristia. L-au luat de-o parte:

— Bine, omule, ce-i asta? Se poate să te pui la bătaie cu toate slugile? La urma urmei n-ar trebui să uiţi că eşti cu noi!

Scos din fire, Titi n-a mai ştiut ce spune. S-a răstit:

— Ia lăsaţi-mă în pace... Dacă e aşa nu mai sâni cu dumneavoastră!

Şi de data asta el a fost cel care Le-a întors spatele şi a plecat. (Se pare că au fost şi vorbe mai displăcute, dar despre acelea n-a pomenit nimeni. Era şi firesc.)

Oricum, conu Costică, om prea deştept ca să nu scape cu o glumă dintr-o împrejurare aşa de liricâoasă ca asta, a pufnit apoi în râs, spunându-dân doi peri stăpânului jocurilor:

— Cum văd eu, jocurile dumitale încearcă într-adevăr toate puterile omului!

Aşa cred. şi eu, a răspuns acela zâmbind. Apoi a adăugat: Chiar v-aş ruga să-i spuneţi: cele două palme pe care mi le-a dat nu înseamnă că maşina mea n-are dreptate... Eu cred că tot noi o să-l îngropăm...

Şi ochii de dihor au licărit deasupra obrajilor brăzdaţi

de zece vârci roşcate…

În sfârşit, ce-a fost, ce n-a fost, ruptura s-a făcut, iar moş Toderiţă Cateliu, profesorul de greceascâ de la liceu, a mai găsit un prilej să scandeze în ritm antic versuri din celetmulte, pe care le alcătuia totdeauna, în marea-i dorinţă şi nevoie de clasic să spuie pe scurt şi limpede aceea ce gândeşte:

Aşa voieşte Zeus, cel plutitor pe veacuri, Bătrânul Menelaos pe Heetor să-l înfrângă şi, umilindu-i astfel puterea mincinoasă, Frumoasa lui muiere să-şi ieie îndărăpt…

Dar întâmplarea aceasta prea ciudată nu s-a mărginit numai la uluirea târgului. A început să aducă roade. Ba încă roade felurite.

Mai întâi, femeile din lumea bună, pe care nu puţin le sâcâise ani de zile credincioasa prietenie arătată de „Atlet” casei lui conu Costică, adică duducăi Aristia, au crezut că-i locul să înţeleagă şi să dezlege taina.

— Asta era!… Altminteri, dacă ar fi avut el atâta putere într-însul cât arată pe dinafară, nu rămânea lipit de-o singură casă… Aşa, Aristia se mulţumeşte cu puţin… „Atletul” n-are nevoie de mare lucru.

altă limbă de şarpe. Şi n-ar fi de mirare. Eu ştiu o poveste cu un atlet englez şi cu o actriţă…

Iar capetele strânse ciucure lângă povestitoare au aflat că şi în anumite privinţi multul înmulţit cu nimic dă tot nimic… Ba mai mult încă, nimicul adunat cu multul, în loc să lese multul cum este, îl face tot nimic.

În sfârşit, aritmetica asta năzdrăvană, întovărăşită de toate pildele ce o puteau întări, a făcut ca, în câteva săptămâni, Titi Burglielea să-şi capete o faimă anume, care a dus la tihnă binecuvântată în multe odăi de dormit, unde poate luni şi ani plutiseră sub pleoape de femei arătări vi jelioase.

Vorba lui moş Toderiţă Cateliu:

…Cu braţele visării mai tare seringi la piept. Căci bunătatea hranei o măstui după /fjii; 7 i” şi după lipsa care e în cămara la…

El ar fi putut să adauge:

Cilul Menelau cu Heclor era tot Mcurtau, Deci în zadar Elena ar fi nvnit la Ilectur…

Dar n-a adăugat fiindcă, pesemne, a socotit că-i de prisos şi că încheierea e înţeleasă de la sine.

De la sine era înţeleasă astă încheiere, nici vorbă. Numai „Atletul” n-a putut s-o înţeleagă, ci a intrat într-un hăţiş de încercări, de unde nu s-a mai putut descurca. Nici n-avea cum. Căci iată ce s-a mai petrecut.

Chiar de a doua zi ochii lumii au început a-l vedea prin ochelarii renumelui celui nou. Adică, i-au bănuit de mincinoase arătările şi au prins a-i cântări mai de-aproape chipul., trupul şi făloşe

A zis unul;

mă.

Wm M Nu iriâi calcă ăşaile MM

ca ieri…

— Da! a mustăcit altul. Ce vrei? Anii trec şi nu iartă…

— Mai ales cinci n-au ce ierta…

Iar cum Titi se apropiase într-acestea, i-au dat mina, scuturându-i-o cu mai multă bărbăţie decât aveau ei de obicei – asta se vede că venea din adausul de veselie ce-l dă omului înfrângerea unuia pe care l-a socotit deasupra lui şi tare. „Atletul”, nebucuros de întâlnire, a răspuns în silă, cu mâna moale, bleaga.

— … ziua, le-a zis.

Şi a urmat o clipă de tăcere sâcâitoare, grea, în care ochii pândeau, iar minţile îşi căutau vorbe oare să îmbine adevărul cu mulţumirea şi cu păzirea orânduielilor de purtare între oameni.

— N-ai dormit bine? a îngânat unul.

— De ce întrebi? a răspuns, leneş, Titi.

— Eşti cam tras la ochi!

— Ţi se pare, s-a înverşunat „Atletul 11 să-i întoarcă, vrând parcă să alunge bănuiala că i s-ar fi putut zări pe faţă urmele nemulţumirii lui. Dar ceilalţi au întărit cu grabă, laolaltă, ca un singur glas:

— Ba-i adevărat. Arăţi foarte rău.

Burghelea n-a mai răspuns. A dat scurt dintr-un umăr şi s-a zorit să plece. Prea îl priveau mulţi ochi şi prea te simţea privirile dospite în înţelesuri.

Ş-apoi adevărul e că şi el singur se simţea scos din apele lui. În ziua aceea a mâncat în silă, noaptea s-a răsucit în pat până spre zori, iar la amiază, întrebările şi nedumerirea lumii asupra sănătăţii lui s-au făcut îngrijorătoare.

„Ei comedie! şi-a bănuit Atletul. Să ştii că arăt rău cu adevărat! 11 Şi tot mai aspru încolţit de îndoieli asupra stării lui, a început a-şi vedea limpede, în oglindă, creţurile de sub ochi, privirea obosită, pielea prinsă de ofilire.

„Îmbătrânesc”! a oftat el. Iar fiindcă simţea un fel de ameţeală şi un fel de leş pe dinăuntru, a dus mina la cap să-şi răcorească fruntea, apoi a apăsat-o pe lingurică, unde simţea un fel de gol şi un fel de greu.

„Fruntea prea fierbinte… mina prea rece… Şi doar doctorii spun că n-ar trebui să fie aşa… Nu, nu!

S-a stricat ceva în maşinăria asta… Sau era stricat, dar nu băgasem eu de seamă…”

Şi a încheiat;

„Nu mai merge! Trebuie să mă îngrijesc După care şi-a pus pălăria în cap, s-a îmbrăcat cu pardesiul şi a pornit la doctorul Nistor, cel mai cu nume doctor din oraş, cu toate că firesc ar fi fost să se ducă la Ionescu Pintilie, prietenul lui bun şi fost coleg de şcoală.

Nistor l-a măsurat, l-a cântărit, l-a pipăit şi l-a ascultat aproape jumătate de ceas.

— N-ai nimic, domnule. Ia o curăţenie, pe urmă

mănâncă bine, bea vin bun şi dormi fără grijă.

— Cum să mănânc bine, domnule doctor, când îmi cade mucărea ca piatra?

— N-are nicio însemnătate. Stomacul dumitale e aşa de sănătos că rumegă şi piatra. Astfel i-a răspuns medicul. Iar Titi Burghelea a gândit:

„Una din două: ăsta ori nu se pricepe – ceea ce n-ar fi de mirare, fiindcă-i bătrân şi nu ştie decât cartea pe care a învăţat-o acum patruzeci de ani – deci are dreptate Ionescu Pintilie să-l poreclească doctorul Purgon – ori îşi bate joc de mine, pentru că mă ştie prieten cu celălalt…”

A plecat la doctorul Cristodorescu. Asta avea mania apendicitei şi i-a hotărât:

— Degeaba te fereşti de cuţitul meu, că tot la el e scăparea.

— Cum? Am apendicită?

— De ce să n-ai? Fiecare om care nu s-a operat încă are, mai mult sau mai puţin, apendicită. Nu te doare dacă apăs colea? Şi i-a înfipt două degete osoase ca două frânturi de vreasc lângă junghietura piciorului drept.

— Mmmmmă doare! a făcut Titi.

— *Quod erat demonstrândum*! a încheiat Cristodorescu. Şi, dându-i o palmă veselă peste şoldul gras, a râs cu toată ştirbătura cârpită în aur a gurii:

— Mâine dimineaţă pofteşti la mine, la spital că poimâine faci 39 de grade şi n-am să mai vreau eu să te tai…

Dar Titi Burghelea nu s-a dus la spital. S-a dus la doctorul Gheorghiu, deşi era încredinţat că acela o să-i afle coli ba cili, cum, de altminteri, i-a şi aflat

— Nu trebuie să te sperii, că nu-i ceva prea primejdios… Cel puţin deocamdată… Tot oraşul suferă de colibacili din pricinaapei ăsteia păcătoase…”

În schimb doctorul Teofil Cristea a plesnit din buze:

— Mda! De când n-ai mai făcut injecţii?

Titi a sărit ars?

— Ce injecţii?

— Na! Injecţii! Ceva – cumva…

j sseturii-am aput nime niciodată.

— Tocmai. Cu atât mai primejdios! Boala asta, dragul meu, nu se bagă de seamă când intră în om. Se bagă de seamă numai când iese! Prin urmare trebuie s-o ajuţi să se dea pe faţă. Deci facem o serie de injecţii şi aşteptăm. Trec ameţelile? înseamnă că asta era. Nu trec? înseamnă că tot asta era, dar mai trebuie făcută o serie.

— Lasă-mă naibilor, doctore, că n-am nimic.

— De vreme ce ai ameţeli, dureri de cap… eţetera, eţetera, înseamnă că ai ceva. Şi de vreme ce nu văd pricina anume, înseamnă că nu-i ele văzut şi că trebuie lovită pe nevăzute. Ce-ţi strică dacă-ţi cureţi sângele?

— Dar dacă n-am…

— Zău? Mă rog, dumitale? Eşti român ori nu?

— Român!

— Român get-beget?

— Da…

Aici doctorul a dat mâinile în lături şi a /imbit biruitor, vorbind larg:

— Apoi atunci? Care român n-are o mică stână de spirochete în vinele dumisale?

Apendicită… Colibacili… Otrăvire cu tutun… Sânge stricat…

Şi mai ce?

În orice caz Titi Burghelea a început să şi le simtă pe toate. Iar când s-a mai întâlnit cu Ionescu Pintilie, iar acela mânios, jignit că fostul lui tovarăş de şcoală s-a dus la alţi doctori. l-a întrebat:

— Dar cu ce le-ai căptuşit ele ţi-a fost ruşine să vii la mine?

„Atletul” a dat moale din mină. Îngenuncheat parcă, punându-şi singur pecete:

— Vai de capul meu!

El

Ceea ce, aflându-se şi ieşindu-se cu toate laolaltă, au scos încheierea că Titi Burghelea e putred şi că nimic nu-l mai poate îndrepta.

Iar când Mihai Cornea, directorul bune-ii „Ajutorul săteanului”, l-a întrebat pe doctorul Nistor:

— Dar ce-are nefericitul acela de „Atlet”? iar doctorul i-a răspuns:

— Ce să aibă? N-are nici pe dracul. Nu-l vezi ce taur de om e? lumea, care ştia că Nistor numai rareori spune bolile oamenilor a tras încheierea:

— *Nu vrea* să spuie… Şi dacă nu vrea să spuie e semn rău… *Bietul* Burghdea îşi plăteşte viaţa pe care a dus-o…!

„Omul îşi plăteşte viaţa pe care a dus-o! * Tocmai aşa gândea şi „Atletul” privindu-se în oglinda lui cea ovală, în care douăzeci de ani îşi rotunjise mustaţa, îşi întinsese părul în reţea şi-şi mângâiase dolofănia obrajilor raşi proaspăt şi crăpând de sănătate.

Nu mai voia să se ducă la doctor. Îi era frică. A început să-şi caute singur leacul, cu amăgirea aceea de sine pe care o dovedeşte fiecare om plutitor între teama de boală şi nădejdea că n-o are Coana Maranda Săveascâ, gazda lui, l-a văzut tânjind şi s-a socotit îndreptăţită să-i afle şi suferinţa şi leacul:

— La dumneata n-are ce îi alta decât stomacul. Aşa am păţit şi eu, de am cheltuit o avere pe doctori şi doctorii… Şi când colo, cu ce crezi că m-am vindecat? Cu cei şor de mintă şi cu cartoafe coapte în spuză. Fă matale ca mineşi de ou ţi-o trece să nu-mi mai spui mie pe nume.

Cam se-bos e ceaiul, tk. – mintă şi cam înecăefewse cartoafele, dar Titi s-a simţit mai bine. După o săptămână era însă foarte slăbit şi nu mai avea poftă chiar de nimic. Iar ameţelile creşteau cu fiecare ceas.

— Ţiu regim, s-a plâns el unui cunoscut, care,

nevăzându-l de mult, se mirase straşnic când l-a zărit aşa de tras la faţă şi de moale.

— Poate că nu-ţi prieşte. Şi mie îmi dăduse doctorul să mănânc numai făinoase, dar mai rău mi-a făcut. Noroc de un prieten care se îngrijise la Viena. Mi-a spus să încerc spanac mult, cu lămâie, să beau apă puţină şi să nu mai fumez deloc. În două săptămâni m-am pus pe picioare…

Şi aşa, Titi Burghelea a început să mănâncv spanac şi să nu mai fume < După două zile coana Maranda i-a zis:

— F.i bravo! Arăţi mai bine! Vezi dacă te ţii de sfatul meu?

Dar vorba asta parcă a fost otrăvită. I-a intrat „Atletului1 în creier şi o aştepta de la fiecare om care-i ieşea în cale. Numai că oamenii, ori aveau alte griji, ori poate nu erau de părerea coanei Maran da. Ochii lui Burghelea degeaba le aşteptau părerea. Atunci, a încercat să le-o stoarcă:

— Am început de câteva zile un regim şi azi mă simt ceva mai bine…

— Ei, bravo! a zis unul.

— Apoi da, regimul e foarte bun! a zis altul.

Dar nimeni n-a arătat aceea ce voia „Atletul

Iar el a tras, din toate, încheierea unuia, care în loc de răspuns, a găsit cu cale să înjure crâncen pe doctori şi toată ştiinţa lor doctoricească.

— Dă-i la mama dracului cu regimul lor cu tot… ŞI eu îs putred de bolnav *ca şi ’mneata*, *coane*, dar mănânc şi beau cât opt. În cai dacă-i vorba *să mor*, să nu-mi pară rău că nu mi-am făcut o plăcere.

În vremea asta, casa lui conu Costică Trestianu cunoştea o ciudată primăvară. Începuse chiar în seara aceea de pomină, când cu întâmplarea de la iarmaroc şi se dezlănţuise uşor, firesc, legată de biruinţele neaşteptate ale lui Bumbo.

Mai întâi, veniseră amândoi, adică şi duduca Aristia

şi conu Costică, puţintel cam încălziţi. Apoi, cum era de înţeles, bărbatul avea pe faţă şi în trup vlaga aceea plină – de bucurie şi de lumină, pe care o dă o biruinţă şi pe care femeile o iubesc aşa de mult, încât aleargă orbeşte spre ea, iară să se mai întrebe cine-i dobitocul care o poartă. În asemenea stare, putea oare duduca Aristia să nu primească bucuroasă strângerea în braţe a lui conu Costică? Şi, ştiindu-l *într-adevăr* „nic, putea ea să nu se teamă de mai înainte că are s-o înăbuşe, are s-o doară, ba poate că are să-i primejduiască întregimea coastelor? Avea de la început „ţipătul pregătit pe buze şi dulce spaimă în inimă, aşa încât Bumbo n-avea nevoi să facă mare cheltuială de sine ca să-şi dovedească puterea. Cu atât mai uşor putea fi însă dovedită, când bărbatul, încredinţat el însuşi de tăria lui, îşi încorda muşchişorii subţiri şi înfierbântaţb fost o seară tare plăcută, seara aceea. Şi fiindcă seara a fost aşa de plăcută, somnul a fost bun, trezirea veselă, iar ziua cea nouă a început cu cântec, cu ciripit şi cu chef de hârjoană, aşa cum încep toate zilele bune ale primăverii. Iar când Bumbo, dat jos din pat, a început să-şi întindă braţele puţintel cam amorţite, făcând câteva mişcări de gimnastică, duduca Aristia a râs dulce din pernele pufoase unde se încopcise: voinic şi fără gimnastică…

IMindru. conu Costică s-a impicptoşat Vorbind printre căscate:

— Bine că aţi aflat, duducă… Atunci gândiţi-vă ce-aş putea fi dacă m-aş ţine de făcut gimnastică. Apoi, după câteva clipe, a adăugat cu alt glas: Dar, zău, stau să mă întreb de ce n-aş face… Mai pun sângele în mişcare…

Iar duduca Aristia, urmărind se vede gânduri care mişunau prin căpşorul dumisale roz cu plete albe, a întregit:

— Asta e drept… Abia aseară mi-am dat eu seama de asta, când am văzut ce moale poate să fie un om, cu toată

înfăţişarea lui…

Şi-aşa, au hotărât să înceapă a face gimnastică. Iar pentru ca să fie mai uşor, au luat şi o cărţulie. *Sistemul lui Müller*, întregindu-l cu joc de tenis la Cercul Militar, unde ofiţeraşii cei tineri aii dat îndată buzna să ţie tovărăşie partidelor, ceea ce a fost plăcut în oarecare măsură, dar după câteva zile cam stingheritor pentru conu Costică. Drept care nu i-a părut prea rău în dimineaţa când duduca s-a întors somnoroasă şi i-a zis alintată:

— Se poate să nu merg astăzi? Mi-i somn…

Bumbo a sărutat-o pe coama ci albă şi s-a dus singur, bucurându-se de prospeţimea dimineţii, de vioiciunea jocului şi vesel de mai înainte la gândul cât de zdravăn va încinge-o” în braţe pe lenevoasa caldă şi moale, abia ridicată din covrul bun al saltelei şi plapomei.

s

Şi-aşa, pe măsură ce nenorocitul de „Atlet” scădea în putere şi în greutate, conu Costică prins de-o nebunie tinerească, prin care se punea cot pătat meteahna tuturor sporturilor şi cu ea odată o vioiciune de vrabie-pui, din care numai clienţii aveau de păgubit. Şi, bineînţeles, somnul duducăi Aristia, ceea ce pe ea *încă* nu era cazul s-o supere.

După câteva luni sau poate un an – câtimea vremii nu înseamnă aici mare lucru – târgul Bârladului a duduit de trista veste a morţii lui Burghelea. JSC aştepta oricine la asemenea sfârşit, pentru că ajunsese o arătare, atât de cumplit prăpăd adusese în el nemâncarea şi doctoriile, dar nu se aşteptase nimeni să se sinucidă.

Din ce pricină s-o fi împuşcat, ştie-l Dumnezeu. S-a vorbit de neurastenie. S-a vorbit de sărăcia grea în care-l adusese lipsa de clienţi şi s-a vorbit de suferinţă din dragoste. Astea toate însă, ca orice scorneşte 1 gura lumii, au fost vorbe şi s-au dus ca gândul. Ceea ce a rămas, fiindcă s-a scris chiar în încheierea procesului-verbal, ca şi

în gazete, a fost: „Din pricina unei boli de nevindecat”.

Cuvin: à la groapă i-a ţinut-o conu Costiţă. Citea ţanţoş şi înseninat, mai tânăr ca oricând, foiţele mărunte în care vorbea din partea avocaţilor bârlădeni. Tar când a spus:

— … nimeni n-ar mai recunoaşte în umbra aceasta, care stă aici, la picioarele noastre, falnica statură a lui Titi Burglielea…

duduca Aristia şi-a aruncat ochii pe biata rămăşiţă vânătă şi schilavă, cu aceeaşi privire cu care măsurase odinioară, în iarmaroc, noutatea slăbiciunii din trupul „Atletului”.

În textul de ba/A: *porneşte*.

v AT o zis că %e de acum Sfeputiat, acec% «îfibbâse atunci în aburul gândului.

După plecarea lumii, un singur om mai rămăsese în faţa mormântului cel proaspăt… Era bătrânelul stăpân al jocurilor de încercare a puterii. Iar ochii lui sticleau acum ciudat, cu licăriri verzi şi roşii: luciri de candelă şi de iarbă.

Să fi fost doar întâmplare sau venise să se ţie de cuvântul dat?

Toate cele petrecute, oricât de triste, de dureroase şi – mai ales – oricât de neobişnuite ar fi fost, nu meritau poate cinstea unei povestiri.

Idacă – precum s-a spus mai înainte – ele n-ar ajuta să deschidă cămara plină cu taină a unui trecut.

Trecutul acesta este însă al bătrânelului rămas în cimitir, pe urma înmormântării lui Titi Burghelea. Iar împrejurarea că povestirea se poate întoarce către alte vremuri şi alte fapte e datorită unei alte întâmplări, aproape la fel, dar cu urmări mai sângeroase şi mai repezi.

Anume, în vremea iarmarocului care se deschisese din nou, o altă pereche, întovărăşită de un alt voinic, a venit să-şi încerce puterile şi a dat de aceleaşi răsuciri.

Adică, voinicul s-a dovedit slab, iar pirpiriul – care era numai logodnic – s-a dovedit tare. Numai că, voinicul cel slab s-a înfuriat mai aprig decât se cuvine şi a dat cu pumnul mai greu decât îl arătase măsurile că e în stare. Iar după ce a dat odată nu s-a mai putut opri şi a tot dat până ce n-a mai avut în cine da. Cu alte cuvinte l-a năruit pe stăpânul jocurilor la pământ, iar, în nesimţire, pbh ele vek SÂS, „doldora de sânge şi cu două coaste rupte.

Comisarul care începuse instrucţia sălbăticiei a rămas însă grozav de mirat primind o scrisoare de la spital, prin care bătutul arăta că n-are de cerut nicio despăgubire şi roagă ca bătăuşul să fie lăsat în pace.

Scrisoarea se isprăvea cu nişte vorbe prea ciudate – dar, pentru cei care citesc această povestire, cunoscute:

„… fiindcă răul pe care mi l-a făcut tot are să-l plătească…”

După câteva zile, în care rănitul a plutit între viaţă şi moarte, ştiinţa doctorilor s-a dat învinsă şi n-a mai cercat să lupte. Bătrânul era pierdut. A simţit prea bine el însuşi şi a cerut să-i aducă un preot.

Dar când a intrat pe uşă părintele Blănaru, munte de om, cu chip bărbătos şi tânăr, bolnavul a ţâşnit din perne, ca o coardă:

— Nu! Nu, părinte! Iartă-mă, dar nu vreau să mă spovedesc sfinţiei tale. Eu vreau un preot bătrân, mic şi slab… Ceea ce am eu de mărturisit numai aceluia îi pot mărturiei.

Degeaba au cercat să-i arate că duhovnicul e duhovnic şi că n-are rost să puie lumea pe drumuri până la cealaltă margine a oraşului, la părintele Ariton, acela fiind singurul mic, slab şi bătrân. Până la urmă au trebuit să i-l aducă şi închizându-i pe/amând” oi în odaie, i-au lăsat să se facă spovedania în buna tihnă a celui din urmă ceas de viaţă.

Fireşte, „buna tilină” e numai aşa, o vorbă pusă aici

să sune frumos. Pentru că, în fapt, spovedania bătrânului a uluit pe sărmanul preot şi a încrâncenat toată carnea de pe dânsul. Asta însă numai I a însă „nu mâi înţ & r leagă, să se îndoiască de toate, dar mai ales de sănătatea minţii celui bolnav. Iar fiindcă părintele Ari Ion a ieşit de-acolo cu încredinţarea că toată mărturisenia era o rătăcire de nebun, deci fără nicio noimă şi fără nicio legătură cu adevărul, a povestit-o aşa precum urmează:

A zis bolnavul:

— Părinte, mi-i sufletul plin de păcate. Am ucis oameni. Am ucis mulţi, peste douăzeci, şi i-am ucis cu bună ştiinţă, ba pot spune chiar cu bucurie…

— Dumnezeule al îndurărilor… a murmurat preotul spăimântat.

— Aşa, părinte, i-am ucis şi i-am înmormântat. Iar dacă îmi pare rău să mor. e numai din pricină că, pe ăsta din urmă. nu-l pol înmormânta tot eu, cum mă jurasem…

— Care, fiule?

— Asta care m-a bătut…

— L-ai omorî t şi pe ăsta?

— Gata cu ei, părinte!

— Bine, dar am auzit că…

— Că e voinic şi sănătos, ştiu. Asta n-are a face. Au fost alţii mai voinici şi mai sănătoşi decât el… Greul e să-i faci începutul – şi acela nu se bagă de scamă, cum nu se bagă de seamă înţepătura de ac într-un măr… Celelalte vin singure.

— Nu mai ştii ce să zici şi ce să întrebi. Nici nu-i nevoie. Am să-ţi spun eu toate pe de-a rândul. Dar după ce-oi muri, vreau să te rogi pentru sufletul meu şi să spui lui Dumnezeu că eu, cel *mm* şi păcătos, n-am ucis efectt oameni voinicij Ba, poţi să spui că nici măcar nu i-am ucis pentru mine, ci… pentru alţii, să-i apăr pe cei fără apărare, ca alde sfinţia ta…

Acum ascultă:

De la începutul tinereţii mele am fost om mititel şi slăbuţ. Cred că am rămas aşa dintr-o boală, pentru că de mic fusesem destul de împlinit şi de vânjos.

Când mi-a venit vremea însurătorii, am găsit o nevastă blândă, veselă, cuminte – ba încă şi cu un strop de zestre – aşa încât pornisem o căsnicie bună şi întremătoare, cum nu văzusem alta în jurul meu.

Dar într-o pustie de zi, s-a descins un iarmaroc la mine în târg, iarmaroc mare – vei fi auzit poate de Drăgaica, nu?... Om tânăr cum eram, mi-am luat nevasta să petrecem şi noi acolo câteva ceasuri pe la panorămi şi la jocuri, că mi-era destul cu truda grea de-o săptămână de la atelierul de mecanică, unde lucram.

Pe la mijlocul iarmarocului, uite că ne iese în cale un alt mecanic, unul Modoran, tovarăş de atelier cu mine, un ticălos” voinic şi fără nimic sfânt la cugetul lui. S-a dat în vorbă cu mine, a trebuit să-i fac cunoştinţă cu nevastă-mea – era tare frumuşică pe vremea aceea, săraca – şi nu s-a mai dezlipit de noi.

Trecând pe ici, pe colo, dăm de-un blestemat de joc – cum am eu acuma – care-i zicea: berbecul pe şine.

— Hai să ne încercăm puterile! zice Modoran. Eu, neştiutor de ce poate să iasă dintr-asemenea joacă, zic.

— Ilai! Şi dau cu berbecul. A mers ce-a mers şi s-a oprit. Mai dau odată, de două ori – tot aşa.

Dar emu a pus Modoran nuna pe ei şi i-a repezii, s-a dus ghiulea până la capăt. Straşnică putere avea blestematul de Modor an. Chiar cu, care – oricum – aveam dreptul să nu-mi fie la îndemână – nu m-am putut opri să nu-i zic:

— Bravo, Modoran! Halal voinicie!

Dar în aceeaşi clipă parcă mi s-a cufundat pământul sub picioare. Pasă-mi-le am auzit-o şi pe nevastă-mea zicând:

— Halal bărbat! Iar când am întors ochii la dânsa, am

văzut-o aruncându-i o privire, pe care numai mie mi-o mai aruncase – şi o singură dată

Negreşit, iarmarocul s-a dus şi de Modoran m-am ferit cât s-a putut, măcar că ticălosul îmi toi clădea ghes să-mi calce pragul, iar nevastă-mea mă tot întreba de dânsul. Dar de una n-am putut să mă feresc. Anume, să-mi văd femeia schimbându-se de la zi la zi şi găsindu-mi mereu câte un cusur nou, Iar toate cususrurile astea se legau între ele, ca mărgelele pe-o aţă. Adică erau cu privire la lipsa mea de putere.

Într-un cuvânt, nevastă-mea băgase de seamă că sunt slab. Şi încă asta n-ar fi fost mare lucru. Dar băgase de seama că sunt mai slab decât alţii de teapa mea şi asta a fost să fie prăpăd.

Alai întâi a început cam aşa:

— Of! Poftim! Haine nouă-nouţe şi stau pe tine parcă-s de pomană! N-.ai strop de carne! Eşti numai oase!

Pe urmă, când am tocmit om să-mi spargă nişte buturugi noduroase, fiindcă eu’nu le puteam veni de hac, mi-a scos ochii:

— Apoi daa! Să mai dau şi bani! Aşa-mi trebuie dacă n-am bărbat la casa mea!

Până ce, într-o bună zi, când am vrut se iau şi eu în braţe, m-a repezit cât colo, bătându-şi joc:

— Uite cine vrea să mă seringă în braţe! Tu nicio mână nu poţi să seringi cum se cuvine, darămite un trup de femeie…

Eh! În sfârşit… Ce să mai spun de multe şi multe, care mai amărâte decât altele, de-mi strica până şi biata bucurie a culcuşului…!

Într-un cuvânt, încercarea puterii mă nenorocise, părinte. Şi m-a nenorocit de tot, în ziua când l-am prins pe Modoran în casă cu nevastă-mea, pentru că mi-a dat dracul prin gând să mă reped la puşcă, să-i omor pe amândoi. Iar Modoran, văzând asta, a înşfăcat o masă şi-a zvârlit-o în

mine, pe urmă m-a bătut aşa de cumplit, de-am zăcut fără ştire vreo trei, ori patru luni. Ba m-au mai purtat o vreme şi pe la un balamuc, fiindcă începusem să dau semne de sminteală.

Când mi-am venit eu în fire, nevastă-mea se desliăitase de Morodan. Ticălosul îşi făcuse cheful şi-o lăsase. De altminteri mi se pare că din necazul ăsta i s-a tras şi moartea. Cel puţin aşa am înţeles.

Ei! Acum pricepi, părinte?

— Nu, fiule! a răspuns blând părintele Ariton. Pricep doar că ai suferit!

— Apoi atunci trebuie să pricepi că aveam nevoie să mă răzbun şi să-i apăr pe alţii de suferinţa mea. Tot nu pricepi?

— Nu, fiule, a oftat preotul. Pricep numai că bun ţi-a fost gândul să aperi pe cei slabi... Iar acum urmează-ţi vorbirea şi spune-mi cum anume i-ai apărat. Căci, după câte ţiu minte mi-ai spus că ai ucis sumedenie de oameni.

— Întocmai.

— Şi nu ţi-a fost teamă de păcatul cel crâncen, şi de focurile Iadului?

— Dar claca ţi-aş pune întrebarea: t¿are cim doi era mai păcătos; eu ori Modoran. Ce-ai răspunde?

— El...

— Bine. Şi dacă atunci – când am luat puşca iar el a zvârlit cu masa – ar fi trebuit să moară cineva, de care ar fi fost mai păcat?

— De nevinovat.

— Apoi, părinte, asta spun şi eu. Şi asta am împlinit şi eu. Între doi oameni cari urmau ne-ar părat să se lovească între dânşii, pentru că unul trebuia să piară, eu l-am ajutat pe cel slab, să-l doboare pe celălalt.

— Dar ai spus că l-ai ucis singur!

— Numai aşa puteam să-l ajut.

Tăcere de stâncă pustie s-a întins în odaie. Părintele

Anton şi-a şters fruntea brăzdată, apoi ceafa slabă de sub codiţa surie şi n-a mai zis nimic. A răsuflat doar adânc şi greu, ca o oftare înăbuşită. Pe urmă, văz; rid că bolnavul a închis ochii şi nu mai suflă, i s-a făcut teamă. A vrut să se scoale şi să cheme pe cineva în ajutor, dar nu s-a putut clinti de pe scaun. Într-un târziu, cu sforţarea grea a izbutit să şoptească:

— Dormi, fiule?

Nimic nu s-a mişcat pe faţa celuilalt. Doar peste câteva clipe a murmurat:

— Nu, mor părinte. Şi fiindcă mor trebuie să-ţi spun până la urmă. Ai să mă ierţi că vorbesc aşa de încet, dar mi-i bine aşa şi nu vreau să-mi sperii moartea. Văd că-i mai plăcut în ea decât în nefericitul meu de trai, iar bunătatea asta şi liniştea asta îmi dau a crede că n-am păcătuit prea mult…

— Ai ucis, fiule!…

— Am ucis, părinte, tot atâţia câţi am scăpat. Iar fiindcă pe mine nu m-am putut scăpa şi pe Modoran nu l-am putut ucide, înseamnă că tot eu am rămas păgubit… Să-i spui lui Dumnezeu şi asta… Am să-i spun şi eu, fireşte, dacă m-or lăsa până la scaunul său. Roagă-te şi de asta, părinte. Să mă lase până acolo. Lui am să-i spun tot…

— Şi mie nu-mi spui?

— Ce?

— Gum i-ai ucis?

Bolnavul a deschis ochi mari şi goi, zâmbina parcă dus din lume unei privelişti rătăcite în hăuri.

— Cum i-am ucis? Cred că tot aşa cum îi ucide Dumnezeu… încet, cu răbdare…

— Dar cum?

I-a făcut semn cu mâna să se apropie şi a şoptit:

— Vino mai aproape, să nu audă nimeni. Mai aproape. Aşa, Ei bine, iată cum i-am ucis: le-am făcut jucării…

— Jucării? a întrebat preotul, ca un ecou.

— Da, jucării care răspund pe măsura sufletului şi despart omul de neom. Înţelegi?

— Nu, fiule.

— Dar înţelegi că puşca e jucărie pe măsura omului? Că fiara n-o poate folosi, ci-şi foloseşte numai colţii ori coarnele?

— Înţeleg.

— … Şi înţelegi că eu, slăbănogul cel cu ochi bun, pot doborî de la un kilometru un uriaş, care m-ar putea strivi cu ghioaga?

— Înţeleg.

— Atunci înţelege că se pot face şi alte jucării, care să aleagă omul. De pildă, un berbec pe şine…

J7 – Ghiceşte-mi în cafea ori o bicicletă cu mers pe loc… Ori o ţeavă cu apă văpsită…

Vin trei: el cu femeia şi neomul… Îi vezi cât de colo şi ştii bine că neomul are să doboare mâine pe om… Trebuie să-l ajuţi pe om, ori nu trebuie?

— Trebuie…

— Bine. Atunci când vine omul să-şi încerce puterea, apeşi pe…

— Pe ce? a şoptit preotul.

Dar bolnavul n-a mai răspuns. Abia a suflat:

— Luminarea…

Tremurând, preotul a aprins căpeţelul de ceară şi i l-a dat în mână, murmurând:

— Doamne Dumnezeule.

Iar cel pe moarte a suspinat odată adânc, rostind:

— Apasă, părinte.

Şi n-a mai zis nimic.

Doar capul i-a lunecat pe marginea pernei, ca vin lucru ce era acum pornit înspre valea lui.

SCRISOAREA UNUI MORT

Mă, frate dragă.

Când isprăvesc scrisoarea asta, mă culc, adorm şi mă omor. Te rog să nu râzi citind vorbele mele, fiindcă de astă dată n-o să se mai întâmple ca data trecută, ci mă omor de-al binelea. De altminteri de aceea îţi şi scriu „mă omor”, iar nu „mă împuşc”. Şi că n-o să dau greş, îţi garantez. Ce naiba, mă aflu la a doua ispravă de acest fel, aşa încât am destulă experienţă şi nu mai sunt diletantul de acum cinci luni. Cum vezi, mă pot intitula oarecum „profesionist”, ceea ce e o mângâiere deosebită pentru mine, care n-am putut să ajung la nicio profesie.

Vasăzică mă omor. De aceea îţi scriu ţie – şi numai ţie – fiindcă tu eşti un om aspru şi ai să priveşti lucrurile drept, chibzuit, mai ales fără miorlăiala plângăreaţă pe care o avem noi în faţa aşa-ziselor „catastrofe”, noţiune pe care niciodată n-am înţeles-o, deoarece eu nu cred să poată fi pe lume prăpăd mai cumplit decât poticnirea unei copite de măgar într-un muşuroi de furnici. Dar, fireşte, oamenii nici nu bagă de seamă această catastrofă adevărată, ci cântăresc nenorocirea la kilogram. (Un copil născut mort nu-i nicio nenorocire; copil mic de moare, e o nenorocire simplă… când moare mărişor se zice: „L-a făcut flăcău şi a murit! Mare nenorocire!” Iar când moare om în toată firea: „În floarea vârstei, dom’le! Ce prăpăd!… Om cât un munte!” Deci socotit la kilogram. Când îmbătrâneşte însă şi scade greutatea, scade şi „nenorocirea”… „Era bătrân… a trăit… i-a venit vremea…”)

Dar să mă întorc.

Cum zic, ştiu că ai să judeci limpede, deci o să-ţi dai seama că am avut dreptate, atât întâia oară când mi s-a întâmplat nefericirea de am scăpat cu viaţă, cât şi acum, când nu mai scap. (întrebuinţez vorba „am scăpat”, dar fac prostia înadins, ca să arăt ce idiot e alcătuit dicţionarul şi ce sărac, atunci când e vorba să cobori la oarecare adâncime, fie chiar numai doi metri.) Prin urmare, am

absoluta siguranţă că izbutesc să mă omor, deoarece studiez chestia asta de cinci luni de zile şi încă foarte serios. Două luni am studiat-o numai din curiozitate ştiinţifică – se poate spune aşa? – pentru că voiam să-mi dau seama cum de am greşit şi pentru ce anume am greşit. (Eram încredinţat, ştii bine, că omul trăieşte numai cât trebuie să-şi împlinească un anume rost. Iar eu, când am tras în mine, puteam să jur că nu mai am niciun rost pe lume… Deci trebuia să rezolv chestia urgent, fiindcă altminteri eram ameninţat să urmez calea tuturor sinucigaşilor nătângi. Adică, după revenirea la viaţă, să aflu subit că am un rost – sau să mi-l născocesc – ceea ce era tot una – şi să capăt poftă de trăit) …

După cele două luni de cercetare ştiinţifică m-am pus serios pe lucru şi, desăvârşindu-mi cunoştinţele, am încheiat toate procesele cu mine însumi, dând verdictele de rigoare şi am rezolvat chestia din punct de vedere tehnic, aşa încât astăzi sunt în măsură să împlinesc totul cu precizie, acurateţe şi – ca să zic aşa – confort.

Vasăzică, mă omor.

Ca să-ţi dau o lămurire precisă, ţiu însă să-ţi spun că nu e propriu-zis o sinucidere în înţelesul obişnuit al vorbei ci – ai să te miri, nu? – o executare. De altfel limba românească spune bine „mă omor 1 pentru că, de fapt, mă omor ca şi când aş omorî pe un altul. Şi asta nu e la figurat, ci la propriu. Adică, mă desfac în două şi mă fac singur călăul meu. Studiile mele, de trei luni încoace, aici au ţintit şi pot să spun că seara asta, adică moartea mea, este o biruinţă. Într-adevăr, am izbutit să elimin din sinucidere orice rămăşiţă trupească ori sentimentală a instinctului de conservare. Cu alte cuvinte fac voinţa desfăcută de corpul meu şi îi dau un corp aparte, pentru ca să mă poată executa fără greş.

Să nu te miri că mi-am luat atâtea prevederi. N-aş mai putea îndura însă gluma sinistră să nu reuşesc nici a

doua oară… Am fost profund jignit de ce s-a întâmplat data trecută, fiindcă renunţ la orice, dar mi-i peste putinţă să las a fi socotit neserios…

Aşadar, mă omor cu ajutorul unui aparat, pe care o să-l vezi şi tu de altfel. Nu te sfătuiesc totuşi să-l recomanzi altuia, decât în cazul când vrea să revie asupra unei sinucideri neizbutite, ceea ce ar fi o oarecare garanţie de seriozitate. Tu, însă, dacă vei avea nevoie, poţi să-l întrebuinţezi de la început, fiindcă am încredere în hotărârile tale…

Dar să revenim la aparat. Să ştii că a tras exact la ora când s-a oprit ceasul şi că eu dormeam în clipa aceea. L-am alcătuit astfel fiindcă rândul trecut m-a supărat bruscheţea faptului. E neplăcută clipa când trebuie să apeşi pe trăgaci. Cere o crispare antipatică şi se face praf toată seninătatea concepţiei, toată înălţimea acestei hotărâri de plecare largă… În sfârşit, satisfacţia pe care nu se poate să n-o ai când ai tras linia, ai adunat, ai făcut totalul şi închizi registrul vieţii.

Aşa cum am dibăcit lucrul acum, totul se petrece ca un zâmbet. Mi-am alcătuit o adormire aproape graţioasă şi normală cu ajutorul unui soporific luat într-un pahar cu lapte rece – asta te sfătuiesc să întrebuinţezi şi tu, că dă roade miraculoase: un somn adânc, curat, înviorător…

Am încercat adormirea câteva săptămâni în şir şi am fost aşa de încântat de prospeţimea ei, încât cu adevărat m-ar fi sâcâit deşteptarea dimineţii, dacă n-aş fi fost sigur că într-o bună zi voi fi în măsură s-o opresc pe loc.

Nu mai stăruiesc asupra amănuntelor de construcţie. Planul e făcut întreg, cu lămuriri, şi-l găseşti în saltarul biroului – în dreapta – unde am toate hârtiile mele de preţ. Ţin numai să-ţi spun că revolverul lunecă pe cadran şi trage cu precizie în tâmplă, oricum m-aş răsuci în pat. Asta ca să informezi procurorul şi să nu mai fie ispitit a căuta „asasini”.

Acum să-ţi lămuresc pentru ce „m-am împuşcat” acum cinci luni şi, mai ales, pentru ce „mă omor” acum.

Mă frate, eram obosit. Dar obosit de toate. Nu-mi plăcea nimic. Nu-mi plăcea nici să stau, nici să umblu, nici S_3 dorm, nici Sci întânmo. Nu-mi mai plăcea nici măcar femeia, fiindcă asta ar fi putut să le înlocuiască pe toate. Dar tu ştii că în neamul meu am fost atâţia şi aşa de mari iubitori de femei, încât cred că ei au consumat tot stocul de iubire cuvenit spiţei şi mi-au lăsat mie, întreg, ceea ce s-ar fi cuvenit să aibă şi ei: depresiunea, amarul în gură de după femeie…

Vasăzică, înseamnă că eram obosit şi de mine. Apoi, dacă aşa stau lucrurile ce voiai şi tu să fac? Când te sâcâie cineva, nu-ţi place şi te oboseşte, nu te dai la o parte din calea lui?… Iaca asta am vrut să fac şi eu: să mă dau deoparte din calea mea. Nemaiavând nicio îngăduinţă faţă de trupul meu, fiindcă nici el nu-mi îngăduia niciun fel de satisfacţie, am vrut să plec din mine cum aş fi plecat dintr-o casă, dintr-un oraş, ori dintr-o ţară care nu mi-i prietenă. N-am mai stat să judec unde-i vina. Dracu’ ştie ce şurub s-a răsucit prost în mine, dar am constatat că mi-a oprit pe loc toată maşinăria vieţii şi nu mai puteam. Înţelegi? Nu mai puteam.

Aşadar, trebuia să plec din mine, fiindcă am simţit că mă înăbuş. În fond, toată chestia asta e un fel de expatriere care se face nu fiindcă e mai bine acolo unde te duci, cât fiindcă vrei să scapi de unde pleci…

Dar n-o să mai stăruiesc asupra pricinilor care m-au îndemnat acum şase luni să pun mâna pe revolver. Sunt banalele motive ale sinucigaşului obosit de lumea lui, de sufletul din el, de trupul său’. În sfârşit, cum am spus, maşina care stă pe loc.

Dar tragedia mea adevărată eu n-o ştiam atunci. O bănuiam numai. Ea a început a-şi arăta colţii după aceea, prin cea mai stupidă şi mai caraghioasă dintre întâmplări.

Eşti curios s-o afli şi eu doritor să ţi-o spovedesc, fiindcă eşti singurul care o vei înţelege cum trebuie. Iat-o.

Rândul trecut, după ce luasem toate hotărârile cuvenite, mi-am îngăduit câteva ceasuri de odihnă lumească. Adică am pornit la plimbare, încet, tihnit, senin şi împăcat cu tot ce-a fost şi cu tot ce era să vie. Simţeam în suflet ceva ce nu s-ar putea spune decât cu vorba „desăvârşirea”. Asta e: simţeam desăvârşirea. Trăiam desăvârşirea. Dar ca să fiu ajuns aici, pricepi tu bine că nu mai puteam să mă socot în viaţă. Eram ca şi plecat. Pluteam în sfârşit spre altă stare.

Ei bine, nenorocirea de aici a pornit. De aici, fiindcă această netezime de vedere, această desfacere totală, această – cum j» a-i zic? – descarnare, îţi limpezeşte aşa de adânc şi cu atâta bunătate chinurile şi mai ales izvoarele de chinuri omeneşti, încât te cuprinde o milă fără margini de toată biata omenire asta, care de mii şi mii de ani aleargă, se zbate, ţipă, se cheltuieşte, face aceleaşi şi aceleaşi gesturi, aceleaşi şi aceleaşi schime şi spune aceleaşi şi aceleaşi cuvinte, pentru ca, la urma urmei, totul să nu fie decât o jalnică şi inutilă luptă împotriva morţii. Vor s-o izgonească atât cât o pot îndepărta, vor s-o uite, când n-o mai pot opri, vor să răzbată dincolo de ea prin ceea ce fac, atunci când îi înşfacă de gât.

Ţi se rupe inima de sărmana lor trudă când ai atâta seninătate încât să fii scos dintre ei şi deci intrat cu un pas în locul lor de spaimă…

Şi atunci, au început a-mi veni în minte cunoscuţii mei, femeile care mi-au fost dragi, oamenii care-au fost buni cu mine… M-am gândit că plecarea mea definitivă din lume are să le aducă aminte ele moarte şi ca mulţi dintre ei or să-şi simtă spinarea rece auzind că eu, cel care le-am strâns mâna – sau care le-am sărutat obrazul şi gura – sunt în clipa aceea carne moartă, intrată în putreziciune…

Vezi şi tu, mă frate, este în făptura omenească atâta

spaimă de moarte, încât fascinaţia acestei morţi duce la cumplite proiectări retrospective. Este imposibil să ştii că a murit o femeie pe care ai sărutat-o odată şi să nu ai impresia că sărutările tale au fost date pe-o carne rece, de parcă ar fi să o săruţi şi acum, moartă. Peste imaginea caldă din trecut se suprapune, brutală, imaginea de acum… şi asta e o tortură. De aceea, la o fiinţă foarte apropiată, pe care ţi-ai simţit-o caldă şi vie, creierul păstrează această pavăză: refuză să creadă că toată voioşia şi căldura nu mai este decât amintire.

Dar, în sfârşit, astea sunt – cred – lucruri foarte obişnuite şi pe care tu le-ai simţit şi le ştii lot aşa de limpede ca şi mine.

Prin urmare m-a apucat o mare milă de toţi bieţii oameni, cărora am să le dau câteva clipe neplăcute – şi inutil neplăcute. Apoi, m-am gândit la ceilalţi oameni, cu care am avut cândva ci teci neînţelegere, o vorbă aspră, o înţepătură sau

— Cazul femeilor – o ruptură.

Ştii şi tu ce penibil este să te gândeşti că un om a murit supărat pe tine. El trece într-un „definitiv” de care ţie ţi-i teamă, cum îi este fiecărui om. şi tu nu mai poţi retuşa întru nimic imaginea pe care ţi-a furat-o cu el. Aş zice mai limpede că duce eternităţii, de care tu vei avea nevoie, imaginea ta greşită. În sfârşit, câte ponegreşte în faţa lui Dumnezeu… E stupid, eu adevărat, dar aşa e.

Şi apoi, când nu e vorba de-o moarte obişnuită, ci e o sinucidere, lucrurile se complică mult mai mult cu *altceva*. Şi acest *altceva* este conştiinţa oamenilor, care e grozav de fragilă uneori. Ba încă aşa de fragilă, încât se cutremură în asemenea cazuri şi se scotoceşte ridicul de adânc, ca să-şi îndepărteze orice vină, orice putinţă de vină. Ca să-ţi dai seama bine, adă-ţi aminte de sinuciderea lui Ionel, prietenul nostru. Şi adă-ţi aminte cum fiecare dintre noi îşi găsea o părticică de vină, tocmai fiindcă fiecare voia să

dovedească lămurit că, „el a făcut tot ce se putea să facă, dar…! Ba, atunci, culmea a atins-o Iliescu, directorul general, care îmi bâiguia:

— Uite, dom'le… Bietul băiat!… Poate că de-l avansam nu se mai întâmpla nenorocirea asta.

Eu am râs:

— Era bolnav, domnule Iliescu şi se îndrăgostise de o fată care-l ştia bolnav…

Ştii ce mi-a răspuns?

— Tocma… tocma, dom'le! Dacă-l avansam avea de unde să se îngrijească…

Şi aşa mai departe… şi aşa mai departe…

Prin urmare, mă frate, m-am gândit că ar fi nedrept să mă împuşc aşa, fără nicio lămurire, cum o făceam, şi să las atâta omenire să-şi zgârie sufletul cu bănuieli neîntemeiate.

Mi-am cumpărat deci o cutie de plicuri şi am început a scrie scrisori pe la toţi cunoscuţii, cam în felul următor:

„Scumpă MÂini.

Eu mă sinucid Simt că viaţa mi-i goală şi inutilă. Nu mă pot despărţi însă de amintirea ta fără

Să ştii că-ţi sâni recunoscător pentru clipele bune pe care mi le-ai dat. Te binecucintez. Mii ui, şi-ţi doresc fericire aşa cum meriţi – cuci meriţi, într-adevăr, o mare fericire…

Iar fiindcă, poate, au fost între noi clipe ciad absurdităţi copilăreşti ne-au învrăjmăşil, le rog să crezi că le-am uitat şi, de mai este amintire şi acolo unde plec, atunci duc cu mine un chip neştirbit. O amintire caldă, ca o mhigâiere Sau:

„Bumde prieten Iorgu.

Tu ştiai de mult cu voi ajunge la sinucidere. Mi-ai spus-o şi nu m-am ferit să ţi-o confirm, latămu ajuns şi – cirul citeşti asta – trecut peste focul-cel hotărâtor. Mi-ai fost drag şi-mi pare rău că viaţa mi-a fost prea goală ca s-o

mai pol îndura. Tu ai multe rosturi, eu niciităând. Tu poţi gusta o ferkire, eu sunt neînstare. Aşadar mă duc. Şi fiindcă vreau să nu-ţi fie sufletul greu nici măcar o clipă, crede-mă că – în ce te priveşte – nu duc cu mine decât amintirea frumoasă a unui suflet cald…" Sau:

„Micuţă Ştefanic.

Mi-ai fost mai dragă ca sufletul meu. Am vrut sâi-ţi fiu bărbat şi n-ai vrut, fiindcă simţeai prea bine ce om inutil sâni. Să nu ţi-o împuţi niciodată, fiindcă aceea ce-ai făcut, e bine şi e drept.

Plec din viaţă, cu nesfârşita părere de rău că nu-ţi pol da ţie zilele pe care le mai aveam eu de trfut…"

Şi, în sfârşit. vreo cincizeci ele astea…

Le-am pus la poştă, m-am întors acasă, am tras şi… peste două zile m-am trezit la sanatoriu…

După asta, şi de cum au dat voie doctorii să primesc vizite, a început spaima.

Cea dintâi a venit Mimi. Devastată de plâns, tremurând:

— Cum se poate să faci tu una ca asta?… Dar n-ai înţeles că eu numai pe tino te-am iubit?

— Mimi… tu n-ai nicio vină…

— Lasă că pricep eu… răule! Mă mir cum n-am înnebunit… Dar de unde să ştiu eu că mă iubeai aşa de mult…

— Ascultă Mimi… înţelege că nu e vorba de tine…

Ea rkle:

— Li foarte frumos din partea ta, când vrei să-mi uşurezi inima – şi nu mă miră… aşa ai fost totdeauna – clar acum ştiu ce trebuie să fac…

Şi ce ştia că „trebuia făcut. Adică, m-a sufocat cu o dragoste artificială, îmbolnăvită de apropierea morţii mele, dragoste de care nu m-a scăpat nici chiar micuţa Ştefanic, care fugea de acasă când bărbatu-său era la birou, ca să-mi spuie:

— Eu mă despart de el...» Să se omoare un om ca tine!?... A, nu! E foarte măgulitor pentru o femeie să facă un bărbat asemenea „gest" de dragul ei... Dar bietul suflet din ea ce face?...

— Nu eşti de vină tu, Ştefanic, ţi-am scris doar...

— Lasă că ştiu cu formulele tale... Nu, nu şi iarăşi nu!

Iar după Ştefanic au fost Alice şi Ioana, pe urmă veveriţa aceea de Sanda, mai apoi Elise... şi naiba să le ia pe toate, că speriasem spitalul...

Cât priveşte regnul bărbătesc era altă poveste:

— L-ascultă bă, nebunule! N-ai decât să te împuşti când vrei, dar să nu mă faci de vină pe mine pentru că nu ţi-am împrumutat câteva mii

— Cum, omule? pufnesc eu în râs. de asta

— De asta cred că eşti nebun. Altfel nu mi-ai fi scos ochii în chip subţire... şi făcând-o pe mărinimosul... Na, ici, cinci mii de lei...

— Dar n-am nevoie!

— ITai, termină! Ia banii şi tacă-ţi gura... Sau:

— Bine, domnule, dacă n-ai în tine bărbăţie de doi bani să înduri o glumă...

— Ce glumă?

— Fleacul acela de ceartă de la masă... Păi, se poate? Sensibil, sensibil pricep... Dar să te impuşii din asta?!

— Nu, Vasile...

— Ce: „nu, Vasile"... E limpede în scrisoare. Citeşte: „În mine un mărunţiş a fost în stare să dărâme tot... v

— Dar nu-i vorba de asta, Vasile...

— Lasă că pricepem noi. Mulţumesclui Dumnezeu că n-ai murit, ca să te am pe cuget... Şi de acu încolo am învăţat să mă port cu tine...

Şi aşa, mă frate dragă, m-au năpădit prietenii şi prietenele de mi-a ajuns viaţa altfel de iad. Fusese iad gol, acum mi-am făcut-o iad ticsit. Şi grozăvia era că abia

încercam a spune:

— Mimi dragă, nu te iubesc, să ne despărţim… şi ea sărea în sus.

— Da, fireşte… Ca să te împuşti şi să înnebunesc de remuşcări…

— Îţi jur că nu…

— Lasă, lasă, lasă… Acum ştiu ce eşti în stare!

Şi Ştefanie la fel, şi Alice la fel… şi toate la fel…

Iar prietenii la fel cu prietenele, până ce am simţit că turbarea îmi încleştează fălcile şi mă conduce direct la asasinat în masă…

Căci – înţelegi tu? – oamenii aceştia, îngroziţi de ghidul că m-am putut sinucide din vina lor, nu-mi iertau spaima trecută, le era groază de o spaimă în perspectivă şi, totuşi, mă zeflemiseau de îndată ce le eram în mână şi credeau că, sub paza lor, n-o să mai pot repeta încercarea…

Viaţă de iad, ţi-am spus, sau mai simplu: viaţă. Pentru că prin că am văzut viaţa cea adevărată, în goliciunea aspră, grea, năbuşitoare, pe care i-o dă apropierea morţii.

Ei bine, nu-mi trebuia viaţa asta. Şi altminteri eram obosit de ea… D-apoi sub forma asta sălbatică, în încercarea asta totală a sufletului. Acum însă sparg zăbrelele… În sfârşit răsuflu!

Când citeşti rândurile acestea eu dorm senin şi liberat. Dar de astă dată, fireşte, n-am mai scris nimănui afară de tine. Vreau să te amuzi la cimitir când vor veni toţi, îndolia’. i şi chinuiţi, socotindu-se fiecare nedreptăţit, cler oarecum mândru, căci a izbutit să ducă un om la sinucidere. Pentru amărăciunea lor, căci acum vreau să-i pedepsesc puţin şi să-i iert totodată, te rog să le citeşti – de socoti că e bine – următoarea scrisoare din partea mea:

Jubiţilor.

Vă mulţumesc eu vă simţiţi vinovaţi de moartea mea. Eu am crezut totdeauna că voi n-aveţi nicio vină. Cum însă

stăruiţi cu aliţa încăpăţânare, înclin să cred că totuşi dreptated e mai mult de partea voastră decât de a mea. În orice caz e lămurit că, clacă la prima mea încercare voi n-aţi avut niciun merit acum, la definitivai – ca să zic aşa – aţi fost agenţi importanţi… Deci fiecare îşi are partea lui, dar mai cu seamă cineva*… l'iţi deci mândri dacă puteţi fi, şi mai ales* cineva *poate să aibă toată mândria… O zi, două, ori două luni, fiecăruia îi va veni greu la gândul că a murit* un om *din pricina lui, pe urmă însă o să treacă spaima şi începe mândria… E un merit să fi deschis un mormânt. Să-l purtaţi sănătos, ca o decoraţie. La revedere, iubiţilor, pe cât mai curând, fiindcă-mi închipui că totul se repetă acolo unde mă duc, aidoma cu aceea ce-a fost aici… Adică, atunci când veţi fi cu toţii, mă voi sinucide iarăşi de două ori şi astfel voi reveni pe pământ… Cum vedeţi, alerg mereu după mai bine – sau, mai exact – după clipele când pot exista fără voi…"*

Cum înţelegi prea uşor, nădăjduiesc să-i fac să mă înjure, mort fiind. Ceea ce ar dovedi aşa de mare intimitate cu mine mort – deci cu moartea însăşi – încât nu s-ar mai teme de strigoi… Şi astfel le-aş uşura inima de durgre, lăsându-i numai cu mândria, pentru că la urma urmei sunt nişte bieţi oameni, cari mi-au fost dragi şi decarea. Şi muri de milă dacă n-aş fi mort cu adevărat.

flOTA.

— Ne pare rău că nu putem da numele eroul îi. deoarece e foarte cunosceit şi s-ar şti despre ce prieteni şi prietene este vorba în scrisoarea leii. Ei au ajuns astăzi la „mândiie". aşa încât am Ceilea dorinţa răposaoiiir, care trebuie «-„i fir prea mulţumit văzând-u astfel…

MH „TACHIŢA CANTEMIir

Pe treptele înalte ale liceului, cursul superior aştepta sosirea ministrului şi a celorlalţi ioşti colegi de clasă de-ai lui, care-şi sărbătoreau treizeci de ani de la absolvire.

Profesorii cei noi şedeau ciucure lângă domnul

August Robu „de latină” şi-l ascultau povestind crâmpeie de amintiri din şcolăria seriei strălucite, care dăduse atâţi oameni de seamă, în frunte cu Tăehiţă Cantemir, ministrul de azi al Lucrărilor publice şi avocat cu nume mare în Timişoara.

— De pe atunci.se vedea ştofa din el! spunea cu netăgăduită încredere domnul Robu, împotrivindu-se hotărât unui dascăl ceva mai tânăr, care ştia, din auzite, că elevul Cantemir Dumitru era un obraznic fără pereche, fusese dat afară din şcoală de mai multe ori şi, dacă n-ar fi avut o mătuşă, neştiutoare de piedici când era vorba să-şi ajute cimotiile, greu şi-ar i-i putut lua bacalaureatul.

— Astea-s poveşti! a scurtat vorba „domnul de latină”. Poveşti ca toate acelea care se spun despre oamenii mari. Lumea iubeşte încălcarea orânduie Iii, pentru că orânduiala de partea celor puţini, adică împotriva lumii. Iar dacă orânduiala s-ar dovedi totdeauna cerută, ce s-ar face mulţimea, care nu e ajutată de orânduiala? Ce i-ar mai rămâne săracului, dacă i-ai fura dreptul la nădejdea că bogaţii au început prin a fi nevoiaşi? Şi – ca să vorbim de Cantemir, ori de ceilalţi la fel cu dânsul – ce viaţă ar avea elevii nesilitori, dacă ar şti că nesârguinţa lor îi osândeşte unui viitor pe măsura trudei puţine pe care au pus-o în şcoală?

Nu, domnilor – a urmat profesorul, cu gla… şovăielnic – elevul Cantemir Dumitru a fost şcolar strălucit, iar rangul lui de astăzi, faţă de colegii pe care i-a avut. este acelaşi cu treapta ce-o avea în liceu.

— Cu toate astea pe tabloul de onoare nu e trecut numele lui, ci al unuia Vasiliu Constantin. Ce-a ajuns acest Vasiliu mai mult că domnul ministru? Asta a întrebat profesorul celălalt şi nu s-a sfiit să privească biruitor în licărirea tulbure şi amestecată a ochelarilor lui August Robu.

— Vasiliu? A da! Vasiliu, vezi dumneata e un caz

care… Mă rog dumitale – cum să spun eu?

— Vasiliu trebuie să ştii că e o forţă în felul lui… Iii este…

…Fanfara a izbucnit ca un detunet voios, când. strălucitoarea maşină a ministrului a frânat la poala scării. Directorul, în fluturarea cozii de ia jachetă, s-a repezit înainte, să primească înaltul oaspe şi pe cei trei colegi ai lui, care se strecurau acum prin portiera joasă. Unul, bătrânel zvelt, ci ocfvâi rizăneţi şi mlitrăvicleanăe… euat [«eposul duşman poliţie al lui Clanbemir. Alexandru Păltinea, fost şi el ministru la o răscruce de guverne, altui era Costin Pascu, redactor la o mare gazetă din Capitală, iar cel din urmă, Atana.se priboianu, casier central, sau aşa ceva, la o mare instituţie de stat.

Îi; urma maşinii ministrului, o hodoroabă de automobil de piaţă aducea încă patru oameni: liane Stoica, profesor de franceză la Tecuci, c'ristea Ariton, maior la cercul de recrutare din Deva. Ion Rădulescu, colonel de stat major şi Puiu Ţintă, preşedinte de tribunal pe undeva prin Basarabia…

Lipseau, din cei care mai rămăseseră în viaţă, trei colegi: Traian Constantinescu. Mişu Dobreauu şi Constantin Vasiliu…

— Foarte mult mă sâcâie lipsa ăstora!! a şoplit ministrul încruntat către Păltânea. Dar acela, nepunând prea multă greutate pe supărarea vrăjmaşului său politic, i-a întors:

— Ar fi o dovadă că pe ei îi sicile prezenţa ta!!

— De ce? a întrebat Cantemir. De vreme ce pe unul ca tine nu l-a sâcâi*, puteau să îndure şi ei…

— Eu, băiete, sunt deprins e. u toate compromisurile, cum eşti şi tu… Nu pot cere însă aşa de mult de la nişte oameni cari iau politica în serios.

Ministrul a râs şi el, învăţat se vede fiind cu ascuţişurile gurii lui Păltânea. Totuşi era nedumerit că sunt

colegi cari n-au cetit prin gazete noti-U le trimise de şeful lui de cabinet, unde se vestea adunarea seriei… Tăchiţă Cantemir" – sau că n-au vrut să vie.

Cu aceste gânduri, ministrul s-a amestecat în grupul foştilor elevi şi al profesorilor, trecând în amfiteatrul liceului, unde urma să se facă slujba

Pentru cei morţi, strigarea catalogului şi – fireşte – să se ţină discursurile.

În năvala tulbure a şcolarilor grămădiţi laolaltă cu dăscălimca şi cu oaspeţii, povârrurea sălii a llăuit prelung, ca într-o recreaţie veselă.

Apoi, când toate s-au întocmit cum trebuie – adică profesorii lângă director, foştii absolvenţi în banca din faţă, iar liceenii în celelalte şi în picioare, câţi au mai avut loc – a început desfăşurarea sărbătorii, aşa precum era orânduită.

O lacrimă-clouă pentru cei morţi, o cuvântare mişcată a preotului, stângaci faţă de ascultători aşa de însemnaţi, apoi directorul ia catalogul şi, zâmbind încurcat către ministru, lămureşte:

— Obiceiul e ca şeful promoţiei să strige catalogul. Nu ştiu cine e…

Dar pe când Cantemir, foarte stăpân pe sine, întinde mina să ia terfeloaga veche şi mucegăită, gura subţire a lui Păltânea taie ca un cuţit:

— Işeful promoţiei e Vasiliu Constantin.

— Prezent! sună în clipa aceea un glas înăbuşit, de undeva dintr-un ungher. Şi în toată sala huie atunci, ca o zarvă grea, întorsura trupurilor şi ochilor spre omul nalt, moale şi vlăguit care-şi ridică faţa tulbure, răvăşită de viaţă, de lacrimi şi dracul mai ştie de ce, din palmele în care o ţinuse ascunsă tot timpul slujbei dureroase şi mişcătoare.

Constantin Vasiliu venise pe jos, cu mult înainte colindase tot liceul şi toată grădina, iar puhoiul de oameni

îl lăsase acolo unde îl lăsase şi viaţa: în urmă.

Ridicarea lui din bancă a sunat însă altundeva. Căci în inima mândră a ministrului a crănţănit ceva sec şi s-a rupt. Excelenţa s-a simţit căzând deodată din seninătatea în care plutea şi s-a reîntors la locul lui col Vechi, de tot. locul adevărat unde stătuse când îşi rodea coatele pe băncile astea. Adică locul de şcolar mărunt, fără însemnătate, copleşit de ştiinţa şi hărnicia atâtor alţii, cari şi ei la rândul lor erau copleşiţi de ştiinţa şi hărnicia lui Vasiliu Constantin.

Iar în estimp, Vasiliu Constantin, moşneagul nalt. molâu şi trist, cobora scările spre catedra amfiteatrului, nu ca într-o mişcări; de azi, ci ca în însuşi trecutul lui. Se recâştigase pe sine cel clin vremuri, cu fiece treaptă călcată mai jos. Cu alte cuvinte, venea înapoi spre *viaţa lui* – căci viaţa cuiva e neapărat timpul de strălucire, cum munte este piscul mai înalt, iar nu povârnişul ori prăpăstiile. În sfârşit, Constantin Vasiliu, micul şi neînsemnatul funcţionar, se refăcea Vasiliu Constantin, premiantul întâi din toate clasele, şeful de promoţie şi nădejdea întregului sfat de profesori.

Când a ajuns la catedră, preschimbarea era deplină. Deplină în el şi deplină în toţi colegii ceilalţi. Sau, aproape în toţi. Doci… şeful clasei” a pus mâna pe catalog, ca odinioară. L-a deschis şi a păturii foaia, cu liniştea de odinioară, far din fundul pieptului obosit a ieşit glas nou şi stăpân: – Albii Vasile!

N-a răspuns nimeni. Şi-a răspuns Vasiliu singur:

— Mort în război! apoi a poruncit: Un minut de tăcere pentru medicul locotenent de rezervă Albu Vasile, mort în luptele de la Cerna, de pe urma unui obuz, care a explodat chiar în postul de prim ajutor.

În liniştea de mormânt prăvălită peste toţi, catalogul a tremurat îne-etinel numai o clipă. Apoi viaţă[10] – s-a”.

10 În textul de bază : măruntaiele.

Înfers” SWprtşfrgtest l şefyftri proirrrblip a urmat:

— Ari ton Cristea.

— Prezent! a răspuns maiorul bondoc, rotofei şi tuns mărunt, care s-a sculat ostăşeşte, cu mâinile pe clapa pupitrului. Vasiliu l-a privit cu ochi tari şi a dat scurt din cap în loc de: „Stai jos! u cu acelaşi ton, dar absolut cu acelaşi ton, cu care strigase pe maior, Vasiliu a urmat:

— Cantemir Dumitru!

— Prezent! s-a pomenit zicând ministrul şi s-a aflat sculându-se fără voie – sau poate chiar împotriva voii lui – asemeni ofiţerului, asemeni celor care aveau să urmeze şi asemeni tuturor acelora care au fost ei.

— Constantinescu Traian!

— Prezent!

— Dobreanu Mihai. Absent…

— Firoescu Preda… mort.

Şi minutele de tăcere au tăiat cetirea catalogului de la un capăt la altul, strecurând printre ele numele celor de fată, aşa cum e firesc să se strecure vieţile printre morminte.

Au venit apoi cuvântările. A vorbit directorul, a vorbit domnul August Robu „de latină”, au vorbit câţiva zeloşi la 1 grai şi a vorbit un elev, ridicând toţi în slavă „această serie strălucită de absolvenţi, care a dăruit ţării atâţia oameni mari, atâtea forţe de muncă, atâtea suflete rare…”

Iar când gureşenia sărbătorească s-a îndestulai în măruntele 2 ei pofte şi a venit rândul să răspundă cineva dintre absolvenţi, ochii lui Cantemir, ministru şi avocat vestit, s-au întors ca o şubredă şi vana rugăminte către banca unde erau înşiruiţi colegii.

Căci acolo toţi ochii erau la Vasiliu Constantin şi toate gurile au spus ca de la sine:

— Să răspundă şeful promoţiei!

Şi şeful promoţiei a răspuns. A răspuns cu stăpânita inimă a celui de totdeauna ales. A vorbit despre viaţa de

jertfă, despre munca aspră, a lovit în uşurătăţile vremii, în lăcomia de onoruri şi bani. În făloşenie şi minciună. Apoi. s-a socotit pe sine şi pe toată scria lui, simbolizată în medicul locotenent de rezervă Albu Vasile, mort tânăr, sfărâmal de-o ghiulea în timpul când pansa rănile unor ostaşi sfârtecaţi în luptă.

De aceea, drept încheiere, a cerut cu glas ca de poruncă:

— ... Eu şi cu seria mea vă cerem cinstea să ne numiţi: „Scria medic locotenent de rezervă Albu Vasile.

După sărbătoare, absolvenţii şi cu profesorii au plecat la „Lutlier", unde era pregătit banchetul. Directorul liceului nu avusese curajul să facă vreo orânduială a mosafirilor. Orânduiala a făcut-o colonelul Rădulescu:

— Şeful promoţiei în capul mesei, între „domnul de latină" şi domnul director. Dreapta şi stânga ceilalţi domni profesori. În faţă, noi ăştialalţi, după alfabet. În fund Ariton Cristea, după el Cantemir, pe urmă Traian.

Şi ministrul Tăchiţă Cantemir s-a pierdut cu totul în Cantemir Dumitru, când a ajuns spre colţişorul odăii, în fund, lângă sobă şi tocmai la marile ginea dreaptă a mesei, căreia fruntaş îi era Vasiiiu Constantin.

Încetul cu încetul apele s-au dezgheţat. Cei treizeci de ani trecuţi s-au irosit între fumuri, iar viaţa a căpătat dureroasa vioiciune obraznică şi încrezută a anilor tineri, în care stăpânea sfătoşenia şi degetul ameninţător al „domnului de latină".

Ah! Cu ce plăcere călcau în picioare oamenii aceştia tot aceea ce clădise traiul lor amărât în atâta pustie de ani. Cu ce bucurie crâncenă maiorul aducea aminte colonelului cum i-a suflat la fizico-chimice şi cu ce mulţumire povestea Puiu Ţintă, preşedintele de tribunal, cum a fugit el de la carceră de patru ori la şir, când mituind portarul, când deschizând uşa cu chei potrivite.

Între toţi numai Constantin Vasiiiu nu se lăuda cu

nimic. Nici chiar cu desenele ce i le vindea lui Stoica sau lui Cantemir, ca să-şi poată cumpăra, rar, o chiflă cu nuci ori cu mac, de la Divid, ovreiul care venea cu coşul de bunătăţi să ispitească lăcomia copiilor.

Lămurea acum în el, faţă de colegii lui, cu desăvârşire aceleaşi simţăminte pe care le avusese în tot lungul celor opt ani de şcoală împreună. Şi îşi dădea seama că tot ce se durase atunci nu s-a ştirbit cu nimic până azi. Căci – iată – şi ei, tovarăşii dki vremi, îl socoteaţi acum la fel ca pe timpuri, iar în vorbirea lor de azi dospeşte aceeaşi rânduială ca în treptele hotărâte de râvna şi puterea învăţăturii, arătate în şcoală. Ce-i aşa de viu păstrat în inimi nu poate fi un trecut mort. E adevăr adumbrit, atâta tot.

A luat un pahar plin, s-a ridicat în picioare şi a rostit fără şovăială tot ce-i mişuna prin gând. Iar lacrima i s-a urcat în glas când a ajuns să spuie: – … Şi iată. privindu-vă şi privindu-mfl, îmi dau seama astăzi că nu viaţa dă rangul cel adevărat al nostru, ci dumneavoastră ni-l daţi, domnilor profesori. Dumneavoastră ne orânduiţi în acele trepte, de care nu mai putem scăpa nicicând, cum nu putem scăpa de poruncirea pământească. Ai fost „domnul de latină” ieri, aşa ne-ai rămas şi azi, domnule August Robu. Am fost şeful de promoţie al acestora de aici, şi-aşa am rămas – nu prin voinţa mea (eu, aproape o uitasem) – ci prin a lor, cum aţi văzut. Iar dacă vă spun toate astea, vi le spun fiindcă vreau să-mi îngăduiţi a vă sfătui să băgaţi bine de seamă ce ranguri daţi în şcoala dumneavoastră. Înfăptuiţi-le aşa fel încât ele să nu doară mai târziu. Căci, iată, eu. dacă aş fi în locul lui Cantemir. m-aş simţi jignit astăzi, să fiu pus la colţ de masă, ca un şcolar fără cred nicio…

Atacat aşa de c-rud şi de neaşteptat, ministrul <i-a pierdut cumpătul de tot. A râs, fără să dea un înţeles lămurit râsului, ceea ce la urma urmei era încă o reîntoarcere în vremea liceului, când îl încolţeau

zeflemelele camarazilor. Iar oamenii de azi. reîntorşi odată cu el, s-au repezit din nou şi fără milă, într-un potop de glume, de săgeţi. – şi încă destul de veninoase – care au adus înapoi aidoma chipul clasei din trecut.

Mai mult încă, până şi prezentul era dăruit trecutului, căci portofoliul ministerial era privit şi el ca o notă mare luată prin şiretenie.

Şi astfel Tăchiţă Cantemir n-a ajuns numai Cantemir Dumitru, ci pe rând, Milrca, Urlea, Şlampa, iar mai apoi, Toanta. Cuţu şi Idiotul.

De aici încolo, ministrul Tăchiţă Cantemir nu mai avea nici portofoliu, nici loc în consiliul partidului, ba nici măcar locul lui clin barou.

— Să tacă Icliolu! Ţâşneedin toa. te gurile plină de hohot, când el încerca să spuie o vorbă. Şi fiece cuvânt azvârlit căpăta deodată aer aşa de nerod, încât însuşi Cantemir s-a simţit în linia aceea de plutire a minţii unde nu-ţi mai poţi da singur alt preţ, decât cel pe care ţi-l dau alţii.

Ai fi zis că e o descătuşare bolnavă a tuturor amărăciunilor şi a tuturor străfundurilor sufleteşti. Până şi „domnul de latină”, luat de ape, s-a pomenit bătând văzduhul cu degetul uscat şi strigâne!:

— Să tacă ldiotu!

Apoi în hohotul mesei întregi:

— Lyi dau cinci minute de gândire să spui asta pe latineşte!

Clipa ridicării de la masă a fost tulbure. Aliniau încă pe creiere fâşiile trecutului. Dar când domnul şef de cabinet, mic, spilcuit şi măreţ, a făcut drepţi în faţa ministrului său şi s-a frânt de şale, să-i aducă aminte că domnul prefect şi domnul primar aşteaptă la uşă. a venit trezire grea şi amară. S-a făcut deodată linişte ca într-o odaie unde trage cineva să moară. Şi-au luat rămas bun şi au plecat tind pe rând, tăcuţi şi trişti, ca nişte nedreptăţiţi.

Cel din urmă ieşit pe uşă a fost Vasiiiu Constantin. Ştia că pe uliţă nu-i aşteaptă mare lucru. Un biet bătrân, stingherit de înfăţişarea strălucită a maşinii ministeriale, îndoit într-un salut încurcat spre excelenţa sa Tăchiţă Cantemir... Adică îl aştepta Constantin Va. Şi li u, şef de birou, neavansat de ani de zile. cu slujba într-o mansardă plină de praf şi de mese, care la rândul lor erau pline de peic de cerneală stânjenie, de dosare şi de oftică.

Între hârttlle aduse a treia zi la Mişcăttt, domnul ministru Tăchiţă Cantemir a găsit-o pe asta: *Domnule Ministru, împrejurări din ultimele zile – şi pe care domnia voastră le cunoaşteţi foarte bine – vi-au făcut să am faţă de şeful meu o purtare vinovată*.

Înţelegând să sufăr urmările, vă rog să binevoiţirt-mi primi demisia şi a-mi da dezlegare să-mi caut îndreptările pentru pensie. Al domniei voastre.

Constantin Vasiliu Şef de birou

Cantemir a făcut întâi ochii mari de uimire. Apoi a pufnit în râs şi – după ce a învârtit de câteva ori condeiul în mână, nehotărât ce să facă – a scris mare şi apăsat pe colţ: *Să tacă idiotu'*!

FirlA SPIRITISMULUI

Sindrofia de la con u Mi huţa era în toi. Gramofonul când la cu sfâşiere de inimă şi de urechi o grozăvie proaspătă, adusă de pe la Viena chiar de către coana Virginia, gazda, după ce a isprăvit cu operaţia la ficat, pe care o ştiu toţi copiii din târgul nostru. Iar tineretul cel zburdalnic, fireşte, în frunte cu Viorica lui conu Mihuţă, se legăna rotiş în mare lipire şi mare pierdere de sine. Asta se petrecea în odaia de mâncare şi în dormitor, pe când în salonaş, cucoanele, aşezate la măsuţa de macca, sporovăiau fleacuri femeieşti, mai mult cu vorbe la ureche şi plesnituri de râs, decât cu grai plin, în stare să ajungă până la urechile noastre.

În schimb, noi, cei câţiva tineri neîndemânateci la

dans şi nedoritori să arătăm jindul trist la bucuria altora, ne-am adăpostit pe cerdac, lângă bătrâni". Acolo, în capul mesei pline cu ceşti de cafea şi pahare de vin. detuna glasul cel gros şi răguşii al lui conu Mihuţă, om gras peste măsură, băutor peste măsură, vesel peste măsură şi numai tată eu măsură. Spun asta dintr-un necaz prea firesc tinereţii mele de atunci, jignite de faptul că duduia Viorica nu mai avea decât o singură soră, iar nu două, după cum s-ar fi cuvenit, ca să-mi fie sufletul împăcat şi mie, iar nu numai blestemaţilor de Tache şi Tonei, cei doi prieteni care-mi luaseră înainte.

Vasăzică, sorbind în mare veselie păhărele de vin dulceag, dres cu miere de coana Virginia, lumea bărbătească asculta năprasnicele hohote de râs ale lui ronu Mihuţă şi-l întovărăşea cu bunăvoie, chiar când nu spunea cine ştie ce lucru de haz. Era poate şi o datorie faţă de o gazdă aşa de plăcută, dar mai era şi un strop de linguşire. Asta venea de acolo că bătrânii nu-şi dăduseră încă răspunsul la cererile în căsătorie făcute fotelor de părinţii lui Tache şi ai lui Ionel, ci amânaseră de la o zi la alta până acum. Iar cei doi taţi şi rubedeniile bărbăteşti ţineau să-i fie cât mai pe plac omului acestuia destul de bun, dar totodată destul de şiret să nu înţeleagă că, dincolo de frumuseţea fetelor şi de numele lui cinstit, stă ispita zestrei bogate, eu casc gospodăreşti, cu vii întinse şi bani gheaţă.

Cu alte cuvinte, bună voia ele acolo ora un fel de pândă aspră, îmbrăcată în catifea veselă. Cel puţin mie aşa mi se părea şi asta îmi dădea anume bucurii tainice. Oricâtă prietenie aş fi avut pentru Tache şi pentru Ionel, nu puteam să-mi opresc un tremur de nădejde în vreo răsturnare a color orânduite. Nădejdea asta mi-o încălzea mai ales felul de vorbă al lui Costic-a Iancu, tatăl lui Tache. care – cum se zice – călca în strâchini cu o seninătate ele înger. Mă şi mir cum mă stăpânoam să nu-l iau de gât şi să-

l sărut când trântea câte e aveam vreo părere de rău. apoi aceea numai de-acolo venea, că nu le ’nimereşte la şir, aşa cum s-ar fi cuvenit.

De altminteri nu era nimic de mirare. Costică Tancu era un bi et negustoraş de grâne, care-şi făcea ziua la barieră, sfădindu-se de la preţuri cu ţăran – cele şi cu trepăduşii lui Aronson, cerealistul. N-avea nici avere şi, de bună seamă, niciun fel de carte, iar pe Taclie îl crescuse greu de tot, cu gândul să-l facă slujbaş, cu „lef şoară” şi „pensioară”, iar nu avocat, cum se făcuse băiatul, călcând toate aşteptările părinteşti.

Aşa stând lucrurile, e lesne de înţeles că alături de un om cum era conu Mihuţă. profesor de liceu şi inspector de câte ori îi venea partidul la putere, mare proprietar, fost deputat de două ori, fost prefect o dară şi preşedinte al comisiei interimare. – vasazâcă om şi jumătate. bietul Costică Iancu se simţea stingherit de tot şi îl strângeau amarnic gulerul cel înalt şi băţos, cu care nu prea era deprins, cum nu era deprins nici cu manşetele burlan, ce-i cădeau mereu până la vârful degetelor, trăgându-i afară chiar mânica ele la cămaşa albastră.

Ce ştia el să spuie bine era atât:

— Straşnic! Straşnic om eşti mata, coane Mihuţă! Şi făcea cu ochiul de-ai fi jurat că se crede la barieră şi vorbeşte cu o ţărancă zdravănă, care ţine la preţ, ca s-o facă să lase mai ieftin.

Iar conu Mihuţă, bucălat la obraji ca un prunc rozuliu. făcea nişte ochi subţirei, prăpădenie de şireţi, râzându-i clin toată inima şi din toată gura lui cu dinţi sănătoşi şi veseli, fără să-i răspundă o vorbă. Doar îl bătea pe spate din când în când, de parcă i-ar fi spus:

— Mai lasă. mai lasă! mai aşteaptă!…

După ce s-a vorbit şi s-a tot vorbit, ba de una, ba de alta, cu mare veselie, a urmat un fel de sleială care a amuţit gura tuturor.

Au început să asculte muzica şi fumau, fiecare cu gin du] la trebile lui. Adică, eu cred că toţi erau cu gândul la un singur loc. Iar locul acela era sala de mâncare şi dormitorul, pe perdelele cărora, noi, cei de la fereastră, vedeam trecând umbre învârtitoare, când mai mici şi când mai mari.

O clipă s-a văzut limpede profilul cel curat şi clulce al Viorică, întins ca spre sărut la profilul subţiratic al feţei lui Ionel.

N-am avut vreme să lămuresc ce anume a stârnit în mine icoana asta de-o clipă, pentru că am auzit numaidecât glasul lui Costică Iancu, pornind hotărât:

— Coane Mihule, frate, ia să nu ne mai jucăm de-a mâţa cu şoarecul…

Conu Mihuţă nici n-a clintit. A ridicat puţintel sprânceana dinspre partea lui Costică şi a repezit o privire ca o poruncă de tăcere. Dar tatăl lui Tache n-a înţeles, ori n-a vrut să înţeleagă. A urmat:

— Ba nu zău, clăne dom’le fetele şi să isprăvim odată cu afacerea asta.

Numai că, la vorba „afacerea asta”, conu Mihuţă a pufnit uşurel în râs şi. răsturnându-se pe speteaza scaunului, a ridicat faţa spre tavan, unde a zvârlit din gura făcută cerc patru colaci de fum, unul după altul-Ypoi a zis:

— Eu să vi le dau? Şi a ridicat dintr-un umăr, ca şi când ar fi spus:

„Ce putere am eu?”… La care, Costică Iancu iar a călca (în strâchini, răspunzând în glumă, chipurile;

— Dar cine 7 Mama. din Kja] 7…

Scurt, conu Mihuţă a întors capul, uitându-i-se în ochi. Inima din mine a bătut şi mai scurt, de parcă a plesnit în bucuria unui gând:

— Gata!

Decât, gazda a răspuns domol:

— Da. dom’le Iancu, aşa cum ai zis: mama din

groapă. Aceea ar trebui să spuie, fiindcă în orice caz – şi a apăsat straşnic pe „în orice caz1, ea ar şti mai bine decât ştiu eu…

Costică, luând-o drept glumă, s-a hlizit prosteşte:

— Păi atunci coane Mihuţă, să facem drăcii de celea… aşa, cu masa şi cu paharul… vasăzică spiritism…

Toată lumea a pufnit în râs. Toată, afară de conu Mihuţă care s-a încruntat, ceea ce văzând ceilalţi s-au liniştit foarte repede, cu presimţirea că aici îi întâmpină o noutate. Când s-a întors tăcerea, conu Mihuţă a vorbit domol:

— Iaca, eu n-aş râde de aşa ceva. N-aş râde chiar dacă n-aş şti nimic, aşa cum nu ştiţi dumneavoastră. Astea sunt lucruri grozav de gingaşe, de care nu trebuie să te atingi decât cu mare sfială…

Asemenea vorbe din partea unui om ca gazda noastră erau de uimire. Neîndemânatecii de noi am tăcut în stingherită părere de rău. iar cei doi taţi erau copleşiţi de căinţă, simţind că au pierdut tot ce credeau câştigat. Eu însă, prins numaidecât de-o mare veselie, şi înţelegând că mă pot aşeza temeinic înainte, întrucât despre spiritism ştiam şi eu câte ceva, m-am hotărât să intru în vorbă.

— Cum, coane Mihuţă, crezi şi dumneata în spiritism?

— HHHH Ţăspmii-Sr-ţi pot ipttne un nu, dar am pricini să mă tem de el.

— A, da! E o mare tainä – am zis eu. Şi teoretic…

Dar conu ftlihuţă nu m-a lăsat să isprăvesc:

— Nu teoretic, băiatule. Drept, încercat şi simţit. Iar fiindcă eu am dat uşor din cap, oarecum îndoit, bătrânul a oftat şoptind cu zâmbet pe gură: întocmai aşa am dat din cap şi eu în tinereţea mea, îndoit cum eşti dumneata acum. dar împrejurările m-au făcut să iau altă cale.

— Ce împrejurări? au murmurat câţiva. Iar cum dumnealui a dat din mină. ca şi când ar fi zis: „să lăsăm

vorba asta”, eu am stăruit:

— Spune, coane Miliuţă… După câte\. a rugăminţi, după o sorbitură de vin şi o ţigară aprinsă, bătrâna gazdă s-a îndurat să fie împlinească dori? iţa.

Să vă spun. Eu – eram student pe atunci, iar asta s-a petrecut într-o vacanţă de Paşti – venisem acasă, într-un sat de prin judeţul Romanului, unde tata era învăţător. Chiar din prima zi mi-am dat seama că intrase între ai mei o tulburaro grozavă. Care era pricina? O femeie… O femeie frumoasă de tot, naltă, subţirică, trasă la faţă, cu nişte ochi foarte… – cum să spun? – grei, cari te pătrundeau. Nu era vorba de pătrunderea aceea în inimă, care vine de la plăcerea frumuseţii. Nu. Era altceva. Ceva ciudat, ba încă aşa de ciudat, că era aproape neplăcut. O chema Fany Hagiu – cu numele ei de fată – şi venise în locurile noastre prin măritiş cu un boiernaş de pe acolo, Ivanovici, care avea o moară straşnică, moară cu aburi cum nu mai era ni China în judeţ pe vremea mea.

Femeia asta adusese spiritismul în sat. Şi, fiindcă nu putea să-l facă singură, îi învăţase pe toţi cărturarii câţi mai erau pe-acolo, întrunindu-se laolaltă azi la unul, mâine la altul, în sfârşit cum o obiceiul.

Eu, negreşit, râdeam din toată inima de spiritismul lor. Pe deasupra, mai aveam pe lângă mine şi un prieten de vârsta mea, cu care mă îndemnam la derâdere pe socoteala spiriti. ştilor. Prietenul ăsta era leah de neamul lui, Iablowschi, refugiat din Polonia şi, pare-se, de neam foarte subţire. Se aciuase la noi, iar cu ce bruma de avere mai avea îşi cumpărase nişte pământf şi făcea un strop de negustorie.

Acum, ca să fie mai uşor de înţeles anume lucruri, veţi şti că eu, mai având numai două luni de zile până să-mi iau licenţa, iar polonezul fiind băiat curat şi cu stare, eram socotiţi amândoi la soroc de însurat şi partide bune. Se şi făceau tot felul de urzeli pe lângă casele noastre,

pentru că fete nu lipseau, ba unele din ele erau chiar ispititoare. Leahul îşi pusese ochii pe fata unui arendaş de aproape – şi… (aici s-a coborât spre noi şi a domolit glasul) să n-audă Virginia – eu muream, nu alta, după o şerpoaică de codană, păr negru-pana corbului şi ochi albaştri… minune!… fata unui director de la şcoala de meserii, în sfârşit…!

— Coana Virginia! fac eu. Dar el mă opreşte:

— Stai să vezi! Acum să mă întorc la spiritism. Cum zic, râdeam de ne tăvăleam şi eu şi leahul, măcar că se supărau toţi şi ne dădeau afară.

Într-o bună zi – ce naiba ne-a venit nouă? – ne punem la cale şi hai la salonul spiritiştilor. Iablowschi ia cuvântul, după cum era hotărât:

Coană Fany, toată lumea de pe a ei vrea să r\e însoare. Dar nimeni nu ştie eu cine şi nici noi – aici mi-a dat cu cotul fiindcă noi ştiam prea bine pe cine o să luăm. Dacă spiritismul dumneavoastră ştie să spuie pe cine, poftim, aşteptăm!

Fany Hagiu se uită lung la noi, şi la unul şi la altul, apoi zice încet, cu gura aşa de închisă încât abia i-am văzut tremurii, id buzele cele subţiri şi palide:

— Bine, domnilor!… Să întrebăm.

Uite. parcă o aud şi acum. Se aşează la măsuţă, aşa, de-a dreapta, tata se aşează în partea asta şi mama, cum ar veni aici. Pun tustrei degetele pe pahar, apoi cheamă spiritul bunicii melc.

Am uitat să vă spun că asta se petrecea noaptea. pe la zece. vremea la care bunica dormea.

— Aa… fac eu. Vasă – asicy nu chema numai morţi?

— Nu… Cheamă o dată, cheamă de două ori… nimic. Fany Hagiu stăruie clulce:

— Hai, vino! apoi, după câteva clipe de aşteptare, şopteşte: A venit. Atunci mama întreabă:

— Marnă, spune cu cine se însoară Ilicş al nostru şi

cu cine se însoară domnul Iablowschi?

Văd paharul mişcându-se câtăva vreme fără rost, apoi, după ce Fany Ilagiu întreabă încă o dată răspicat, începe să umble foarte limpede de la o literă la alta, dând răspunsul ăşţi-l, pe care n-o să-l uit câte zile oi avea: „Nu ştiu. Întreabă pe Ştefan…”

Ştefan era răposatul, bărbatul[11] ci, bunicul meu după mamă. Îl cheamă, vine repede şi răspunde numaidecât: „Ilieş – Virginia, Iablowschi – Aneta Ioan…

Eu eram fericit, pentru că tocmai asta voiam, dar Iablowschi a turbat. Aneta Ioan era fata unul popă din Bozieni, o ţâfnoasă îndrăcită, pe care leahul nu putea s-o sufere. Era urâtă şi slabă ca un gânj uscat şi rea de s-o vinzi în pachetele, drept şoricioaică pentru tot pământul.

Iablowschi strigă atunci:

— Asta e bătaie de joc! crezând el că au pus la cale răspunsul, ca să-şi râdă de dânsul… Iar fiindcă Fany Hagiu s-a mâhnit, a cerut să repete răspunsul. L-a repetat aşa:

„Ilieş-Virginia, jab – Aneta Ioan”.

Atunci leahul şi-a ieşit din fire, repezit cum era, şi a început să-şi bată joc de spirite, de spiritism, de spiritişti. Apoi, după ce s-a răcorit, a dat bună seara şi a plecat.

În urmă. Fanv Hagiu spune tatii:

— Să-l chemăm din nou… Apoi. după ce cheamă spiritul – de el era vorba: Nu te supăra. Iartă-l… zice. pe cinci paharul înscrise ca răspuns vorba asta: „Învăţătură”… N-a înţeles nimeni nimic şi degeaba au stăruit. A răspuns de trei ori numai asta: „Învăţătură…”

— Şi s-a lămurit? întreb eu.

— Aşteaptă, că ai să afli numaidecât. Trec câteva minute şi aud afară un tropot de cal care vin –, bate pe loc şi stă în dreptul casei.

— Ce era?

— Iablowschi, căci m-a strigat afară să mai înjure

11 În textul de bază ; bărbatului.

puţin şi să mă întrebe ce-a mai spus spiritul după plecarea lui. I-am povestit şi a râs:

— Prostii… Apoi a pus pinten şi a pornit-o în trap spre gara Galbeni, unde avea o întâlnire peste noapte cu nu ştiu ce negustor, care trecea în tren.

A doua zi dimineaţă larmă grozavă în tot satul… Tala vine spăimântat şi mă trezeşte:

— Calul lui Iablowschi s-a întors singur acasă…

Eu înlemnesc. Îmi fuge tot sângele clin cap la gândul că l-a omorât vreun hol.

— E mort? bâigui eu.

— Mai rău, zice tata. Nici mort, nici rănit… nu-i nicăieri…

Să înnebuneşti, nu alta…

Înhămăm trăsura şi goană la gară. Întrebăm şeful de staţie, care-l cunoştea şi ne spune că nu l-a văzut. Impiegatul nu l-a văzut, hamalii nu l-au văzut…

Reclamaţii în toate părţile, la prefect, la poliţie, la jandarmi… Degeaba. O zi, două, trei… cinci… Nimic. Iar în creierul meu se învârtea ca o moară vorba „învăţătură”… Ce putea să fie vorba asta decât „învăţătură”…

…După o săptămână ne vine vestea că e în spital la Bacău, cules de pe drum de nişte oameni ai lui Dumnezeu, cari l-au găsit undeva, lângă o [întina, cu ţeasta sfărâmată de muchia ghizdurilor.

Alerg la Bacău şi în sfârşit dau de el. Operaţie grea, scăpat numai prin minune…

I se speriase calul în dreptul fântânii, a făcut un salt în lături, l-a izbit jos şi acolo a rămas…

Iar conu Mihuţă a încheiat:

— Eh! Este asta, sau nu este „învăţătură”? Este! Să fi fost o simplă întâmplare?… Poate, lui nu ştiu şi nici nu pot să zic aşa, fiindcă mă tem că nu-i numai atât…

— Grozav… a cutezat să murmure unul.

— Şi a mai urmat ceva?… a întrebat altul.

Conu Mihuţă a râs:

— Ce să mai urmeze? N-a fost destul?... Peste un an era însurat cu fata popii din Bozieni...

— Tar dumneata cu coana Virgini»...

— Da! a zis bătrânul. Cu două deosebiri. Prima, abia după aceea mi-am adus aminte cu că popa din Bozieni mai are o nesuferită de fată, pe care tot Virginia o chema... şi tot aşa de îndrăcită ca şi soră-sa... iar ochii tot albaştri îi avea, ca şi cealaltă Virginic...

— Bine, dar dumneata ai luat-o pe...

— Pe fala popei, băiatule... Că aşa spusese spiritul: „Ilieş-Virginia, Iablowschi-Aneta Ioan”. Vasăzică „Ioan”, numele de familie, era şi pentru una şi pentru alta...

— Şi a doua...

— A doua: ce?

A doua deosebire...

— A! A doua deosebire e că la însurătoarea lui Iablowschi, Viorica mea era şi născută... Aici a liniştit glasul şi uitându-se lung la Costică Iancu i-a zis încet:

— Cum vezi dom’le Iancu, „Mama din groapă1 ar putea să spuie mai bine ca mine dacă face „afacerea” – cum îi zici dumneata – ori n-o face... Mai ales că e vorba de-o fată ieşită din spiritism...

Apoi înveselindu-şi ochii şi obrazul, a ridicat paharul plin:

de departe şi – dacă nu te superi, mai e adânc...

— Şi acum să aşteptăm pe „mama din groapă” să hotărască. Până atunci, noi să bem din vinişorul acesta îndulcit, pe care Virginia mi-l face înadins, fiindcă ştie că nu-mi place, iar eu trebuie să-i fac pe voie, fiindcă nu-i nevastă luată după năzărelile mele de tânăr, ci mi-i poruncită de cei din groapă, care, îmi închipui, ştiu mai bine decât noi ce ni se cade şi ce nu... cum s-ar zice, ei văd lucrurile mai

Mişcai fiind cu adevărat de pove-tirc-a lui conu

Mihuţă, am şoptit într-un târziu, fărăvoie, ca pentru mine: – Tulburător lucru… Şi-atât: Puţin, nu?… Două vorbe. Dar scumpe mi-s astăzi vorbele aceste, fiindcă datorită lor Viorica e astăzi a mea, cum era şi firesc. Fiica spiritismului nu se putea căpăta fără ajutorul spiritismului…

SPAIMA CEA CU VIPLITA

Se întorsese chiar în seara aceea. Iar fiindcă noi, prietenii lui buni, aveam prilej de două ori să ne bucurăm – întâi, că s-a întors şi al doilea că scăpase din prăpădul cutremurului de pământ – am hotărât, la obişnuitul ceas al apetitivelor de la băcănia Gorciu, să dăm buzna la el, cu vizita, chiar în aceeaşi noapte. Zis şi făcut.

După cină, strânşi cu toţii în pluton la cofetărie, am pornit gălăgioşi către casa lui Pătruţ, luptându-ne zdravăn cu troienii căldăriţi pe uliţele blestematului nostru de târg. Fireşte, făceam tot felul de hazuri – mai potrivite şi mai nepotrivite – pe seama prietenului întors şi a primejdiei în care se aflase cândva. Făceam hazuri fiindcă eram veseli şi fiindcă aveam prilej. Dar cele mai multe hazuri le făceau cucoanele. Ele nu voiau să-l ierte cu niciun chip. Năsucurile înroşite de frig parcă nu mai aveau nicio trecere la gurile mititele şi cu dinţi ascuţiţi. Vezi bine, acelea nu sufereau deloc din pricina gerului, măcar că noi făcusem ţurţuri la mustăţi şi pe marginea gulerelor ele blană puse pavăză răsuflării. Pricina era însă limpede. Pătruţ nu plecase de florile mărului la Salonic, tocmai în toiul vremii de şcoală. Şi nici nu colindase de-a surda anumite locuri macedonene şi bulgăreşti. El se dusese să se însoare, acolo, în lumea din care-i purccsese tot neamul, fiindcă voia să asculte şi de dorinţa mamei lui – o macedoneancă îndrăcită şi dârză, cu mai multe iatagane în ochi şi gură, decât o bandă întreagă de comitagii la brâie – dar mai ales fiindcă ajunsese la o părere, pe care înţelegea să nu o treacă cu vederea. Anume, se încredinţase că nu poate să-şi afle nevastă pe măsură, nici la târg la noi, nici

în târgurile pe care le mai cunoştea. Iar dacă era vorba să ia femeie din alte părţi, i s-a părut mai nimerit să şi-o caute prin neamurile de oameni statornici, din care să trăgea, adică prin lumea aprigă a aromânilor din Pind.

Într-un fel avea şi el dreptatea lui. Rămas holtei piuă la treizeci şi mai bine de ani, avusese destulă vreme să vadă destule. Şi încă lucruri destul de triste. Căsniciile pe care le urmărise erau parcă semănate înadins în calea lui, să-l vindece pe viaţă de cheful însurătorii. Cele făcute cu socoteală rece ca reţetele de farmacie, nu erau cele mai nenorocite, puse alături de celelalte, în care descreierarea dragostei înflăcărate de la început se schimbă în ură, certuri şi bătăi, mai mult ori mai puţin înfundate.

Cu asemenea privelişte în faţă, Pătruţ, care înainte de toate era om cuminte, n-a mai avut ghesul însurătorii. Singura care îl scosese din apele lui fusese Licuţa Creţu, fata administratorului financiar. Dar, dragostea care începuse a şurui sfielnică între ei a zăgăzuit-o cu nemilă şi sălbatică încăpăţânare însuşi domnul Filimon Creţu, tatăl. Pasămite dumficălui avea vederi et & a, mai I înalte şi – în orice caz – neavând băiat care să-i urmeze meseria, voia să nu-şi scoată neamul din cinul în care trăia.

— Domnule Pătruţ, i-a zis el într-o clipă amiază, la o zi de ceai cuconesc, abia acum am început să pricep eu, de ce un om serios ca dumneata bate petrecerile astea femeieşti… Pe de-o parte îmi pare bine, fiindcă te socoteam fluşturatec. Dar pe de altă parte îmi pare rău, pentru că o să-ţi fac o supărare, măcar că am faţă de dumneata toată stima şi consideraţia, cum se zice. Anume, cred că-ţi pierzi timpul degeaba… înţelegi?

Pătruţ, lovit drept în inimă, i-a înfipt privirea în ochi, ca un cuţit. Dar fiindcă vrăjmaşul n-a căzut la prima lovitură, a fost ispitit o clipă să răspundă blajin şi să se tragă înapoi, cerând o lămurire, cam cum ar arăta un răspuns de felul acestuia:

„Nu înţeleg…”

I-a fost însă ruşine şi silă de prefăcătorie. De aceea a luat, ca să zicem aşa, taurul, de coarne, întrebând de-a dreptul:

— Şi pentru ce îmi pierd vremea degeaba, domnule administrator?

Pe Filimon Creţu – cu toată siguranţa lui – l-a trecut o umbră de îndoială. Privirea dreaptă, tăioasă, batjocoritoare, a lui Pătruţ îl stingherea nespus, pentru că îi clătinase pământul sub el. Şi-a simţit gura oarecum uscată şi începuse să-i pară rău că s-a grăbit – cu toate că asta o făcuse din pripire părintească de om grijuliu, dornic să nu aibă apoi încurcături mai grele.

A luat-o potolit şi cu ocol mare:

— Mă rog, să ne înţelegem. Dumneata vrei, ori nu vrei să te însori?

20 – Ghidfşte-mi în cafea

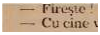

Iei să tu însori?

Întrebarea plesnise de-a dreptul, ca o măciucă. Şi Pătruţ a simţit nevoia unui răgaz, de gând. Întoarcerea lucrurilor, întrebările de acum îi dădeau

I

Însă o binecuvântată apă la moară. A folosit-o din plin şi s-a răzbunat din plin, fiindcă a înţeles că nu mai poate avea nicio nădejde. De aceea a

I

răspuns fără să mai cugete la vorbe:

— Indiscreţia asta n-o înţeleg, domnule Creţu. Ac-est lucru nu l-aş spune – în orice caz – decât *părinţilor fetei*…

În faţa dinţilor albi şi sănătoşi care-şi băteau joc de neincleminarea lui, Filimon Creţu s-a umflat de parapon şi a plecat cu zor neeântărit, spre marea nedumerire şi teamă a Licuţei, neştiutoare de cosirea aşa de timpurie a florii înmugurite în sufletul ei.

Înfrângerea – căci în fii ugere a socotit-o şi cu scârbă

nesfârşită ş-o aducea aminte – l-a făcut însă pe administrator să-şi doarmă foarte chinuit somnul care a urmat.

— Dracu' m-a pus să mă iau după zevzecul de Cristodorescu? se căina el în toiul nopţii, muşcându-şi capetele musleţilor stufoase şi aspre. Ce mi-o fi căşunat să nu aştept un semn limpede, cum ar fi fost de pildă spusa fetei, ori cererea lui Pătruţ?

Aşa se face că, a doua ori a treia zi după această întâmplare cu totul neplăcută, domnul Filimon c'reţu, când a ieşit de la administraţie seara la şapte, n-a luat-o spre casă ca de obicei, ci a intrat la Gorciu la prăvălie, stârnind o mare uimire şi fel (la fel de prepusuri. Iar uimirea şi prepusurile s-au îndoit în clipa când s-a băgat de seamă că în loc

să cumpere niscaiva lucruri şi-s. plec A. s-aul? et ele jur-împrejur, ba a trecut cercetător şi după un stâlp, apoi s-a aşezat la o măsuţă, unde – neobişnuit cu apetitivele, cum era – a stat un ceas la taifas cu chelnerul până să se hotărască a cere o ţuică şi două măsline. Piperul nerăbdării de a afla taina ascuţise toţi ochii, toate urechile şi toate minţile. Dar Cristea, băiatul care servea aperativele, n-a putut să spuie curioşilor chiar în faţa administratorului că bătrânul întrebase în şoaptă de Pătruţ şi se aşezase acolo să-l aştepte. Lucrul s-a înţeles şi a stârnit o mare furtună, înăbuşită abia când a venit macedoneanul. Atunci Filimon s-a sculat, a plătit în grabă şi, după două vorbe schimbate pe înfundat, a luat la braţ profesorul plecând cu el, nu înspre grădina publică, direcţia obişnuită de plimbare, ci dimpotrivă, spre calea ferată, adică spre uliţele cele mai dosite şi mai fără trecători.

De bună seamă, lumea, neroadă cum o, a socotit oă-şi poate face gătelile de nuntă.

Dar în plimbarea chinuită a celor doi bărbaţi aproape

că n-a vorbit decât Filimon Creţu şi n-a râs decât Pătruţ.

— Domnule Pătruţ… Oricât de greu mi-o veni, ou tot am să-ţi spun ce am pe inimă, fiindcă mi-i groază să trec în ochii dumitale drept un bătrân caraghios. Vorba noastră de zilele trecute socoteşte că nu ţi-am spus-o deloc. Am fost informat greşit…

— Văd că nu vrei să mă ajuţi deloc. Eşti îmbufnat şi – ce să-ţi spun? – ai tot dreptul să fii. Dar te rog să mă crezi că pripa mea era bine steotită… Căci – îmi închipui – ai înţeles de ce m-am temut şi de ce ţi-am vorbit, nu-i aşa?

— Pricina nu e că am numai o fată… Aş putea să am zece şi tot la fel aş vorbi, fiindcă eu am socotelile mele şi nu mi le pot schimba de dragul nimănui.

— N-aş fi dator să mă dezvinovăţesc înaintea nimănui, dar faţă de dumneata simt nevoia să explic, fiindcă eşti un om pentru care am toată stima, iar pe urmă ţi-am greşit. Credeam că te gândeşti la…

— În sfârşit, dacă nu te gândeşti, cu atât mai bine. Pentru că eu nu-mi scot fata din lumea *mea*. Vreau să zic, lumea asta de socoteli din care fac eu parte. Bunicul meu a fost perceptor. Tata la fel şi socrul meu la fel. Eu am suit mai sus, dar – vorba nevesti-mii – tot la Ministerul de finanţe am rămas.

Aici Pătruţ a rânjit:

— Înţeleg. Vrei s-o păstrezi şi pe domnişoara Licuţa tot la Ministerul de finanţe.

Filimon a înghiţit greu, dar nu i-a întors spatele cum s-ar fi cuvenit şi cum simţea îndemn să facă, ci a urmat ca şi când n-ar fi auzit.

— Acolo mi-am făcut atâtea legături şi atâtea prietenii că, pe drept cuvânt, le pot socoti adevăratul meu capital. Gândeşte-te bine şi ai să-mi dai dreptate. E un capital mare şi – să-ţi spun drept – e singura zestre serioasă pe care pot s-o dau Licuţei. Iar bărbatul ei – care ar fi el – o să aibă mai mult venit de pe urma acestui

capital, decât ar avea de pe urma banilor pe care i-aş da.

Dar capitalul acesta mai are pentru mine şi lui alt felcâs. Cu el pot să-mi „ţin ginerile în îrâu, ceea ce n-aş putea să mai fac dacă i-aş da numai zestrea bănească a fetei. La urma urmei, cum se întâmplă de obieei, m-aş putea pomeni că fata face partidă cu bărbatu-s-o împotriva mea şi-l lasă să mănânce banii după cheful lui… Ei bine, eu nu vreau să ajung aici. Şi cu prieteniile mele de la minister primejdia e înlăturată… Omul depinde de mine şi are de-a face cu mine.

— Dar ce te faci dacă e vrednic şi n-are nevoie de proptelele dumitale?

Filimon s-a oprit pe loc, l-a apucat de braţ învârtindu-l cu faţa spre dânsul, şi i-a spus răspicat, biruitor:

— Atunci e un om „întreg şi nu mai am nevoie să mă tem de nimic… Asta-i!

Întorcându-se apoi spre băcănia lui Gorciu, au vorbit de altele. Dar în creierul său, Pătruţ zâmbea aducându-şi aminte de nehotărârea în care plutise câteva luni de zile, cu mulţi ani înainte, când nu se înveghea să aleagă o cale mai bună de urmat[12]: Facultatea de Ştiinţe, ori… Academia comercială…

Toate aceste lucruri se aflaseră în târg – sau – cum e obiceiul pe la noi – fuseseră reconstituite după cele scăpate pe la fel de fel de împrejurări. Iar cum împrejurările erau întotdeauna învolburate de multă foşnitură fustească şi multă gureşie dulce, era firesc ca femeile să ştie cele dintâi şi mai bine pricina îndepărtării lui Pătruţ de toate seratele şi ceaiurile unde fusese client neostenit, precum şi pornirea lui împotriva „Florii române care miroase plăcut, sclipeşte în soare de ispiteşte fluturii, dar se ofileşte repede şi nu slujeşte decât cel mult l-a făcut beltea. iar nicidecum vreo tocană sănătoasă pentru hrana omului şi prelungirea zilelor”.

12 În textul de buză : urmă.

Acestea fiind zise de dânsul în nenumărate rânduri, cucoanele şi fetele din târg i-au priceput oful greu al inimii şi s-au purtat frumos. Adică s-au întrecut să-l scoată din minţi, cu toate tertipurile iscusinţei femeieşti, ca să se bucure de o înfrângere a lui. Dar I'atruţ când a vorbit de „floare" şi de „beltea" n-a zis că nu-i place să-şi împodobească cheutoarea de la haină şi nici nu s-a jurat a nu-şi îndulci gura arsă de sete. Astfel stând lucrurile, a primit bucuros tot ce-i venea dăruit fără cântar, păstrându-şi dreptul să caute altceva pentru tocana de care avea nevoie viaţa

De aceea, după luni de zile bucşite în corespondenţă tainică, dusă cu fel de fel de oameni din Bulgaria, Grecia şi Serbia, a venit într-o bună seară la băcănia lui Gorciu, a arătat paşaportul gata, concediul aprobat, biletele de tren luate şi ne-a spus că pleacă jumătate şi ni se întoarce întreg – adică însurat cu o ţânţăroaică adusă de-a dreptul de la obârşie.

După o săptămână de la plecare am început a primi de la el fel de fel de ilustrate şi scrisori. Azi unul, mâine altul, fiecare din noi eram puncte geografice, din care seara, la apetitive, pe harta înadins cumpărată de Gorciu, urmăream căile întortocheate ale prietenului nostru. Despre însurătoare însă, nicio vorbă. Doar din când în când, la r. de o scrisoare adăuga: că înseamnă apropierea de vreun tel dinainte hotărât.

Asta a ţinut până în ziua când au detunat gazetele cu vestea cutremurului înspăimântător care nimicise zeci de aşezări şi aproape o sută de mii de oameni.

Cum învăţasem, fără să vrem, geografia locurilor, iar harta de la Gorciu şedea în faţă, cu toate liniile trase pe ea, ne-am dat seama că Pătruţ e tocmai în mijlocul prăpădului…

Atunci s-a iscat la noi în târg zarvă năprasnică iar prietenul nostru a căpătat hlamidă de erou – sau aşa

ceva… Cei şase sute de şcolari ai liceului de băieţi, cele câteva sute de normaliste şi zecile de oameni răsăriţi cari îl cunoşteau n-au mai avui două săptămâni bineţe obişnuite. În loc de „bună ziua” se zicea:

— Ştii ceva de Pătruţ?

Zecile de mii de victime ale prăpădului nu mai erau pentru noi cifre moarte. Ele aveau trup: Pătruţ. Miile de case dărâmate, înfricoşătoarele crăpături de pământ, apele ţâşnite din măruntaiele pământului nu mai erau o poveste de spaimă, nelămurită, neguroasă, îndepărtată, ci erau lângă noi. pentru că ele erau moartea pentru o făptură pe care o ştiam: Pătruţ.

Cum e de înţeles, 111 două săptămâni Pătruţ a ajuns un personaj cu dimensiuni apocaliptice. Se lupta cu pământul.

Oricât de spăimoase ar fi cucoanele, ele se întorc repede şi cu aceeaşi sprinteneală la râs şi! a voie bună. Aşa se face că, după înfiorarea de la început, au prins a depăna fuiorul glumelor, mai mult sau mai puţin răutăcioase. Iată pe colo care aia «i aripi mai bune, *şi-am* izbbitit să treacă pe la case mai multe:

„Cum era să nu se cutremure pământul dacă s-a dus Pătruţ să-şi caute nevastă…” sau:

„Când l-au văzut, firşeriţele, s-au rugat lui Dumnezeu să le scape de primejdie şi au cerut un cutremur, doar l-o înghiţi pământul…” sau: „Pe Licuţa n-a vrut să i-o dea tată-său, iar pe ţânţăroaică n-a vrut să i-o dea Dumnezeu…” Şi câte şi mai câte…

Mai ales că, în vremea asta, venise în sfârşit şi scrisoarea lui din urmă unde, povestind cu vorbe puţine prăpădenia Ce văzuse, îşi vestea întoarcerea, fără să spuie nicio vorbă despre scopul pentru care plecase. Ceea ce, nouă ni s-a părut limpede ca bună ziua. Adică, însemna că se întoarce singur.

Deci, porniţi acum spre casa lui Pătruţ, ceata noastră

era gălăgioasă şi veselă, mai ales prin cuconetul sprinţar, care se dovedea nu numai biruitor, dar trecut dincolo de măsura veseliei pentru slava acestei biruinţi.

— Bagi tu de seamă… mormăia din uriaşul guler de miel Tase Preoţescu – colegul nostru de la Şcoala de comerţ – ce sinistră francmasonerie au năph cele astea de femei? Uită-te nu mai departe la Sănduţa mea… Ce o priveşte pe dânsa că nenorocitul acela s-a însurat ori nu, că a luat una de aici, ori una de unde a înţărcat dracul copiii? Păi n-am eu dreptate să spun că femeile şi eu ovreii botezaţi sunt cele mai primejdioase animale de pe pământ? Nu râde – ascultă-mă pe mine – să te ferească Dumnezeu de omul a cărui ţintă supremă în viaţă e să-şi schimbe numele şi car. Îşi face şi mijloc de trai din trădarea asta…

Nu i-am răspuns, fireşte, HM în parvin ţa Sănduţei lui eu ştiam *în orice caz* ceva mai mult ca dânsul – cu privire la bucuria ei de acum, bineînţeles – iar eu nu zvârl pietre în baltă: cu oamenii acri nu discut.

Dar n-am avut vreme să mă gândesc mai departe la temerile lui Preoţescu, fiindcă glasul de buratec prăpădit al lui Vasilică Zbrenţea a şorpăcăit scurt:

— Tăcere! Să ne apropiem încet, ca să-i facem surpriză.

Gândindu-se că prin asta îşi măreşte mulţumirea, cucoanele i-au luat nerozia în braţe şi au pus peste tot grupul o pecete de tăinuială şi complot. Ba exagerau aşa de mult jucându-şi rolul, încât, cu toate că aveau şoşoni în picioare, iar zăpada era pufoasă şi de-o palmă pe trotuar, mergea în vârfuri, furişându-se plecate pe lângă ostreţele rare ale zăplazului.

Deodată, cu ton de batjocură şi o anumită veselie prost ascunsă, Tase Preoţescu a hămăit ca un câine.

— Beznă!

Ţâştuiturile au fost zadarnice, fiindcă numaidecât, în clipa care a urmat, au văzut geamurile casei lui Pătruţ.

Dezamăgire pe toată linia! mai exact două dezamăgiri felurite: una a cucoanelor pentru pricini ştiute – şi cealaltă a noastră.

— Păi bine, Tase… a răbufnit mânioasă Sănduţa. De unde ai scos vestea că s-a întors?

— Mi-a spus Arghir, locotenentul, că l-a văzut trecând cu trăsura de la gară la trenul de şaptesprezece treizeci şi două… a dat din umeri, grita de râs, bărbatul dumisale.

— Cine ştie ce i s-a năzărit… a pufnit femeia.

a dat comanda.

— LIai acasă… şi vă liniştiţi…

Dar năsucul cel învineţit al Sănduţei nu-şi pierduse mirosul lui de copaucă vestită în treburile lumeşti. Izvorâtă din sumedenie de adâncuri, necunoscute lui Tasc, inspiraţia femeii s-a proptit pe o nădejde nelămurită.

— Ce-ar fi însă dacă ai bate în geam.

— Ce vrei să fie? i-a întors bărbatul acru şi superior. Ar lătra câinii, ar veni sergentul şi în cel mai bun caz s-ar trezi bătrâna, ori sluga şi s-ar speria.

— Da, dar am afla dacă a venit Pătruţ, sau dacă a scris când vine. Măcar cu atât să ne alegem.

Vasilică Zbrenţea, care îi cam trăgea clopotele Sănduţei, a fost fericit să-i facă pe plac. A bătut cu bastonul în geamul de la stradă şi a zgâlţâit cleampa portiţei.

După câteva clipe o flăcăruie micuţă aprinsă în fundul ogrăzii a dat de veste că locuitorii încep să mişte. Apoi a plesnit lumina în geamul unei odăi de stăpân, pe urmă la antret şi în sfârşit s-a aprins becul de la scară. Sluga, înfăşată în zăbunul unui bărbat, a venit lipăindu-şi imineii prin zăpadă. A măsurat mirată ceata strânsă la portiţă şi a întrebat ardeleneşte:

— D-apoi, mă rog frumos, pe cine aţi căta oare?

Sănduţa a sărit cu gura.

— S-a întors domnul Pătruţ, femeie hăi?

— D-apăi că dumnealui s-o fo' întors ele pe la trei fărtaie la şase… Da' amu hodineşte.

7 – Trebuie să se fi trezit, că a aprins, s-a repezit iarăşi Sănduţa, fără milă. Sluga s-a răsucit şi văzând geamurile luminate a încheiat:

— Noa! Se vede că i s-o fo' spăriet somnul şi o hi crăpat ochii!… Mintenaş m-oi duce şi-oi

N-a fost nevoie să mai vadă, fiindcă ne văzuse Pătruţ pe după perdeaua ridicată şi a strigat:

— Dă-le drumul, Eufimio!

Pentru care faptă creştinească, ceata noastră a început să-i strige fel de fel de vorbe mulţumitoare, afară de Tase, pe care nu l-am auzit decât tuşind scurt de câteva ori.

Pe când noi ne descotoroseam de saesanale, Pătruţ ne-a strigat din dormitor:

— Aprindeţi voi în salon, că viu numaidecât…

Dar putea să întârzie mult şi bine, fiindcă ceata era foarte ocupată. Ca zeci de ordine şoptite au trecut de la o gură la alta; cucoanele au început a cotrobăi cu ochii toate colţişoarele antreului şi ale salonului căutând „corpurile delicte"… adică semnele „femeii"…

Cea mai nedumerită şi cea mai nerăbdătoare părea tot Sănduţa. Părea numai, căci de fapt Fira Tănăsescu, profesoara de franceză de la externat îşi muşca buzele prea fără milă ca să fi fost numai din pricina frigului de afară. De altminteri toţi au băgat de seamă înfrigurarea ei, atunci când a întrebat:

— S-o fi…? Ori nu… Dar vorba „însurat" n-a vrut s-o spună. Parcă o ţinea de rezervă pentru alte împrejurări…

După scotociri neîndurate, negăsindu-se nimic, s-a ajuns la încheierea că Pătruţ e tot „jumătatea care aşteaptă să fie întregită". Iar pentru că pământul Macedoniei s-a zbârlit şi s-a scuturat, înţelegând ce menire pregăteşte camaradului nostru, rămâne ca tot biata urbe

locală să facă acest „greu şi penibil oficiu. Astfel a sintetizat situaţia dulcea Sandu ţa, după care a încheiat patetică:

— Dar nefericita, care va crede că se măreşte proclamându-se jumătatea acestui biet neîntregit, să se gândească bine la un om ce are pe conştiinţă o sută de mii de suflete; fiindcă numai el a provocat cataclismul. Şi era aşa de bucuroasă spunând grozăvia asta, încât dacă n-am văzut-o pe ea sărind într-un picior – cum mi se pare că a şi sărit – pot jura că am văzut ochii lui Tase oftând asemeni unui piept omenesc. Ca o dovadă, iată sfatul pe care i l-a dat:

— În orice caz, fiţi prudenţi şi nu vorbiţi de însurătoare… De va fi, va spune el… De nu, aveţi timp de râs… Şi a terminat fără vorbă, dar cu un gest ce arăta nesfârşita întindere a iadului…

Intrarea lui Pătruţ a fost prilej de mare vânzoleală şi zarvă neînchipuită. Femeile, agere, lăsându-şi mâinile sărutate, i-au examinat degetele să vadă liniuţa de foc a inelului şi s-au îmbujorat când – ca să zicem aşa – au văzut că n-au văzut nimic. Apoi a pornit potopul de întrebări şi larma felicitărilor pentru norocul că a scăpat din mijlocul prăpădului cumplit.

În tăcerea de moarte care ne-a încleştat gâtleiurile, Pătruţ a povestit simplu şi cuminte lucruri grozave. Dar urgia prin care trecuse căpăta în vorba lui cântărită şi fără meşteşug o răceală ceţoasă, de îndepărtare şi neadevăr.

De altfel, după o jumătate de oră, nici nu mai avea ce povesti. Era acelaşi lucru, repetat. Aceleaşi case se dărâmau, aceiaşi oameni fugind pe câmp, aceleaşi vite urlând. A încheiat aproape nepăsător:

— … şi aşa mar departe… Prima zi a fost mai greu… şi prima zguduire… pe urmă mă învăţasem…

— Cu spaima nu te <p» ţi îrwăţa,» ¿şoptit mei» – crezător Vasilică.

— Nici n-am spus asta! a răspuns Pătruţ. Eu vorbesc de primejdie, de primejdia adevărată… Dar cu primejdia te înveţi…

— Şi nu te mai înspăimânta? a întrebat plină de admiraţie Fira Tănăsescu.

— Fireşte că nu!

— Ei, cum asta? a izbucnit Tase din colţul în care se înfundase. Tu vrei să spui acum că n-ai avut nicio clipă de spaimă?

Pătruţ a scuturat din cap, ca şi când ar fi vrut să alunge o amintire groaznică şi a zis scurt:

— O! Ba da! Asta da! Şi încă o spaimă cumplită. Dumnezeule! Numai cât mi-aduc aminte şi se face carnea gheaţă pe mine!

— Când?

— Unde?

— Cum?

— Spune-ne şi nouă!

— Povesteşte!

— Ce s-a întâmplat?

Şi toate glasurile învolburate deodată au umezit toate perechile de ochi şi au ciulit toate urechile. Setea de grozăvii a lumii se adunase toată parcă în colţişorul acesta tihnit şi cald, care dospea sub fulgii albi de afară.

Pătruţ şi-a răzămat capul în palmă, acoperindu-şi ochii câteva minute. A oftat adânc, cu scări şi a murmurat:

— Nu ştiu cum să povestesc, ca să vă fac să înţelegeţi mai bine imensitatea spaimei mele de atunci.

Apoi, în liniştea încordată care-l crea iarăşi eroul de întâmplări neînchipuite, Pătruţ a ridicat

capul în sus, cu faţa crispată, a rămas cu ochii ştiuloşi în tavan şi a început cu glas chinuit.

— Trecuseră cele două cutremure dinţii şi văzusem tot ce v-am spus… A doua zi, dimineaţă, am plecat cu un automobil spre alt oraş, pe o şosea foarte bună. Spusesem şoferului să deie viteză, fiindcă trăgeam nădejde să ies mai

repede din regiunea aceea nenorocită… Bineînţeles, un cutremur de pământ – vorbesc de un cutremur mare cum a fost acolo – rămâne în carne… Se imprimă… îl duci cu tine zile întregi cum duci – în mic – clătinarea unei bărci, a unui vapor sau, mai bine zis, a unui avion… Da… ca un avion, pentru că avionul se lasă în jos ori saltă, cade în goluri de aer. Dar la un cutremur de pământ e înmiită… E terifiantă. Capeţi o ameţeală care întrece tot ce se poate închipui… Simţi prăpădul… Asta-i! Prăpă-dul…

Acum, când ai înfipt în carnea ta asemenea senzaţie tare, vă închipuiţi uşor că mersul în automobil – cu toate clătinăturile lui – nu-ţi mai pare un mers obişnuit… Trăieşti o prelungită, o chinuitoare impresie de cutremur continuu… E o tortură… În sfârşit…

A făcut o pauză, a scuturat iarăşi capul, cu ochii strânşi şi a continuat gâtuit:

— V-am spus ce crăpături îngrozitoare se făceau în pământ. Ei bine, cum mergeam, cu toată viteza maşinii, simt deodată că tot pământul ţâşneşte în sus cu noi. În acelaşi moment văd la doi paşi înaintea maşinii prăpastia care se deschisese.

Ni s-a oprit răsuflarea pe loc… Am icnit o singură silabă toţi:

— Şi?

Patruţ a înghiţit în sec, apoi gâfâind greu a continuat, dând din umeri.

— Nu *mă*\ era nimic de făcut… Maşina nu se mai putea opri… A sărit în gol şi s-a prăbuşit.

— Şi? am făcut noi iar.

— Şi… se vede că ruptura se făcuse tocmai atunci, aşa încât buza cealaltă, care se prăvălea în jos, nu era încă decât la doi trei metri… Maşina ora solidă… Norocul meu! A căzut tot pe şosea – şi minune – nu s-au spart cauciucurile. Cum era în viteză nebună, viteza a continuat.

Dar în vreme ce partea din care scăpasem se ridica fulgerător, partea astălaltă cu noi *se afunda*…

Atunci… Doamne! Atunci s-a petrecut ceva cu adevărat înspăimântător. După cincizeci de metri maşina n-a mai putut urca din groapă şi s-a oprit. Iar pământul întreg, cu şosea cu tot, s-a legănat odată, imens, înainte, de ne-a întors cu faţa la cer, apoi ne-a întors în partea cealaltă de-am văzut căscătura pământului, şi a treia oară a venit înapoi, s-a ridicat vertical, ne-a răsturnat pe spate şi s-a prăbuşit ca un munte deasupra noastră…

— Şi? am tremurat, dându-ne sufletul de spaimă…

Pătruţ şi-a udat cu limba buzele uscate, şi-a şters sudoarea de pe frunte şi a încheiat istovit:

— Şi… m-am deşteptat din somn…

A fost o adevărată clipă de prostire. Ne buimăcise…

— Cum te-ai deşteptat din somn? a îndrăznit să întrebe Sănduţa…

— Visasem numai… din fericire… a răspuns zâmbind de astă dată Pătruţ. Dar din câte lucruri groaznice am văzut – şi am văzut destule – niciunul nu mi-a dat – nici pe departe – spaima înnebunitoare pe care mi-a dat-o visul ăsta

Cu desăvârşire dezamăgită de eroul ei, Fira Tănăsescu a smiorcăit:

— Asta-i păcăleală…

— Nu! a dăscălit-o cuminte, Pătruţ. E o învăţătură… Nu face ochi miraţi, domnişoară Tănăsescu… Căci, pentru mine cel puţin, a fost o mare învăţătură… Ai putea să scoţi din asta reconfirmări de care nu mai ai nevoie – cum ar fi, de pildă, că arta e mai puternică decât natura – pentru că un creier omenesc găseşte expresii mai tari decât faptele reale…

Dar nu asta am vrut eu să spun că am învăţat. Eu am învăţat un lucru mai simplu şi mai prielnic. Anume că mintea omului e mai rea decât ceea ce-a făcut Dumnezeu.

Şi dacă Dumnezeu îi dă un somn, sau ceva care a-l odihnească şi să-l întremeze, mintea păcătoasă i-l strică şi i-l chinuieşte, ca să nu se bucure de el.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi? a şoptit ea

— Iată unde. Vreau să spun că visul meu groaznic a fost făurit de mintea care a lucrat singură, fără ştiinţa şi fără controlul meu. Eu îi dădusem câteva fapte crâncene fără îndoială – câteva întâmplări şi câteva imagini dureroase. Atâta tot Acelea, oricum, erau de îndurat. Dar când a rămas singură stăpână, a alcătuit visul acesta de iad, care o să mă chinuiască cine ştie câţi ani de aci înainte…

— Şi urmarea?

— Urmarea? E simplă. N-am mai lăsat-o să lucreze singură, să construiască absurdităţi, icoane groaznice, din câteva petice pe care le-am găsit pe ici pe colo în viaţă şi i le-am dat la păstrare

Mai pe scurt, m-am desfăcut de «lintea asta, care îmi chinuia odihna. Mi-am dat seama că mă pot odihni în orice caz mai bine, cu ochii închişi numai, dar treaz – pentru că astfel îmi stăpânesc creierul şi-mi pot impune nu numai să nu fabric grozăvii, dar nici să-mi amintesc măcar de lucruri neplăcute – decât să mă las torturat prin binefăcătorul somn pe care îl stăpâneşte numai mintea mea. Şi în felul acesta am ajuns la convingerea că, între creier şi între trup, cel care-mi poate strica mai mult e creierul…

Pornit pe asemenea cale, ştiţi care a fost cel mai mare câştig? Iată-l… Am băgat de seamă care a fost tot cursul vieţii mele de până azi. Mi-am lăsat capul să fabrice singur şi nu mi-am dat scama niciodată. că spaima mea pornise numai din el. Pe scurt, am avut un somn prelungit… Trezirea din visul cel rău, pe care vi l-am spus, e o trezire definitivă în viaţă…

— E destul de complicat şi curios ceea ce spui… a mârâit Sănduţa cu un acru colţ de gură ridicat, simţind ca

prin ceaţă o primejdie. Care e rezultatul *practic* al acestei deşteptări, asta ar fi mai important de ştiut.

— Aaa! Rezultatul practic e că nu m-am mai însurat cu o fârşeriţă de a mea… aşa cum îmi spunea creierul, care îşi fabricase o năzdrăvănie de-a lui.

Femeile au chicotit vesele amândouă.

— Foarte bine, dar atunci după teoriile pe care ni le-ai făcut aici ar însemna că ai să te însori tot la noi…

Aici, Pătruţ a zâmbit lung, *mai ales* către Fira Tănăsescu şi a răspuns:

— Se poate şi asta… Dar… (şi a făcut o pauză) numai într-un singur caz…

— Care?

— Când aş divorţa de grecoaica splendidă cuire m-am însurat la Salonic şi pe care să-mi îţi voie să v-o prezint…

Trăsnet de-ar fi căzut, pământul de s-ar fi prăfuit în soare, n-ar fi îngheţat gurile cum le-a îngheţat vestea asta.

Pătruţ a pornit încet spre dormitor să-şi aducă „rumoaşa grecoaică din Salonic – care avea să înnebunească mai apoi patru regimente (din care, două de cavalerie), un stat major de divizie, cinci iuri profesorale, tot baroul (inclusiv magistralii – afară de procurorul general, care se vede. avea pricini anume să nu-l mai mişte femeile) şi în afară, bineînţeles, de cei trei sute două ci şi patru de liceeni din cursul superior. Când a pus mâna pe clanţă s-a oprit şi s-a înrs. Auzise în urmă pe Tase Preoţescu, mormăind n mustaţă scurt şi rău:

— Adineauri când v-a spus visul lui aţi zis că păcăleală. V-a răspuns că e învăţătură pentru

1… Acum ce mai ziceţi? Nici asta nu-i invăălură?

La care, cucoanele n-au împotrivit nicio vorbă, iod una cu ochii plecaţi, cealaltă cu privirea pe unghiile vopsite cu conăbiu, iar celelalte două ocupate de vârful pantofilor şi de macatul de pe la.

A răspuns însă Pătruţ, zâmbind câineşte. fiindcă

dădea seama cât sânge varsă:

— Ei, domnule Preoţescu. Aici n-ai dreptate. Au dreptate dumnealor. Aşa c. Asta nu e învăţătură, e cu adevărat păcăleală…

Ca fulgerate, femeile au ridicat ochii. Numai că, în aceeaşi clipă, mânerul uşii a clănţănit ca un câine rău, iar în canatul larg, înaltă, zveltă, mândră, plină de taină şi frumuseţe ca un chiparos s-a ivit Astynomeia…

Dar spaima groaznică a clipei aceleia, cucoanele noastre n-au visat-o…

UL DIN AMERICA

În seara aceea îl sărbătorisem pe Ovidiu Stoica şi eram peste măsură de veseli. Isca râs cu hohote din timerice şi de cele mai multe ori nici n-apucai să auzi gluma întreagă, că te pomeneai pufnind până la lacrimi numai la gândul hazului. Încalţe cel care voia să spuie nici nu apuca să pornească snoava şi se încleşta în podida hohotului.

Era vasăzică un ceas vesel şi fiecare avea chef de povestit.

De bună seamă, s-ar fi cuvenit – aşa cum se întâmplă mai totdeauna – ca prilejul râsului şi al bucuriei să se tot depărteze de pricina lui adevărată. Căci, de obicei, oamenii se adună la o sărbătorire – cum ar fi ziua unui prieten – şi la urmă îţi dai seama că, din una într-alta, vine vorba de cine ştie ce alte întâmplări năstruşnice, iar veselia mesenilor se cheltuieşte cu ele şi cu multe altele, uitându-se cu desăvârşire sărbătoritul…

În casa lui Ovidiu Stoica s-a întâmplat cum trebuia, adică s-a întâmplat pe dos, pentru că era haz mult şi glumă din inimă tocmai pe faptul norocului şi al năzbâtiilor lui – cum se cădea de altminteri în seara aceea când îl hiritiseam pe omul de gazdă pentru că îi fusese hărăzit să câştige trei milioane la loterie, cu un sfert de loz, ceea ce însemna că i se dăduse în mână cam şapte sute de mii de

lei…

Negreşit, oricât de pizmaşi am fi fost noi toţi pe alegerea lui Dumnezeu – căci fiecare în sinea lui socotea că Ovidiu are mai puţine merite decât noi şi că va folosi mai prost decât am fi putut să folosim noi suma cea mare câştigată de el –, nu se putea să nu-i recunoaştem lui Stoica un merit neobişnuit. Anume, acela că nu câştigase cu un loz luat la întâmplare, în ultima clipă, ori forţat de cine ştie ce împrejurări, ci cu lozul pe care şi l-a ales după mari chibzuieli, chiar la începutul loteriei şi îl păstrase necontenit, fără nicio şovăială şi fără nicio părere de rău. Mărunţel şi strâns la viaţa lui – cum era –, trebuise, de bună seamă, o mare minune, ori o socoteală tăinuită – ceea ce cam la fel ar fi însemnat – să-l hotărască la risipa regulată a târguielii biletului de loterie. Această socoteală tăinuită ne-a dat-o pe faţă în mijlocul petrecerii, ca să ne strice cheful la toţi. Căci, fără îndoială, când zici noroc te gândeşti la noroc şi pace! Un noroc ticluit, ca să zicem aşa, nu mai este noroc. Vorba lui Iftodescu, profesorul de matematici, acela se cheamă, după caz, bună negustorie ori şmecherlâc sadea! Iar povestea omului răbdător şi cuminte, care crede în Dumnezeu şi aşteaptă norocul, o socoteam toţi o năzbâtie scriitoricească, bună pentru copii nevârstniei

Aşadar Ovidiu Stoica, în ziua când a câştigat izbutise să aducă pe pământ o năzbâtie de poveşti.

Dat* să-l ascultăm pe dânsul, deoarece, în clipa asta îl văd rezemându-se cu cotul drept de piedestalul pe care pusese un cap de ipsos al lui Sophocles – ca profesor de greacă şi latină cum era – şi să gustăm încă o dată amărăciunea şi uluiala de atunci.

— Stimatele mele doamne, domnişoare şi dragii mei colegi şi prieteni, *albo lapillo notare diem*. Să însemnăm ziua asta cu o piatră albă, cum ziceau romanii, şi să-mi daţi voie să vă împărtăşesc în câteva cuvinte, nu bucuria unui

om care a biruit – deşi pentru mine biruinţa este câştigul acesta... (aici Vasilescu s-a uitat la Ghiţă Condrea oarecum plictisit) –, cât mai ales să satisfac dorinţa domniilor voastre de a afla cum am ajuns ia această biruinţă. (Aici Vasilescu nu s-a mai uitat la Ghiţă Condrea, ci şi-a răsucit gâtul nu ştiu cum şi a rămas cu ochii în cârligul lămpii, de parcă s-ar fi spânzurat de el.)

— *Audaces fortuna juvat*, zice Virgiliu şi e drept că norocul iubeşte pe îndrăzneţi. Ca o dovadă, iată-mă pe mine. (Şi lipindu-şi mâna de piept s-a întors spre dreapta, zâmbind domnişoarei Calipso Martac, fată vitregă şi dulce a lui conu Isaiia Surduc, directorul gimnaziului.)

Dar îndrăzneala aceasta de unde credeţi că mi-a venit? Căci eu ştiu prea bine că *non omnia possurnus omnes* – adică vreau să spun că eu nu pot să fiu îndrăzneţ totdeauna, pentru că nu sunt un om îndrăzneţ de felul meu. (Şi acum iar s-a uitat la domnişoara Calipso Martac, dar parcă mai altfel decât înainte, deoarece de astă dată guriţa ci s-a ţuguiat uşurel, iar genele cele lungi i s-au prăvălit peste ochii ca pruna brumată şi seamă, coana Linica Tudoran, nevasta lui Dragomir de fizico-cinmice, s-a întors la Mia Petcu, prietena ei cea bună, făcându-i cu ochiul şi chiar la Sanda Priboianu – cu care nu mai vorbise de două luni din pricina unei supliniri.)

— Viaţa mea – a continuat încet Ovidiu – este trai de om sărac, cum este şi firesc, ca profesor tânăr şi cu o singură gradaţie cum sunt şi mai ales cu ore puţine. (Aici mai toţi au zâmbit şi s-au uitat cu coada ochiului la Conu Isaiia Surduc, directorul, care, simţindu-se oarecum atins, a tuşit de două ori şi a început să-şi caute tabacherca în buzunarele pantalonilor.) Dar îmi ziceam şi eu *ita diis placuit*[13] şi îmi făcusem o viaţă de om cuminte, fără alt cusur decât cititul cărţilor, precum vedeţi. (Şi a arătat cu

13 Aşa le-a plăcut zeilor (lat.) (n. ed.).
" Mîna destinului (engl.) (n. cd.).

mâna cogeamite raft bucşit cu terfeloage, dorind, pe cât se părea, să atragă luarea aminte domnişoarei Calipso, care însă n-a vrut să înţeleagă.) Am zis *cusur* şi stăruiesc, fiindcă e un viciu ruinător pentru zilele acestea, de vreme ce costă bani mulţi şi răpeşte vreme şi mai multă… (Aici au zâmbit ei cam toţi din cei de faţă, ca şi când ar fi fost o glumă, dar în sinea lui, fiecare avea părerea lui Stoica.)

Aşadar, ce perspective aveam eu înainte? Să mă aleg cel mult cu o casă de cărţi – dar fără casă bineînţeles – şi să am atât cât îmi trebuie să nu mor de foame şi să umblu îmbrăcat ca un cerşetor…

Dar, într-o bună zi, într-o cărţulie de a mea. am descoperit un lucru care m-a minunat. Îi zice *The liand of* desliny2. Şi e scrisă de un om care şi-a pierdut de vreo zece ori averea la locuri de noroc şi de tot atâtea ori a ci ştigat-o înapoi…

La vorba asta toate capetele s-au ridicat, toate zâmbetele au pierit, toţi ochii s-au prins de gura lui Ovidiu Stoica, în frunte cu ochii îngenaţi ai domnişoarei Calipso. În tăcerea cuvioasă, care cotropise ca o undă grea odaia, capacul tabacherei lui conu Isaiia a ţăcănit sec. iar gâtlejul bătrân a sunat scurt în tusă, ca un trombon încercat înainte de cântare.

De astă dată nu mai încape îndoială că Ovidiu Stoica merita să fie sărbătorit şi fiecare din noi a simţit în inimă o înfrigurare surdă, ca o povestire de fericire nebănuită! Cartea englezului ne deschidea poarta norocului!

Şi astfel, când a izbucnit de sub mustaţă trombonul lui conu Isaiia:

— Eh! Zi odată…! el a spu» vorba care era pe buzele tuturora.

Atunci însă Ovidiu ne-a prelungit chinul, fiindcă îşi sorbea biruinţa, ca pe o linguriţă de şerbet, de-a dreptul dintre genele domnişoarei Calipso. Apoi s-a întors către director şi a urmat:

— Thomson zice că orice loterie de lungă durată e calculată astfel încât… (Doamne! Când a ajuns aici, tuturor a le bătea inima în furca gâtului) … încât un om, care joacă regulat timp de zece ani, îşi întoarce *în orice caz* banii pe care i-a plătit…

În uluirea plină de scârbă după asemenea dezamăgire, ceea ce a spus conul Isaiia a fost ca o uşurare şi ca o răzbunare a tuturor. Şi conul Isaiia n-a spus mare lucru, dar i-a spus bine, scurt şi cuprinzător. Anume a spus o vorbă, ba la dredt vorbind nici măcar vorbă n-a fost, ci un simplu sunet, dar puternic şi lămurit, ceea ceera peste măsură de grosolan pentru ca domnişoara Calipso să nu încrunte frumoşii dumisale ochi codaţi, lucru care a plăcut nemaipomenit lui Ovidiu, socotind-o ca un gest de prietenie.

De aceea, norocosul profesor a avut puterea să înfrunte tot valul de vorbărie batjocoritoare, ridicat pe seama descoperirilor „nebunilor de englezi”. Şi să aştepte o clipă de oboseală, ca să arate mai departe socotelile ascunse care îl duseseră la biruinţă.

— Astea-s poveşti! zicea tare Velicu, maestrul de desen.

— Păi bine, nene, dacă-i vorba să aştepţi zece ani… s-au auzit ţâfnind Mateescu, de istorie, uriaşul cu glas piţigăiat şi jalnic, de-ţi părea că poartă în gât un şcolar de clasa întâia, pe care l-a pedepsit să vorbească în locul lui, ca să nu năduşească. Dar cine îţi spune că nu pierzi mereu? Şi de aici încolo era cu neputinţă să-ţi mai dai seama cine vorbeşte… Doar atât: se vedea că sunt numai două guri care nu vorbesc. Una era a lui Ovidiu Stoica, iar alta, mică şi ţuguiată din nou, a domnişoarei Calipso.

— Dar. hai să zici că-ţi scoţi banii după zece ani.

— Chiar aşa. Ce afacere ai făcut?

— Fără dobândă…

— … Şi cu primejdia să nu-i mai vezi înapoi…

— Povesti! Şi eu care credeam…

— Tot norocul, domnule!

— Asta e!

După liniştirea zarvei, Ovidiu a pornit iar să vorbească:

— Vasăzică, la zece ani, în orice caz îţi întorci banii înapoi. Lucrul acesta e certificat şi de Heideneke, marele matematician de la Universitatea din Ilalle, în volumul lui *Wissenschajt und Glückspiele* şi de încă un profesor danez – îmi scapă numele… cred… Fred… Frade… în sfârşit, ceva aşa… care a luat premiul Nobel.

Liniştea s-a întins iar. Feţele erau tot neîncrezătoare, dar pe fiecare gură buza de jos şi-a întins mijlocul peste cea de sus, iar colţurile s-au lăsat încordate într-un fel de:

„Te pomeneşti drăcie!”

Gura lui Ovidiu însă, arcuindu-se dimpotrivă, şi-a ridicat colţurile în zâmbet mai dulce, iar ochii lui au sărutat lung pleoapele vineţi şi catifelate ale fetei vitrege de lângă dânsul.

— Cum spun – a continuat – teoreticienii au stabilit principiul. Rămânea să fie controlat în practică… O fi ca, loteria, dovadă că oamenii au *auri sacra fames* 2… Dar ştiinţa îşi vede de rosturile ei: să fixeze legi. Aşadar, s-a făcut statistică după toate loteriile din toate ţările…

— Şi? a tuşit scurt conul Isaiia.

— Şi cu un procent de 9099 la zece mii s-a verificat în paisprezece mii trei sute optzeci şi şase de cazuri, *exac*-ţi*tatea* teoriilor pe care vi le-am spus. *Felix qui poluit rerum cognoscere causas*! *5*

Acum lumea a amuţit, iar ochii domnişoarei Calipso şi-au dezvelit dulceaţa prunelor brumării, ca o slăvire bine meritată biruitorului – aşa cum e Qcgoa omenească de când e lumea şi pământul.

În tăcerea omagială, Ovidiu Stoica a priceput că-şi poate specula în voie izbânda şi a mai spus:

— Aşadar, bizuit pe descoperirea mea, am pornit să joc întocmai cum aş fi pornit să depun la o bancă sigură… Ca latinist ce sunt mi-am ales un număr nepereche, pentru că aşa zice Virgiliu în egloga opta: *Numero Deus impare gaudet*!… Şi am jucat… însă folosul era acesta: nu numai că depuneam ca la o bancă solidă, dar îmi lăsasem o poartă permanent deschisă către noroc… *Pauci quos aequus amavit Jupiter3*, zice poetul. Dar de ce n-aş fi Cost şi eu iubit de zeu? Răbdarea mea, credinţa mea şi nevoia mea, de ce nu s-ar fi auzit?… Şi, poftim că s-a auzit! Iată doamnelor, domnişoarelor şi domnilor, taina norocului meu: biruinţa unei credinţe. Iar ca încheiere, daţi-mi voie să vă spun şi dumneavoastră ceea ce mi-a spus şi mie: *discite justiţiam moniti ei non lemnere divos 3*

Şi, încheind astfel, s-a uitat foarte serios la domnişoara Calipso, care a înţeles că e o ameninţare altoită pe mare dragoste, măcar că vorbele latineşti nu le-a înţeles.

Numai că atunci şi dumneaei a socotit a fi timpul să puie o întrebare. Iar fiindcă toată lumea de acolo ştia ce ştia, întrebarea şi răspunsul şi-au avut înţelesuri mai mari decât trebuiau.

— Dar ca să mă pot îndemna la joc zece ani în şir şi să risc – fiindcă este totuşi un risc – crezi că-s de-ajuns câteva teorii?

— Nu! Negreşit! a înfruntat-o Ovidiu. Trebuie să crezi în ele!

— E greu să crezi aşaaa… şi n-a terminat vorba la care Ovidiu a dat toate cărţile pe faţă, răspunzându-i aproape trist, deşi biruitor:

cere răsplată şi o merită…

Iar ochii toţi s-au întors către conul Isaiia, care pufăia din ciubuc la geam, uitându-se cum se leagănă felinarul din stradă în bătaia ploii şi în vânt. Căci aproape la fel se legăna şi sufletul dumnealui, acum, când îşi dădea seama

că n-a crezut nici în loterie, nici în Ovidiu Stoica – tot un fel de loterie şi el – dar la care iată se dovedea astăzi că de-ar fi jucat ar fi fost răsplătit.

Iar acum era greu să mai dea înapoi şi să dreagă la loc în inima domnişoarei Calipso toate rotiţele [14]pe care i le stricase, ponegrindu-i pe „javra şi pârlitul de Stoica”, cu tot ce avea şi nu avea, de la iţarii rupţi ai lui taică-său, până la negrul cel veşnic de sub unghiile prăfuite în terfeloage…

Dar asta e o altă poveste, care nu ne priveşte pe noi şi pe care dumnealor n-au decât să şi-o descurce cum le-o veni mai bine şi cum s-or pricepe. Pe noi ne priveşte doar un lucru şi anume, că toate s-au petrecut altminteri de cum şi-a închipuit lumea şi decât le-a vrut lumea.

Asta a spus-o răspicat Ghiţă Condrea, care rămăsese pe gânduri, înfundat în jilţul ponosit de lângă raftul de cărţi:

— Uite, domnule, că se întâmplă câteodată şi altfel!

— Adică se întâmplă cum trebuie să se întâmple, întors încet şi blând moş Dima, cel pe pragul pensiei, moşneagul firav, cu păr alb şi cu barbişon ca pe vremea lui Napoleon al III-lea. Da, da! ne mirăm fiindcă s-a întâmplat aşa cum trebuia să se întâmple.

— Trebuia? s-a mirai Iftodescu de matematici, om care rânjea ori de câte ori îi aduceai o părere ce nu se putea măsura în metri ori în grade şi nu putea să dea naştere unei iepure precise. De ce *trebuia*? Fiindcă literatura a inventat legi dincolo de realitate şi creează o logică absurdă acolo unde nu e niciuna?

— Dar logica aceea n-a creat-o literatura…

— Cine atunci?

Moş Dima a zâmbit şi a răspuns încet:

— Noi toţi… Dumneata, eu, dumnealui…

— Eu?… a pufnit Iftodescu, dar eu nu admit şi n-am

14 Numerele tară soţ plac lui Dumnezeu (lut.) (n. cd.i

admis niciodată neghiobiile astea de melodramă, ori de roman prost, cu ispăşiri „ale greşelilor, cu răsplătiri ale virtuţilor şi toate bâiguielile romantice, bune pentru ucenicele de la croitorie… Astea-s fleacuri, moşulică. Cazul lui Stoica nu e aşa de complicat cum îi place lui să creadă. A câştigat şi atâta tot. Poţi dumneata să-mi spui că dacă nu juca decât lozul ăsta, la clasa asta, n-ar fi câştigat tot aşa?

Bătrânul a dat din cap râzând.

— De unde vrei să ştiu eu?

Iftodescu, sâcâit, a dat din umeri:

— Ei na! Asta e ca şi când ai spune că dacă Stoica ar fi avut un unchi bogat în America, după moartea aceluia nu i-ar fi rămas moştenire pentru că purta musteţile mai scurte… sau, în sfârşit, o absurditate ca asta. Cazul cu unchiul din America e exact cazul colegului nostru. Banii eru puşi deoparte pentru Ovidiu, orice-ar fi făcut el, de vreme ce erau. Şi dacă n-ar fi fost nu i-ar fi avut nici Stoica…

Moş Dima a râs.

— Vasăzică uite că şi dumneata faci logică de literatură…

Iftodescu a Sărit ca muşcat de şarpe:

— Ce vrei să spui!

— Vreau să spun că ai stabilit limpede două căi. Ori unchiul din America e bogat şi Stoica moşteneşte, ori e sărac şi nu moşteneşte…

— Stăi, moşulică, nu mă lua aşa de repede… Am spus fără să mă gândesc… aşa cum mi-a venit la gură.

— Apoi tocmai asta-i important! a râs şiret moş Dima. Ţi-au venit în minte presupunerile logice… Acelea pe care merge toată lumea laolaltă, eu mic cu mare… Adică logica de roman prost, cum spuneai adineauri…

Iftodescu, om care nu prea înţelege să fie contrazis şi cu atât mai puţin încolţit, a luat-o repede şi a schimbat din iuţeală:

— Ei, asta-i…! îmi faci cap de acuzare că am aruncat o vorbă pe care o bî. iie toată lumea, fiindcă <ste ceva real. Cine a plecat în America s-a dus să facă avere. A izbutit, ori n-a izbutit. E simplu.

— Şi pe urmă?

— Şi pe urmă a crăpat. şi l-au moştenit rudele din ţară, ori a crăpat de foame şi l-au *ajutai* rudele din ţară…

— Bun! dar logic cum ar fi? Iftodescu a rămas o clipă mut, apoi a izbucnit…

— Lasă-mă în pace, moşulică. nu mă zăpăci eu logica dumitalo. Ţi-am spus că nu recunosc nicio logică.

— Bine! Dar să zicem: normal, cum ar fi?…

— Aaa! Pricep unde vrei să ajungi. Vrei să spui că ar fi norma] să aibă numai ce-i trebuie…

— Nu… Vreau să ajung tocmai de unde am pornit. Să constat că lumea îşi fabrică anume păreri în bine ori în rău, fără să ţie seamă niciodată de ceea ce ar fi mai firesc să se în Umple. Ar trebui să zic: „În prea bine-[15] şi „în prea rău’s. Ca şi în cazul cu loteria lui Stoica, unde ce v-a uimit nu-i câştigul lui, ci faptul că putea să-şi scoată banii, sau în cazul cu unchiul din America, unde. din prima clipă chiar, nu admiţi decât cele două extreme: ori bogat ori sărac…

De altminteri nu mă deosebesc nici eu de lumea cealaltă… Sunt şi eu pornit la exagerări, ca tot; oamenii. Zic, sunt pornit, dar eu am un bun. Anume, m-am izbit uneori de întâmplări care mi-au luat vălul de pe ochi şi, la vârsta mea, pot să văd mai repede ceea ce trebuie să se întâmple…

— Chiar în cazul unchiului din America? s-a răzbunat lăodescu…

— Mai ales! i-a răspuns râzând bătrânul. Pentru că tocmai aci am dat eu de o variantă, care m-a învăţat tare de timpuriu anumite lucruri asupra logicei omeneşti.

Acum a sărit în vorbă şi conul Isaiia, precum, mai

15t .în textul de bază : îmi pare rău.

ales, coana Linica Tudoran, ajutaţi din când în când de coana Mia şi de Vasilescu. Toţi cereau parcă să-i dovedească lui moş Dima c-ă-i absolut logic ca un om plecat în America să se întoarcă foarte bogat, ori foarte sărac. Mai fiecare cunoştea un caz, care se încheia după împrejurări, cu bani mulţi şi fericire în toate neamurile, ori cu o bătrâneţe trăită de milă pe spinarea rudelor.

Conu Dima asculta zâmbind şi le numerota…

— Acesta e cazul numărul 1, sau:

— Acesta e cazul numărul „2…

După ce şi-au cheltuit tot felul de povestiri – moş Dima a încheiat:

— Astea. f-i-it poveştile. Să vedem acum şi cevecu adevărat logic… În orice caz, ceva care nu e aşa cum s-ar aştepta lumea să fie…

Şi în potolirea care s-a întins, fiindcă moş Dima era iubit, iar povestirile lui din vechi aduceau miresme ciudate, care amorţeau de multe ori asprimea zilei, bătrânul a dat foc ţigărei subţiri cât un chibrit – făcută din jumătate de foiţă, la un ceas exact, după prescripţia doctorului Pascu, profesorul de higienă – şi a început:

— Întâmplarea asta îşi are începutul de mult, înainte de a fi plecat eu la şcoală. Vasăzică pe la 1875 – 76… în sat la noi era un neam de răzeşi bine înstăriţi – alde Olaru – oameni dârji, grozavi de robotitori, pricepuţi şi la treburile câmpului şi la meserie, dar mai ales la negustorie. Unul din ei, Dumitrache Olaru, un fel de şef al neamului, era chiar ştiutor de carte – lucru rar pe vremea şceea – ca unul ce făcuse şcoala popească pe la ¿aşi, pare-mi-se… Cum spun, Dumitrache Olaru avea casa cam aproape de noi şi copiii lui erau prieteni de joacă şi zburdă cu mine şi cu fraţii mei.

Acum, deh! Cum ştiţi, nebunii face orice copil. Şi orice părinte se simte dator să-şi încerce puterea şi să-şi descarce supărările şi prostia pe capul copiilor care-s mai

dezgheţaţi – recte mai neastâmpăraţi.

Pot spune că tata mă bătea pe mine, de pildă, mai mult şi mai rău decât pe oricare dintre copiii răi. Şi pe noi toţi laolaltă aşa de rău, că nu era om în sat să-l întreacă.

Vasăzică băieţii lui Dumitrache Olaru n-aveau a se plânge mai mult ca noi de suferinţa zburdălniciei noastre. (O să înţelegeţi de ce vă spun asta, tocmai la urmă.)

Într-o bună zi, unul din băieţii „lui badea Dumitrache se face nevăzut. Se face nevăzut şi nevăzut a rămas.

— A murit? întreabă coana Linica.

— A plecat în America, dragă, n-ai, înţeles? i-a spus coana Mia.

Rotindu-şi ochii împrejur, moş Dima a priceput că răspunsul coanei Mia era în gândul tuturor. A zâmbit subţire şi a urmat.

— Aţi înţeles toţi că băiatul a plecat în America, nu-i aşa? Sau că a murit… O să vedeţi la urmă dacă nu cumva v-aţi înşelat…

Cum vă spuneam, Pârvu – aşa îl chema – nu s-a mai întors până am plecat eu de acolo. Şi nici după aceea. Vremurile au trecut, lumea a îmbătrânit, s-a prefăcut şi mulţi au sărăcit, aşa încât pe la 1904 Ncând a fost seceta aceea năprasnică – bietul Dumitrache Olaru ajunsese la sapă de lemn cu tot neamul lui.

— Şi s-a întors feciorul din America, bogat şi i-a scos din sărăcie, a grăit tăios Iftodescu, vrân’d parcă să spună că l-a prins pe moş Dima intrat şi el în apa lumii de care râdea…

— Ba eu cred că s-a întors calic… şi le-a stat pe cap! a răspuns de dincolo. Velicu. Aşa ar fi mai normal… Dar bătrânul a râs!

— Cum ar fi oare mai logic? Hai? Ei bine, îmi pare rău… dar o să vă dau un răspuns la care nu vă aşteptaţi… Nu s-a întors deloc… Iftodescu a râs cam cu dinţi:

— Eee! Moşule! Dumneata umbli cu şurubării, ca să

râzi de noi…

— Nu! Spun aceea ce a fost. Şi nu trebuie să te superi că a fost altfel de cum vrei dumneata să fie – adică lumea…

Cum zic, Pârvu nu s-a întors.

— A dat de veste că… a sărit coana Linica.

— Nu, N-a dat nicio veste, lân flăcău din sat, care-şi făcea armata în forturi la Focşani, se întoarce acasă pentru câteva zile. Şi spune că un căpitan de la dânşii…

— I-a dat veşti de la Pârvu… a ciripit coana Mia.

— Nuuu! Ce veşti să-i dea, doar căpitanul acela era tocmai Pârvu! Eh? Iată că e altfel de cum v-aţi aşteptat.

— Păi, America? a izbucnit careva.

— Vasăzică nu era în America?…

— Aaa! Credeam că…

— Moş Dima i-a aşteptat să-şi termine sporovăiala:

— Ce credeaţi, mă rog? Că s-a dus în America? Dar mai întâi pe vremea aceea Focşanii erau tot aşa de departe de Huşi, ca America astăzi de Europa. De ce să se ducă în America? Şi apoi credeţi că n-a fost o minune tot aşa de mare să ajungă căpitan de artilerie? Mai ales că era putred de bogat, datorită şi isteţimii lui şi unei femei care îi adusese o zestre frumoasă?

— Aşaaa?… Era bogat?… Vasăzică tot acolo ai ajuns, moşulică! i-a zis trufaş Iftodescu.

— Să vedem! a răspuns moş Dima. Pentru că Pârvu, când a apucat să se descopere – nici nu putea face altfel, fiindcă semăna leit cu tată-său – a înţeles că trebuie să dea cărţile pe faţă.

A înhămat patru cai la o trăsură şi în două zile a strunit hăţurile în faţa casei părinteşti. Acolo venise vestea şi toate neamurile se adunaseră ca la minune. Cei mai de aproape, mai ales cei săraci erau fericiţi…

— Cred şi eu! a oftat mulţumită o cucoană…

— Şi le-a dat… a zis alta…

— Daaa… Le-a dat bună ziua la toţi… I-a rugat să stea jos şi a vorbit cam aşa:

„Ştiţi prea bine că nu v-am dat de nicio cheltuială cu creşterea şi cu învăţătura. Am trudit singur la început! M-am vârât ucenic la fierărie şi pe urmă la frizer, am spălat scândurile, am cărat saci în spate… până într-o bună zi, când am avut noroc să intru copil de trupă la un regiment. Acolo am învăţat carte, am luat grade… şi uite că n-am murit de foame. Ba, am ajuns om bogat, să pot cumpăra toate moşiile din trei sate cu oameni cu tot…”

— Şi le-a dat bani… a tremurat coana Mia.

— Le-a cumpărat pământ, dragă! a şoptit înfrigurată coana Linica.

— Nu!… S-a încruntat şi le-a spus: „Dar nu vă dau o para chioară fiindcă m-aţi stâlcit în bătăi când eram mititel şi m-aţi făcut să-mi iau lumea în cap. Aşa încât, să nu vă prind că daţi pe! la mine, ori aşteptaţi pomană de la mine, că vă rup picioarele! Scurt! înţeles?…

Pe urmă s-a suit în trăsură şi-a plecat…

Nimeni n-a mai spus nicio vorbă… Parcă o femeie ar fi murmurat:

— Asta a fost câine, nu om! Dar poate că n-a murmurat nimeni.

— Acum, după astea toate, ce credeţi că s-a întâmplat? a zis zâmbind bătrânul.

— Le-a dat totuşi ceva…

— A pierdut şi el… s-au grăbit două glasuri…

Dar moş Dima a răspuns liniştit şi cuminte:

— Nu…! A trăit mulţi ani şi fericiţi – că trăieşte şi astăzi – şi are copii voinici, deştepţi, harnici, cum a fost şi el… Căci aşa” trebuia să fie…

Şi râzând încetinel, şi-a făcut vesel o ţigară din toată foiţa, abia la jumătate de oră numai, călcând astfel cu neîndurare de tsiwe porunca aşp» a a doctorului… căci aşa trebuia să fie…

S-ar cuveni să spunem acum discuţia care a urmat şi în ce fel anume s-au întors la vorba începută asupra norocului şi asupra loteriei…

Dar, amărâţi se vede de multele şuruburi întoarse anapoda în inimile lor, n-au mai vorbit nimic, ci au plecat la casele lor, ceea ce ar fi o arătare că aşa trebuia să fie.

Cât priveşte hârâiala dintre Ovidiu Stoica şi conu Isaiia, în legătură cu dragostea profesorului de latină pentru domnişoara Calipso, negreşit, tot trebuia să aibă o urmare.

Şi a avut-o, pentru că Stoica se simţea acum biruitor. Drept care, peste două săptămâni, după ce şi-a cumpărat casă şi s-a îmbrăcat ca o păpuşă, a bătut trufaş la poarta lui conu Isaiia – soneria era stricată, iar domnişoara Calipso scrisese cu mânuşiţa ei, în litere nervoase:

BATEŢI. CÂINI RAI.

De astă dată, îşi închipuie fiecare ce s-a întâmplat. Nu? Ca să aibă însă toată lumea mulţumirea că a ghicit bine, iată discuţia scurtă dintre ei, după bineţele obişnuite şi poftelile pe scaun.

— Coane Isaiia, când eram sărac lipit, înţeleg că m-ai refuzat. Acum însă, cred, nu mai ai niciun motiv să nu-mi dai mina domnişoarei Calipso…

Bătrânul, cam înnăduşit, a plesnit surd două note scurte de trombon şi a zis împăciuitor:

— Tocma, dragă băiete. Ne-am gândit şi noi – cu Calipso – şi am vorbit. Ai casă, ai slujbă, ai bani… aşa că eşti o partidă bună din toate punctele de vedere. Prin urmare poţi să nu mai ai nicio părere de rău că nu ţi-o dau pe Calipso. Ai să găseşti neveste ci te vrei…

— Păi bine, coane Isaiia…!

— Lasă-mă să spun eu, că-s mai bătrân!… Vasăzică nu ţi-o dau, şi nici ea nu vrea, pentru că, primo: ar fi ruşine să ţi-o dau când ai bani, de vreme ce nu ţi-am dat-o când nu aveai… Iar, secundo: averea n-a schimbat nimic. O casă

nouă îi una, hainele spilcuite îs alta, dar uite că unghiile tot murdare ţi-au rămas… Iar Calipso a mea n-are de gând să se facă. manicheză. Asta-i. Scurt!

— Păi bine, coane Isaiia…!

Dar bătrânul a încruntat sprâncenele şi a răbufnit:

— Am zis! ceea ce a ţinut loc şi de „Bună ziua”.

Acestea s-au petrecut. Iar aici, ca să spunem drept, numai Dumnezeu mai ştie cum trebuia să se petreacă…

CRĂCIUN SPECIFIC NAŢIONAL

Eu nu-s om să mă mir de fiece fleac. Dar când Lenea Vasilică Duiculescu m-a luat deoparte să întrebe de n-aş putea să-i împrumut cinci lei, ca să-şi întregească banii de chirie, am cu gura căscată. Aveam şi de ce. Fostul i comandant de companie de pe vremea răzului era cel mai cântărit om pe care l-am văzut i viaţa mea. Cântărit, măsurat şi socotit era lui toate ale lui; dovadă bugetul fix al gospodăriei, pe care-l avea scris cu minunata-i caligrafie de vechi contabil, până la încheierea fiecărui an, unde condica arăta totdeauna cu litere roşii:

Excedent pe anul în curs, *transformat în rentă de stat* şi *depus la Banca Naţională*…” etc. etc…

Dar straşnica rânduială a lui nenea Duică – aşa-i ziceam mai scurt – mergea până şi la jucăriile copiilor. Fiecare din cei patru cârlănaşi îşi avea bugetul lui aparte, pentru haine, pentru cărţi, pentru prăjituri şi cinematografe, ori, cum se întâmplase în ultimui an la capitolul lui Petrişor, cel mai mare, deci flăcăiandru de şaptesprezece ani – pentru „diverse… 2400”.

uvasăzică, m-am gândit atunci: ori \Nenea Duiculescu nu mai are limpedea lui vedere de mai înainte – ori a venit peste capu-i o nenorocire cumplită. Altminteri nu-mi pot lămuri cum de n-a plătit chiria la 26 decembrie, ba încă azi, 29, are lipsă cinci mii de lei din ea”.

Îndurerat peste măsură de asemenea bănuială şi mai îndurerat încă din pricină că, tocmai în ziua aceea, mă

îndemnam să-i bat la uşă, ca să-i cer eu lui un împrumut de o mie de lei, l-am rugat să-mi arate tainele care i-au întors socotelile pe dos, ceea ce a făcut numaidecât, cu tot catranul unui suflet plin de parapon.

Slab şi înalt cum este, a oftat adânc, apoi s-a înfundat în fotoliul bătrânesc pe care-l am în colţul odăii şi, frângându-se în fel de fel de bucăţi abia aninate unele de altele, a început, cu glasul lui răguşit, rupt de lunecări neaşteptate spre tonuri de clarinet speriat:

— Am avut mare necaz, boierule – aşa îmi spunea dumnealui mie din pricină că, în tranşee, eu îmi văcsuiam bocancii… dar asta e altă poveste căreia nu i-i locul aici.

— Am bănuit – zic, încercând să iau un chip trist, ca să-i fiu de mângâiere.

— N-ai bănuit nimic – a răbufnit el acru, doar aşa, să-şi răzbune ciuda că n-am avut banii care-i trebuiau. Apoi, mai blajin, a urmat: De unde era să bănuieşti? Mai întâi că dumneata nici nu te-ai învrednicit să-mi calci pragul de sfintele sărbători, ca să arunci o laudă meritată talanturilor de gospodină ale Bobicăi mele, care nimeni nu ştie găti ca dumneaei aici, în oraşul ăsta, julfă cum se face la Piatra Neamţ, cu foi subţiri ca foiţa deţigară Job, miere de albine şi nuci, aiezmuite în apă de flori…

Dar una-i una şi două îs două… Gata! N-ai venit – treaba dumitale! M-am învăţat minte, iar altă dată nu ţi-oi mai supăra urechile poftindu-te, că eu, până azi, la asemeni vârstă de etate mare, n-am rupt mâneca nimănui, nici n-am de gând a-mi schimba şuruburile vieţii… Nu căta să-mi arăţi pricinile pentru care n-ai venit, fiindcă eu am să mă fac a te crede, ca să scap de dumneata, dar de crezut tot n-am să te cred, ba am să încep a bănui că eşti şi făţarnic. Zi mai bine ca pe front:

„Trăiţi don’locotenent… Asta este! Am făcut şi eu ce-am putut…”

La vorba lui, am zâmbit din toată inima, fiindcă noi o

foloseam în tranşee ori de câte ori… dar şi asta-i altă poveste, ce nu are nicio legătură cu cele de faţă.

— Vasăzică am avut năcaz, a zis iarăşi nenea Duică. Necaz din pricina copiilor şi a Crăciunului.

— … şi a Crăciunului! am îngăimat eu, ne mai înţelegând deloc.

— Stai să vezi, m-a oprit bătrânul. Necaz, fiindcă a trebuit să calc peste toate orânduiolile mele şi toate cele învăţate de mine, în lunga viaţă cu care m-a dăruit Dumnezeu.

Acum, sucindu-se în jilţ şi – ca să zic aşa – formându-se altfel, a întins o mână uscată, cu degetele slabe şi lungi, răşchirate de parcă şedeau gata să prindă tavanul, în caz că ar fi căzut, apoi a oftat zicând:

— Eu îs român. Român get-beget, băiat de plugar, născut la sat şi rămas cu suflet la sat. Vasăzică român sută la sută. Lucru care s-a văzut prea bine pe front, unde m-am simţit ca la mine acasă, nu?

Acum de când m-a adus pustia spre oraş, eu n-am făcut după cum fac oamenii de obicei. Adică nu mi-am schimbat părerile şi nici n-am dat mina cu deprinderile voastre nemţeşti. Mă îmbrac ca şi voi – nici vorbă – pentru că tot aşa mă îmbrăcam şi înainte. Dar atâta tot. Eu în tramvai nu mă sui, în automobil nu mă sui. Mă sui cel mult în câte o brişcă de piaţă, când îmi duc plodurile la plimbare. Dar asta numai de plimbare. Încolo, umblu pe jos, cum am apucat, ca să-mi ţiu picioarele zdravene şi punga la fel, mănânc uşor, vin beau ca omul cuminte, şi n-am decât patima tutunului, care aşa am apucat-o eu în neam. În schimb, mă îndop de sărbători până crap şi beau, de zvârl cu căciula în câini – cum se zice pe la noi – ca să fiu vesel. Cum, de altminteri, se şi cade la zile mari.

— Şi nu cumva te-ai îmbolnăvit de astă dată? m-am zorit eu cu bănuiala, neastâmpăr mare având să descurc ceva din încâlceala povestirei.

— Puşche pe limba dumitale, mi-a tăiat vorba nenea Vasilică, zborşindu-se la mine. Bolnav eu, care pe tata nicio măsea nu l-a durut în viaţa lui? Nu boierule. Ca pe front: prezent şi gata! Alta-i povestea. E pomul de Crăciun.

A tăcut, şi-a rânduit o ţigară, a aprins-o şi a pufnit: – Mi-a stricat Crăciunul, bată-l Maica Domnului lui cea nemţească. Că de el îi vorba. De Brotmann, proprietarul meu, pe care-l ştii prea bine ce prieten îmi era, de vreme ce am trecut peste toate şi m-am hotărât să stau în chichineţele lui, pe chirie mai vârtoasă ca oriunde în altă parte.

Vasăzică sunt chiriaşul lui Brotmann şi bun prieten. Dar eu îs român ortodox şi el neamţ catolic. Ceea ce nu-i prilej de sfadă, că eu cu toate (liftele mă îngăduiesc în zilele mele. Acum însă ne-am ciocnit amarnic şi împăcăciune nu-i chip să mai avem. Adicăte am ajuns la neîngăduinţă pentru că am băgat de seamă că e catolic, iar el a băgat de seamă că-s ortodox. Şi nenorocirea asta a ieşit din pricina pomului de Crăciun, fiindcă aşa suntem noi blestemaţi, se vede. Să avem a îndura toate nenorocirile de pe urma celor trebi nemţeşti.

— Acum să-ţi spun cum a pornit.

Eu am copii şi Brotmann are copii. Dar altu-i Crăciunul nostru şi altul al lor. Vreau să zic că, la noi, pruncii îmblă cu steaua şi colindele prea frumoase, iar la – ei, gogesc în casă şi holbează ochii la trei fire de brad, cu luminări în el şi nişte aia, care sclipeşte.

Păi, acu să te întreb eu pe dumneata, care – oricum – măcar că n-ai venit la mine de Crăciun, adică n-ai vrut să-l serbezi creştineşte – eşti tot creştin ca şi alde noi… Să te întreb, zic, ce e, rogu-te, Crăciunul? Sărbătoreşti un fleac de brad, ori sărbătoreşti naşterea Mântuitorului? Şi ce-are a face bradul şi ninsoarea cu ieslea din Betleem? Că doar pe acolo numai brazi şi numai ninsoare nu-i… Vasăzică, toată chestia asta cu bradul e o prostie nemţească de-a lor,

care, fără doar şi poate, ar trebui s-o oprească biserica noastră întocmai ca pe sărbătorile păgâneşti rămase pe la noi. Doar tot aşa ceva trebuie să fie şi asta.

Şi-apoi e cheltuială grozavă, boierule, când ai copii mulţi. Cheltuială grozavă, care crapă bugetul unei case de om ca mine. Pe când steaua e şi creştinească şi ieftină. Cântecele se învaţă la şcoală, stelele le fac copiii singuri – eu nu cumpăr de gata, că-s urâte şi scumpe – şi de pe urma coiindeţelor câştigă şi ei un bănuţ de sărbători, care uşurează capitolele lor.

Vasăzică. eu n-am făcut niciodată pom şi n-an făcut nici anul ăsta, ceea ce i-am spus lui Brotmann, când, şmecherul, a venit să-mi propună ca să facem unui singur în devălmăşie. Dar el, neamţ prost, n-a priceput la vorba mea judecată şi se vede că s-a mâniat. Drept care, în seara di ajun, când i s-au dus copiii mei să-l colinde, < strigat la dânşii, ca un păgân ce este că:

„Plecaţi la creştinii voştri ortodocşi, că noi catolicii avem pomi, şi nu ne milogim pe la ferestre…!”

Apoi, spune acum şi dumneata, creştin e ăsta? Vorbă şi suflet de creştin e ăsta? Faptă de creştin, să alungi şi să amărăşti nişte bieţi copilaşi, care ei, atâta bucurie au mititeii de sfintele sărbători?…

Ba, mai mult încă, zărind copiii pomul cel nemţesc, cu luminările aprinse, au fost doritori să-l vadă de aproape. Doar copiii nu pricep rostul lucrurilor, cum îl pricepem noi, aşa încât li-i iertat să greşească.

Ei bine, crezi că i-a lăsat? Nu, boierule! I-a izgonit chiar şi de la geam, de era să-şi rupă mina Ionică – cel mai mic – care, nevăzând bine, se căţărase pe zid.

Aceste lucruri m-au supărat cumplit şi m-au pus la o ambiţie aşa de năprasnică, încât pe dată m-am suit într-o birjă cu toţi copiii, am cumpărat cel mai mare brad de la piaţă, am burduşit trăsura cu fel de fel de mărunţişuri, sticlării şi poleială… Apoi am durat un pom de Crăciun de

mi-a năvălit toată mahalaua la geam, crezând că a luat casa foc, aşa mândreţe de luminăţie era.

Iar când am zărit la fereastră nasurile roşii ale copiilor lui Brotmann. ştii ce-am făcut?

— I-ai gonit! am zis eu numaidecât…

— Nooo!… a dat din cap furios şi lung nenea:) urcă. M-am dus afară cu toată familia, i-am luat ce mină şi i-am adus în casă, unde le-am dat; ucării şi mâncare, le-am pus să le cânte radio – am îmbiat la mâncare şi petrecere, până au adormit claie peste grămadă cu ai mei.

Dar mai înainte de asta nu i-am lăsat până nu – am deprins a cânta:

Trei crai de la răsărit Spre stea au călătorit.

Şi, bineînţeles, până nu mi-au colindat mie la geam, de le-am umplut buzunăraşele cu nuci şi c-am încleiat cu stafide şi smochine…

Iar când au venit alde Brotmann cu scandal, să-i ia acasă, fiindcă aflaseră de prin vecini unde-s pitiţi – deşi eu spusesem *ci* nu ştiu de urma lor –, N-am vrut să-i dau până nu le-au colindat şi or…

M-am răzbunat frumos, nu?…

Aici, nenea Duiculescu a oftat amărât:

— Da!… Dar vezi dumneata… eu capitol1 bugetar pentru pom nu am avut pregătit. Iar fondul. cheltuieli neprevăzute” era sfârşit. Atunci am înxat în banii de chirie, ceea ce nu făcusem niciodată în viaţa mea.

De bună seamă însă că nu mi-a părut rău, fiindcă era ca şi când ornă şi Dumnezeu se răzbuna pe Brotmann, care avea grozavă nevoie de bani. Cheltuise până la leţcaie să facă târguieli de sărbători, bizuindu-se că la 26 îi dau eu.

Trei zile l-am fiert destul – săracul – nu? Astăzi însă se cade să-i plătesc, că, oricum, pot zice că l-am făcut să-şi petreacă aproape orto

1 În textul de bază: *capital*. 2*i dox Crăciunul lui nemţesc. Vasăzică sunt răzbunat Mă costă cinci mii de lei

răzbunarea asta, dar face... Cum s-ar zice, i-au trecut fiertura lui şi mi-a venit mie... Nu-i nimic. Cu nemţii ăştia aşa am păţit. noi totdeauna. Ca pe front. Adică-te eram răzbunaţi şi uitam de pagubă nu?...

MOŞ ION COSTEA BEA. DE CE?

Moş Ion Costea bea – îl priveşte. Bea de stinge – şi asta îl priveşte. Dar moş Ion Costea face scandal când bea – iar asta nu-l mai priveşte numai pe dumnealui, ci o priveşte şi pe baba dumisale şi pe Gheorghe, ginerele, ba chiar şi pe Toader Necula, care este singurul lui vecin, deoarece casa bătrânului e chiar la marginea satului şi n-are altă megieşie în afară de două vii şi imaşul oamenilor.

Întrebarea e însă de ce bea moş Ion Costea, care-i ştiut de om vesel, cu stare şi fără necazuri, mai ales acum de când are nepot băiat, aşa cum i-a poftit sufletul, şi de când a izbutit chiar să-şi cumpere cei doi noateni albi, după cea mai mare dorinţă a zilelor lui, răzbătută – şi până azi neîmplinită – din cele mai fragede vremi ale flăcăiei dumisale?

Fireşte, dumneata, care citeşti povestea asta, ai să mă întrebi pe mine, crezând că eu ştiu. Dar mă pot jura pe ce vrei că tot cu atâta drept aş fi şi eu să te întreb pe dumneata, fiindcă nu ştiu, nici nu pot afla. Cu alte cuvinte nimeni nu ştie, aşa încât pricina de băutură a lui moş Ion Costea rămâne o taină. O taină, adică un prilej să bănuim tot ce ne trece prin gând. Prin gând şi prin răutate, aşa cum se întâmplă totdeauna cu lucrurile care c-er lămurire şi negăsind-o pe cea bună – adică singura – iie mulţumim cu altele, mai slăbănoage şi mai multe – precum vrea dreptatea şi cumpănirea pe pământ. w

Vasăzică, ia să începem noi a bănui pe de-a rândul.

Eh! Aşadar, de ce bea moş Ion Costea? Răspunsul cel mai limpede ar fi că bea fiindcă-i place să bea. Bun. E şi ăsta un răspuns, decât că el iscă pe dată altă întrebare. Anume: dar de ce îi place dumnealui să bea? Pentru că îi

place să-şi necăjească baba? Nu, fireşte, căci atunci n-ar însemna că îi place băutura, ci că băutura îi slujeşte să-şi facă o plăcere în afară de pahar. Iar asta ar putea să ne aducă la neînchipuite comedii de judecată, îngăduindu-ne a bănui chiar că lui moş Ion Costea nu-i place băutura sub niciun cuvânt, dar o bea numai din îndrăceală, sau – dacă vreţi – din bărbătească lui hotărâre, care înfruntă orice v cât de neplăcut i-ar fi, numai şi numai să-şi împlinească o poftă a inimii, adică o trebuinţă mai amarnică decât ar fi nevoia de sănătate. Ceea ce, negreşit, ne-ar da să înţelegem că moş Ion Costea s-ar putea să ţie vinul drept un fel de doftorie amară şi scârboasă, pe care însă omul, care-i om, o dă de duşcă nesinchisit de crunta-i încercare, numai şi numai să-şi puie beteşugul cu botul pe labe – dacă mi-i îngăduit a zice astfel –, ceea ce cred că mi-i, deaerece ajuns fiind eu la etatea când slăbănogelile trupului se dau biruite de rele, bag sama că bătrâneţea nu-i o stare poruncită a stihiilor – de vreme ce blestematul acela de rus a dovedit că o sfârticătură demaimuţoi altoită în om poate răsturna rostul stihiilor –, ci e numai limpezirea luptei veşnice dintre viaţă şi pământ. Vreau a lămuri prin asta că duhul omului se înfrumuseţează şi se îmbogăţeşte cu fiece an apropiindu-se el tot mai mult de tăria care l-a suflat lutului, şi începe astfel să se desfacă de pământul nevrednic unde a sălăşluit. Durerile trupeşti ale bătrâneţii sunt durerile desfacerii. Ţipă carnea şi plânge după duhul ce o lasă, osândind-o prin asta glodului cu care e înfrăţită. Şi atunci, de bună seamă, acolo se dă o luptă aspră, între pământ şi viaţă, de unde nu e poate să nu scapere durere, cum nu se poate să nu fie suferinţă când pruncul se bate cu pântecul maică-sii şi, rupându-se din noaptea unde-l osândise, îşi caută lumina şi zodia lui.

Dar, chiar dacă aş zice aidoma învăţaţilor, cum că bătrâneţea e numai oboseală de maşină prea mult umblată – şi uneori dezmetic dusă – încă ar rămâne limpede lupta

dintre pământ şi viaţă, pentru că ştiinţa spune ritos că în trupul slăbit se pot aduna, fie nevăzute vietăţi ucigătoare, fie fărâmiţe din cele mii de feluri aflate în pământ, pe care trupul tânăr le ştie zvârli afară, pe când cel vlăguit le lasă adunate în el. Vasăzică, dacă moartea înseamnă vârârea trupului în pământ şi putrezirea lui acolo, bătrâneţea ar fi ridicarea pământului în trup şi întărirea pământului acolo.

Prin urmare, oricum ar fi, bătrâneţea tot luptă între pământ şi viaţă rămâne. Dar boala nefiind de desfacere a vieţii de pământ, prin aceea că e o încercare de suire a pământului în om, este aşijderi luptă, unde duhul cată a pune cu botul pe labe lutul cel nevrednic, căruia i-a făcut cinstea să-l lase a-l înveşmânta.

Deci, întorcându-ne acum la moş Ion Costea, nu ne-om lăsa ispitiţi a socoti că dumnealui bea numai să-şi umple baba de năduf, aceasta dovedindu-ne ’neîndoios că, în asemeni caz, bătrânul n-ar avea nicio plăcere să bea.

La fel, n-am putea lăsa cugetul nostru înşelat de bănuială că moş Ion Costea ar fi bând din pricina vreunui alt necaz oarecare, el neavând necazuri – precum am mai spus. Şi apoi, chiar dacă dovedindu-ni-se neştiinţa, spre ruşinea nemărginită a noastră, i s-ar afla uncheşului vreo suferinţă, ne-ar reîntoarce iarăşi la zisa şi găsirea de mai sus, după care, atunci ar însemna că moşul bea fără să-i placă băutura, numai şi numai să uite amarul şi să-şi uite ponosul, folosind vinul drept doctorie – unde, precum ştim, bunătatea şi plăcerea nu-s surori bune, ci le-aş socoti mai degrabă s-muitoare înrudirii dintre un tată şi-un fiu, unde trebuie să încapă multă asprime, multe vânătăi şi multe lacrimi, pentru ca „bunătatea părintească” să iasă la iveală hăt târziu, în faptele feciorului cuminţit şi adus la bună purtare.

Acum, firește, moş Ion Costea ar mai putea să bea pentru că vinul îl gâdilă în chip plăcut la limbă, sau că paharele cele multe împlinesc lipsa ori golul acela, pe care

lumea de rând le-a poreclit cu o vorbă fără nicio noimă. Adică: sete.

mai putea să cred, ştiind şi eu că sunt asemenea băuturi pe lume. Dar cum Dumnezeu să pot crede că-i vorba de împlinire a unei lipse, sau a unui gol în moş Costea, când dumnealui bea de dimineaţă până-n a şaptea zi dimineaţă, adică tocmai atâtea ceasuri câte se pot număra într-o săptămână, şi pe deasupra încă vreo două, trei din săptămână care vine, acelea fiind de arvună, pentru ca săptămână să înceapă în chef şi petrecere, după cum e dorinţa omului să urmeze întreagă.

Drept e – şi n-am să pot ascunde, de vreme ce s-a auzit şi prin oameni – că moş Ion Costea moţăie din când în când ceea ce ar însemna că, într-aceea vreme, dumnealui nu ţine şfară cu băutura, ci lasă timp tăriei din vin să se împrăştie şi să descleie încheieturile muiate. Dar asta e-o poveste fără ispită de crezare, deoarece baba dumisale se căinează mereu, zicând:

„Nu se mai trezeşte din băutură! „vorbe de mare ciudăţenie şi în doi peri, amestecând în aşa fel stările, încât nu poţi şti unde începe somnul şi unde începe beţia. Ceea ce, de bună seamă, lămureşte cum nu se mai află de ce bardaca de vin de la capul patului e plină când aţipeşte şi e deşartă când se trezeşte, dar lasă în adâncă negură şi nedumerire pe cel care gândeşte cu măsura slabă a omului de rând că somnul e neapărat poruncit de stări. Şi mai ales că somn se cheamă deprindere sfioasă şi zilnică spre nefiinţă, adică pregătire stăruitoare pentru împlinirea sorţii, care ne însăilează aţa duhului prin straiul pământului, ca să ne încerce tăria şi să cârpească totodată – cât se mai poate cârpi – zdreanţa putredă a pământurilor, veşnic ameninţată să crape în rostogolirea lor printre goluri.

Aşadar, ce-ar ieşi din toate câte le-am spus? Că moş Ion Costea bea şi prin somn, sau că în lungul băuturii

dumisale se află amorţiri din acele care par somn, cum somn pare aţipirea copacilor iarna – ceea ce nu-i împiedică să sugă şi ei înainte reveneala din afunduri şi cum tot somn pare amorţirea urşilor la îngheţ, stare ce nu-i opreşte să-şi sugă unghiile.

Vasăzică poate fi un fel de somn să nu împiedice suptul, lucrul prea bine ştiut din pilda pruncilor de ţâţă, care întind buzele şi apucă dintr-odată gurguiul, cu un simţ îndrumător aşa de ţinteş, în întuneric, încât dovedeşte că somnul dă ochi mai buni decât cei de lumină.

Dar, să zicem că asemănarea dintre moş Ion Costea şi un sugaci ar părea cam nepotrivită. Să zicem aşa, nu fiindcă asta ne-ar fi încredinţarea, ci doar să nu lăsăm a se închipui că suntem părtaşi ai gândului după care uncheşii şi pruncii stau foarte aproape în anume privinţi deşi, nevinovăţia, de pildă, n-ar trebui să jignească pe nimeni.

Totuşi la moş Ion Costea s-ar putea vorbi despre asemănarea asta, deoarece întâmplarea face să iasă la iveală o tulburătoare potrivire. Anume, se întâmplă că moş Ion Costea a început să bea de la naşterea nepotului dumisale, pe care într-atât de mult l-a dorit – şi l-a avut precum l-a dorit, adică băiat şi încă zdrahon de băiat –, încât el, cumpănitul în toate – aşa se zice: în toate –, măcar că vorba e cam cutezătoare şi cam îngâmfată, ea având aerul că nu vrea să ştie despre unele socoteli, unde nici insul singur nu-şi dă I seama bine dacă e cumpănit ori nu – cum zic, el, cumpănitul în toate, a fulgerat o sfântă de beţie, de-a ameţit tot satul.

De bună seamă şi vorba asta cu „ameţitul” e iarăşi, numai aşa, ca o pildă, fiindcă de-adevăratelea e că satul n-a fost ameţit, ci beat-mort de-a binelea, turnând în el moş Ion Costea şase poloboace întregi şi încă trei balerci, din cele opt pe care le ţine dosite tocmai în fund, ca vin de soi, păstrat pentru zile mari şi pentru oaspeţi, precum a ajuns acum să fie el singur sieşi, drept care le-a şi pus cep de

câtăva vreme.

Iată, prin urmare, că beţia cea cruntă de la naşterea lui Moaţă-Ţoaţă – aşa i-a zis nepotului său moş Ion, bucurându-se în chip neîngăduit de lipsa de înţelegere a mititelului, care, îmi închipui, ar pofti un nume mai arătos – este un început şi s-ar putea să fie pricina beţivăniei ce-a cotropit viaţa uncheşului. Asta, bine înţeles, numai dacă s-ar putea bănui că beţivănia stătea în moş Ion Costea amorţită, cum stă pofta de ucidere şi de dărâmare într-o stâncă. Stă aceea mii de ani neclintită, fără să dea vreun semn. Dar e de-ajuns o zgâlţâială de pământ, un trăsnet, uneori nici atât, ba chiar din senin, şi stânca plesneşte, crapă din loc, şi, prăvălindu-se ca o nămetenie de gadină turbată, ucide tot şi sfarmă tot ce-i iese în cale.

Dumneata, negreşit, ai să zici:

— Bine! Asta-i de înţeles. Dar stânca merge cât imerge, apoi, după ce s-a rostogolit o vreme, ajunge într-o vale, unde se opreşte, pe când moş Ion Costea al dumitale văd că nu se mai opreşte. Atunci cum rămâne cu asemuirea cea nepotrivită?

Iar eu am să-ţi răspund:

— Niai dreptate să te îndoieşti de asemuirea pe care am făcut-o, pentru că nici s-ar putea alta mai bună. Eu, vezi bine, nu ţi-am socotit cât timp aleargă stânca la vale, nici cât măsură valea beţiei lui moş Ion Costea. Dacă aş vrea să scap uşor de cleştele întrebării dumitale, ţi-aş răspunde îndată că până la urmă or să fie la fel, şi ţi-aş închide gura, socotindu-mă că te-am rămas.

Dar eu ţiu să afli că, stânca prăvălită s-a sfărâmat în rostogolirea ei fioroasă. Mai ţiu să ştii că steiurile i-au ajuns în vale. Şi-apoi vreau să afli că valea aceea, unde de obicei nu curge strop de apă, adună la vreme de ploaie puhoi năprasnic şi înspumegat, care mână pietrele de-a dura, cum mână ciobanul oile spre adăpost.

— Ahaa! vei zice. Acum n-ai pofti să-ţi ajungă stânca

pietriş şi nisip, ca să mi-l porţi până la gurile mărilor!

Iar eu ţi-oi răspunde:

— Ba tocmai asta am să vreau, şi tocmai la mare oi purta zdrobul stâncii mele, asta fiindu-i hărăzirea, chiar dacă n-avem noi destulă limpezime de ochi ca să putem deosebi, în nisipul mării şi în prundişul cel mărunt, stânca făloasă şi pustietoare dintru început.

Cât priveşte pe moş Ion Costea, acum cred că-i înţelegi detunarea dintre clonţanii aspri, între care ne deprinsesem a-l vedea. L-a retezat din creştet un zdruncin – căci împlinirea unei dorinţi prea mari e mai mare zdruncin decât o nefericire, acela fiind un început, deci capăt de pornire a mii de datorinţi, pe câtă vreme, o nefericire e un sfârşit, adică o descătuşare de mii şi mii de datorinţe. Cum zic, l-a retezat un zdruncin şi acum se sfarmă rostogolindu-se la vale, se împrăştie în aşchii şi praf, dus de ape pe care nu-i stăpân.

H S!! pe care HHM dar spre gura măni pentru care ştie că, asemeni nouă, tuturor a, are şi el ordin de chemare cu pecete şi iscălitură…

Zicând acestea, m-oi socoti împăcat în cuget, ca unul ce mă ştiu cu bună îndreptare în gânduri şi m-oi întoarce iarăşi la întrebările dintru început, ele fiind mai grele şi mai însemnate decât ciorovăiala noastră trecătoare.

Să mă întreb deci mirat. Cum? S-ar putea oare ca moş Ion Costea să bea din pricină că i s-a născut un nepot, precum i-a fost dorinţa? S-ar putea, fără îndoială, nu fiindcă bătrânul ar fi învăţat de la prunc că suptul e întâia bucurie a zilelor, şi nu fiindcă ar fi deprins de la el taina să bea chiar dormind. Ci s-ar putea ca moş Ion Costea să fi dorit aşa de neînchipuit de mult să aibă un nepot, încât, purcegând să bea hulpav, când l-a zărit ajuns pe lume, s-a îmbătat crâncen de bucurie, încât n-a mai ştiut nimic. Trezindu-se, de bună seamă, ori şi-a adus aminte, ori l-a văzut din nou, şi-atunci bucuria a fost întocmai ca o

bucurie nouă, beţia neîngăduindu-i să şi-o macine pe cea dintâi şi să se deprindă cu ea. (Adică vreau să spun că o bucurie mare nu se poate îndura. De aceea omul îi roade bine toate colţurile, o micşorează, o urâţeşte după chipul lui, înzorzonând-o cu tot felul de gânduri mărunţele şi neroade, şi-abia apoi o vâră în inimă, ca s-o topească încetul cu încetul, cum se topeşte în gură acadeaua, care socot eu că-i făptuirea cea mai omenească – adică pe măsura cea adevărată a oamenilor, 2 pe puterea şi meritul lor.)

Prin urmare, dând iarăşi de marea bucurie şi nefiind aceea măcinată, moş Ion Costea n-a putut-o îndura şi s-a îmbătat repede s-o uite... l-ai povestea merge mai departe şi va merge prelungindu-se într-atâta, după cât de mare cu adevărat va fi cântărind greutatea bucuriei dumisale

Totuşi dacă n-o fi aşa? Dacă, de pildă, moş Ion Costea va fi fost nemulţumit de felul cum arăta nepotul dumisale? Căci dumnealui, bărbat fiind, nu poate fi iubitor să vadă gângănii plăpânde ci, când i-a poftit inima nepot, apoi şi l-a închipuit zdrahon de flăcău, cu pieptul păros şi lat, cu degete de gânj, pumnul noduros şi tare ca rădăcina cornului şi cu grumazul dârz ca muchia bradului, să facă iama în muieri şi să-i crească în urmă, cât pădurea, griul scuipat din palmă şi bărbăţia semănată în tarlaua femeiască.

Acu, gândeşte şi dumneata ce i s-a arătat privirii când – venit cu asemenea gânduri în cap şi asemeni doruri în inimă – a dat cu ochii de-un gogoloş vânăt-roşcat, cu pielea creaţă, care chiţcăia ca un şoarece ud şi-şi freca ochii boboşaţi cu zgârciul degetelor, moi ca pielea purcelului de lapte, fiert în varză murată.

Numai cât te gândeşti şi ţi se face praf toată bucuria. Darămite să vezi cu ochii.

Eh! Bineînţeles, dacă ai fi femeie, s-ar schimba lucrul numaidecât. Acolo judecata trece întâi prin carne, se

învârte, se răsuceşte şi se plimbă mult până la creier. Iar când ajunge, găseşte locul prins de altceva, care a venit de-a dreptul, un fel de perdea groasă, prin care numai cel de la întuneric vede ce-i afară. Cel de-afară habar n-are ce se petrece înăuntru.

Deci, cum spun, văzând moş Ion Costea cu ce nemernic ban de carne i s-a plătit dorul neînfrânat, s-a putut prăbuşi iarăşi, ca stânca aceea detunată şi povestea s-a împlinit aidoma, precum am spus mai sus.

— Atunci de ce bea mereu? vei zice. Căci nu mai este bucuria de care vorbeai, spunând că nu încape în om. Bea de jale?

— Da şi nu, îţi voi răspunde. Bea, fiindcă vrea să uite. Să uite mai întâi că a dorit un nepot, ceea ce, când e atâta dorinţă câtă a arătat moş Ion Costea, înseamnă că a ajutat şi el într-un fel la facerea acestui copil. (În orice caz, când se împlineşte ceva ce-ai dorit te simţi şi tu răspunzător – dovadă că, de doreşti moartea cuiva şi se întâmplă ca acela să moară într-adevăr, îţi ceri iertare lui Dumnezeu, oricât de păcătos ai fi, pentru că te simţi şi tu vinovat de sfârşirea acelei vieţi.)

Şi-apoi, cred eu că la fiecare trezire uncheşul n-are nevoie să uite numai vina că prin dorinţa-i nesăbuită a ajutat la facerea unei asemenea odrasle ci, mai ales, că broscoiul acela roş şi încreţit are să-i dea douăzeci de ani cutremur de inimă, când s-o întreba ce anume are să iasă din el.

În privinţa asta, iată, ştiu un om care, nouă luni de zile – adică de când a prins.de veste că nevastă-sa e pornită grea şi până la naştere – a trăit într-o spaimă soră cu nebunia, gândindu-se că s-ar putea ca pruncul lui să iasă schilod.

„Mă împuşc dacă s-o întâmpla asemenea nenorocire! „se hotărâse el. Şi fără îndoială că ar fi făcut isprava asta, pentru că un om care-şi poate frământa creierul cu astfel

de întrebări şi de spaime e destul de nebun să facă orice.

În vremea asta, fireşte, stânca de care vorbeam înainte, ucigaşul neştiutor, creştea liniştit în pântecele maică-sii. Iar în clipa de groază când l-a născut şi omul a rămas mut în faţa mormolocului, biata femeie, care nu-l văzuse, n-a întrebat altceva decât:

— E întreg?

Vasăzică trăise şi ea nouă luni în acelaşi iad de spaime. Şi încă ea îl purta într-însa. Adică purta ucigaşul acolo, chiar în carnea ei…

Cum spun, asta a durat însă numai nouă luni. Ce-ar fi să dureze douăzeci de ani?

Şi la urma urmei de ce n-ar dura? Pentru că, de obicei omul e, cum se zice: sănătos, ceea ce tălmăcit bine şi drept înseamnă dobitoc nesimţitor şi fără creier? Ori pentru că omul îşi spune sieşi minciuni şi-şi adoarme mustrările de cuget?

Dar ce se întâmplă dacă e simţitor şi nici minciuni nu-şi mai poate spune? Adică, dacă, de pildă, e un bătrân la care inima are pereţii mai subţiri, ochii s-au înceţoşat, de văd mai puţin în afară şi mai mult înăuntru, ce-i făcut să se întâmple? Se mută iadul în cuprinsul omului, nu-i aşa? Şi-atunci!? Ei? Atunci!? Atunci nu rămân decât trei căi: mori, te omori, sau bei. Ce] puţin eu nu cunosc altă cale pentru un om ca moş Ion Costea. Căci aceste trei căi sunt, de-adevăratelea vorbind, una singură, numai înfăţişările de pe dinafară fiindu-le deosebite. Cum s-ar zice sunt trei drumuri care duc tot acolo, numai că una e ce-/a mai scurtă decât alta, iar a treia şerpuieşte [16]şi se tot întreţese cu ele. Cum ai ghicit, cred, aceea e calea luată de moş Ion Costea. Adică beţia.

Am apucat să zic „aceea e calea luată”, dar de fapt, habar n-am de-i aşa ori nu. Trebuia să spun doar: „aceea ar putea să fie calea luată de moş Ion Costea”, şi lucrurile

16 în textul de bază : şerpeşte.

capătă altă înfăţişare.

Altă înfăţişare? Da şi nu. Pentru că, după câte pricep, oricum m-aş întoarce ajung tocmai la înfăţişarea de care mă feream la început. Adică, dau mereu de înţelesul că moş Ion Costea bea fără să-i placă băutura, ci folosind-o ca un fel de leac pentru necazurile sau bucuriile pe care, treaz, nu le-ar putea îndura.

Vasăzică moş Ion Costea bea ca să se omoare încetişor şi în parte. Cu alte cuvinte vrea să se înece în vin, sau îşi face din păhărel un fel de halice pe care le tot împuşcă în sine.

Sau, poate, precum spuneam mai înainte, ridică pământul în el, dar nefiind acela pământ sadea, ci zeamă de pământ, trebuie să se strecure mult până s-o întări într-atât, ca să ajungă la ceasul desfacerii…

Toate cele scrise până aici nu mai au niciun rost. Astăzi moş Ion Costea a ieşit pe uliţele satului, limpede la minte cum nici pe vremea treziei de odinioară nu l-am văzut.

— Te miri că-s treaz? De-acu încolo şi cel puţin un an de zile sunt limpede la cap. Mi-am isprăvit în sfârşit tot vinul care-mi rămăsese nevândut. Apoi a lămurit: înţelegi dumneata, nu voiam să-l las să se strice…

BĂTAIA

B & TĂIA

Chinuit, judecătorul şi-a ascuns în palmele răcite fruntea şi ochii obosiţi. Citirea dosarului îl zguduise. Numai două pagini erau. Ba încă şi acelea scurte, răspicate şi prost scrise în buchii mari, neîndemânatice, cum le ştia aduce un sergent de stradă. Dar faptul gol era într-adecăr uluitor: Mihalache Saicu bătuse pe cumnatu-său, Titi Preda, unul din cei mai eminenţi oameni ai târgului, orator din oficiu al tuturor întrunirilor, recepţiilor, banchetelor şi înmormântărilor, membru nediscutat al tuturor comitetelor culturale şi filantropice, dar, mai

presus ca orice, tânăr fermecător – şi nu ştiu cum să zic – deşi, sau tocmai pentru că era urât foc, având acea urâţenie spirituală şi jucăuşă, care saltă veselă peste nedreptăţile naturii, făcându-le mai plăcute şi mai atrăgătoare chiar decât o frumuseţe adevărată. Într-un cuvânt, Titi Preda era un răsfăţat şi un fel de glorie nediscutabilă a oraşului, pe când Mihalache Saicu nu era nimic altceva decât cumnatul celui dintâi. Că lumea îl ştia pe conu Maladie – cum îi ziceau toţi – gospodar cuminte, om fără metehne şi fără apucături supărătoare, ca dascăl pensionar ce era şi ca fire împăciuitoare cum fusese totdeauna, asta nu însemna mare lucru. Nu însemnase niciodată. Conu Malache, aşa înalt şi gros cum arăta, nu făcea zgomot nicăieri, nu supăra pe nimeni, nu bucura pe nimeni şi n-avea păreri tari, să zgârie cu ele urechile ori inima celorlalţi. De pildă, putea să fie singur singurel în toată hardughia de cafenea a lui Pangalos şi nu-l băgai de seamă. Se vedeau chelnerii, se vedea grecul, se vedea mai ales fâşneaţa de nevastă-sa şi toţi dracii în ochii ei vicleni şi codaţi. Numai conu Malache nu se vedea. Era topit în umbra unui colţ, în culoarea zidului cu înflorată văpsea grosolană şi în culoarea canapelii. Iar dacă lua o gazetă să citească, n-o scutura să se audă, nici n-o ridica să se vadă. O împăturea mititică de parcă avea de citit pe ascuns, ca şcolarii din clasa a treia de liceu, cărţile cu amor şi alte lucruri în doi peri, îngăduite abia în a cincea…

Pe urmă, chiar înfăţişarea îl poruncea de nebăgat în seamă. Păr suriu, mustaţă mai mult bălană decât castanie, haine cenuşii, ghete cu toc de gumă şi un glas domol, fără criţă şi fără muzică, nici gros nici subţire, dat şi el după larma ori liniştea dimprejur, aşa fel încât era numai bun să nu ştii cine vorbeşte, ori măcar dacă vorbeşte cineva.

Aşa se face că, acest blând conu Malache n-a însemnat ceva în zilele lui, decât în ziua când cafeneaua şi cei ieşiţi la plimbare de-a lungul bulevardului 1 – au văzut

pe Titi Preda, mergând mai vesel şi mai gureş ca de obicei, cu duduia Fiţa, copilă cuminte şi vestită în târg pentru ciudata-i cuminţenie, care părea minune şi prea de mirat încălcare a obiceiurilor femeieşti, ţinând seama că fata era de-o frumuseţe neîntâlnită.

Într-adevăr, această duduie Fiţa, sora cea mai mică a lui conu Maladie, tulburase toate minţile tinere ale oraşului, afară de a ei. Ba înfierbântase chiar şi unele minţi mai coapte, cum era, de pildă, Vasile Tomiţă, avocatul, ori Şerban Albu, arhitectul de la serviciul tehnic al judeţului. Amândoi, oameni în toată firea, erau cât pe ce să-şi lase nevestele. Şi nu ca s-o ia pe Fiţa, căci copila le-a spus la timp şi pe şleau ce crede – că, adică, nu-i voieşte, neavând ea încă poftă de măritiş – dar numai şi numai să se poată măcar plimba cu dânsa, să se bucure de ascultarea glasului ei armonios, de priveliştea luminoasă, primăvăratică, a ochilor mari şi a obrazului proaspăt ca pielea de piersică în soare.

Se înţelege uşor cât vuiet a zdruncinat târgul după ziua când Titi se plimbase cu Fiţa! Şi cât avea să-l mai zdruncine apoi, odată ce fu înţeles că hârjoana tinerească s-a răsucit în loc şi a luat căile grele ale vieţii, schimbându-se în căsnicie de îndrăgostiţi.

Vuietul venea de acolo, că lumea îi căina pe amândoi.

— Asemenea soare de fată să ia pe-un urât şi-un flecuşteţ de om, care, nici tu bani, nici tu rost, ci numai gura-i de el! asta o spuneau bărbaţii. Iar femeile, mai aprinse:

— Bomboana aceea de băiat, spirt nu alta, de vrăjeşte omul când îşi pune mintea, să-şi lege zilele de o cochetă ca ea? Vasăzică şi el se lasă dus de nas de mutra ei fandosită şi de prefăcătorie ca toţi ceilalţi! Zi-i bărbat şi gata! apoi oftau încheind: Păcat de şarmul lui!

Dar, vorbind de ea ori de el, fiecare avea de pomenit şi numele lui conu Malache. Titi începuse a-l băga de

seamă şi a-l cinsti cu strigarea de „cumnate”, spre deosebire de lumea cealaltă, care l-a micşorat pe loc, făcându-l codiţa tânărului cu zisa „cumnatu lui Titi Preda”. Chiar în faţă îi spuneau unii: „Cumnate a lui Titi” sau, mai pe scurt şi mângâios, pentru că era familiar: „Cumnăţele”. Astfel conu Malache a încetat să mai fie el însuşi, adică nimeni.

— N-aş fi crezut, a început judecătorul cu greutate, să am a judeca vreodată asemenea proces. O neînţelegere între oameni e firească, oricât de dureroasă ni s-ar părea uneori, când, cum e cazul de faţă, cunoaştem părţile şi le stimăm pe deasupra oricăror legi. Vreau să spun că stima noastră era aşa de mare, încât n-a crezut să ajungă a vedea vreodată părţile intrate în cuprinsul paragrafelor noastre de legi. Nici chiar ale celor civile, necum ale celor penale, cum este cazul acum, spre marea mea deznădejde. Zic „spre marea mea deznădejde”, fiindcă sunt pus în faţa unui fapt care nici măcar nu se poate interpreta. Fireşte, eu fac numai instrucţia. Judecata o vor face alţii şi condamnarea ei o vor da. Dar eu ştiu de-acuma că această condamnare nu se poate nici ocoli, nici măcar micşora.

— Nici n-am nevoie! a răspuns încâinat conu Malache. Şi poate-i mai bine aşa. Pentru el, bineînţeles. Şi deocamdată. Fiindcă eu jur aici, în faţa diunitale, că, în ziua când l-oi mai nimeri, după ce ies din puşcărie, îl omor ca pe-un pui de găină! Asta zicând, a oftat în scări, a şters de sudoare fruntea-i înnegurată şi s-a cufundat în muţenie ca într-o apă neagră, de unde n-avea să mai raz-l bată nimic. Doar bâhlă şi încruntare.

Aşezat comod pe jeţul din faţa biroului, Titi Preda şi-a trecut alene un picior peste genunchiul celuilalt, ciupind uşor pantalonul în dreptul dungii şi trăgându-l în sus ca să-l apere de umilirea unor cute; apoi şi-a scos mănuşile.

Era puţintel stingherit. Îi era teamă că va trebui să povestească bătaia cu prea multe amănunte şi gândul

acesta îl jignea de mai înainte. Palmele, pumnii şi picioarele cumnatului n-au fost dureri trupeşti decât într-o mică măsură. Chestie de ceasuri ori zile, până au trecut umflăturile şi vânătăile. În schimb, amintirea precisă a fiecărei lovituri era chinuitoare. Titi Preda se simţea pur şi simplu îmbrăcat în pumnii lui conu Malache, în mii de pumni de aceeaşi greutate, mărime şi silă. Pentru un om deprins să privească până şi soarele drept în ochi, să plutească înseninat peste lucruri şi în conştiinţa netedă că nu merită decât stimă pentru absolut tot ce face, cugetă ori rosteşte, fapta simplă şi crudă a bătăii suferite era o prăbuşire. Îşi simţea sfărmat şi zvârlit de pe soclu zeul intim pe care totdeauna şi-l admirase în el însuşi. Era deci firesc să-şi închipuie că şi lumea cealaltă, toată, l-a izgonit din templul idolilor ei între care el se socotise totdeauna fruntaş.

Pentru astea, şi încă multe alte pricini, s-a trudit să-şi dea o înfăţişare liniştită, zâmbind palid, cu privirea numai furiş lunecată spre judecător. De altfel nici acela nu se simţea la largul său. Îşi făcea mâinile ocupate, netezind o coală de hârtie cu degetele albe şi osoase sau desenând pe ea închipuite linii cu vârful cuţitului de tăiat hârtie, pe care îl tot sucea de pe-o parte pe alta, urmă

24 – Ghjetşte-rai în csfea geam pe lamă, unde luneca subţiindu-se sau lăţindu-se la fiecare mişcare.

— Cred că e la mijloc o chestiune familială, unde n-ar trebui să mă amestec. Din nefericire, faptul a fost public şi scandalul a zdruncinat târgul dincolo de marginea cazurilor obişnuite. De altfel, asta e şi pricina pentru care am fost sesizaţi să anchetăm lucrurile, deşi – cum spuneam – ar putea interveni o împăcare între părţi, înainte de-a mai ajunge în faţa instanţelor.

A tăcut, zicând asta. Aştepta un răspuns, care nu s-a auzit. Titi Preda îşi zgănciulea, preocupat, vârful unei unghii cu degetul cel mare, în vreme ce ochii priveau

undeva departe, ca în gol.

Nu ştia cum să înceapă. El, omul ce găsea totdeauna o formulă fericită cu care să deschidă vorba, când voia şi despre re voia, ca să ajungă exact unde avea de gând să întoarcă discuţia, acum era fără îndemn şi fără pic de vioiciune. A dat din umeri:

— Nu cred că mai poate fi vorba de împăcare. Nu ştiu din ce a pornit. Nu pricep vina care mi se găseşte, nu pot bănui de unde vine duşmănia, deci n-am cum vedea uşa de ieşire. M-am pomenit sub o ploaie de pumni, eu, care am oroare de asemenea sălbătăcii şi am fost aşa de uluit, încât n-am avut nici măcar timpul şi putinţa să ripostez sau măcar să mă apăr.

— Totuşi un motiv trebuie să fi fost.

— Poate. Dar eu nu-l cunosc. Nu mi i-a spus nimeni şi nici nu-l bănuiesc.

— Vreo ceartă mai veche.

— Ceartă? Nu m-am certat cu nimeni în vie mea. Doar mă cunoşti şi dumneata foarte bine. I

tfând mă ştiu, am rezolvat cele mai grele conii (ţ cu vorbe bune şi zâmbet.

— Foarte adevărat. Totuşi poate că, în sânul familiei, această strictă civilitate îşi are şi clipele ei de relaxare… Se întâmplă oricui.

— Nu mie…

— Eşti de admirat. O soţie oricât de bună ar fi, oricât de desăvârşită, ar putea totuşi găsi la un bărbat, cu trecerea şi prestigiul dumitale în societate şi atâtea societăţi diferite, prilejul să se simtă măcar ameninţată, dacă nu chiar de-a dreptul lovită în – cum să zic eu? – drepturile ei de afecţiune familială sau mai precis: conjugală… Se ştie că eşti foarte anturat…

Titi Preda a surâs, îndoielnic şi cu prefăcută modestie:

— O! Stricte raporturi de societate… Nimic mai mult.

Odinioară puteam râvni la unele apropieri pe singurul motiv că-mi erau inaccesibile. Azi însă – Doamne. – sunt trecut foarte departe de acest arivism, care îmbracă costumul «rotesc de carnaval al dragostei.

— Nu-i vorba de dragoste.

— Zi-i cum vrei, de vreme ce no gândim la acelaşi lucru. Eu însă, pot s-o afirm, am avut şi am un sentimentalism robust. Aş zice: calculat şi reco. Asta în ce priveşte viaţa mea intimă, strict personală. Nu mi-am îngăduit efuzii decât în măsura în care ele puteau să slujească o cauză din afara mea. Cât mă priveşte pe mine, am fost şi sunt un burghez practic, comod, leneş chiar, foarte doritor să nu îngădui nimănui şi la nimic să tulbure aşezările, stratificările mele interioare. În halat şi în papuci, lângă patul şi lângă biroul meu de lucru, am, cum îmi spunea odată foarte frumos Ionel Teodoreanu, cu care sunt prieten, o respectabilă burtă spirituală, completată cu o şi mai respectabilă chelie spirituală.

— Totuşi – iartă-mă dacă stăruiesc şi sunt indiscret, se zvoneşte, cu o stăruinţă care trece de pălăvrăgeala firească a târgului nostru, că soţia dumitale ar avea unele nelinişti în ultimul timp. Negreşit, n-am să le pun în legătură prea strânsă cu doamna elegantă care se bucura în chip deosebit de conversaţia dumitale de ieri la grădina publică…

— O! O prietenă veche…

— … şi foarte bună, pe cât am înţeles din familiaritatea dintre dumneavoastră. Ştiu şi înţeleg. Numai că, nu toată lumea ştie asta. Iar nevasta dumitale poate că n-o ştie deloc.

— A spus ea?

— Nu. Spun eu. Adică, mă întreb. Repet însă, n-am s-o pun neapărat în legătură, dar s-ar putea ca s-o facă asta conu Mihalache Saicu… Cert e că una lume nu se dă îndărăt să asemuiască pe această tânără şi prea frumoasă

doamnă cu vestita frumuseţe a soţiei dumitale.

— O, biata nevastă-mea! făcu Titi Preda uşor. Ea s-a dăruit prea mult, prea total casei ei şi grijilor gospodăreşti, să mai poată năzui la asemuiri cu femei care se ştiu doldora de feminitate şi luptă să-şi păstreze această feminitate. E singura lor armă. Iar nevastă-mea e o soţie…

— Se vorbeşte de ea ca de o-frumuseţe…

— … cea mai desăvârşită frumuseţe a oraşului. Ştiu. Şi într-adevăr, aşa a fost. Dar soţia dintrir-însa a modelat-o după comandamentul casnic. A făcut din ea cea mai devotată, cea mai desăvârşită tovarăşă şi ajutoare a vieţii mele.

— Căldura cu care vorbeşti de dânsa mă face să răsuflu uşurat. Mărturisesc, mă temeam că nu-i lipsit de adevăr zvonul, care voia să te creadă oarecum pornit spre unele concesii, spre unele lărgiri ale domeniului conjugal. Vorbind direct şi popular: auzisem că nu eşti mulţumit de casă.

— Eroare profundă! Orice ar fi, ţiu la casa mea şi o voi păstra. Spun asta, gândindu-mă la acest conflict penibil cu cumnatul meu, pe care

— Iată, tocmai… şi mă întreb dacă acest conflict nu va altera într-o măsură oarecare atmosfera din casa dumitale…

— Ştiu eu? Probabil că n-o să rămie fără unele urmări… Dar acestea nu pentru mine pot fi rele.

— În schimb, pot fi rele pentru soţia dumitale. O să sufere, fără îndoială, mai ales câtă vreme n-o să ştie pricina dezbinării dumneavoastră.

Titi a dat din umeri şi a rămas cu mina ridicată în gol a nedumerire fără margini.

— Dezbinare? Iartă-mă, dar nu-i acesta cuvântul potrivit. N-a putut fi vorba de dezbinare în toate acestea, cum nu-i potrivit să 9 fii de/binare între emul care merge liniştit pe drum şi i se prăvăleşte în cap un coş de fabrică,

ori o jivangă de conac. O absurditah. asta da. Ceva fără inleies şi fără lămurire…

— Mă iartă, dară asta n-o mai cred!

— Dau – cuvântul meu că spun numai adevărul.

— Nu mă îndoiesc. Dar zicinci mă gândeam că nu-i posibil să ne închipuim un „m, năpustindt. -se cu atâta sălbătăcitla altui fără – cum zici dumneata –, înţeles şi lanmrre –, O pricină trebuie să fi avut. Vreau să spun că această pricină trebuitsa m şi dat uumneat %

— Eu? făcu Titi neînchipuit:! mirat

— Atunci n-ar însemna alta decât că al dumitale cumnat este victima unor nervi bolnavi.

— Tot ce se poate.

— … sau a unor şoapte răuvoitoare…

— Şi asta-i cu putinţă. Dar dumneata ai vorbit cu dânsul şi-mi închipuiesc că a spus ceva.

— Nu! întoarce judecătorul domol, ţintind cu o privire prefăcut leneşă ochii tulburi, stânjeniţi şi aspri ai lui Preda. N-a spus decât un singur lucru, dar mai grav şi mai împovărător decât toate. Anume, îi pare rău că nu te-a omorât şi că îndată ce iese din puşcărie – e încredinţat de pedeapsă şi nu-i pasă, cum vezi – zic, imediat ce iese din puşcărie te ucide.

„Inima lui Titi Preda s-a strâns ghem. O răbufneală clocotită şi totuşi rece s-a plimbat încet, ca o apă înveninată, care urcă, de pe spinare până în creştet, sub frizura fără greş, netedă şi lucioasă. O scurtă uscăciune a secat fundul gâtului, apoi, vinele de lângă ochi au prins a zvâcni puternic şi rar.

Privirea judecătorului urmărea calmă, interesată, alterarea, descompunerea treptată a feţei lui Titi Preda. O înregistra lucid şi strict profesional, cu un strop de mulţumire interioară, ca pe o biruinţă de breaslă. Întocmai cum făcea totdeauna, când bănuitul, încolţit din toate părţile, neînstare să mai afle vreun ungher întunecos în

care să-şi ascundă adevărul, întorcea spre judecător o faţă anticipat devastată de osândă şi se lăsa pradă ursitei sale neînduplecate. „Acum mărturiseşte în sfârşit lotul!” îi suspină gândul nemilos. Dar în aceeaşi clipă s-a scuturat râzând de el însuşi. „Doamne iartă-mă! De ce oare vorbesc de Titi Preda, ca şi când el ar fi vinovatul?”

Atunci, pri» se în maşinăria neiertătoarei lui conştiinţe profesionale, şi-a început un soi de autoinstruire, ca să descopere din ce pricină anume a bănuit păgubaşul drept păgubitor. Ancheta aceasta a făcut-o, jumătate cu glas tare, jumătate cu paranteze şi printre rânduri în gând. Puncta judecata cu vârful cuţitului de tăiat hârtie, desenând ciudate forme în sugativa verde a mapei de pe birou. Până la urmă, ieşise acolo un joc de linii, care pe el singur l-a mirat. Era ca o reprezentare grafică a unei instrucţii, în care certitudinile se întretaie cu îndoielile şi le anulează. Dar până să ajungă la nimicirea lor, se zbat şi se luptă între ele, urmărindu-se cu o înverşunare de fiară, până cad istovite.

— Justiţia – înţeleg prin asta nu legile, care sunt imperfecte, ci duhul către care tind ele, deci dreptatea absolută – spiritul ce le interpretează şi le aplică – m-a silit de nenumărate ori să regret că nu pot osândi pe cel bătut, ori ucis şi că, în cel mai bun caz, trebuie să mă mulţumesc a absolvi de orice pedeapsă legiuită pe bietul făptaş. Asta nu înseamnă dreptate absolută. Făptaşul achitat de mine, oricâte scuze şi-ar găsi, oricât de bună şi îngăduitoare ar fi lumea cu dânsul, rămâne totuşi cu o conştiinţă zdrelită de fapta lui. Singura lui descărcare de povară este doar ura ce-o va purta acelui care l-a silit să făptuiască. Dar asta e prea puţin şi nu rezolvă nimic. Eu, dacă s-ar putea absurditatea asta, aş osândi în următorul fel pe criminali: să ucidă încă o dată pe cei omorâţi. Pentru criminalul înnăscut, se ştie ce pedeapsă cumplită este reapropierea de fapta făcută şi repunerea faţă în faţă cu victima. Pentru

cei siliţi să fie criminali, ar fi singurul mijloc să se răzbune M să-îd-searce ura pe cei cai-i l-au dus 19 ademenea fapte.

Titi Preda, care privea cu ochii holbaţi acest om ai dreptăţii monologând asemenea grozăvii, a şoptit spăimântat:

— Dar ce spui dumneata e monstruos, domnule judecător!

— Ca orice se leagă de dreptatea absolută, a răspuns domol şi aproape zâmbind celălalt, în vreme ce privirea i se depărtase şi se adâncise în lumina cerului cu nori înalţi şi grei. Şi, drept vorbind, îi plăcea că îl spăimântase pe Titi Preda. S-ar fi bucurat să-l zguduie şi mai zdravăn, dacă slujba nu l-ar fi silit la oarecare stăpânire. De fapt, era şi acesta un mijloc să puie „vinovatul” în neputinţă de apărare.

— Mă faci foarte curios – a zis într-un târziu Titi.

— Ca să spui dumneata asemenea vorbe, înseamnă fără doar şi poate că părerea dumitale în această chestiune este gata făcută.

— Nu! s-a scuturat judecătorul. Nu-i vorba de „părere făcută”, e vorba de calea pe care mă duce sentimentul justiţiei pure. Vezi dumneata, eu te-am admirat totdeauna ce extraordinar de precis ştii să spui tocmai ce trebuie publicului pe care îl ai în faţă. Te-am auzit vorbind la un ateneu popular, apoi la o întrunire la centru, o festivitate oarecare, apoi la congresul profesorilor. Ţi s-a dezvoltat un simţ special.

— Ca în fiecare îndeletnicire…

— Tocmai. Deci c-a şi în justiţie. Ceea ce mă duce, fata], să caut vinovatul nu acolo unde pare, ci exact unde este…

— Aşadar, cum spuneam eu, ai o părere făcută în privinţa mea.

— Nu. Am o părere făcută în privinţa cumnatului

dumitale, şi anume că el nu poate fi vinovat.

— Totuşi fapta lui cred că n-o conteşti.

— Nu-i vorba de faptă, ci de vină. Justiţia pe asta o caută şi pe asta ar trebui s-o pedepsească. Dacă nu altminteri, măcar absolvind de pedeapsă pe făptuitor… Din păcate… – a urmat oftând – nici justiţa nu-i perfectă. Cred că Mihalache Saicu va fi condamnat. Dar făgăduiala lui, că te va ucide după ieşirea din închisoare, deschide întrebarea dreptăţii absolute şi aproape că dă un răspuns.

— Şi dumneata crezi într-adevăr că o să mă omoare?

— Nu! Nu cred. Dar asta n-are nicio însemnătate, că e doar o faptă. Cum ţi-am spus, pentru justiţie, însemnătate are numai intenţia şi agentul care o stârneşte.

Asta zicând, judecătorul s-a sculat de pe jeţul său şi a trecut în faţa biroului, în semn că întrebările lui s-au isprăvit şi că nu vrea să afle mai mult. Dar celălalt s-a ridicat anevoie de pe scaun. Era în cumpănă. Oricât luptase o viaţă întreagă să dea strălucire traiului său mărunţel şi mijloacelor lui de luptă destul de mărginite, Titi Preda nu era totuşi un om pierdut pentru omenie şi cinste. În faţa oglinzii, singur-singurel, nu se judeca îngăduitor totdeauna. Ca fiecărui om, i se întâmpla să se amăgească uneori, mângâindu-şi tristeţea urâţeniei în nădejdea că, înfăţişarea dată de un ras proaspăt, întovărăşit cu o bună biciuire de masaj, apă rece, pudră, apă de colonie şi briantină, măscuieşte prielnic ultragi de naturii. Dar de cel puţin tot atâtea ori se privea duşmănos şi-şi era antipatic. Atunci, ca bumerangul australa lian, îi plesnea peste creier Imguşala dibace cu care amorţea unele conştiinţe femeieşti:

— Sunteţi prea frumoasă ca să fiţi neîndurată, doamnă! Frumuseţea e armonie…

Şi astfel, dimineaţa, când abia rupi patului, cu ochii boboşaţi, cu obrazul boţit şi părul vâlvoi, privirea îi era nelimpede şi topită, fără duhul jucăuş, viu şi tare unde-şi

avea toată puterea, Tili Preda se detesta. Nu pentru exteriorul său. Pentru ceea ce vedea că el mărturiseşte în clipele acelea… Multele şi dureroasele urâţenii lăuntrice, pe care cinstea lui n-ar fi vrut să şi le amintească.

Acum, judecătorul făcea slujbă de oglindă. În picioare în faţa lui, Preda îşi plecase capul şi privea spre parchet. Îşi vedea picioarele şi vedea picioarele judecătorului de parcă erau ale sale, văzute în oglindă. Dar nişte picioare mai mari, urâte, cu nodul ieşit grosolan, încălţate în ghete de altă culoare şi obosite de întrebuinţare. Avea neted impresia că ridicând ochii se va vedea tot pe sine, mai în urât, mai în nemilos. De aceea s-a întors către uşă, gata de plecare, întinzând numai o mână moale să dea un bună ziua rămas fără răspuns.

Judecătorul, îngheţat pe loc, îl urmărea. Simţise bine ce a zguduit şi aştepta roadele. Dar ele n-au venit. Titi Preda a ieşit încet pe uşă, fără să deschidă gura care-i tremura.

Fiţa Preda a ridicat ochii mari spre judecător. Erau tot aşa de limpezi şi de luminoşi, cum fuseseră totdeauna aceşti ochi cari purtau în ei soarele şi seninătatea unei inimi împăcate cu sine! \; a-i tulburaseră nici dihonia dintre Titi şi Saicu, nici faptul că fusese chemată la o instrucţie. Poate că n-a putut să-i tulbure niciodată nimic. Dar dincolo de privire, obrazul era îmbătrânit şi trist. De n-ai fi ştiut că ai înaintea ta o fostă mare frumuseţe, n-ai fi bănuit-o. Decât, peste cutele mărunte şi întreţesute, peste pielea obosită prematur, plutea un aer blajin şi bun. O anume împăcare cu ursita, unde nu era nimic respingător. Dimpotrivă. Ai fi zis că e altfel de frumuseţe, trainic legată de aceasta, cuminte, chibzuită, aşa cum se cade a fi.

— Fratele meu e un om foarte puţin vorbăreţ, aşa încât chiar dacă o fi avut nemulţumiri nu mi le-a spus. Şi nici Titi. Ceartă între dânşii n-a fost. Aş fi ştiut-o. Cât e vorba de zvonurile care se tot vânturau despre bărbatul

meu şi doamna aceea, nu puteau să mă supere decât pe mine, dacă m-ar fi supărat. De altfel, bădia Mihalache nu le ştia. Eu i le-am spus şi mi-a răspuns foarte liniştit că-s fleacuri, că nu trebuie să le bag în seamă şi că în orice caz, de-ar fi adevărat, n-ar avea nicio importanţă. Dimpotrivă, zicea, s-ar limpezi lucrurile. Fiindcă ori ar pleca Titi definitiv, ori, dacă s-ar întoarce, ar fi un bărbat pocăit. În privinţa asta, vedeţi dumneavoastră, bădia Mihalache ştia şi dumnealui ceva. Adică, făcuse şi dumnealui o şotie de asta în tinereţe. Când i-au trecut năzărelile, s-a întors acasă şi a fost bărbatul cel mai cuminte din lume, cum ştiţi şi dumneavoastră…

Judecătorul a pufnit în râs:

— Te pomeneşti că întoarcerea acasă a domnului Saicu o fi fost şi ea legată de vreo bătaie…

— Nuuu! făcu Fiţa, râzând din toată mima. S-a întors fiindcă trecuse pârpora şi-a înţeles că tot mai liniştit poate trăi lângă nevasta lui. Asta, cred eu, e povestea tuturor oamenilor cari n-au întâlnit în viaţă altă femeie decât nevasta lor. Cum vine alta, îi ameţeşte. Ceea ce nu cred că poate fi cazul cu Titi, pentru care o femeie e ca un apetitiv.

consumă în „treaci-Sti pe-un de tejghea, ea să-i facă poftă pentru masa care-l aşteaptă acasă.

Judecătorul făcu ochii mari. Nu-i venea să-şi creadă urechilor ascultând sporovăială gureşă, negrijulie şi veselă a femeii. A ridicat din umeri zâmbind:

— Doamnă, seninătatea dumneavoastră este admirabilă. N-aş zice însă că nu mă miră mai mult deci s-ar cuveni, pentru că, mărturisesc, nu mă aşteptam la acest fel de judecată. Mă gândeam că priviţi lucrurile printr-o prismă mai burgheză.

— E cea mai burgheză cu putinţă, domnule judecător, i-a răspuns dulce fi ta.

— Ei, cum asta? N-o să-mi spuneţi că puteţi privi liniştită perspectiva unor anumite neorânduieli casnice.

— Nimic nu pot privi liniştită cât e vorba de bărbatul meu, domnule judecător.

— Apoi atunci…

— … apoi atunci n-am de ales. Îmi iubesc bărbatul sau nu-l iubesc. Mă pot lipsi de el ori nu pot. Deci, îl las sau îl păstrez. Cale de mijloc cred că nu există. Prin urmare, de vreme ce-s hotărâtă să-mi ţiu casă, trebuie să lupt cu mijloacele pe care le am. Iar eu am acasă o oglindă, care-mi spune lămurit ce mijloace am, pentru că-mi arată limpede care-s mijloacele pe care le-am pierdut. N-aş putea să fiu atât de ridicolă, încât să încerc a face concurenţă unor femei tinere, frumoase şi – mai ales – proaspete. Am fost şi eu astfel de femeie şi de multe ori. Nu se putea lupta cu mine. Şi – băgaţi bine de seamă – am fost astfel de femeie chiar şi cu Titi. L-am deprins cu bucuria frumuseţii, noutăţii… Asta-i foarte important 1 Cu ce mijloace l-aş mai putea dezvăţa acum? Eu nu le cunosc. Bănuiesc totuşi că ar fi unul, numai şi: unul: deprinderea cu o viaţă tihnită, caldă şi comodă, într-un cuib paşnic şi absolut odihnitor. Cam aşa cum[17] mă trudesc de cincisprezece ani să-i fac. Asta, bineînţeles, în afară de bătrâneţe, care e mijlocul cel mai sigur.

— Bine, doamnă, dar asemenea libertăţi, vorbesc de cele pe care i le daţi soţului dumneavoastră prin aplicarea acestor vederi – trebuie să doară cumplit uneori…

Fiţa n-a răspuns numaidecât. A lunecat o clipă ochii pieziş spre covor, unde vârful mic al piciorului desena o linie de chenar, exact pe floarea nelămurită a ţesăturii. Apoi a zâmbit şi s-a uitat limpede în privirea concentrată a judecătorului.

— Dumneavoastră aveţi un copil, nu? Spuneţi drept, când vi se întoarce de la şcoală, bătut de profesor, pentru că n-a ştiut lecţia pe care i-a spus s-o înveţe, ce sentiment aveţi? Vă pare bine, sau vă pare rău?

---

17 În textul de bază lipseşte.

— Dar semuirea aceasta…

— E foarte exactă, domnule judecător. Titi e un copil. Ca orice bărbat, de altminteri. Pleacă de multe ori de acasă cu lecţia neînvăţată…

— „Mă iertaţi dacă o să vă spun că nu înţeleg bine. De care lecţie e vorba?

— Una din multele şi multele lecţii care îi trebuie omului ca să înţeleagă ce-i aceea legătura dintre bărbat şi femeie.

Judecătorul a privit-o lung. Nu se aştepta să audă asemenea raţionamente de la femeiuşcă asta fără altă însemnătate decât aceea a unui trecut de frumuseţe.

— Judecaţi foarte aparte lucrurile, doamnă. Şi foarte ascuţit.

I – I ti? Nu. Hep & t la rând H l meu ceea ce am apucat să învăţ de la Titi, în ceasurile când i se urăşte de stat la biroul lui, cu nasul în hârtii şi simte nevoia să-şi descarce sufletul. Sunt o bună elevă. Şi aş fi grozav de sârguitoare, dacă n-ar fi aşa de prins şi ar avea vreme să se ocupe puţintel de mine…

— Important este că v-a convins şi v-a înarmat împotriva unei sume întregi de nemulţumiri – Toarte fireşti în orice căsnicie.

— Nu-i aşa? Foarte fireşti, în orice căsnicie, cum aţi spus. Şi eu o ştiam asta cu mult dinainte a mă căsători, fiindcă atunci le provocam eu altora, cu tinereţea, frumuseţea şi prospeţimea mea. Dar nu fiindcă mi-ar fi făcut plăcere. Nici fiindcă aş fi vrut-o, sau aş fi avut nevoie. Ci firesc, fatal, de la sine… Cum cântă pasărea. Acum, când am trecut de partea astălaltă a redutei, puteam eu să fiu aşa de naivă şi să nu înţeleg ce e dincolo, unde am fost? Ori să încep a face scene şi mizerii pentru ca prin ele să-mi îndepărtez şi mai puternic bărbatul, pentru ca în ochii lui celelalte să-şi crească preţul tocmai fiindcă erau oprite?

Dar stăruim peste măsură de mult asupra fleacurilor

ăstora. Titi este mult mai serios decât atât. Faptul că ştie să captiveze oamenii, pe unii de-a dreptul, pe alţii prin femeile lor – cum are nevoie uneori s-o facă –, a adus una lume să-i bănuiască ori să-i interpreteze greşit purtările. Acele toate sunt însă convenţionale. O mască, aşa cum ne punem fiecare când pornim pe un anume drum. În fond, Titi al meu, cu tot aerul lui vânturatec. e foarte burghez, leneş şi comod… în halat şi papuci, lângă biroul lui de lucru, are, cum i-a spus odată Ionel Teodoreanu cu care e prieten, o respectabilă burtă spirituală, completată cu o şi mai respectabilă chelie spirituală.

— Hm! făcu judecătorul, limpezit de struna asta împrumutată. Fără îndoială că e aşa, de vreme ce o spuneţi şi dumneavoastră. Dar atunci unde putem afla începutul discordiei care a dus la neînţelegerea gravă de acum câteva zile?

— Nu ştiu. În orice caz, sunt absolut sigură că nu are nicio legătură cu mine, cu casa noastră.

— Adevărat?

— Ce legătură ar putea să aibă? Eu îmi ador fratele şi-mi iubesc bărbatul. Nu pot trăi nici fără unul, nici fără celălalt. Bădia Mihalache ţine la mine aşa de mult – nu fiindcă i-a singurul suflet rămas din neamul lui, dar fiindcă ne-am înţeles în toate de când ne ştim – zic, ţine aşa de mult la mine, încât ar face orice să nu mă amărască, să nu-mi împovăreze inima cu durerea că eu aş fi pricina dezbinării dintre dânşii. Dacă ei ar fi avut vreo neînţelegere în privinţa mea, sunt încredinţată că ar fi căutat să o rezolve prin mine. Mi-ar fi spus-o[18]. Am destulă chibzuinţă la anii mei, să pot limpezi lucrurile care mă privesc.

— Scuzaţi-mă, doamnă, dacă vă voi contrazice. S-ar putea să fie vorba de lucruri care vă privesc aşa de mult, încât nu vi se puteau spune.

---

18 În textul de bază : Mi-a şi spus-o.

Fiţa a râs foarte veselă.

— Vă dau cuvântul meu că nu există nimic, absolut nimic, ce nu mi s-ar putea spune. Şi bădia Mihalache o ştie asta mai limpede ca oricine, fiindcă el a fost totdeauna cel care mi-a adus toate noutăţile, *absolut toate*, cât a fost vorba despre aşa-zisele aventuri ale lui Titi.

Perfect. Dar să presupunem ei f ar fi vorbă di-o aventură mai gravă.

— Pe una mai gravă eu sunt cea care trebuie s-o aflu înaintea tuturor. Câtă vreme Titi nu-mi cere să-l las liber – ceea ce aş face fără să ceâcnesc – înseamnă că nimic nu-i grav.

— … dar poate deveni.

— … dacă eu n-aş şti cum să mă port. Dacă n-aş avea răbdarea să aştept. Dacă n-aş pricepe, neted şi crud, că elanurile de vultur ale lui Titi sunt la fel cu hămeseala bolnavă a anumitor oameni cari mănâncă rar la restaurant. Mă gândesc la cei ce socotesc restaurantul loc de petrecere, nu loc de stâmpărat foamea, ca orice masă. Ameţesc privind lista cu mâncăruri multe. Le lasă gura apă după toate. Sunt groaznic de încurcaţi să aleagă… Şi comandă de trei ori mai mult decât le trebuie… Pe urmă, se satură repede şi-s mai încurcaţi, neştiind cum spune chelnerului să nu mai aducă felurile celelalte. Apetitul de vultur al lui Titi are gâtlej de vrăbiuţă, domnule judecător. Iar de aici încolo tăria e de partea mea, singura care m-am pregătit să mulţumesc acest gâtlej de vrăbiuţă.

— Foarte interesant tot ce spuneţi, doamnă! zise judecătorul bănuind că şi aceste vorbe ale Fiţii erau învăţate de la Titi Preda. Foarte interesant, fiindcă oglindesc mai mult ca orice desăvârşita legătură dintre dumneavoasră şi domnul Preda. Pecetea lui…

— Ceea ce trebuie să fie totdeauna între soţi… zâmbi limpede Fiţa, care ştia că judecătorul luptă tare greu în căsnicie, cu o nevastă foarte anevoios de mulţumit, de

vreme ce aceea nu pierde niciun prilej să-şi arate poziţia potrivnică faţă de orice mişcare a bărbatului său.

Judecătorul a simţit săgeata şi s-a tulburat. Pornirea omenească să răspundă la atac prin alt atac mai rău a răvăşit în el, scurt şi aspru, câteva, vârtejuri de venin. Dar magistratul a luat omul din el de ceafă, l-a zgâlţâit bine şi l-a domolit.

— Mmmdaaa! făcu el tărăgănat şi pe jumătate de glas. Sforţarea să se stăpânească îi dăduse un zâmbet uşor într-un singur colţ al gurii, ceea ce îl arăta urât şi neprieten. Dar puterea profesiei l-a biruit. S-a înseninat urmând: Porunca socială – înţeleg aici nevoia şi permanenţa ei – a creat tradiţia familiei ca un orologier ceasornicele lui. Toate rotiţele au mişcarea legată şi continuă, imprimată de resortul principal.

— Exact. Rămâne doar să ştim cine e resortul… a glumit Fiţa. La bădia Milialache era cumnată-mea. cât a trăit, şi acum sunt eu. La mine este Titi.

— Perfect, zise judecătorul. Treptele sunt fireşti. Dar eu mă întreb dacă, admiţându-le pe toate trei, nu am fi primejduiţi să admitem şi pe a patra.

— A! spune încet Fiţa, încruntându-se uşor. Înţeleg: resortul lui bădia Mihalache sunt eu, resortul meu e Titi, resortul lui Titi…

— Iată, tocmai! a punctat judecătorul, bucuros că vede o cută adâncită între sprâncenele femeii. Dar Fiţa l-a dezamăgit:

— Resortul lui e *el însuşi*. Elanul de vultur din el. Dorinţa şi nevoia să fie de folos altora. De folos cu orice preţ. pentru ca toată lumea să-l iubească. Are nevoie de această iubire. E setea lui. E resortul lui. Ştiţi cu ce-l asemuiesc eu uneori? Cu omul care, întâlnind un cerşetor la capra podului, îi dă doi lei având aerul şi credinţa că-i dă o avere şi deci nenorocitul trebuie să fie recunoscător viaţa întreagă. Într-o noapte ne întorfoarte acru. Fusese toată

seara indispus – cam aşa e când mergem cu familia – nu-i place burghezia decât în casă, sub obroc. Mergea depărtat de mine şi cu un pas înainte. La un colţ de drum, întâlnim însă un soldat care se încurcase în străzi şi nu ştia pe unde s-o apuce spre cazarma lui. Ne-a întrebat. Titi i-a arătat drumul, i i-a spus de cinci ori şi i l-a desenat pe hârtie. Apoi l-a pândit, până s-a încredinţat că o apucase bine. Nimica toată, cum vedeţi, dar asta i-a produs o veselie, o mulţumire, de parcă ar fi adus fericirea pe toată omenirea. M-a luat la braţ şi tot drumul până acasă a cântat şi a glumit, ca un licean în prima zi de vacanţă. Nu – continuă ea cu t. n glas mai stins şi mai grav – nu-l cunoaşteţi deloc pe Titi. Are păcatele lui, ca orice om, dar spre deosebire de alţii, el a ştiut să le dea farmec: pini şi acelora. De la douăzeci de metri depărtare e un om urât. La jumătate de metru începe să fie frumos. Asta. cred eu e foarte lămuritor pentru dânsul.

— Dar, doamnă, nimănui nu i-a trecut prin cap să conteste farmecul domnului Preda. Aş zice: tocmai dimpotrivă!

— Înţeleg. Vreţi să spuneţi că are atâta farmec, încât începe să fie prea mult pentru o singură femeie. Mai ales când femeia aceea îi este nevastă Ei bine, eu aşa judec. Dacă asta-i adevărat, atunci nu i drept să-l facem pe dânsul vinovat, Când eram o fată frumoasă şi foarte căutată, se putea spune la fel şi despre mino. Eu l-am câştigat cu frumuseţea, el m-a câştigat cu farmecul. Azi, căsnicia noastră nu se mai hrăneşte nici din una, nici din alta. Frumuseţea mea a trecut, farmecul lui, pentru mine, nu mai este în domnul chipeş, viu, spiritual, E alt farmec, mult mai puternic, pentru că acela se lipeşte de inima mea femeiască: omul obosit, leneş, care-şi târâie papuceii, se răsfaţă dimineaţa când îl sărut să-l trezesc, e cu ochii boboşaţi de somn şi părul ciufulit. Sau când e bolnav… Doamne, dacă ar şti el cât mă bucur eu când e bolnav,

când face nazuri la luatul doctoriilor, când e uricios şi se zborşeşte la toată casa… şi nu-i place nimic… Dar atunci e al meu… aşa de al meu… de-mi vine să plâng gândindu-mă cât de mult îl am…

Vezi dumneata, domnule judecător, ăsta este Titi al meu, Titi cel adevărat, pe care nu-l cunoşteam câtă vreme ne-am plimbat făcând poezie în grădina publică şi pe care l-am descoperit pe urmă, în casă, treptat, când ni s-au ros la amândoi măştile de îndrăgostiţi şi am rămas, cum se zice, goi şi adevăraţi.

Atunci! O! atunci mi-am dat seama ce idioată poate să fie o femeie, care-şi închipuie că meseria de nefastă e învăţată de la sine, prin naştere, şi că bucuria măritişului e să ai un bărbat care să-ţi ia grija mâncării şi să-ţi dea câteva clipe de ameţeală trupească… Nu, domnule judecător, există o singură bucurie cu adevărat femeiască, un singur rost: să fii mamă. Mamă pentru copiii tăi, dacă-i ai, şi mamă pentru bărbatul tău, pentru că el poartă în tainele lui copiii cari vor veni, cari vor mai veni, cari pot să vie, sau cari n-or să mai vie. S-ar zice că asta este altruism, jertfă. Ferească Dumnezeu! Este cel mai crâncen dar şi cel mai tonic egoism. Eşti mamă şi te voieşti mamă, fiindcă mama e una singură şi nu o mai poţi schimba. Un bărbat poate să aibă zeci de mii de amante, nu are decât o mamă… Vai de soţia care nu poate să fie mama bărbatului ei!

Pentru aceea căsnicia e silă şi datorie acră. Acolo bărbatul fuge de acasă să-şi caute liniştea şi „mama” în altă parte.

De ce crezi dumneata că aşa de rar se înţelege o soacră cu nora ei? Pentru simplul cuvânt că aceea e singura concurenţă crâncenă între femei. Nu-i rivalitate de amantă trecătoare, este rivalitate de viaţă.

Vezi, dumneata, în ziua când am descoperit în mine, că femeiuşcă uşuratică şi fără grijă care eram ascundea o

mamă adevărată şi că această „mamă” trebuia vieţii lui Titi, viaţa a căpătat alt înţeles. N-am mai avut nevoie nici de zeci de rochii, nici de zeci de pălării ori pantofi. Am lăsat să mârâie în legea lor croitoreasa, modista şi cizmarul. Aveam oameni mai importanţi de împăcat: zarzavagiul, băcanul, măcelarul, tapiţerul, librarul… Iar uneori tinichigiul, zidarul şi stolerul. Cu un cuvânt – şi ca să lămuresc tot – singura mea oglindă mare din casă am instalat-o pe uşa cămării de provizii. Bineînţeles am scos-o de pe şifonierul cu rochii.

— E înduioşător, doamnă, şi e minunat tot ce spuneţi. Dar de ce oare numai din partea dumneavoastră atâtea sacrificii?

— Sacrificiu? Sacrificiu înseamnă suferinţă, domnule judecător. Aici n-a fost nicio suferinţă. E la mijloc o faptă simplă şi firească de mamă. Atâta tot.

— Dar el?

— El, ce?

— E, 1 vede, măcar, această faptă, de vreme ce e simplă şi firească?

Fiţa a stat o clipă în cumpănă. Aplecându-şi uşor capul şi ridicând ochii pe geam, a privit undeva, departe, spre golurile cenuşii ale cerului.

— Pikă o vede? Cred» Adică nu şfhi. Tfi orice caz, eu n-am făcut-o „s-o vadă”. Am făcut-o s-o simtă şi să-i priască.

— Şi atunci răsplata?

— Răsplata? i-a întors Fiţa mirată şi surâzând. Iartă-mă, domnule judecător, dar ăsta e un cuvânt de tinereţe. Sau termen comercial. În dicţionarul mamelor cuvântul „răsplată” e absolut necunoscut. Afară doar dacă nu socoti că floarea e şi ea o răsplată pentru pământul care a nutrit buruiana.

Zicând asta s-a ridicat de pe scaun. Nu mai zâmbea acum. Chipul obosit şi brăzdat se înnegurase şi era crispat.

Gura uşor pungită făcea creţuri subţiri, iar ochii trăseseră parcă, peste via lor strălucire, im soi de perdea uşoară ca o ceaţă. Intrase negura în ei. Pesemne răsfrângere a cerului de afară. Sau poate şi altceva.

Brusc s-a scuturat de moleşeala în care o adusese şederea pe scaun, şi-a umflat pieptul, îndreptându-se din mijloc. Voia să se ţină bine. Apoi a deschis uşor buzele, ca şi când avea să spună ceva. Vorba s-a sfiit să vie numaidecât, dar după o clipă a rostit:

— Mărturisind crud lucrurile, chiar şi acest sentiment de mamă e foarte animalic. Înăbuşă judecăţile şi logica.

Judecătorul a prins gândul din zbor şi l-a întors cu alte vorbe.

— … clin fericire, uneori.

La care, Fiţa a răspuns firesc. Încetişor, dar prelungit şi fără margini sunetelor, ca un ecou:

— … din… fericire… poate.

Apoi a râs dintr-odată. Ochii i s-au făcut iar frumoşi, mari şi senini.

A strâns din umeri, copilăreşte, încheind:

Dar judecătorul, care bătea încet toba pe birou, cu degetele uşor sâcâite, a încercat încă o dată să stârnească furtuna.

— În concluzie, doamnă, soţul dumneavoastră are din parte-vă atâtea libertăţi, încât domnul Saicu n-ar fi avut pricină să-i impute absolut nimic…

— Absolut nimic…

Ţintind-o nemilos cu o privire seacă şi greu de îndurat, adăugi:

— … nici chiar faptul că se foloseşte de aceste libertăţi cu atât mai mult cu cât dumneavoastră ajungeţi, din dragoste pentru dânsul, mai aproape de – cum să-i zic eu? – anularea feminităţii care l-a câştigat odinioară?

Fiţa a răspuns dulce şi oarecum întristată atâta

stăruinţă. Ai fi zis că voieşte să-i dea o lecţie blajină:

— Feminitatea mea, scumpe domnule judecător, nu e anulată. Dimpotrivă. De vreme ce sunt „mamă –, înseamnă că a intrat în rosturile ei cele mai adevărate.

Xâmbind, a înclinat uşor capul, dând bună ziua şi a plecat foarte stăpână pe ea şi foarte liniştită. Spatele ei drept – mai exact: îndreptat – mărturisea trufie.

— Ştiu, dar dom Preda m! – a spus să vă spuf şi dumneavoastră de asta. Că adică o ia mnealin, să nu care cumva să iasă vreo neplăcere cu dom[19] Saicu.

— Saicu era şi el aici?

— Nu. Cică aştepta afară. Dar s-au întâlnit pe scara mare... S-au făcut chiar că nu se văd.

— Şi-acum unde e Saicu?

— A plecat adineauri cu cucoana lu' dom Preda, s-o liniştească...

— S-o liniştească? De ce? A ieşit de aici foarte liniştită.

— Da. Am văzut. Dar după ce a închis uşa, a dat, sărăcuţa, într-un hohot de plâns de ţi se rupea inima. Şi-a astupat gura cu amândouă palmele, chip să n-o auziţi 'mneavoastră. Şi dom Saicu o dus-o aproape leşinată pe scară...

GHETELE LUI NÂSTASA

S-ar cuveni să spun că l-a apucat ameţeala şi-a rămas împietrit, ori că i-a stat inima în loc. În sfârşit, ar trebui să întrebuinţez o vorbă din acelea care te-ar mişca şi pe dumneata, aflând ce-a făcut Năstasă când a citit hârtia

---

19 După ce şi-a aprins o ţigară, pe care o netezise prelung între degete, greu cufundat între gînduri şi nemulţumit, judecătorul a sunat odăiaşul :

Trebuia să vie o doamnă...

A fost, dom' judecător, dar acum vreun' sfert de ceas a venit dom' Preda şi-au plecat împreună...

Păi, o chemasem eu...

oficială. Dar de ce să-ţi împui eu capul cu floricele de stil, când ştiu bine că Năstasă n-a avut nici ameţeală, nici n-a rămas împietrit, iar inima lui bătea aproape la fel ca mai înainte? Eu cred că e mult mai frumos să-ţi spun pe şleau, cum a fost şi cum n-a fost, mai ales că Năstasă nu-i cine ştie ce om mare, ci un biet funcţionăraş în arhiva prefecturei, prăfuit, bătrân şi vai de el, ca toate dosarele cu care şi-a împărţit soiul degetelor şi cerneala violetă a călimării. Iar dacă Năstasă n-a izbutit el în douăzeci de ani de slujbă să treacă dincolo de condica de „intrare şi ieşire”, socot că ar fi vreme pierdută să-l arăt într-o lumină deosebită, în care să zvârl, ca un risipitor nesăbuit, praful de aur al literaturii. Pentru el, vorba cea mai nimerită a spus-o tot Nicotaescu de la contabilitate „I s-a dat lui o dată număr de ieşire! i

Căci, pricepi dumneata, Năstasă era dat afară.

Nici vorbă, nu-i lucru uşor să vezi pe cineva dat afară, după atâta amar de ani, chiar când omul acela n-a însemnat în mersul lucrurilor nici cât o gânganie nemernică pe care o striveşti sub talpa ghetei dumitale, numai aşa, pentru că ţi-i scârbă de nimicnicia ei. Şi nu-i uşor, fiindcă bănuieşti la mijloc o nedreptate, iar nedreptatea te supără oricât de rău ai fi, dacă nu ai cumva vreo pricină să nu te supere, adică, de nu ai dat şi dumneata o mână de ajutor să se facă.

Vorba mea să nu te jignească. Aşa suntem toţi, nu numai dumneata. Ni-i cămaşa mai aproape decât surtucul şi nodurile vieţii niciodată nu se ştie cine le leagă şi nici cine le dezleagă. Vei fi avut şi dumneata în zilele dumitale, întâmplări ciudate când, fără nicio bunăvoie, te-ai pomenit că o vorbă zvârlită în vânt rodeşte prăpăd tocmai la cine nu te aşteptai. Întâmplări de astea am avut şi eu şi toţi prietenii mei care şi-au deschis inima şi mi-au arăiat ce e în ea.

Pentru că, vezi dumneata, şi darea afară a lui

Năstasă tot dintr-o păcătoasă de potrivealã a ieşit. Şi n-am să te bănuiesc că ai vreo vină, cum nu mă bănuiesc nici pe mine, nu din pricină că erai departe de târgul Bârladului, dar fiindcă eu ştiu pe omul culpeş. Ba mai mult decât atât, îl ştiu şi mi-i drag că e un om de inimă şi de ispravă, iar răutate pe gura lui nu se află, cum nu se află dracilă ticăloasă în ogorul omului muncitor.

„Apoi atunci, ai să mă întrebi, cum s-a putut să facă un lucru aşa de grozav

Şi la întrebarea tăurtrka” te eu am să-ţi răspund şi ai să te minunezi singur, cu câtă uşurinţă iese prăpădul, când cade vorba unde nu se cuvenea să cadă.

Costache – aşa îl cheamă pe prietenul meu – ieşise la plimbare în ziua aceea mai devreme decât de obicei. El e profesor de felul lui şi s-a deprins să-şi cureţe plămânii de îmbâcseala claselor cu şcolari mulţi, colindând un ceas-două prin grădina publică, ori pe şoseaua care duce la Zorleni. Uneori, când are mai multă vreme, sau e ziua mai frumoasă, urcă chiar pe clinul dealului, de-şi odihneşte ochii obosiţi de teze şi de buchi dibuite, privind peste creasta şi turlele oraşului, cât e lungul văii, până în Griviţa, ori până în dealul Huiduimanului.

Era într-o joi – aşa mi-a spus – şi cum ar fi duminică, liceul avea un fel de serbare cu coruri şi cu o piesă de teatru jucată de elevii din clasa lui. Dobliceanu, care scrisese piesa – că era un profesor de română şi făcea uneori chiar versuri – nu prea fusese mulţumit de cum jucau elevii, aşa că l-a rugat pe Ursu, directorul, să-i lase actorii liberi cu un ceas mai devreme.

Costache n-ar fi vrut deloc să primească asemenea învoială, pentru că, mai ales în ziua aceea, venise cu gândul să facă băieţilor o lecţie straşnică, dar pe de o parte Ursu era om hapsân şi nu înţelegea să-i ţie piept nimeni, iar pe de altă parte ştia bine prietenul, că între ora lui de chimie organică şi piesa de teatru elevii n-au de ales.

Alegea singură zburdăciunea tinereţii şi otrava gloriei.

I-a lăsat, aşadar, cu un mugure de durere în inimă, ca o înfrângere, şi s-a dus la plimbarea lui, hotărât de astă dată să hoinărească mai mult.

Nu spun toate mărunţişurile astea, numai aşa, ca să le spun, ci vreau să arăt de ce era Costache dus pe gânduri în timpul plimbării lui şi, mai ales, de ce era scârbit văzând cum se duce omul spre tot ce-i mai netemcinic şi mai uşurel. Şi poate mai scârbit încă era din pricina întâmplării acesteia copilăreşti, care-i omorâse o lecţie frumoasă cum nu făcuse el de multe ori. Mai ales acum, mergând în umbra teilor de pe strada Regală, i se părea aşa de frumos tot ce voia să spuie, încât fiecare pas era ca o nouă părere de rău. Când a ajuns în colţul grădinii publice, era aşa de încredinţat că nu făcuse în viaţa lui şi nici nu mai putea să facă o lecţie ca asta, încât şi-a scos pălăria din cap cu o îndârjire de parcă voia s-o arunce pe pământ.

Gestul acesta l-a nenorocit. Dar dacă pe Costache al meu l-a nenorocit într-un fel, ca să zic aşa, aproximativ, pe Năstasă l-a nenorocit de tot.

Cum? Ascultă dumneata şi ai să vezi.

Când a fost să zvârle Costache cu pălăria de pământ, tocmai trecea pe lângă el, venindu-i din urmă, maşina prefecturii. Neştianu, prefectul, profesor tot la liceu, unde era Costache, nu l-ar fi zărit. El şedea înfundat în perne, cu gura strânsă şi cu ochii încreţiţi, căci se ducea în grabă mare la Codăeşti, să ciea afară primarul şi să stâmpere o pustie de rebeliune, aşa încât era dus pe gânduri şi îngrijorat, că nu ştia de au ajuns jandarmii înainte, după cum poruncise el căpitanului Pohrib.

Mişcarea lui Costache i-a atras atenta şi l-a zărit. Ce s-o fi fabricat în gândul lui n-aş putea să spun prea lămurit, dar nu-i mai puţin adevărat că şi-a întors capul de câteva ori după Costache, privindu-l prin gemuleţul din spatele limuzinei, nu ca să-l vadă ce face, clar pentru că îi încolţise

lui o idee bună şi şedea în cumpănă.

Acum, înţelegi dumneata că Neştlanu putea să stea în cumpănă oricât ar fi vrut, dar maşina nu şedea deloc în cumpănă. Ba nu şedea în niciun fel. Alerga nebuneşte spre Zorleni, până ce a dat colţul de la canton şi l-a acoperit pe amărâtul meu de Costache.

Deodată prefectul a pus mâna pe umărul şoferului:

— Opreşte Trifan!

Frânele au chelălăit de câteva ori şi diliania neagră a îngheţat. Doar undeva pe dedesubt, gâlgiia ceva surd, ca o roată de darac, care pârâie în opinteli sacadate.

— Nu era domnul profesor Costache?

— Ba el, dom prefect!

— Ia întoarce!

Ambi-eiajurile au hârâit de câteva ori, maşina a desenat pe praful şoselei şi prin şanţul abia schiţat o serie de linii şi unghiuri suprapuse, şi a pornit-o înapoi, oprindu-se în faţa lui Costache.

Neştianu a deschis portiera.

— *Bongiorna* colega!… Ce faci? Te plimbi?

Abia trezit, Costache a îngăimat:

— Daaa…

— Nu vrei să faci o plimbare cu mine până la Codăeşti? Peste o oră, două, suntem înapoi.

Costache a fost recunoscător:

— Sunt gata! O să-mi facă bine!

— *Parfetman*! Urcă! Şi prefectul, formalist, l-a lăsat să treacă peste genunchii hii, în stânga, riscând de dragul semnului de autoritate cine ştie ce incident penibil între ghetele oarbe care îşi căutau locul pe jos.

Odată bine aşezaţi, maşina a năvălit spre Codăeşti cu toţi cei optzeci de cai, un prefect şi un spectator.

Zic „spectator”, dar asta nu trebuie s-o crezi nici dumneata, cum n-am crezut-o nici eu. Pentru că n-avea el să-l poftească pe Costache în automobil numai ca să-i facă

batirul unei plimbări cu maşina prefecturii. El ştia bine că prietenul meu e fecior de ţăran şi vorbeşte frumos, cu inima şi pe limba ascultătorilor. Şi mai ştia că la Codăeşti poate să-i fie mai de folos vorbirea lui Costache decât carabinele lui Pohrib. Acum înţelegi şi dumneata de ce l-a dus cu dânsul şi cam pe unde avea să nască nenorocirea lui Năstasă.[20].

Căci adevărul e că darea afară a lui Năstasă a avut o obârşie rurală. E trist de tot pentru un târgoveţ ca el, dar cum lumina e lumină şi noaptea e noapte, tot aşa adevărul e adevăr.

Până la Codăeşti, Costache n-a ştiut nimic. S-a pomenit într-o vânzoleală nebună, între carabine de jandarmi, în urlete şi într-un fel de ameninţare surdă pentru care n-avea decât să-i mulţumească lui Neştianu.

Pricina răscoalei n-o prea ţin minte bine. Era ceva cu un imaş, cu o împroprietărire şi cu un agronom… Ce anume şi cum anume, nici nu ştiu şi nici n-are vreo însemnătate.

Însemnătate are doar un singur lucru. Prefectul vorbea prost, trunchiat, fără şir şi ce bruma voia să spuie se sfărma ca un pahar de sticlă subţire în replicile cu care îl hărţuiau oamenii porniţi şi aprinşi.

Costache şi-a dat repede seama de cum stau lucrurile şi a început să-l mănânce gura… De câte ori se poticnea prefectul, era ispitit să-i completeze fraza… Iar cum prefectul se poticnea peste tot.

Costache, venit fără rost şi un chef nebun să-l completeze de tot.

Pune acum dumneata pornirea asta de vorbă iscată de nedibăcia prefectului, mai pune alături cheful de lecţie bună pe care îl simţise şi care îi naufragiase fără vină, şi-ai să înţelegi îndată cu ce foc le-a vorbit. Căci le-a vorbit mult, bine, curgător şi cu toată inima numaidecât ce

20 În textul de bază : Costache.

prefectul scos din fire i-a spus:

— Să-i ia mama dracului! Dar sunt nişte vite care nu pricep vorba omului! Vorbeşte-le, mă rog ţie, că poate te-or înţelege mai bine!

Şi – nu că-mi laud prietenul – dar „vitele care nu pricep vorba omului" l-au priceput pe Costache şi s-au potolit. Adică s-au hotărât să aştepte dreptatea de sus, aşa cum le-a spus Costache, dreptate pe care trebuia să le-o facă prefectul în persoană, ducându-se la Bucureşti anume pentru imaşul lor.

Şi acum iată că suntem la un pas de legătura cu Năstasă. Căci, vezi dumneata, pe drum spre Bârlad, prefectul a izbucnit odată:

— Şi dacă n-am să le pot face nimic, ce-o să se întâmple?

Costache, calm, i-a răspuns:

— Trebuie să le faci… Au dreptate, săracii!

— Păi ştiu că au dreptate, săracii, dar să-i ia dracu' pe toţi! Pot eu să mă bat cu tot guvernul pentru palma lor de imaş?

— Altminteri ce vrei să facă?" Să le moară vitele de foame?

— Dar n-au decât să moară şi ei şi să mă lese în pace…!

Şi s-a răsucit aşa de furios pe pernă, de părea că vrea să se azvârle şi din maşina prefec-L urii şi din prefectură…

Apoi s-a răstit la Costache, pe negândite:

— Ălora ce le pasă? Dau ordin şi eu trebuie să mă bat cu vitele astea! Să zică pe urmă că mor de foame din pricina mea… Şi mai fă alegeri… Nici dracu' nu te mai votează! Dacă i-o pierde şi pe ăştia de la ţară, apoi…

Şi a făcut un gest sec, de parcă a desemnat o cruce pe un mormânt.

Costache i-a răspuns domol!

— Eee, nu vă temeţi dumneavoastră de asta… Aveţi

destulă popularitate…

— Aveeem, de ne-am prăpădit… Şi ce-o să mai avem de-acum înainte, când or începe concedierile de funcţionari… O să fie o popularitateee…

Costache a făcut mutră lungă. Auzise el vorbindu-se de concedieri, dar credea că sunt numai zvonuri.

— Nu cred eu să ajungeţi până aici…

— Dumneata nu crezi, dar eu ştiu, asta-i, domnule! Că mi-a venit şi ordin la prefectură să reduc un sfert din funcţionari. Ei, poftim, redu dacă poţi. Că trebuie să poţi…

— Eu cred că e uşor!

— Zăuuu? Păi ştii ’mneata că trebuie să dau afară opt?”

— Chiar zece poţi să dai afară!

Prefectul a pufnit în râs:

— Ia zi-i care-s acei zece?… şi-l privi cu coada ochiului batjocoritor. Asta l-a supărat foarte mult pe Costache şi de aceea a început să numere apăsat pe degete:

— Unul: Neacşu…!

Prefectul a pufnit în râs:

— Ilăă! îl desparţi mneala de nevastă-sa? Că Zoe a lui Neacşu îi vară primară cu conu Iorgu Sachelarescu.

— Bine, Neacşu să rămâie. Atunci unul: Ciortan…

Prefectul a râs mai tare:

— Hă-hă! Asta-i cel care a fugit pe fereastră de la coana Zamfira lui Ilieş – mi-a spus gardistul de la ei – şi-l iubeşte Ilieş de nu mai poate. Zice că-i nepot, dar nu-i adevărat! S-au rubedit prin nevastă… Şi dacă-i vorba să încapi pe mâna coanei Zamfira, apoi pleacă zece prefecţi, dar Ciortan rămâne.

De astă dată şi Costaelie a râs:

— Dar secătura aceia de Ghiţulescu ce muiere are?…

Aici Nesilanu a tăcut o clipă, apoi domol:

— Asta… nu-i aşa cum crezi… e bun băiat… ţi-o spun

eu… că mi-i un fel de nepot…

Bietul Costache şi-a cerut scuze:

— Iartă-mă… nu ştiam… eu… deh…

Dar prefectul s-a grăbit:

— Nu, nu… să nu crezi că spun asta unde mi-i… nu!… E băiat bun… Uite, să te interesezi…

— Foarte bine! Trecem mai departe. Pe Partenie nu-l poţi da afară?… Asta e venit din toată lumea şi după câte ştiu, n-are pe nimeni… Pe urmă trăieşte din afaceri şi nu din slujbă.

— Da, bine, ăsta e unul! mai am şapte!

— Păăăi… hm!… Smărăndache![21]

— Ehee… Ce bine ar fi să-l pot da afară, dar e văr cu Christescu, bată-l mama sfântului să-l bată.

— Ei şi? Christescu nu-i în partid cu dumneavoastră…!

— Nu-i, aşa e! Dar e avocat! Şi-i avocat de mâna întâi; ăsta trânteşte un proces de nu mai poţi plăti cu tot judeţul daunele lui Smărăndache…

Costache a râs enervat:

— Apoi atunci ştii ce, domnule prefect, dă afară pe de-alde Ionescu şi de-alde bietul Năstasă, că ăştia n-or să facă nici procese, nici n-au pe nimeni… să-i ajute…

Prefectul a dat din umeri:

— Ehh…! Vorbeşti şi tuuu! Au câte douăzeci de ani de slujbă…

— Ce-are a face… de vreme ce n-or să facă procese… Găseşti dumneata un chiţibuş şi gata…

Dar prefectul aproape că i-a întors spatele lui Costache al meu. S-a uitat pe geam şi n-a mai vorbit cu un om aşa de neserios.

Spune-mi acum dumneata, dacă poţi să bănuieşti că discuţia din maşina prefecturii putea să-l dea afară pe Năstasă. Eu unul nu mi-aş fi închipuit aşa ceva în ruptul

21 În testul de bază : Mărâtidacţic. 33?

capului.

Şi totuşi numai asta l-a dat afară pe bietul om. Cum? Mai uşor decât crezi.

A doua zi Năatasă s-a dus cu hârtii de iscălit, cum se duce orice subaltern. Le-a pus încetişor pe masa prefectului-[22], de la distanţă, cu respect nesfârşit chiar faţă de birou, nu numai de prefect, şi a aşteptat.

Neştianu a ridicat ochii, îl văzuse de atâtea ori în viaţa lui, dar parcă azi îl vedea întâia oară. O mutră jalnică, gălbejită, cu o bărbuţă nerasă şi un corp cârjoiat şi fără piept, pe care mâinile atârnau lungi, grele de parcă erau surori bune cu redintrupul lui Năstasă.

„Cum să dau afară un nenorocit ca ăsta!” a gândit Neştianu plin de milă. Dar bietul Năstasă, văzându-se privit aşa de lung, a simţit ceva ciudat prin el. Poate că era întâia oară în viaţa lui când simţea că stau prost hainele pe dânsul, că i-a ghetele murdare şi gulerul prea strâmt. A clipit de câteva ori din ochi şi-a fost cuprins de un fel de teamă fără pricină tocmai lămurită. I s-a părut nepoliticos să şteargă broboanele de sudoare pe care le simţea pe vârful nasului – căci el asuda mai cu seamă pe nas şi, nemaiştiind ce să facă sub privirea stăruitoare a prefectului, a schiţat un fel de zâmbet înduioşător de încurcat.

Prefectul a început să zâmbească şi el şi-aşa. îmbiindu-se tăcut unul pe altul, s-au pomenit zâmbindu-şi ca doi amorezaţi.

Surprinzându-se în situaţia asta ridicolă, prefectul s-a făcut pe loc autoritar:

— Hm! Eşti vesel Năstasă!… împăciuitor, bătrânul a răspuns încet:

— Sunt… De ce să nu fiu, dom prefect?…

— Iaca eu nu-şi vesel, Năstasă. îs vremuri grele,

---

22 În textul de bază : Frefecturei.

2f> — Ghiceşte-mi în cafea

Năstasă!…

— Dumneavoastră aveţi griji… Şi răspundere… Dar eu…

— Ei da! Sigur… Tu… înregistrezi trei hârtii şi te plimbi.

Zâmbetul lui Năstasă a îngheţat. Vorba asta i-o mai spusese lui de multe ori Nicolaescu de la contabilitate. „Vasăzică, m-a ponegrit şi la dom prefect!… Rău om, dom'le… nu i-i teamă de ce1 de sus! Ilapsin om!…" Asta gândea acum Năstasă, dând nevăzut din cap.

Dar în clipa asta a văzut ochii prefectului fixaţi pe ghetele lui. L-au trecut toţi fiorii. „Să ştii că se leagă şi de ghetele mele, ca şi Nicolaescu… Tot el trebuie să-i fi spus… Rău om, dom'le… Rău!"

Dar prefectul şi-a vârât nasul în hârtii şi n-a spus nimic. Doar târziu, când i-a întins teancul, i-a zâmbit din nou:

— Ce leafă ai tu, Năstasă?

Năstasă a stat o clipă buimac. Nu mai ţinea minte!

— Trei mii cinci sute.

— Bună leafă…

— … cu reţineri! Trei mii o sută patruzeci şi opt în mină – când nu se mai opreşte pe câte ceva.

— Oricum, tot înseamnă ceva… Ai casă grea?

Năstasă a dat stingherit din umăr şi din cap, ceea ce pentru Neştianu a însemnat: „Cam… aşa şi-aşa…!"

Neştianu, urmărindu-şi un gând, a adăugat:

— Oricum, eşti cogeamite funcţionar… nu trebuie să faceţi economii unde nu se cuvine…

Năstasă a strâns ochii: „Şi asta-i tot de la Nicolaescu, bată-l furia lui Dumnezeu de ticălos… Numai el spune că am avere pusă deoparte… Rău om, dom'le! Acu să vezi că zice şi ceva de pantaloni… ori de ghete… Acuşi… Uite acuşi… Rău om…"

Şi pe fiecare cuvânt al prefectului gândul lui Năstase

îl întovărăşea, ca de un refren, cu vorba: „Acuşi spune… acuşi…”

În vremea asta, Neştianu vorbea cu un amestec de milă şi dojană dulce:

— Vezi tu… un funcţionar nu-i un om de pe drum… Trebuie să se gândească şi el că reprezintă autoritatea… Ştiu că-i greu – dar oricum trebuie să te gândeşti şi tu…

„Acuşi spune de ghete… acuşi…! K

— Nu-i aşa? Eu îţi spun asta nu ca prefect, dar ca simplu particular…

„Acuşi spune… Acuşi…”

— O pereche de ghete, la urma urmei… nu-i o avere…

Pe Năstasă l-a lovit în moalele capului.

„A venit! Rău om dom’le…!” Atât i s-a mai învârtit în minte şi n-a mai auzit nimic. S-a trezit la masa lui, punând hârtiile în dosare.

Toată după amiaza Năstasă a bătut oraşul în lung şi-n lat, din mahalaua Muntenilor la Morile de vânt şi din Cotul negru până la gară, pe la toţi oamenii cărora le împrumutase bani. Erau rubedenii îndepărtate şi sărmănite, pentru care o sută de lei de la dânsul însemnau o fericire de câteva săptămâni. Dar să le ceri înapoi suta de lei era prăpăd.

De altfel bietul Năstasă nici nu ştia să-şi ceară banii. Avea un fel să ocolească şi să-ţi spuie pe departe, de-ţi părea că cerşeşte o pomană. Dar chiar în inima lui, unde avea tot dreptul să fie scârbit şi revoltat de oameni, s-a pomenit scârbindu-se de el însuşi şi suferind de-o umilinţă. Căci într-adevăr, se simţea umilit chiar acum când îşi cerea înapoi banul dat de el.

În felul ăsta, abia de s-a ales cu trei sute cinci zeci de lei, din cei douăzeci şi nu ştiu câte mii de lei cu care semănase târgul Birladului.

„Mi-or ajunge şi astea şi-a zis. Că doar n-am să-mi

cumpăr ciuboţele de lac, ca hapsânul cela de Nicolaescu, ori ca alde conul Jorj Paladi”. Şi a /. îmbit singurel pe drum moşneagul, înveselit de imaginea lui încălţată în ghete de lac cu postav cenuşiu.

Se aprinseseră de mult luminile la prăvălii, când s-a hotărât Năstasă să intre într-una din ele.

Îl sâcâiau de altfel şi negustorii lăbărţaţi pe scaunele puse în prag. Căci nu era chip să se uite şi el în vitrină, ca să nu se pomenească înşfăcat de braţ.

— Poftim, mă rog… Avem aşa nişte ghete, de marcă străină, că le porţi trei ani pe garanţie…

Nenorociţii credeau că-l pot ispiti cu aceşti trei ani ai lor. Ei nu ştiau că ghetele din picioarele lui Năstasă erau de şase ani împliniţi şi suferiseră pe ele nu ştiu câte rânduri de petece, tălpi şi căpute. Nici vorbă că, de căutai bine, n-ai fi ştiut să spui dacă în ghetele din picioarele lui Năstasă mai rămăsese un petecuţ din încălţămintea nouă de acum şase ani. Bucată cu bucată fuseseră înlocuite în întregime, şi prefacerea aceasta în rate putea să urmeze încă multă vreme de-n-ar fi fost răul acela de Nicolaescu care să-i spuie prefectului ceea ce i-a spus şi prefectul lui.

Dar mai aveau blestemaţii de negustori un fel anume să se uite la picioarele bietului bătrân, că îl umileau fără niciun rost.

— Ce, astea-s ghete? Se poate aşa un om ca dumneata să aibă aşa nişte ghete? Iaca nu se poate… Şi dacă dumneata zici că se poate, eu zic că nu trebuie să zici aşa o vorbă…

Supărat, Năstase se rupea din mâinile lor:

— Dar lasă-mă naibii, dom’le că nu cumpăr…

— Şi acu pentru ce te superi?… Eu te poftesc politicos… Şi dacă dumneata nu vrei, iaca nu vrei şi gata… N-am să te omor să cumperi ghete, că atuncea fi iar nu mai cumperi… Dar. clacă ia» să trăieşti, poate că peste doi-trei ani când ai să uzezi aşa o pereche fainâ, ai să vii să

încerci…

Asta i-o spunea zâmbind amical. Dar când Năstase se îndepărta, şi negustorului nu-i mai rămânea nicio nădejde, striga peste şapte case celuilalt negustor de ghete:

— Iţiiic… Deschide prăvălia că ţi-am trimis un muşteriu…

Ba altul, mai obraznic, i-a spus:

— Mă rog, mă rog, boierule, fără supărare, că eu am înţeles. Pe aşa vreme de inundaţie dumneata doreşti să-ţi procuri un fel de bărci… Eu am ghete, n-am bărci…

Furios, Năstasă-i-a întors:

— Dar ce? Astea-s bărci?…

La care ovreiul ca să fie în tonul lui, i-a răspuns prompt:

— Dar ce? Is ghete?!!…

Când a auzit trăgându-se cele dintâi obloane, Năstasă a simţit o fierbere neobişnuită într-însul. Era ca şi cum n-ar mai fi putut trăi dacă ninşi cumpăra ghete în seara aceea. îl apucase frenezia ghetelor, iată. De aceea, a început o adevărată goană de-a lungul străzii Regale şi pe Cojocari. Prăvăliile se închideau una câte una şi bătrânul avea din ce în ce mai puţin curaj să intre înăuntru.

La un moment dat a început să se mustre singur ca pe un copil de atâta nevolnicie.

„Om bătrân, cu bani în buzunar şi mă tem să intru într-o prăvălie, de parcă mi-ar tăia capul! Trebuie?? Trebuie! Ce mai umblu eu cu farafastâcuri? Eu intru aici şi gata!”

Dar era cle-ajuns să-l zărească negustorul prin geam şi să-i iasă înainte, că Năstasă trecea în goană de-a curmezişul, de parcă fugea de hoţi.

Nici vorbă că vremea trecuse. Prăvăliile închise toate îşi arătau în lumina câte unui bec chior, mărfurile de piele lucitoare. Acum, cel puţin, Năstase putea să le privească în voie. Nimeni nu-l, mai gonea şi nici nu-l mai trăgea de

mânecă. Decât, acum îi părea rău, şi nu mai avea răbdare să le privească. Trebuia să-şi cumpere ghete chiar în seara asta… Viaţa lui toată atârna de perechea aceea de ghete care trebuia să fie undeva într-un raft, într-o cutie anume pentru el.

Şi, îmboldit de tremurul acela al unei grabe fără pereche, bătea străzile spre piaţa Domnească spre oborul de vite, şi spre biserica Sfântului Ilie, cu încredinţarea că perechea lui de ghete are să-i iasă în drum, ca adusă de-o mare şi tainică putere.

Gâfâind de oboseală şi graba, s-a trezit lângă prăvălia de peşte a lui Vassermann, trecut de podul Pescăriei, departe de drumul casei şi cu toată nădejdea dusă. Ca o mare durere i s-a lăsat pe suflet. Nu mai era omul care n-a cumpărat, ci parcă era omul care pierduse o pereche de ghete ce nu se va mai găsi niciodată şi nici nu-şi mai are seamăn.

A stat o clipă pe loc neştiind ce să facă. În liniştea de noapte a târgului, firişoru! de apă al Bâiiadului susura încetişor şi murdar printre stâlpii podului, pe când dintr-o casă, de undeva, departe venea un cântecel trist de armonică proastă.

Bietul Năstasă, apăsat pe umeri şi pe inimă de-o greutate care-i întrecea puterile, s-a rezemat mai adânc în băţ şi s-a simţit deodată mai bătrân cu zece ani.

A dat să se întoarcă înapoi şi s-a răzgândit. Până la el în Munteni, trebuia să ocolească prea mult şi era sfărâmat de oboseală. Dar nici drumul pe aici nu-l îmbia. Nu-i plăcea să-l latre câinii şi mahalaua era plină de haite fără stăpân şi fără înţelegere pentru folosinţa lătratului lor. Cum şedea acolo la îndoială, i-a clipit în faţă un gemuleţ luminat. Dumnezeule! O prăvălioară deschisă.

La doi paşi de ea i-a venit să râdă. Erau pe-acolo panglici spânzurate, rochiţe de copii, perii ace… aţă… şi madipolon în stivă. Negustoriţa, o femeie grasă şi tare ca

un butuc de măcelărie, şedea cinchită pe prag.

— Poftim mă rog, şi a dat să se scoale.

ÎTăstase i-a răspuns domol:

— Nu! nu! Nu te supăra… Eu am crezut că-i o prăvălie de ghete!

— Dar, mă rog, poftim, că avem şi ghete! Dacă ar fi ţâşnit în clipa aceea toate vuleanele lumii sub el, dacă l-ar fi aruncat în văzduh şi l-ar fi lipit de soare, poate că Năstase n-ar fi rămas mai fără glas.

Femeia era voinică şi negustorească pricepută. L-a vârât în prăvălie, l-a pus pe scaun, l-a descălţat şi, vorbind repede şi tare, i-a vârât în picioare o pereche de ghete largi şi grele, păturindu-i cu grijă ciorapii prea lungi la căpută şi cârpiţi fără îndemânare. Apoi a încheiat triumfătoare:

— Parcă-s turnate, bată-te norocul!…

Năstasă clipea din ochi, amuţit. În vremea asta vreo cinci, şase, şapte ori poate zece plozi, fete şi băieţi de la ţâncuşorul care-şi sugea degetele voiniceşte, ca să-şi mai rotunjească încă pântecelul umflat, până la fetişcana lălâie care-l ţinea în braţe, au umplut prăvălia, adunaţi pe lângă maica lor şi privind cu admiraţie fără margini, când grijaduia de vorbe di 9 gura negustoresei, când ghetele noi din picioarele bătrânului.

Dar în capul lui Năstase nu se rotea decât un singur gând: „Rău om, dom’le… Să-i spuie el lui dom prefect… şi să mă puie pe mine, om bătrân, ca să… Rău om, domnule… Hapsân, dom’le…”

Femeia l-a readus pe pământ, fluturându-i înaintea ochilor bietele lui ghete vechi.

— Cu astea ce facem? Le mai împachetăm?…

A! întrebarea asta l-a dezmeticit de tot. Ghetele lui?…

— Păi să vedem…

— Dar ce, astea noi nu-ţi plac?

— Dăă… eu., ce să zic… Şi se uită la picioarele lui, ca

la picioarele altuia. Nu şi le mai cunoştea. Se simţea stângaci în ghetele astea noi şi totuşi se simţea bine, cum te-ai simţi după o săptămână de tren ori de uzină, îmbăiat, ras, tuns şi cu haine noi de sus până jos.

Începuse să mijească în inima lui ca o nouă fericire, care preţuia şi prin ea însăşi, nu numai prin faptul că avea să mulţumească dorinţa domnului prefect Neştianu…

— Acu… de!… Cât e parale?…

— De pomană… Eu ţin marfă solidă, dar ieftină care nu se mai află…

— Să vedem… Şi ca şi când mulţumirea lui ar fi fost aşa de puţin ascunsă, încât ar fi făcut-o pe femeie să mărească preţul mărfii, a adăugat: că dacă-i scump… eu nu iau, poate să fie şi cu aur…!

— Ce scump? Cinci sute douăzeci de lei… Asta-i marfă care se vinde la jidanii de pe Regală cu o mie bătută…!

Năstasă a văzut negru înaintea ochilor. Încredinţat că nu-i făcut să cumpere ghete azi, s-a aşezat pe scaun şi-a dat să se descalţe.

— Păi ce? Mneata nu te tocmeşti deloc? Eu am cerut cinci sute douăzeci… iaca las cu cinci în cap – da ’mneata nu dai niciun preţ?

Năstasă a clipit:

— Eu nu pot să dau mai mult de trei sute cincizeci…

Negustoreasa a început să se vaite şi să micşoreze preţul cu câte zece lei, cu câte douăzeci…

— Eu atâta pot să dau: trei sute cinci zeci…

Femeia s-a răzvrătit:

— D-apoi, Doamne iartă-mă, ’mneata nu mai ştii altă vorbă, decât trei sute cinci zeci?… Păi ce?… Eu să pierd? Da copchiii iştea cu ce-i hrănesc? Că-s singură pe lume…

— Trei sute cincizeci… atâta pot să dau!

Numai că negustoreasa n-a mai lăsat niciun ban sub patru sute treizeci. Şi Năstasă care nădăjduise să ajungă

cu scăderea până la cei trei sute cincizeci din buzunarul lui, căci văzuse atâta scădere făcută foarte uşor» a rămas foarte jignit când a trebuit să-şi scoată ghetele cele noi, care-i făceau altfel de picioare decât cele pe care şi le ştia.

„N-am noroc cu ghetele… Rău om, dom'le!"

Şi făgăduind să se mai gândească a plecat spre casă, nemaiţinând seamă nici de lungimea drumului, nici de lătratul câinilor. La lumina tare a felinarului din poarta uzinei electrice şi-a privit ghetele din picioare. Acum i-a fost silă de ele şi fără voie a murmurat: „… Rău om, dom'le!"

Un ucenic care fuma un muc de ţigară lipit de buza de jos, şedea rezemat de popul porţii. A întors capul după Năstasă:

— Cum?

Năstasă s-a uitat la el şi i-a văzut ghetele curăţele. Dus pe gânduri, i-a răspuns:

— Nimic…! a plecat mai departe, furişându-se prin umbră, aproape de garduri. Ai îi zis că merge ca un om care se simte vinovat. Dar ce vină putea să aibă bietul om? Ci el mergea pe la1 întuneric doar să nu-şi mai vadă picioarele…

Ce-a visat peste noapte Năstasă, ar fi greu de spus. Dar oricât de urâte visuri va fi avut, tot n-ar întrece visul penibil al lui Neştianu. Închipuieşte-ţi şi dumneata că visezi o noapte întreagă o pereche de ghete rupte ferfeniţă şi murdare, care cresc până se fac uriaşe, de umplu odaia, te lipesc de perete şi te calcă sub ele, apoi se subţiază, se fac scurte şi mici de tot până dispar. Îngrozit, dai să fugi din odaie şi în faţa uşii ghetele cresc vertiginos şi te aruncă pe geam. Te prăbuşeşti 2 cu capul în gol spre trotuar şi, în aer, răsar iarăşi ghete, şi te aruncă pe acoperiş…

În noaptea aceea blestemată, biata doamnă Neştianu aproape că n-a dormit.

— Ce ai, Griguţă dragă?... *

Dar domnul Neştianu mormăia furios:

— Ia... Năstasă...! Şi întorcându-se pe partea cealaltă intra iar în visul lui plin de ghete.

A doua zi, chinuit şi enervat, a venit mai devreme la birou ca de obicei şi a făcut controlul birourilor.

În toată prefectura nu erau veniţi decât cinci funcţionari. Ar fi trebuit să ţipe cum îi era obiceiul. Dar n-a ţipat. A lăsat numai răspuns să i se prezinte fiecare, cum o veni. Când a ajuns în uşa arhivei, a deschis şi-a întrebat:

— Eşti aici, Năstasă?

O voce gâtuită i-a răspuns:

— Aaa... să... ici, dom prefect!

Dar Neştianu, neîndemânatec, cu toată voinţa să nu-i vadă ghetele, i-a zărit faţa lui Năstasă. Numai fata. Şi totuşi ar fi jurat că i-a văzut ghetele.

A plecat furios în biroul lui şi-a început să ţipe uşierului:

— De ce nu-ţi văcsuieşti ghetele, măgarule!... Te dau afară...

Năstasă a auzit şi a înţeles. Asta n-a spus-o prefectul pentru aprod, ci a spus-o pentru ghetele lui.

Hotărât să limpezească nenorocirea asta, a pândit toată dimineaţa, până a binevoit să vie şi Nicolaescu. A dat goana la el.

— Bre, dom' Nicolaescu, dă-mi un acont de-o sută de lei.

— La leafă!...

— Bre, caz grav! Trebuie... Te rog...!

— Cere dama?... a rânjit contabilul.

— Lasă râsul şi crede-mă, că nu-i lucru uşor dacă cer eu... Mă nenoroceşti dacă nu-mi dai...!

Nicolaescu, mirat de tonul curios al bătrânului, a spus:

— Din casă nu dau decât cu iscălitura prefectului.

Dar îţi dau de la mine dacă îmi spui de ceti trebuie…

Cu greu, cu mare greu, Năstasă a mărturisit… Ticălosului de Nicolaescu atâta-i trebuia. Viclean fără pereche, a început să întrebe:

— Dar ghetele astea de când le ai…

Strâns cu uşa de nevoie, bătrânul i-a spus.

— Apoi, dacă-i aşa, moşule, cere-i prefectului, că eu pentru lux şi pentru crailâcuri nu dau…

— Te bate Dumnezeu, bre!

— … că dumneata ai bani destui… n-ai să-mi spui acum că nu dai bani cu dobândă…

— Te bate Dumnezeu, bre! Nu fi rău, bre!

Dar Nicolaescu a început să ţipe:

— Te poftesc să nu-mi spui mie „bre!” de parcă aş fi aprodul dumitale! auzi?

Prefectul, ieşit pe sală, sau chiar din cabinetul lui, a auzit larma de la contabilitate şi, nervos cum era în dimineaţa aceea, s-a repezit să vadă ce e.

Acolo lumea a amuţit:

— Ce-i gălăgia asta?

Laş, Nicolaescu i-a arătat pe Năstasă:

— Voia să-i dau acont fără aprobarea dumneavoastră.

Neştianu s-a înfuriat:

— Ceea? Dar cum îţi permiţi dumneata, domnule să ceri aşa ceva, când ştii că am dat un ordin categoric?

Năstasă nu mai sufla. Nu mai avea nici puterea să gândească aceea ce s-ar fi cuvenit: „Rău om… dom’le!… Rău…”

Şedea acolo cu ochii mari şi goi la prefect şi nu mai înţelegea nici de ce ţipă şi nici de ce îşi propteşte ochii pe ghetele lui nenorocite.

Dar prefectul nu mai contenea.

— Şi ce-mi stai aici aşa, în loc să-ţi cauţi de slujba dumitale? Şi iar cu ghetele astea? Parcă ţi-am spus ieri…

— N-am…

— Ce n-ai? Ce n-ai? Ai atâtea mii de lei şi n-ai? Da' ce fel de nevastă ai dumneata de te lasă să umbli în halul ăsta?

— N-am nevastă!

Prefectul s-a oprit brusc.

— În sfârşit, treaba dumitale... Trebuie să ai o fată care te îngrijeşte...

— N-am...

Neştianu s-a înfuriat deodată:

— Cum adică?... Eşti singur pe lume?

— Da!

— Dar ce naiba faci atunci cu atâta bănet?

— Trei mii...

— Şi cât pofteşti? O sută de mii ca să te învredniceşti ca să cumperi o pereche de ghete?...

— Patru sute douăzeci cere...

— Şi ce-mi spui mie asta? Te priveşte! auzi dumneata comedie... Nu-i ajung trei mii de Ici şi, mă rog, ce-o să zici dumneata în ziua când n-o să-i mai ai nici pe ăştia?... Nu-ţi pasă? Hai? Dai din umeri? apoi daaa! Te cred! Cum umbli dumneata îmbrăcat şi cum eşti singur, nu m-aş mira să aud 1 că ai averi puse deoparte... Şi un om cu asemenea situaţie ţine ocupat un post, pe vremurile astea când licenţiaţii şi doctorii mor de foame, apoi asta nu mai merge aşa...! Am să vă zvârl de aici să nu vă vedeţi!

Şi, dând din mâini, într-o enervare care nu se mai ogoia, cu sunete nearticulate în gât, Neştianu a ieşit pe sală vociferând, până a căzut istovit pe jilţul cel comod din biroul lui.

Ac-ufn, cred că pricepi uşor şi dumneata cum au mers lucrurile, înrăindu-se, în luna care a trecut de când s-a petrecut toate astea şi până la hârtia oficială cu concedierea.

Ţi-am spus că Năstasă n-a rămas încremenit şi nici nu i-a stat inima în loc. Înţelesese el. de mul) că aici are să

ajungă şi n-a avu 1; nicio durere.

În textul de bază: *cred*.

I-a părut rău numai de cei patru sute şi douăzeci de lei pe care îi dăduse pe ghete. Încolo n-a avut decât un singur simţământ. Dar pe acesta l-a avut în plin şi greu, copleşitor. I-a fost ruşine. O ruşine care a năruit în el tot ce bruma de mândrie mai poate dura într-o biată inimă umilită şi înjosită ca a lui.

Şi dacă ar fi fost să trăiască între oameni care nu-l cunoşteau, ori să trăiască numai cu sufletul lui. n-ar fi fost nimic. Dar să fie dat afară după douăzeci de ani de slujbă, însemna pentru Năslasă nu o nedreptate, ci o ponegrire grozavă pe care nu mai putea s-o şteargă niciodată şi cu nimic.

O fi fost el Nicolaescu de la contabilitate om rău şi hapsân, dar Neştianu era om chibzuit şi drept, care n-ar fi dat afară pe un prepus. O fi socotit şi el că Năstasă e un funcţionar nemernic, fără carte şi fără isteţime. Şi de vreme ce a socotit aşa, aşa trebuie să fie. Altcum nu l-ar fi câat afară pe dânsul, alături de ceilalţi şase-şapte, pe care-i ştia toată lumea că-s leneşi şi nepricepuţi.

Judecata asta de bătrân fără răzvrătire, l-a făcut pe Năstasă mai creştin decât era.

După ce şi-a citit adresa oficială, a ridicat ochii încet, să vadă dacă ceilalţi ştiu, şi i-a părut bine, pentru inima lui, că cel puţin acum, în aceste câteva ore de slujbă, nu se uită nimeni la el aşa cum s-ar cuveni să se uite la unul dat afară pentru nepricepere şi pentru prostie.

În căsuţa lui mititică din Podeni, Năstasă s-a închis în ziua aceea, ca un pustnic într-un schit cu porţi ferecate, a scos ghetele cele noi, le-a pus la loc în cutia lor de carton, le-a legat cu sfoara pe care o făcuse păpuşe, apoi s-a întins în pat şi a murit.

SCRISOARE

Dorohoi, 4 II a.c.

Frate Vasile, dragă.

Am şi eu neroziile mele, cum le ai şi tu pe ale tale. În sfârşit, cum le-avem toţi. Dar din câte am, niciuna nu mă stingherea mai mult decât patima prostească să citesc mica publicitate şi anunţurile tribunalelor de prin gazete. Iată însă că pentru o dată, nefericirea asta a mea mi-a fost de folos, fiindcă mi-a dat prilej să aflu o chestiune uluitoare. Anume că Petrică Rusea a cerut despărţire de Răduţa, nevastă-sa.

Freacă-te la ochi cât vrei, zi că nu mai ştiu ce vorbesc, dar citeşte bine că scriu şi a doua oară 5 „Petrică Rusea a cerut despărţire de Răduţa…” înţelegi tu? El a cerut… Acum stai puţintel de te linişteşte şi <pe urmă ia scrisoarea de la capăt, ca să poţi prinde toată grozăvia.

De bună seamă, când am citit în gazetă am crezut că e vreo potrivire de nume. Mai apoi însă, luând vestea cu băgare de seamă, am înţeles că totuşi e cam greu să fie alt Petrică Rusea decât al nostru, de vreme ce se nimerea să fie tot contabil, să stea tot în târgul lui, tot în strada lui (eu! ştiu casă, «fier tic nu-rrătlia loar n-am) şi să aibă nevastă cu nume la fel.

Fireşte, nu puteam să mă pârjolesc aşteptând veşti de la unul ca dânsul – care, de când se însurase şi era fericitul fericiţilor, uitase de prieteni – şi e lesne de înţeles că prin scris nu cutezam să-l întreb. Astea nu-s lucruri care se întreabă. Se aud şi – vorba ceea – se tac.

Totuşi fierbea sângele şi nerăbdarea în mine în aşa hal, încât, după un ceas de tortură şi de ciorovăială cu nevastă-mea („Ce te-amesteci tu în viaţa lor?”… „Dar bine, dragă, mi-i ca un frate!”… „Ei, asta-i! Frate! Frate şi la nevastă, mă rog?”…) … în sfârşit, femeie care habar n-are ce-i aceea o prietenie adevărată! în privinţa asta, tu cel puţin eşti fericit că te lasă-n pace! Cum zic, după o ciorovăială cu nevastă-mea, dau goana la telefon, chem Bacăul, cer legătura cu Târgul Ocnii şi întreb domnişoara

de la oficiul de-acolo’s

— Alo, duduie, aici un prieten bun, înţelegi dumneata, frate pot să zic, al lui Petrică Rusea.

Ea de colo, neroada şi 1 – Da, domnule Rusea… ţ o îndrept ş

— Eu nu sunt Rusea… Eu sunt Cârlan… şi eţetera până ce dă Dumnezeu de pricepe, după care o întreb ce-i cu chestia asta.

Îmi răspunde, uite îţi repet vorbă cu vorbă i – Suntem uluiţi şi noi, tot oraşul, pentru că aşa pereche fericită, care numai în romane se citeşte, trebuie să fie dramă teribilă şi ascunsă dacă dumnealor ajung la convingerea să divorţeze…

Fraza e întocmai şi mi-a rămas în minte, fiindcă vorbea, nu ştiu cum, în vârful limbii şi cam pe nas, ceea ce avea foarte mult haz, măcar că vestea avea de ce să mă îndurereze.

Jfwasăzică era adevărat. Eu, ca prieten bun, c-e voiai să fac? M-am întors acasă, m-am mai ciorovăit vreun ceas cu nevasta – de la patru după masă, până ia tren (ba chiar şi pe peron, pentru că m-a întovărăşit la gară… de altfel! Teribil îi place să mă întovărăşească la gară – poate fiindcă mie nu-mi place!)

Şi, în sfârşit, am plecat!

Ajung la Târgul Ocnii, mă duc la casa unde îi ştiam că şade şi îmi dau seama numaidecât că s-a mutat, după semnul firmei pe care o scosese din zid – ştii cum rămâne forma, mai murdară pe dinafară şi cu văpscaua veche în mijloc.

Sun totuşi – şi iese o unguroaică de cele de pe-acolo – naţie de ceangău – care-mi spune că Petrică s-a mutat peste drum.

Am înţeles numaidecât ca părăsise domiciliul conjugal şi că îi lăsase dânsei casă, ceea ce nu m-a mirat, fiindcă, orice-ai zice, era foarte cavaler de felul lui.

Mă duc dincolo, bat la uşă – sonerie nu avea – şi îmi deschide chiar el. Dar era aşa de slăbit, cu barba nerasă, netuns şi neîngrijit, că la început am stat la îndoială clacă e prietenul nostru, ori vreun frate de-al lui, mult mai bătrân şi mai urât.

Când am mai intrat în odăi şi am văzut ce sărăcie şi goliciune clănţănea acolo, mi s-a suit sângele la cap. Tu, blajin cum te ştiu, ai să mă csân – cleşti de ce-am făcut, dar mă jur pe toţi Dumnezeii că n-am fost în stare să mă stăpânesc. Am ţipat ca la o slugă:

— Ce-i asta, mă… Eşti nebun?

Ei bine, dragă Vasile, ştii tu ce mi-a răspuns? Mi-a răspuns o vorbă, că mi-a tăiat picioarele şi mi-au ţâşnit lacrimile în ochi. Anume mi-a răspuns:

— Da!

M-am aşezat pe un scaun – cu pardesiul pe mine, cum eram. Ba, mi se pare că mă uitasem şi cu pălăria în cap. Cât oi fi stat acolo fără să spun şi fără să aud o vorbă, nu-mi dau seama. Ştiu că după câtăva vreme iar m-am supărat. Şi ştii de ce? Pentru că nenorocitul, în loc să stea de vorbă cu mine, care bătusem atâta cale cu trenul de grija lui, se uita pe geam la casa de peste drum, de parcă ar fi fost gonit, iar nu ar fi plecat el, aşa cum ştiam şi-mi spusese unguroaica

Atunci iar am mârâit:

— Şi-acum ce te mai uiţi acolo? Ai făcut prostia, ai făcut-o. Îndur-o bărbăteşte, dacă n-ai fost în stare s-o ocoleşti. Sau lasă-mă pe mine să împac lucrurile, de socoti că se mai pot împăca…

El a dat din cap, ca şi când ar fi vrut să spuie: „Degeaba iar eu l-am întrebat:

— Ei, de ce crezi tu că nu se poate?

Atunci răspunsul lui m-a amuţit. Ială-l în toată asprimea şi în toată ticăloşia:

— Are un amant!…

Cum îţi poţi închipui, mi-am făcut cruce cu mâna stângă, am pufnit în râs şi mi-am dat drumul:

— Ţi-ai pierdut minţile! Eşti bun de legat!… I-auzi, dom'le! Bunătatea aceea de femeie, dulceaţa aceea de femeie, care se prăpădea de dragul tău – de n-am mai văzut de când sunt asemenea amor casnic – să-şi ia amant! Nu, Petrică, hotar it… Tu nu eşti în toate ale tale…

Zice oftând:

— Nu, nici vorbă. Dar e adevărat ce ţi-am spus. Mai aşteaptă şi tu câteva clipe şi ai să-l vezi ieşind.

I „ŢEA să nu mai lungesc vorba, Vasile, dragă, află: a) era purul adevăr, b) l-am văzut eu. Era un om tot aşa de pirpiriu ca şi Rusea al nostru, cu mustăcioară întocmai ca şi el. Ba, după câte mi s-a părut, cred că nu mă înşel spunând că era tot aşa de chel, judecând după unghia albă, care mijea la spate sub borul pălăriei.

Dar, culmea! – era cel puţin tot aşa de urât ca şi Petrică.

Văzând asemenea ciudăţenie nemaipomenită m-am înfuriat de-a binelea.

— Poi bine, mă nenorocitule, ce-a găsit la ăsta, dom'le?… Că doar îi mai urât ca tine!…

El a dat din umeri şi a şoptit:

— Iluzie!

Eu, care nu înţelegeam ce vrea să spuie, am răsucit capul întrebător:

— Adică?

— Adică, ei i se pare că e mai frumos ca mine!

Atunci văd negru înaintea ochilor şi sar în sus, urlând:

— Dar ce? E oarbă?

Acum însă Petrică m-a încremenit. M-a încremenit fiindcă mi-a dat următorul răspuns:

— Nu. E mioapă!

Ai să zici – cum am zis şi eu la început – că răspunsul

e idiot. Dar când ai să citeşti cele scrise mai la vale, ai să înţelegi că de aici începe o lămurire, care, în acelaşi timp, e cea mai amară tragedie cunoscută de mine în zilele câte le-am trăit.

Cum îţi spuneam, crezând că vorba lui Petrică n-are noimă, l-am poftit sănii înşire cu de-amănuntul, ce-a fost şi cum a fost.

Iar el, după ce m-a silit să-l rog şi să-l mângâi – în sfârşit ştii tu cu ce mofturi te întâmpină până să-ţi împlinească o rugăminte – a început să-mi povestească.

Scriu spusele lui aidoma cum le-am auzit şi cum m-au cutremurat. Ba, cred că le-am auzit aşa de bine şi m-au cutremurat aşa de rău, încât nădăjduiesc să nu scap niciun cuvânt din jalnica lui istorisire.

Citeşte deci cu atenţie:

— Dragă Cârlan, sunt un nenorocit! (Bagă de seamă că mi-a spus pe numele meu adevărat, iar nu cum îmi zicea de obicei, adică Ţuşcă-Puşcă. Schimbarea asta mi-a strâns inima, fiindcă mi-a dovedit că nenorocirea l-a îndepărtat până şi de noi – trist lui cru!) Şi sunt un nenorocit fiindcă mare fericire am avut şi mare fericire am pierdut. (Asta e foarte adevărat, săracul!) Răduţa asta a mea, tânără, frumoasă şi bună cum era, întorsese în mine un fel de primăvară fără moarte. Dar nu spun drept, pentru că adevărul e că eu n-am ştiut ce înseamnă primăvara în viaţă, până n-am aflat-o pe Răduţa. Ea mi-a fost primăvara, pentru că eu m-am născut copil năcăjit de sărăcie, nevoi şi îndoieli în puterile mele. Dovada e că m-am lăsat să mucezesc aici, pe când voi, tu şi Cfrigorescu… (la fel cu mine) staţi în oraşe cumsecade… în Dorohoi ori în… Huşi…

Aici, eu l-am întrerupt de formă:

— Eh! Dar el a apăsat:

— Ba da… ba da… oraşe! Nu ştiţi voi ce înseamnă să nu vezi decât automobile pline de noroi ori de praf, adică numai în trecere. (Ce observaţie adâncă.) Şi chiar dacă eu

câştigam mai mult – că oricum tu, ca funcţionar comercial, n-ai decât leafa ta – şi puteam să mă plimb uneori pe la Bacău, ba şi la Bucureşti când venea vreo ocazie cu reducere, tot târg se cheamă că este aici, şi nu-i waţii să-ţi placă de n-ai viciu să joci cărţi sau altele.

Dar la urma urmei, nu-mi păsa pentru că aveam pe Răduţa. O luasem săracă şi nu-mi părea rău.

Mie mi-a scăpat vorba:

— Te cred… Iar el a zis, repede:

— Nici vorbă, era mare noroc că asemenea frumuseţe şi gingăşie de iată se uita la unul ca mine. nu-i aşa? Şi-acum de ce crezi tu că s-a uitat ea la mine? Nu ştii, nu-i aşa? Nu ştii, pentru că n-am ştiut nici eu până n-am ajuns la despărţire.

— Ei, şi de ce? l-am zorit, nerăbdător să aflu.

— Stai să vezi! îţi aduci aminte că noi trei ne fotografiam în fiecare an, când eram în Şcoala Comercială. Şi cred că n-ai uitat. La amândoi vă era necaz că eu ies bine, şi mult mai frumos decât în realitate.

Crezând că am ghicit, mă grăbesc:

— Nu cumva te-ai însurat prin corespondenţă, şi cu fotografie?

— Aş! Nuu! Dacă era aşa, ar fi însemnat că Răduţa să nu mă mai placă pe urmă… Dar ea era absolut nebună după mine. Acum pot să spun! Şi spun cu toată încredinţarea, fiindcă acum îmi dau seama de ce – lucru pe care nu l-am simţit în toţi cei opt ani de căsătorie fericită, când mă cruceam singur de norocul dat peste mine. Nu înţelegi, ştiu. Dar ai să înţelegi numaidecât, dacă ai un strop de răbdare.

Măi frate, Ţuşcă-Puşcă (acum mi-a zis tot aşa, săracul) ştii tu care este adevărul? Răduţa mă credea frumos, frate, pricepi? Mă credea frumos cu adevărat!… Eşti uimit, fireşte, cum eram şi eu. dar mă credea frumos cu toată urâţenia mea, pentru că ea mă vedea frumos. Iată

de unde a pornit nenorocirea.

Negreşit că eu sunt om cu mintea întreagă şi nu mă las mânat de bazaconii, aşa că nu puteam lua drept bune vorbele unei femei îndrăgostite. Mă gândeam, doar, că omul care iubeşte vede şi ce este şi ce nu-i. Ş-apoi, într-o căsnicie fericită sunt tot felul de chestii care leagă pe oameni de-i face să li se pară totdeauna mai mult decât este.

De aceea, ştiindu-mi bine şi păcatele – vorbesc de lipsurile mele trupeşti, fiindcă altfel nu-s chiar de lepădat, pentru că sunt înţelegător şi linişti; – ştii bine – m-am ferit ani în şir să mă arăt faţă de diosa în vreun chip, care i-ar fi pricinuit neplăceri. Mă sculam înaintea ei, pe întuneric, încetişor – să nu mă zărească cu ochii cârpiţi şi umflaţi, cu gura cleioasă şi obrazul boţit – în st irşit, cum suntem noi la anii noştri. Mă rădeam la două-trei zile, regulat – ba uneori şi la o zi, dacă spălatul nu se arăta vrednic să-mi dreagă faţa cum se cuvine. Ba – iaca să-ţi spun drept. – începusem chiar să mă pudrez.

De culcat, mă culcam totdeauna după dânsa, şi fiindcă nu puteam să aştept totdeauna ea să adoarmă, îmi făcusem odaia de alături pentru chestia asta. Aşa că veneam curat – am uitat să-ţi spun că uneori mă rădeam seara, ca să n-o înţepe la obraz – cu gura spălată… stropit cu odicolon… în sfârşit, frate Ţuşcă-Puşcă, eu munceam să ţiu bine minciuna asta, care îmi dăduse şi mie o zi cu soare în viaţă…

Dar într-o noapte am căzut frânt de oboseală şi a doua zi Răduţa s-a trezit înaintea mea. Când am deschis ochii, am dat de faţa ei şi m-am speriat…

— Te văzuse? am întrebat gâtuit.

MM

— Nu… Zâmbea şi m-a mângâiat înduioşată: „Ce frumos dormi… Parcă eşti un copil… Asta înseamnă că eşti cu adevărat un om bun…”

— Chiar eşti!

— Tocmai. Şi asta mi-a dat curaj. Am început să mă feresc mai puţin, dar oricum, grijă tot aveam. A venit însă altă încercare.

Aceea a fost în iarna de-acum patru ani, când am căzut bolnav. Dar vezi, mie nu de boală îmi păsa. Mie îmi păsa de ochii Răduţei. Nu voiam să mă îngrijească ea şi zadarnic m-am chinuit s-o încredinţez că e mai bine să mă lase la spital. Ştii bine că n-a vrut în ruptul capului.

Atunci am crezut că s-a isprăvit de-a binelea. Înţelegi şi tu acum: să mă schimbe de sus până jos… cearşafuri reci… pe urmă frecţii, pahare… ce mai?… Prăpăd!…

Am oftat:

— Drept!… Ei, şi pe urmă?

— Şi!… Iar m-am speriat degeaba… Pentru că după ce m-am mai înzdrăvenit a început să-mi spuie: „Să ştii că eşti un uricios… te-ai ascuns atâta vreme, să nu te văd… şi m-ai păgubit…”

— Frumos din partea ei, am şoptit eu înduioşat…

— Nici vorbă! Mă vedea tot frumos. Atunci, judecând limpede, mi-am zis cu toată chibzuinţă că poate e firesc să spuie aşa, fiindcă o copilă cuminte ca dânsa nici n-a avut cum vedea alt bărbat gol. Nu?… Dar socotind astfel, mi-am dat seama că nici nu trebuie să aibă prilej să vadă pe alţii…

Eu m-am luminat numaidecât:

— Vasăzică de asta n-ai vrut să vii atunci la Techirghiol!!!…

— Tocmai… şi nu numai atât.

Nu m-am dat îndărăt să vâr câte un căpeţel de zâzanie între noi şi familiile pe unde se învârteau cocoşeii târgului – aşa că Răduţa să ajungă a zice singură: „Te rog, puişor – aşa-mi zicea, ştii bine – nu mă forţa să merg acolo că eu tot nu merg…” – adică în casa respectivă. Pe urmă, când s-a mutat Costescu peste drum – un avocăţel de pe

aici, care a dat iama în cuconet – şi-am auzit-o pe fetiţă zicând: „Ce au femeile, de se uită la creţul aista?” am tras o spaimă aşa de mare, încât n-am crezut-o pe cuvânt. Mi se părea că zisese „creţul aista” cu un glas cam… foarte… în fine, ştii tu cum atacă unele pe cine îl au drag şi vor să-şi acopere taina – adă-ţi aminte de cazul lui Ticu… nu?…

Ei bine, ghiceşti tu ce-am făcut cu vizaviul? Am cumpărat casa – el şedea cu chirie – norocul meu, că altminteri, hotărât cum eram, putea să scoată zece piei de pe mine – şi n-am mai dat-o decât la oameni serioşi, cu greutăţi familiale! Scurt!

— Ahaaa! m-am dumirit eu, de-aceea te-ai mutat tu aici!…

— Nici vorbă… doar e proprietatea mea… Iar eu n-o vând, pricepi?

În sfârşit, ce să-ţi mai spun, frate, toată viaţa mea nu era decât un fel de bătălie pe înfundate, cu primejdia. Oricât de prieteni am fi, nu pot să-ţi dau eu pe faţă toate-toate, dar ai să pricepi tu destul când ţ-oi spune că n-o feream numai de oameni în carne şi oase. O feream până şi de revistele cu ilustraţii de astea cu monumente ori aşa ceva… Nimic!

— Bună socoteală!

— Bună, dacă n-ar da greş. Şi-ţi închipui tu ce îngrozit am fost în ziua când am găsit-o în mină cţu o carte de la madam Polcovnicii – o vecină de-a noastră – pe care dumneaei o căpătase de la un nepot, care fusese la Viena… Şi zău, parcă a făcut-o înadins: numai oameni goi… şi nişte zdrahoni!… Ce să-ţi spun? 1 – Să-ţi blestemi zilele!

— Dar nu te speria degeaba, că iar n-a fost nimic. Ştii ce-a zis?

— Că tot tu îi placi mai mult?

— He! Asta n-ar fi mare lucru, clar a zis că niciunul n-are atâta farmec şi aşa mai departe…

— Şi tu?

— Eu?... Eu ce voiai să fac? Mi-am făcut cruce... şi am început a socoti – de aceea mai este şi uşurătate pe lume! – că sunt croit, se vede, ciupii gustul ei...

— Păi, nici vorbă că aşa trebuie să fi fost!

Aici i-a dat o lacrimă, a clipit de câteva ori şi a tras pe nas un fel de scâncet nemărturisit:

— Nu. N-a fost aşa... Mă vedea altfel, pentru că nu mă vedea deloc. Ei, cum? Tot n-ai înţeles?... Era mioapă, frate! Avea o tulburare a ochilor, care făcea cu mutra mea întocmai cum făceau aparatele fotografice. Mă arăta frumos...

— Foarte bine! El a clătinat din cap, cu amar:

— Da, fără îndoială, foarte bine. Şi ar fi fost foarte bine şi azi dacă eu aş fi ştiut şi *aş* fi înţeles... Dar n-am înţeles... De aceea, când am prins de veste că nu vede bine şi mi-a spus târziu de tot... Deh! îşi ascundea şi ea cusururile ca şi mine!

— Cum zic, când am prins de veste, am dat goana cu ea la Bacău la un doctor şi...

Am sărit în sus. Înţelesesem şi am răcnit:

— Nenorocitule! I-ai cumpărat ochelari!

Petrică a răspuns târziu de tot, abia auzit:

— Întocmai!... /V stai o clipă cu ociii pe geam. şi a urmat:

— Ei, iaca frate-Cirlane (iar!) de unde a început prăpădul. N-am să uit câte zile oi avea, ochii cu care m-a privit întâia oară prin ochelari. Nici nu mai ştia ce să spună. I se oprise inima în loc şi a îngăimat: „Dar ce ai tu? ... Arăţi foarte... nu ştiu... Eşti bolnav...” Şi cu adevărat, în clipa aceea mi-am dat seama că eram bolnav – ce naiba e alt bătrâneţca decât tot un fel de boală? – şi că nu mai scap...

Eh? Acum ai înţeles?...

Mi-am frecat fruntea şi tâmplele îndelung, să-mi actun minţile. Simţeam că între atâtea limpeziri, a rămas

totuşi un colţ de ascunziş…

— Bine! înţeleg… înţeleg tot… afară de un lucru… Cum şi-a luat amant mai urât ca tine, de vreme ce acum avea ochelari…

Petrică a pufnit în râs amar:

— După ce m-a văzut pe mine, şi fără îndoială că s-a îngrozit – s-a văzut şi pe ea în oglindă, nu? Şi fiindcă nu i-a plăcut cum arată cu ochelari, s-a ferit să-i puie faţă de străini.

— Aliaa! Vasăzică el e ca la început…

— A.şa, frate, aşa!…

— Şi atunci tu te-ai mutat aici în faţă ca să vezi…

— Aşa. frate, aşa!… Să văd când s-o muta şi el… Apoi a şoptit:

— Mi se cuvine măcar atâta mulţumire!…

Iată, frate Vasile, ce poate să iasă dintr-o pereche de ochelari: „Nenorocire!” vei zice. şi ai dreptate dacă o spui cu gândul la Petrică.

Dar, nu ştiu de ce, mie mi se pare că în alte cazuri – nu vorbesc chiar de cazul tău şi-al meu, fiindcă persoanele de faţă nu sunt în discuţie – poate că n-ar fi tocmai… Eh! în sfârşit, fiecare cu norocul şi ochelarii cuveniţi… Petrică plânge, de bună seamă, şi noi îl plângem din toată inima. Dar mă întreb dacă n-a fi mai de plâns ea, ele sau toţi cei care n-au chibzuinţă să se mulţumească fără ochelari. Ştiu că spun o nerozie, dar nu mă pot împiedica. Mă îndeamnă la ea înfăţişarea amantului pe care şi l-a luat Răduţa. Tot un fel de Petrică şi acela, dar mai urât… Atunci, care-i folosul?…

Cu dragoste frăţească…

Matei Cârlan

P. *S*. Trag nădejde că n-ai să arăţi scrisoarea asta coanei Mina. Nici n-ai s-o laşi să fluture pe mese ca să o citească… Ori atunci cumpără-i ochelari că poate se îndură Dumnezeu… (să-i dea o minte mai mare, şi o gură mai

mică... La asta m-am gândit, căci altfel sunt modest în dorinţele mele şi dragostea pe care ţi-o port, deşi socotesc vârtos că ai merita şi tu un pic de linişte).

CRAVATA

De câteva zile încoace moş Polirib, comisarul, e foarte înnorat. Iar eu, care îmi beau cafeaua zilnic lângă dumnealui, în cofetăria lui Păvălache grecul, mă simt peste măsură de stânjenit şi înciudat văzându-l. Nu-i lesne să taci şi să nu auzi nimic, atunci cât>d te-ai deprins altfel. Şi moş Pohrib e om vesel, de soi, vorbăreţ şi cu duh. Deci, cafeaua noastră era mai altfel decât o biată gingirlie cu zahăr puţin, caimac mult şi o picătură de rom. De vreme ce moş Pohrib, de la întâia sorbitură sănătoasă, prindea scuipat la furcă, afla taclale de haz, istorioare năstruşnice ori îşi aducea aminte galeşe păţanii din trecut, pot spune că ele făceau parte din alcătuirea tainică a cafelei. Într-un cuvânt, aşa precum eu nu pot bea cafeluţe fără rom, nu-mi mai place nici fără sporovăiala lui moş Pohrib.

Deci – scurtă vorbă – de-o săptămână încoace beau cafeaua neîntreagă. Adică proastă. Iar moş Pohrib de asemenea.

Fireşte, domnia-ta vei zice îndată, zbârlindu-te: – Păi bine. omul lui Dumnezeu, întreabă moşneagul ce are şi limpezeşte-te odată.

Bun sfat şi-ţi mulţumesc pentru el. Oricât, vezi dumneata, eu am încercat şi astfel. I-am zis:

— Ce ai, moş Pohribe, frate? Dar el a tăcut şi a oftat. Atunci eu m-am iuţit numaidecât, cu nemulţumire la răspuns:

— Grăieşte odată, bre omule, că nu-mi tihneşte cafeaua!

Ceea ce el, simţind că-i prea adevărat, a întărit:

— Nici mie.

— Păi, dacă-i aşa, de ce-mi tot oftezi şi te macini în ’mneata, iar mie pace să-mi spui ce ai?

La asemenea răzvrătire, moş Pohrib s-a supărat. Se răsuci mânios către mine de parcă eu îi eram pricina amarului şi mi-a întors o vorbă grea:

— Şi dacă ţi-oi spune, mă rog dumitale, ai să-mi iei tu ce am, ori ai să-mi dai ce n-am?

— Păi, să vedem… fac eu.

— Ce să vedem, măi moşule, că nu-i nimic de văzut.

— Adică?

— Adică nu-i! Ai priceput? Nu-i şi pace!

Aşa a zis. Apoi s-a întors cam într-o coastă, a clătinat rotund şi mult ceaşca de cafea cu zaţ gros şi a dat pe gâi dintr-o sorbitură toată drojdia cită mai rămăsese.

Dar eu, pas a mă da bătut. Pun mina pe spatele cel plinuţ şi puţintel gheboşat, cerc a-l mângâia oarecum şi stăruiesc blajin:

— Acum toate le-am înţeles, moş Pohrib, afară de una pe care ai uitat să mi-o spui. Anume ce-i aceea oare: în a-i”?

Auzindu-mi vorba şi pricepând el că nu-i lesne a scăpa de o gaiţă ca mine, unchieşul a oftat din nou de s-au cutremurat până şi tăblia de marmoră a mesei soioase şi droturile şubrede ale canapelei stacojii. Dar, numaidecâc a dus mina sub nas. ca să-şi hăţuiască mustaţa fudulă – semn neîndoielnic că purcede vorbă – după care mi-a lămurit:

— Ce nu-i?… Noroc n a-i, drăguţă. Acu te dumirişi?

— Parcă… îngaim eu. Afară de una: De ce oare „nu-i?

— Pentru că nu-i! şi părându-i-se, ori fiind pe deplin încredinţat că mi-a limpezii totul, îşi deschise portofelul, ciuguli în el şase lei, cât face cafeaua, şi a plecat, semănând cu dreapta pitacii pe tejghea, iar cu stânga scuturându-şi de pe surtuc şi pantaloni firele de tutun căzute la răsucirea ţigării.

Cum se vede, îl întrebasem şi, după cum s-a înţeles, silinţa mi-a fost de-a surda. Ce era să mai fac? înghiţii cafeaua cu noduri, nefiind deloc bucuros să mă vadă

vecinii paraponisit şi să-şi închipuie – ferească Dumnezeu! – că moş Pohrib are pricini împotrivă-mi. Nu de alta, dar s-ar putea să ajungă la urechea Mănditii, nevastă-mea, şi asta-i socoteală gingaşă, de care mă feresc pe cât pot.

Cafeneaua – indeli! – şi aşa cleveteşte destul pe seama prieteniei noastre cam nepotrivite. Adică, ştiind târgoveţii noştri că moş Pohrib e funcţionar, iar eu slujbaş tinerel la poliţie, îşi închipuiesc uneori că lucrăm ceva cumva împreună.

Sau – alteori – cunoscând ei că m-am însurat cu Măndiţa, pe care tocmai dumnealui mi-a vârât-o în suflet – ba chiar m-a şi cununat – iar moş Pohrib fiind vădan în putere… în sfârşit, ce nu poate născoci gura târgului, când e vorba să-şi îndestuleze flămânzenia ei de bârfeală…

Fireşte că mie nu mi-ar păsa de clevetirile astea. Eu ştiu bine ce ştiu. Ca să nu ascund nimic pol mărturisi chiar că moş Pohrib a fost cavaler şi mi-a spus pe şleau încă de la început:

— Ia, mă drăguţă, pe fetiţa asta, că mamă-sa, m-am avut eu bine cu ea!…

Faptă care lămureşte şi de ce m-a împins spre dânsa şi de ce ne-a cununat, ba chiar şi de ce vine zi de zi în casa mea şi niciodată cu mâna goală.

Dar asta-i altă poveste, nu-i aşa? Iar de vreme ce Dumnezeu şi cu noi ştim unde-i adevărul, puţin îmi pasă mie de foarfeca lumii, atâta timp cât avem pace şi bună învoire laolaltă.

Numai că, una e chibzuinţă mea de bărbat şi alta inima ei de femeie simţitoare. Adică inima Măndiţii. Dumneaei nu miroase că am aflat, ba chiar din gura vinovatului, ca să zic astfel. Neştiind, nu-i tulburată că nu mi-a spus. Iar o supărare între mine şi moş Pohrio i-ar da de bănuit că încep să desluşesc oarecare socoteli trecute, mai cu seamă cum n-aş putea lămuri care-i pricina supărării. Într-un cuvânt, amărăciunea uneheşului nu mi-i

la îndemână[23]. Îmi primejduieşte tihna din casă întocmai ca acum doi ani şi jumătate când dumnealui se mâniase pe mine fiindcă n-am vrut să închid ochii la contravenţia lui Grigore Strătulat din piaţă, sub cuvânt că zarzavagiul dă Mândiţii mai ieftin decât State ori Petrache bulgarul.

Atunci am avut război crâncen în cotlonul meu. Se învrăjmăşise amarnic moş Pohrib împotrivă-mi, iar Mândiţa îi ţinea hangul ca o fiică adevărată ce-i este.

— Brava, isteţule!… aşa mi-a strigat unchieşul, are să-ţi ridice târgul monument în piaţă, ca lui împăratul Traian, că ai luat trei verze putrede de la Strătulat şi le-ai zvârlit în Dunăre în loc să le dai la o sărăcie de om, care ar zice: „Bogdaproste”.

Apoi, mi-a lămurit tacticos şi puhnind, cât au să mă coste pe mine cele trei verze – care erau vreo două sute – ca să vorbim drept – socotindu-mi scăderea la preţuri ce o făcea zarzavagiul în fiecare zi, înmulţind-o cu un ştiu câte sute, ca să ajungă la economia pe un an, apoi pe zece – şi – în sfârşit – pe toată viaţa, până la pensie.

Pe scurt, verzele zvârlite în Dunăre luaseră cu ele două perechi de case şi nu ştiu câte pogoane de vie…

Cum se înţelege, moş Pohrib fusese comisar pe timpuri… – „… bune, când omu’ era deştept, nu ca voi de azi, care vă împuiaţi capul cu idei şi zvârliţi verzele pe apă…”

Ceea ce, spre durerea mea, a fost întocmai şi părerea Mândiţii. Iar din astă pricină, mai o săptămână – dacă nu cumva şi mai bine, n-a mai gătit nicio mâncare cu zarzavat şi-mi dădea friptură fără murături.

Seara, când m-am întors de la slujbă, am găsit acasă mare vesehe. Mândiţa se zbenguia prin odăi veselă şi aprinsă la faţă ca un mac în soare, pe când moş Pohrib se cocoşase de tot peste butoanele aparatului de radio şi făcea o larmă neînchipuită, adunând toate sforăiturile,

23 în textul de bază : îndemnat.

păcăniturile, fluieratele şi urletele din văzduh.

Căuta „muzică distractivă” prin univers…

— Ei, îţi place? zice Mândiţa înfigându-se în faţa mea.

— Ce să-mi placă? fac eu nedumerit de atâta schimbare.

28 – Ghiceşte-mi în cafea

— Robdişambru meu! chilioteşte dânsa arătându-mi straiul cel nou, apoi îndată se ascute bănuitoare: Nu cumva nu l-ai văzut?

— Ba da, ba da! mă zoresc eu, ştiind cât de simţitoare e dumneaei la ce vrea să-i vadă alţii, îmi place straşnic… Tocmai voiam să-ţi…

Şi fără să mai fie nevoie de vreo lămurire, m-am dus de-a dreptul la moş Pohrib să-i mulţumesc pentru dar.

— Când sunt eu bucuros, vreau să fie toată lumea bucuroasă! a hotărât bătrânul. Iar cuvântul l-a isprăvit scoţând din buzunar o cravată de mătase – pe care o văzusem împreună la Siegler, de-mi plăcuse grozav, ba chiar am mărturisit (fără intenţii) că-mi pare rău că n-am bani la asemenea prilej – şi mi-a înnodat-o dumnealui singur la gât.

Apoi ne-am aşezat la masa plină cu fel de fel de bunătăţi şi trei sticle de vin italienesc, mâncând şi petrecând ca la zi de sărbătoare.

— Acum, ca să-ţi fiu mulţumitor pe de-a-ntregul pentru toate darurile şi bunurile, spune-mi. moş Pohrib, frate, ce a fost şi ce a trecut, de ce a fost şi de ce a trecut, dar mai ales, cum de ai ceea ce n-aveai azi demiază. Adică „noroc”… aşa am întrebat eu, la sfârşitul mesei, când ne-am aprins ţigările şi am început a sorbi cafeluţele, legănaţi de muzica din radio şi de dulceaţa uşoară a simţirii de bine.

— Măi, drăguţă, zice dumnealui zâmbind, eram amărât din pricina lui Gheorghiu, comisarul, care-i un nătărău ca şi tine şi mi-a trecut năduful fiindcă am mai dat

de un om de pe vremea mea. Adică de Papahagi, portarul de la hotelul Central…

— Păi ce-are a face Gheorghiu cu Papahagi şi cu norocul dumitale?

— Stai să vezi. Aflând, vei pricepe şi ce mai afacere straşnică am făcut eu astăzi de am putut veni cu atâtea cadouri, ba – drept să-ţi spun – să mai rămân cu ceva pe deasupra. Acum s-a întors spre Măndiţa şi a rugat-o: Mă rog ţie, fetiţo, ia adă tu încoace frânghia…

Nevastă-mea s-a repezit în coridor, apoi, după ce-a vânturat câteva uşi, s-a întors aducând un colac de frânghie, cam cum ar fi cea pentru întinsul rufelor la uscat, şi a pus-o pe masă.

— O vezi? grăi şiret uncheşul.

— Văd. Frânghie de rufe…

— Da. Dar nu-i întreagă… Ai băgat de seamă?

— Acum, fireşte. Şi ce-i cu frânghia asta?

I-Ce să fie? A adus noroc şi bani.

— Păi cum?

— Cum? Fiindcă ne-am găsit doi oameni de pe vremea mea, drăguţă, şi fiindcă miercuri s-a spânzurat la Central negustorul acela de care au scris gazetele şi de care ai aflat.

La vestea asta, toate măruntaiele mele s-au strămutat din loc. Bunătatea mesei, veselia mi s-au întors în răspăr, iar spinarea mi s-a încreţit într-o mare neplăcere. Pot zice chiar scârbă. Mormăii:

— Păi bine, moşule, şi tocmai frânghia asta o aduci dumneata în casă la mine şi pe masa mea?…

Dar el râde:

— Nu te pripi, măi drăguţă, că nu-i ceea ce crezi tu. Ascultă să-ţi spun cum a ajuns aici…

Şi, întocmindu-se bine în fundul jeţului primitor şi cald, povesteşte:

— Acu vreo treizeci, treizeci şi cinci de ani, pe când

începusem eu slujba aici, în poliţie, se întâmplă într-o bună zi un bucluc cam la fel. S-a spânzurat o femeie la un hotel din port. Eu, ca omul, dau fuga la datorie, că asemenea întâmplări erau obişnuite. Şi-apoi totdeauna ieşea ceva de pe urma lor. Pricepi şi dumneata. Ba femeia avea pe câte unul care era bucuros să scape de încurcătură, ba uite un inel, un cercel, o brăţară… Mă rog, dacă erai om deştept nu se putea să nu iasă…

Când vine cazul de care-ţi spun, s-a întâmplat să am eu nişte nevoi mari. Vasăzică eram bucuros cum nu se mai poate la un asemenea prilej de unde să iasă ceva. Când colo, prăpăd! Individa era femeie măritată şi bărbatu-său stătea ca năucul lângă ea. Cerc eu ceva – cumva… Nimic… Omul cinstit, curat la cuget, cu acte în regulă… Nenorocire, ce mai?

Atunci, amărât catran, pun în buzunar cureaua cu care se strânsese la gât femeia şi mă duc într-un local peste drum să beau o bere de necaz… Câte-oi fi băut, nu ştiu. Dar ştiu că nu-mi umbla prin cap decât o vorbă: „Uite, dom’le! Când crezi că iese… nu iese nimic…”

Trece aşa, preţ de-un ceas. Poate două… Şi uite că s-apropie de mine un domn bine îmbrăcat. Salută şi întreabă: „Dumneavoastră aţi fost la…?” şi-mi arată cu capul peste drum, la hotelul cu pricina.

— Eu, zic.

Atunci omul ia un scaun şi se aşază lângă mine.

— Domnule comisar… şopteşte, să nu râzi de mine… dar am aşa, o nebunie… şi plătesc oricât pentru ea… Dă-mi o bucăţică…

Eu, neştiutor, fac ochii mari.

— Ce pofteşti dumneata, rogu-te?

— O bucăţică din cureaua cu care s-a spânzurat. Poartă noroc…

Când am auzit asta, m-au trecut sudorile. „Uite, domnule! îmi zic – Când crezi că nu iese… tot poate să

iasă… Dar cum să faci?”

Zic – şi tare chinuit de ispită:

— Vai de mine… Păi, ăsta-i corp delict, domnule…

Însă omul, de colo, nu se dă bătut:

— O bucăţică, domnule comisar, ce naiba? Doar n-o fi stat procurorul să măsoare câţi milimetri are cureaua…

Asta – ce să spun? – aşa era. Totuşi îmi venea greu. Foarte greu. Şi de ce atârnam mai tare, de ce şi dumnealui stăruia mai aprins.

Mă mai sucesc, mă mai învârtesc, mă mai codesc… Şi de ce mă codeam, de ce creştea şi preţul… Cinci lei, zece… o bumaşcă… două… Măi comedie!…

Iar când l-am auzit că dă chiar trei bumăşti pe-o bucăţică de curea – bani, nu glumă! – ce era să fac? Vorba ceea, nu mă gândeam la cât iau eu, îmi era de cât preţ pune omul, săracul… S-ar fi cuvenit să-l las cu gura căscată? Ar fi fost păcat.

Atunci mă învoiesc şi i-am hotărât:

— Bine, domnule, dacă ţii aşa de mult. Ce pot să fac. Om sunt şi eu. Să caut… să văd… Poate te-oî mulţumi… Numai, aşteaptă aici să mă duc până colea în cabinet, să nu mă bage de seamă careva…

Şi am plecat. Acolo, iar m-au apucat ferelile. Suceam briceagul într-o mină şi cureaua într-alta, dar hotărârea se muiase. Deodată însă, cum mă uitam aşa la mâinile mele, mi-aduc aminte că am şi eu o cingătoare cam la fel. Atunci, hârşti, tai un capăt din cureaua mea de la brâu.

— Şi a luat-o?

— Păi dar?

— Şi vasăzică te-ai ales cu trei bumăşti?

— Cu treizeci şi opt, drăguţă – nu trei – fiindcă omul a spus şi la alţii, aşa că până în seară, am vândut peste şase curele…

Cum ţi-am spus… când crezi că nu iese… iese…

— Ei, şi acum?

— Acum am dat frânghie de rufe…

— Şi de ce erai supărat pe Gheorghiu?

— Fiindcă dumnealui e om nou şi m-a luat peste picior când m-am dus să-i spun povestea asta… S-a făcut că nu pricepe.

— Noroc că a priceput Papahagi…

— Adevărat noroc… Altminteri cum s-alegea Mândita cu robdisambru nou, cu o frânghie de rufe…

— Şi eu cu o cravată…

— Tocmai… a încuviinţat blajin moş Pohrib, văzându-mă cum îmi pipăi gulerul şi cu câtă fereală umblu cu degetele la cra\aţa pe care, acum – mărturisesc – o simţeam că-mi atârnă cam greu la gât. Am încercat a glumi:

— … c-o cravată… Decât – ce să-ţi spun? – de când ştiu ce ştiu, mă cam strânge la gât cravata asta, moşule…

— Daa? făcu el zâmbind pe sub mustaţă. Tot ce se poate… De altminteri s-ar şi cuveni…

Dar avea în clipa aceia nişte ochi mici cari clipeau răutăcioşi, tari, ea ochii de dihor.

Nu mi-au plăcut atunci ochii dumisale… De fel nu mi-au plăcut. Cât priveşte cravata – ce să spun? – de atunci a. Şi fi dat-o ori aş fi zvârlit-o dacă Mândiţa n-ar socoti că niciuna nu-mi vine aşa de minunat şi nu mi se potriveşte aşa de bine.

Eu ce pot face? Oftez, îmi macin măselele şi-o las să-mi înnoade înainte cravata la gât…

…Şi are Mândiţa o patimă să-mi lege cravata asta strânsă…

DINTR-UN GALBEN, DOI…

Pe valea Bârladului s-au făcut multe averi şi mari. Dar parcă nimeni n-a izbutit a se îmbogăţi mai temeinic şi mai repede decât Ghiţă Avram, stăpânul luncii care leagă apa Bârladului de matca Siretului, cam în dreptul satului Lieşti…

Pământul era rodnic, fiindcă mai tot fusese odată şi odată mâlitură. Aşezat mai apoi, crescut şi întărit de răcliitiş, prilejuise ogoare mici, dar fără samăn de grase, unde puteai pune şi grâu, măcar că zarzavatul era mai mănos şi avea mai multă vânzare. Astfel, Ghiţă Avram, care moştenise o sforicică de luncă din bătrâni, s-a pomenit spre sfârşitul vieţii sale cu moşioară. Vezi bine, veniturile i-au îngăduit să tot cumpere. Ş-apoi îl mai ajutase altceva. Mutările albiilor, tare nestatornice din pricina viiturilor şi a revărsărilor de primăvară, mâncau şi ele malurile spre lături. Curând moşioara s-a făcut moşie, iar Ghiţă Avram a ajuns să-şi audă spunându-i-se: „Cucoane”, întocmai ca vecinului său dinspre Ilanu-Conachi, Iancu Gheorghiadi, cel putred de bogat şi plin de vază.

Din ziua aceea averea nu s-a mai oprit din creştere. Conu Ghiţă a întins curând câteva pungi de bani peste apa Bârladului şi a mai pus stăpânire pe-o coadă de moşie boierească, puţintel cam încurcată în ipoteci… Pe urmă, s-a auzit că unul Giurgea, de pe apa Zeletinului, şi-a luat tălpăşiţa spre străinătăţi, cu galbeni din casa Avramului, lăsându-l în schimb arendaş peste nişte păduri, o vie şi nu ştiu ce fabrică de spirtoase. De la arendăşie la proprietate nu era decât un pas. Ghiţă Avram era deprins a-l face şi nu s-a dat îndărăt când i s-a ivit prilejul.

Pe scurt, în mai puţin de douăzeci de ani, stăpânul din lunca Bârladului ajunsese lângă fruntea bogătaşilor din tuiul Tecuciului, de se putea măsura şi eu Tache Anastasiu şi cu Cincu de la Ţigăneşti.

Într-o toamnă, când bogăţia verii şi viile arătau rod mai mare decât oricând, Ghiţă Avram, plecat din Negrileşti cu brişcă, n-a mai ajuns în lunca Bârladului. L-au aflat peste câteva zile căsăpit şi aruncat în nişte popuşoaie de pe lângă Barcea, după ce îl căutaseră zadarnic prin Umbrăreşti şi mai ales în Torceşti, unde calul speriat

adusese brişcă goală şi năclăită de sânge.

Aflarea făptaşilor părea grozav de anevoioasă. Ba, câţiva din avocaţii Tecuciului spuseseră foarte răspicat că judecătorii şi jandarmii nici n-ar mai trebui să-şi bată capul. Ştiau bine oamenii ce zadarnice au fost cercetările lui Sion, subprefectul din Iveşti, când a avut să afle urma ucigaşilor lui Negulici, tăiat şi el din brişcă, pe un şleah dintre popuşoaie.

— E vina lor! hotărâse subprefectul. Le-a intrat în cap că-s mai feriţi de primejdii, dacă umblă pe drumeaguri şi ocolesc şoseaua mare. Dar cine-i caută, tot le dă de urmă, de vreme ce şi blestematele astea de şleahuri sunt numărate pe degete.

De altminteri, cercetările sau şi muiat îndată, ilimpezindu-se astfel oboseala judecătorilor în trebi de soiul acesta.

Dar, peste vreo săptămână ori două, Fănică Avram, băiatul cel mai mare al răposatului, a avut o întâmplare ciudată. Anume, aflând într-o poieniţă de lângă bulgăria lui din luncă o şatră de lăieţi, poposită peste seară, a ridicat harapnicul; ciurda tuciurie a început să ţipe şi să se pitească sub căruţe. Iar în vremea asta, dintr-un coviltir ferfeniţat, a scos capul un ţigan, namilă de om între două vârste, care nu s-a sinchisit de urgie şi de puterea legii. Ţinea cumpănită în mâna dreaptă o toporişte de alamă şi părea hotărât să nu bage de seamă usturimea şficiului de harapnic.

Pornirea lui Fănică Avram s-a clătinat. Oricât de voinic era de felul lui, şi oricât de neînfricat, toporiştea din mâna şătrarului nu-i spunea a bine. Ştia din auzite că lăieţii au mare meşteşug să nimerească de la depărtare ţinta, zvârlind cu toporişca învârtită. O păţise odată şi Iordache, fratele mai mic al lui Fănică, când l-a pus diavolul să se amestece în bătaia dintre două şatre.

Ţiganul nu i-a dat vreme de gândit. Cum a ajuns la

douăzeci de paşi, şi-a făcut vânt năprasnic şi scurt. Toporişca a şuierat crâncen învârtindu-se şi i-a spintecat flăcăului poala pălăriei, zburând mai departe.

N-avusese nici vreme să se ferească. Dar, bucuros că scăpase de primejdie, a strigat:

— Acu eşti al meu, jivină! După care, s-a pregătit să sară de pe cal.

Scurt, ţiganul a scos atunci din chimir o săcure mică de-o palmă. S-a cumpănit s-o arunce, rânjindu-i ochi în ochi:

— Ba acu, tu eşti al meu, fecior de hoţ!

La asemenea vorbă, Fănică Avram a uitat de primejdie. Îl lovise în inimă mai dureros decât o secure.

— Fecior de hoţ, eu?

— Tu! Că tată-tău m-a calicit cu viclenie. Iar paguba, de la tine e drept să mi-o scot.

Securea a fulgerat scurt şi s-a înfipt în furca pieptului. Fănică n-a simţit durere Doar aşa, ca un fel de arşiţă şi căldură, la tâmple. Numai că „vederea i s-a împăienjenit. O ceaţă vânătă i-a trecut pe dinaintea ochilor şi ca un huiet lung şi apăsător s-a lăsat pe mintea lui tot mai ameţită, tot mai goală… Pe urmă băietanul s-a frânt în el, culcându-se pieziş pe gâtul calului, cu mâinile bălăbănindu-i moarte spre pământ.

Şi-a venit în fire târziu, la două zile după întâmplare. Doftorul Ionescu, adus în goană cu brişcă de la Iveşti, îl priveghease fără ostenire, cu toţi anii lui cei mulţi şi sănătatea şubredă. Îi era drag şi Fănică, dar fusese şi bun prieten cu Ghiţă Avram. A îngrijit flăcăul de parcă i-ar fi fost tată şi l-a scos din toate negurile înfricoşate, prin care îl plimbase moartea. Mare lucru n-a fost nevoie să facă, fiindcă băietanul avea în el vână tare, de neam purtat. Doar cu arşiţa luptase mai greu. Era înveninată rana pe cât se pare, fie din tăiuş, fie că se obrintise până a ajuns calul să-l aducă acasă, de la locul cu pricina.

Astfel Fănică Avram a putut povesti toate cum au fost! Iar, subprefectul, după ce şi-a tras cu amândouă mâinile osoase mustăţile cele mari şi lungi, s-a încruntat de i-au zvâcnit crâncen fălcile sub piele, apoi a zburat în docarul cu coviltir de doc alb şi s-a dus după socotelile lui. Erau limpezi acum acele socoteli. Lăieţii colindători prin plasă îi ştia bine. În toată seara avea veşti de la locul unde poposeşte fiecare şatră, ca să pună străjile trebuitoare, faţă de-o lume aşa de vicleană.

Într-o săptămână, ori două, vinovatul era prins, legat burduf şi adus la Iveşti.

Ţiganul era dârz, încâinat. Spunea tot, de la obraz. N-a stat o clipă în cumpănă şi de la cele dintâi cuvinte îşi mărturisi fapta.

Dar pricina pentru care duşmănea pe feciorul lui Ghiţă Avram, de s-a răzbunat pe copil în locul tatălui, a avut de ce să cutremure ţinutul întreg.

Întâmplarea a fost aşa.

Ghiţă Avram trecuse de tinereţe când i-a ieşit numele că-i om cu stare. Iar fiindcă lumea dimprejur era necăjită şi săracă, stăpânul din lunca Bârladului nu umbla fără puşcă lângă el în droşcă, nici nu adormea fără armă şi fără topor la cap. Noaptea detuna din când în când câte o împuşcătură în vânt, ca să fie de semn celor cuveniţi că nu-i lesne a năzui la hambarele ogrăzii, ori la ulcica de galbeni îngropată undeva în pământ, prin beci ori prin livadă, pe lângă vreun pom.

Iar fiindcă hambarele erau pline, închipuirea lumii ţinea morţiş că şi ulcica de galbeni e plină. Ba chiar, că nu-i ulcică de rând, ci coşcogea oală cât chiupul. Asta pentru că Ghiţă Avram fusese văzut aducând odată o har aba de chiupuri de la Galaţi, din care însă femeile tocmite în casă au spus că nu folosesc la murături decât o parte. Despre celelalte n-aveau ştire. Cu alte cuvinte Ghiţă Avram vârâse în ele ceva tăinuit, şi-a trebuit să le ascundă.

Câteva încercări făcute de nişte hoţomani mai cutezători să spargă zidul casei, ca să pătrundă în pivniţă, ori să taie fiarele de la fereşti, n-au dus la isprava dorită. Ghiţă Avram a tras în plin şi urmele de sânge au arătat a porni departe, afară din sat.

S-arătau a fi oameni străini de loc.

Atunci, într-o bună zi, au bătut la poarta înaltă câţiva lăieţi înalţi şi frumoşi. Voiau să vorbească între patru ochi cu boierul, aşa au zis. Iar Ghiţă Avram n-a ascultat sfatul temător al nevestei şi s-a potrivit la cererea ţiganilor, aducându-i în pridvor.

— Ce poftiţi, măi baragladinelor?

— Boiarule, am venit la matale cu o afacere de câştig mare.

— Câştig mare pentru voi?

— Nu, pentru alde matale.

Ghiţă Avram a pufnit în râs.

— Bine, măi, prăpădiţilor, adică aşa de rău să îi ajuns eu, ca să câştig de pe urma voastră?

— Păi, boiarule, uite cum e tărăşenia. Noi facem dintr-un galbăn, doi… Aşa că de pofteşti să ne dai câţiva galbeni, noi ţi-i îndoim şi matale ne plăteşti şi nouă la zece, unul.

Ghiţă Avram a clipit din ochii lui tulburi, înfundaţi în cap. Măselele i s-au măcinat în tăcere câteva clipe. Apoi şi-a adus mâinile la spate, bătând faţa de palmă a dreptei cu dosul celei stângi şi a zâmbit uşurel. Auzise de mult despre povestea asta cu îndoitul galbenilor. Şi mai auzise câţi au rămas bătând din buze, văicărindu-se după lăieţii cari se cărăbăneau pe aici încolo cu galbenii prinşi.

— Bine! le zise el atunci. Dar câţi galbeni puteţi îndoi?

— Câţi or fi, boiarule, pe toţi îi facem… Chiar şi-o sută…

— Dar o mie puteţi?

— Şi cinci putem, boiarule.

— Şi cinci? făcu Ghiţă Avram pe gânduri. Apoi schimbându-şi glasul a urmat: Uite ce-i. Eu am galbeni mulţi. Mulţi de tot. Peste zece mii… Aşa că de pe urma mea puteţi avea câştig bun…

— Şi dumneata, boiarule, să fii sănătos…

— Tocmai. Şi eu. Altminteri n-ar mai fi afacere de făcut. Aşa că de sunteţi oameni de credinţă, putem sta de vorbă…

— Suntem, boiarule, suntem!

— Bine. Atunci aduceţi-vă uneltele încoace, vă dau loc într-o odaie ferită şi începem.

— Apoi asta nu se poate, boiarule, sărutăm mâinile. Noi trebuie să lucrăm unde ni-s rosturile. Aici nu merge, că avem tainele noastre.

— Bine! făcu Ghiţă. Apoi, dacă-i aşa, am să vă spun una pe neocolite. Dar fără supărare. Eu nu vă cunosc şi nici n-am auzit de voi. Trebuie să văd negreşit cât meşteşug aveţi, ca să vă pot lăsa atâta bănet pe mână. Nu-i drept?

— Drept, boiarule, drept cum zici matale!

— De aceea eu vă dau deocamdată numai zece galbeni să văd cum îi faceţi, şi pe urmă dacă or ieşi bine om mai sta de vorbă. Dar pentru banii pe care vi-i dau trebuie să-mi aduceţi zălog trei cai…

— Aducem, boiarule, de ce să n-aducem, s-au grăbit lăieţii să răspundă bucuroşi.

Astfel le-a dat zece galbeni, iar ţiganii s-au dus.

A doua zi au venit înapoi de cu ziuă şi întorcându-i douăzeci de galbeni noi-nouţi.

— Uite-i, boiarule. Vezi-i şi cearcă-i… Buni sunt, ori nu?

Ghiţă Avram a răsucit monedele pe toate părţile, le-a sunat, le-a cântărit, le-a muşcat între dinţi, apoi le-a plătit după tocmeală, cei doi galbeni făgăduiţi şi i-a lunecat pe

ceilalţi în buzunar.

— Deocamdată îmi par buni… Dar pentru ca să fiu încredinţat, lăsaţi-mă să mă duc la Iveşti, să-i pun la încercare mai grea. Am să plătesc cu ei dăjdiile la percepţie. Dacă nici perceptorul n-a zice nimica, apoi facem treabă înainte…

Cum spunea asta, a ridicat scurt privirea către lăieţi să le prindă un gând. Putea să le fie teamă acelora de asemenea încercare. Dar se părea că ţiganilor nu le pasă. Ba, dacă te-ai fi luat după coada de ochi, pe care şi-au zvârlit-o unul altuia, puteai avea toată liniştea şi încredinţarea că aşteptau zâmbind pârjolul încercării. Nu mai încăpea îndoială că şătrarii ţineau în mână toate tainele cuvenite, pentru ca galbenii ieşiţi de la ei să nu aibă a îndura bănuieli.

În mintea ascuţită şi cu judecăţi repezi a lui Ghiţă Avram, liniştea venită din netulburarea lăieţilor a adus o nelinişte mult mai mare. A crezut că miroase o viclenie cumplită şi i-a fost groază de ispita pe care a simţit-o creşcându-i în minte drept răspuns la hoţia ţiganilor. Dar adevăratul gând aproape că n-a avut curaj să şi-l mărturisească singur sieşi.

Atunci a cântărit încă o dată şi prelung galbenii cei noi aduşi de ţigani, i-a pus alături de alţii, tot aşa de noi, pe care-i avea din alte părţi. Cu vârful custurii a zgâriat pe ei semne să-i deosebească şi, pumntu-i laolaltă în aceeaşi pungă, a sărit pe cal şi s-a dus întins la Iveşti.

A descălecat în faţa unei case cu obloane grele. Acolo era zărăfia lui Haim Gropper, bătrânul jidovâncremenit de douăzeci de ani în jilţ, de pe urma unei boli care-i luase picioarele. Moşneagul fusese zaraf mare în vremurile lui, pe când trăia la Galaţi şi făcea schimburi în uliţa portului. Acum, slăbănog şi beteag, se lăsase de afaceri mari. Aciuat în Iveşti, la una din fetele lui, numai rar mai mângâia aur între degetele cu unghii uscate, năpădite de pieliţă.

— Jupâne, a început Ghiţă Avram, după obişnuitele bineţe, am luat câţiva galbeni de undeva şi mi-s cu bănuială că nu-s buni. Mai ştii să-i alegi, cum făceai odată? Ori te-au lăsat ochii?

— Un zaraf bun n-are nevoie de ochi, cucoane. Ochii sunt în buricul degetelor şi în vârful nasului.

Pipăind încet galbenii, a zâmbit. Ai fi zis că le zâmbea galbenilor ca unor cunoştinţe vechi, pe care le mai întâlnea odată.

— Sunt buni, cucoane. Buni şi noi.

— Toţi?

— Toţi.

— Nu-i nicio deosebire?

— Nicio deosebire. Numai că pe unii a zgâriat cineva câte un semn cu vârful cuţitului.

Ghiţă Avram şi-a scărpinat barba, a luat banii şi s-a dus.

A încercat la Tecuci pe la toţi zarafii pe care-i cunoştea. Apoi s-a dus la hanul lui Cristea unde trăgea de obicei, şi-a chemat acolo, în mare taină, pe Valerianos, un ticălos de grec care speriase lumea cu hoţiile şi fărădelegile lui.

Ce vor fi vorbit împreună, Dumnezeu ştie. Dar peste două zile ţiganii cei din şatră au văzut brişcă lui Ghiţă Avram oprită pe câmp, lângă ghiociurile şi lângă corturile lor.

— Nici n-o băgat de seamă perceptorul! le-a zis. Vasăzică lucrul merge strună. Aşa că, uite, am adus aici o sută de galbeni…

— Numai o sută? făcură lăieţii cu stăpânită dezamăgire.

— Deocamdată… Că deh, voi cu ale voastre, eu cu ale mele, vorba aceea. Nu strică să mai fie o încercare…

Şi încercarea a doua a ieşit la fel cu cea dintâi. Şătrarii şi-au adus cei două sute de galbeni. După care au

cerut galbenii toţi, după cum fusese vorba.

— Am optsprezece mii de toţi. Cinci mii aici, iar treisprezece mii sunt puşi la loc ferit, în Tecuci. De aceea, eu vă dau acum ăşti cinci mii, iar pe ceilalţi vi-i aduc cam pe poimâini, când mă întorc.

Asta zicând le-a numărat foştile de galbeni, cinci mii tocmai.

Când au ieşit în ziua aceea ţiganii pe poartă, buzele lui Ghiţă Avram tremurau şi se uscaseră de arşiţă. Dar îndată s-a încordat, a strâns pumnii cu sălbăticie şi a chemat vizitiul să-i puie şaua pe un cal.

Apoi, trecându-şi cureaua puştii pe după gât, a plecat întins spre Iveşti. Dincolo de răstoacă păru a se răzgândi. A cotit-o scurt la dreapta, înfundându-se în popuşoaie. Apoi iar a cotit la dreapta, pe un şleau îndepărtat, până ce a ajuns înapoi la şosea, în josul satului, unde s-a aşezat la pândă. Străjuia să nu-i fugă ţiganii cu averea.

Peste două zile a luat-o îndărăt pe unde venise şi s-a întors acasă. Lăieţii îl aşteptau chinciţi lângă scara pridvorului, cu cei zece mii de galbeni lângă ei, aşa cum fusese socotit.

Când i-a văzut sclipind pe crivatul larg din odaie şi după ce i-a numărat unul câte unul, ştergându-şi cu mâneca sudorile de pe frunte, s-a luminat la faţă, s-a îndreptat din rărunchi şi a bătut din palme după slujnică.

— Vin de cel bun, din balerca mică! a strigat. Să cinstesc câteva ulcele cu prietenii mei!

Asta zicând şi luându-i prietenos de spate, i-a scos frumuşel din odaie, spre cerdac, unde aştepta masa cu ulcele şi oale pline…

El sta la un capăt, ţiganii la cea parte. Puşca pe care abia acu o scosese de după gât, o ţinea cu stânga în timp ce a ridicat, cu dreapta, ulcica plină ochi.

— Să trăiţi, baragladinelor, şi să-mi trăiască feciorii! Pe ziua de azi am făcut cu toţii afaceri bune. Voi v-aţi ales

cu cincizeci de galbeni câştig, eu cu cinci mii. Adică fiecare cu partea cuvenită. Apoi noroc să vă dea Dumnezeu, şi să ne vedem cu bine!

La astă vorbă şi mai ales la chipul cum a fost spusă, ochii ţiganilor s-au rostogolit în albul lor, cu înfricoşare nemăsurată. Cafeniul obrazurilor arse de soare a pălit şi s-a făcut pământiu. Nu păreau a crede ce le-au auzit urechile şi au prins a se hlizi prosteşte.

— Ce rânjiţi? i-a întrebat atunci Ghiţă Avram, ţintindu-i drept în ochi şi neobrăzat, în vreme ce ridicase puşca deasupra şi s-a răzămat de ea, aşezându-i condacul pe masă.

— Păi, boiarule… a îngăimat unul. Cei treisprezece mii de galbeni când ni-i dai?

— Care treisprezece mii?

— Apoi n-ai spus că-i ai la Tecuci şi vii cu ei?

— Aa… – făcu Ghiţă Avram senin – Nu i-am mai adus că i-am vârât într-o afacere chiar ieri. Mi-a picat din senin un prilej bun şi n-am vrut să-l scap…

Zicând asta, ca fulgerul a pus arma la subţioară, trăgându-i cucoaşele, gata de foc. Văzuse bine că ţiganii încordaseră picioarele să sară, iar mâinile se pregăteau spre chimirele cu junghere puse în brâu.

— Ihaa! jivinelor! făcu, el rânjind ca o fiară. Aşa vi-i vorba? Luaţi-o la goană pe poartă până nu apuc să apăs pe trăgaci! Şi până sub sară să nu vă mai pomenesc în vatra satului. Aţi înţeles?

După care a fluierat argaţii se vede puşi la pândă – de-au gonit ţiganii, în plesnituri de harapnic şi sudalme batjocoritoare, până i-au scos în uliţă.

Acolo aştepta o ceată de oameni, pălmaşi ai moşiei.

— Ce-i, tuciuriilor? Tocmai voi aţi venit să îmbogăţiţi boierul nostru şi să-i faceţi dintr-un galben doi? Credeaţi că el nu ştie trebuşoara asta?

Şi, zburătuindu-i cu pietre şi zeflemele, i-au alungat

până la şatra lor.

Aşa s-a mărit averea lui Ghiţă Avram. Dintr-o hoţie. Iar fiindcă ea păgubise pe nişte hoţi şi mai mari, nimeni nu s-a supărat aflând-o! Numai că din ziua când ţiganii au dat pe faţă totul şi au recunoscut că galbenii cei mulţi şi noi daţi lui Ghiţă Avram erau bani buni din averea lor şi s-au dat drept nadă ca să-i aducă pe ceilalţi, mai mulţi, făgăduiţi la început, meşteşugul a face dintr-un galben doi n-a mai avut nicio trecere pe valea Bârladului.

A rămas tot omul să se mulţumească doar cu galbenii lui, mulţi, puţini, câţi avea.

Numai Fănică Avram a avut parte să se înfrupte din mai mult. Dar asta a plătit-o, bietul, cu destulă suferinţă. Şi poate că banii cei mulţi pe care i-a cheltuit cu vindecarea şi pe care tot îi mai cheltuieşte fiindcă om întreg nu mai este de când l-a tăiat securea ţiganului – or fi trecut de mult peste preţul galbenilor luaţi pe nedrept.

PLATON HAGIUL

Când s-a rotit maşina în faţa primăriei, oamenii s-au dat deoparte să-i facă loc, privind-o încruntaţi, muţi, duşmănoşi. Înţelegeau ei bine că venirea prefectului nu li-i de nicio bucurie.

Ghiţă Strătulat a prins cu mâna dreaptă bara de nichel din spatele şoferului şi a rămas o clipă la jumătatea mişcării de ridicare, pe când ochii aspri lunecau încet de sub tufa sprâncenelor grele şi cenuşii, peste cladăra de ţărani bătrâni.

Le simţea încordarea şi-i ura. Ticăloşii ăştia din capul judeţului îi ruinaseră în câteva zile tot numele bun pe care şi-l făcuse el la minister, iar acum îl primeau vrăjmăşeşte, de parcă răul ar fi pornit de la dânsul şi nu de la ei. Nu se aşteptase – fireşte – să-i vadă îngenunchindu-i în faţa automobilului şi cerându-i iertare. Era prea încercat de viaţă, de oameni, ca să-şi îngăduie nădejdi serbede şi goale. Dar de cum a intrat în sat, de la cel dintâi copil care

l-a privit hoţeşte şi rău de sub miţa căciulii ţurcăneşti, pentru ca îndată s-o ia la goană şi să se dea după gard, de unde să-l pândească ascuţit cu ochii de lup, Ghiţă Strătulat a înţeles stările. Copilul n-a chiuit în mijlocul drumului jucându-se de-a prinselea cu maşina, n-a aruncat căciula în praf să i-o calce roata, aşa cum făceau toţi şi totdeauna.

Iar asta dovedeşte că fiecare ţânc din Dragomireşti aştepta automobilul ispăşei şi fiecare avea aceeaşi duşmănie pentru el.

— Auzi dumneata! Duşmănie! a morfolit prefectul în creierul său posomorât. Apoi, făcând vânt uşii cu mâna stângă, a scos piciorul pe scară şi s-a încovoiat greoi, ca sub mare încărcătură, să poată încăpea pe sub pragul scăzut.

Oamenii au ridicat căciulile fără grabă, pe jumătate. Iar fiindcă domnul Ghiţă Strătulat răspundea numai cu un deget grăbit spre cap când era salutat cu pălăria până la pământ, de astă dată n-a mai răspuns deloc. Sau poate că fiind cu gândul în altă parte nici nu i-a văzut, lucru prea cu putinţă în cătrănirea dumisale.

Primarul, vulpe grasă şi roşcată, cu ochi mici, fără gene[24], gât subţire, cu pielea creaţă ca guşa curcanului şi pântec fălos, revărsat peste brâul alb, ciuciulit de greutate, i-a făcut temeneaua grăbită:

— Trăiţi dom prifect! şi a rămas să tremure înainte în inima lui, tuşind scurt, uscat, cu negurată înţelegere a primejdiei în care se află. Dar Ghiţă Strătulat nu l-a văzut nici pe el, ci, oftând năprasnic din pieptul lui lat şi bărbătesc, a scrâşnit tăios:

— Aşaa! Vasăzică în judeţul meu... revoluţie! Bravo! Frumos!... Cinci morţi şi paisprezece răniţi... Minunat! Şi cum i s-a părut că un bătrân deschide gura să spuie o vorbă, s-a repezit:

— Ai zis ceva?... Dar moşneagul prins pe neveste, a

24 În textul de bază : piele.

scuturat din cap în chip de: „Nu”, pe când un glas dintr-un gât zdrelit ascuns după rânduri, a răzbătut pâclos:

— Doispece…

— Cum? s-a zbârlit nurraidecit prefectul. Ceea ce a îndrituit pe primar să lămurească unsuros şi trist, ca orice păcătos care se socoate bătut de nedreptăţi:

— Adică numai doisp ce, dom prifect… că doi… numai aşa… care nu-i vas că rană… Julitură pot zice… Ceea ce toată adunarea întărind cu o mârâială surdă, dovedea că satul era hotărât să nu-şi mărească vina nici măcar cu greutatea unui bob de muştar. Numai că Ghiţă Strătulat, ca price „boier, pornit să împovăreze biata nevinovăţie a săracului” – după cum spusese prea bine cu o zi înainte, tot aici, în faţa primăriei, domnul Ionâţă Zbierea, şeful opoziţiei din judeţ – n-a vrut să ţie în seamă deosebirea, ci întărindu-şi glasul apăsat, spre dovadă că orice împuncişare îl mânie, s-a răstit:

— Paisprezece! A scris domnul medic primar! Iar fiindcă a văzut lumea dând din cap foarte îndoită şi bănuitoare chiar faţă de bună-credinţa domnului medic primar, prefectul a mârâit, arătând pe sub mustaţa stingă toţi cei trei dinţi de aur.

— Nici vorbă… la toţi le bănuiţi… Numai vouă vă daţi dreptate să ucideţi oameni…

Atunci, din mijlocul cetei, a ridicat ochii albaştri, mari peste măsură şi ciudat de senini, un bătrân cu faţa smeadă şi blândă. A încrucişat, ca săgeata de drept, privirea cu domnul Ghiţă Strătulat şi a rostit într-o linişte obidită:

— Păi de ce să nu ne dăm dreptate, dom prefect? Ce folos aţi fi avut alde ’mneavoastră dacă ne hăcuiau ei pe noi?…

Vorba asta a stârnit ca un val de huiet peste lume şi a astupat cu totul răspunsul furios al prefectului. Dar, înţelegând că un cuvânt de mărime trebuie lăsat să se

audă, numaidecât larma s-a potolit şi Ghiţă Strătulat a putut să repete:

— Dar cine a stârnit ticăloşia? Nu voi? Comisia de împroprietărire nu le-a dat lor pământul?

— Pe nedrept! a întors bătrânul.

— Asta n-ai s-o judeci dumneata! i-a strigat prefectul… Aceia sunt oameni cu carte şi cu simţul datoriei…

— De bună seamă că-i aşa, dom'prefect, numai că, vedeţi matale, cartea e la 'mnealor şi foamea e la noi… Că 'mnealor o dat la vasluieni tot boierescul muncit de noi, de când mă ştiu, iar pe păcătoşii iştia i-o mânat pe mâncăturile din jos, unde nici lut de-o vatră nu alegi… Numa mărăcini… Şi încai de am avea capre să se caţăre pe ele la frunzărit… da iaca n-avem de-a-istea, că nu-i obiceiu'…

Şi peste tăcerea în care măselele prefectului au măcinat un răspuns fără să-l arate însă, moşneagul cel cu ochi albaştri şi senini a încheiat uşor, îndurerat, şi întrebând în gol:

— Apăi… ce era de făcut?…

— Să aşteptaţi.

— Aşteptăm de trii ani – că de-atunci am făcut lăcrămaţia…

— Să mai fi aşteptat!

— Cât?

— Până avea să vie revizia…

Acum, bătrânul a stat o clipă îndoit, dacă trebuie să spuie ceea ce îl gâdilă pe buză ori râu. Dar îşi face repede socoteală cu el însuşi, se înăspreşte în privire şi răspunde cu blajinie stăpânită:

— Apăi, coane, bine ar fi fost dacă păcătoşii iştia ar fi putut să spuie şi ei tot aşa plozilor care ţipau după măligă… „Rabdă, mă tată, până o vini rivizia… că peste un an-doi… tot are să vie…"

Batjocura era tăioasă şi prin creierul lui Ghiţă Strătulat a trecut gheaţă şi fier înroşit, pâclindu-i toată limpezimea. Cu toate astea şi-a înfrânt pornirea oarbă care-l îndemna la sălbăticie şi n-a răspuns aşa cum s-ar fi cuvenit. Nu-i era teamă de oameni, deşi îşi dădea seama prea bine că aceştia din faţa lui nu mai aveau nimic de pierdut, după câte s-au fost întâmplat. Dar în clipa aceea a ieşit la iveală într-un ungher de inimă o rămăşiţă tufoasă, uitată acolo din cine ştie ce rând de strămoşi nevoiaşi, şi l-a făcut să se simtă mic în faţa bătrânului acestuia, care nu se temea nici de judecători, nici de jandarmi, nici chiar de autoritatea lui de prefect, ci socotea că lipsa şi durerea din el îi da dreptul să se socoată aşa de în afara oricărei legi, încât asta se schimbă într-o lege cumplită, aparte, a lui, de unde scoate dreptăţi pentru orice sălbăticie trebuitoare unei guri flămânzite.

I s-a făcut deodată milă lui Ghiţă Strătulat şi, prin sita asta rară a sufletului, puţin a mai rămas din pornirea cu care venise.

Dar datoria era datorie şi oamenii de aici omorâseră cu topoarele, coasele şi cuţitele pe alţi oameni, poate tot aşa de nevoiaşi, care-şi apărau dreptul lor pecetluit, de vreme ce se aflau pe ogoare date prin lege, arate şi semănate cu trudă şi cu banul lor. Ucigaşii veniseră de-a gata la secerat şi la cosit, socotind că numai aşa îşi scot paguba celor trei ani de zile de când erau ciuntiţi de venitul acestui „boieresc” loc de dijmă, apucat aşa din vechi.

Vasăzică ucigaşii trebuiau osândiţi şi, mai mult ca ei, aţâţătorii lor. Iar cum procurorul zadarnic a încercat în primele cercetări să afle cine-i de vină, pentru că oamenii se strânseseră pumn şi se arătau deopotrivă de părtaşi, ministrul n-a putut să îngăduie arestarea satului întreg; de aceea se dăduse prefectului sarcina grea să pipăie terenul mai de-aproape, urmând ca mai târziu, când s-o potoli

înverşunarea, şi bizuit pe scotocirile lui Ghiţă Strătulat, magistratul să ia lucrurile după şartul lor.

Prins astfel între inima care simţea că vina oricât de groaznică ar fi fost – nu era numai a ţăranilor, şi între capul care nu putea să primească gândul cutremurător al omorului de oameni, prefectul a scăpătat dincolo de asprimea lui de pe dinafară, în apa aceea molcuţă şi sălcie a sufletului unde-i oboseala şi suferinţa oamenilor tari.

A dat din cap prelung şi, privind în pământ ca şi când i-ar fi fost chin să-i mai vadă, a oftat cu glas de părinte bun:

— M-aţi amărât… Aveam de gând să muncesc, să mă trudesc pentru voi, ca să vă dau tot ce se cuvenea să vă vie… Şi voi în schimb… aţi făcut praf toate gândurile mele cele bune.

Durerea asta aşa de limpede, aşa de neascunsă ca o spovedanie de biată inimă sângerată, a înfrânt pe loc toată pornirea oamenilor. Într-o clipă şi-au dat seama că prefede acesta pe care-l socoteau înverşunat, aspru şi ne e un om bun şi le-a părut rău. Ai fi zis că abia 1T.jtmci au început să se simtă vinovaţi, aşa de stingherită privire au lăsat toţi în pământ şi aşa de moale muţenie i-a copleşit. De te-ai fi dus să prinzi pe unul de bărbie ca să-i ridici faţa la tine, greu ai fi izbutit să-l faci a şi-o arăta. Şi n-ar fi fost de mirare să-i afli atunci ochii tulburi şi umeziţi.

Dar Ghiţă Strătulat nu-şi dădea seama de asta. Poate i-ar fi fost o uşurare în blestemata vuire lungă şi mâhnită care-i năboise mintea, întorcându-i şi tot întorcându-i în cerc egal, chinuitor, vorbele ministrului:

— Oamenii dumitale!…

Iar asta răspundea la zeci de ceasuri de stăruinţă aprigă, când Ghiţă Strătulat, arzător să scoată un ban mai mult, un vagon de pietriş, un pod ori o şcoală, lăcrăma cu bună credinţă apărându-şi judeţul:

— Oamenii mei săracii îs buni şi înţelegători,

domnule ministru… merită să faceţi ceva pentru ei…

Şi acum, răzvrătire, încălcare de pământ, morţi, răniţi… Iar drept culme, muţenia asta, din care nu putea să răzbată nici măcar numele unui vinovat.

Din amestecul lui de gânduri l-a scos larma molcomă, care încetul cu încetul a crescut între oameni, biciuită de şoapte repezi ca o punere la cale. Când a ridicat privirea şi-a dat seama că bătrânul cel cu ochii albaştri are ceva de spus şi asta e împotriva voii celorlalţi, cari nu vor să-l lase.

— Ce-i? a întrebat Ghiţă Strătulat.

— Vreau să spun, dom prefect, a răspuns bătrânul. Dar tunetul oamenilor i-l acoperit.

— Nu-i adevărat! Nu-l sataţi ce spune! Toţi suntem de vină…

Atunci prefectul liik strigat să se liniştească şi, apropiindu-se de moşneag, i-a cerut să spuie ce are de spus.

— Eu i-am stârnit! apoi, uitându-se spre ceilalţi, i-a făcut să tacă dojenindu-i cu netulburată linişte: Lui dom prefect se cade să-i spui, pentru că dumnealui are să înţeleagă. După aceea, s-a întors cu ochii cei mari şi limpezi spre privirea ceţoasă a lui Ghiţă Strătulat, şi a întărit: Aşa cum spui, eu i-am stârnit, eu i-am pus la cale.

Dar liniştea hotărâtă cu care vorbea l-a cutremurat pe prefect. Era în ea ceva care nu se poate îndoi de sine. Ceva aşezat şi temeinic, de parcă suna a laudă, a mulţumire. În sfârşit ai fi pus mâna în foc că e vorba de o faptă bună şi dreaptă.

— Spui asta aşa de liniştit, ca şi când ai fi mândru, moşule, a zis încet prefectul, adâncindu-i-se în ochi.

Bătrânul nici n-a clipit. A răspuns senin şi simplu, de s-a înfiorat toată făptura lui Strătulat:

— Sunt pentru că i-am adus la dreptu lor.

— Care drept? a şoptit celălalt.

— Dreptul care le era cuvenit şi nu li s-a făcut.

— Şi atunci i-ai pus să şi-l facă. singuri…

— De bună seamă, fiindcă numai aşa îşi face omul dreptu' lui.

— Până la omor?…

— Până… a plesnit uscat răspunsul şi s-a întins o linişte mare, adâncă, încordată din nou, învrăjmăşită întocmai ca la început.

Prefectul s-a întors spre primar, şoptind:

— Cum îl cheamă?

— Platon Hagiul…

— Hagiul?…

— Da… Că a fost la Sfântul mormânt…

— Şi-i adevărat că el…

— Nu… Totdeauna ia asupra lui când se întâmplă câte o nenorocire…

Ghiţă Strătulat şi-a mozolit de două ori poala mustăţii până să încerce a se lămuri cu:

— E nebun?…

Dar întrebarea n-a primit răspuns. A zis sâcâit 3

— N-auzi?…

— Ce, dom prefect?

— Te-am întrebat: e nebun?

Primarul a dat din umeri înfricat, dar ochii îi râdeau:

— Cine? Hagiul? Păi, 'mneavoastră nu-l auziţi cu ce pilde frumoase vorbeşte?…

— Pilde?… Şi golul căzut deodată în mintea prefectului i-a mai lăsat putere să întrebe unde vede primarul pilde…

Dar pilda a venit numaidecât, chiar din gura lui Platon Hagiul, care a făcut doi paşi înainte, hotărât să spuie tot:

— Eu dom prefect, eram prost la zilele mele şi tare nepriceput în neluminarea mea, cum sunt toţi ţăranii noştri când n-au avut parte, cum am avut eu, de câte-o întâmplare să-mi deschidă capul şi să-mi arate cât mi-i

dreptul şi cât nu mi-i. Pentru că omul zice că dreptul lui îi aceea ce alţii îi socotesc dreptul, iară nu aceea ce-şi socoteşte singur. Iar socoata asta cată să nu fie după măsura unei pofte întâmplătoare – că pofte are oricine şi totdeauna mai mult decât nevoia. Numai că omul nu trebuie să creadă că trece cu mult deasupra copa-leului care-şi creşte rădăcina cât i se cuvine şi nu fură de nicăieri dacă Dumnezeu nu-i dă. Rămâne de-o şchioapă dacă-i pe vârful muntelui, să nu-l sufle vânturile cele rele, vâră rădăcina până în inima pământului dacă n-are destul – cum face nucul, creşte într-o parte ori în alta, după cum i-i soarta. Şi de-i tai o rădăcină, dă musteţi pe dincolo. Vasăzică ştie dreptu' lui, măcar că n-are minte, şi trăieşte în cinste. Că dreptu şi cu cinstea îi tot una, după socotinţa mea de-acum, care nu seamănă cu cea de mai înainte când credeam că trebuie să mă bat cu alţii şi să ajung la topor pentru împlinirea poftelor mele.

— Cum s-a ajuns, a întors prefectul.

— Da, a zâmbit bătrânul, pentru că, vedeţi matale, degeaba m-am trudit eu să-i învăţ pe-aiştia de la noi ce-i dreptul dacă pe vasluieni n-a fost cine să-i înveţe. Dar îngăduie-mi să-ţi spui tot pe de-a ¡rândul, şi-ai să vezi îndată unde vreau să bat.

Vasăzică, omu' se cade să ştie dreptu aşa cum şi-l ştie copacu' care nu se bate cu vecinu lui, ba aşa de bine se îndeamnă la crescut, şi aşa de frumos îşi fac loc unul celuilalt, de nu-şi rod nici coaja de pe-o crenguţă. Dar pilda se arată nu mai departe ici, la pomul ista pe care-l vedeţi: creangă de creangă îi altfel crescută şi toată creanga parcă măsoară locul pe unde creşte, aşa de bine alege să-i treacă drumul cam la mijlocul dintre celelalte…

Apoi atunci, fie-m, i iertat să te întreb, cucoane, oare omu' nu se cade să facă şi el aşijderea şi să nu se întindă unde nu e locul şi dreptu' lui? Iar dacă se întinde unde nu se cuvine, oare să-i cadă peste cap urgia uscăciunii aşa

cum se întâmplă, de bună seamă, când o creangă îşi uită dreptu' ei şi se vâră în coama altui copac?

— Ahaa! a făcut prefectul, zâmbind cu oarecare răutate. Aici ai vrut s-ajungi. Numai că dumneata uiţi un lucru.

— Nu uit nimic, dom prefect! a răspuns scurt bătrânul.

— Ba uiţi. Şi anume că, de astă dată, voi aţi fost creanga care a intrat în coama vecinului.

Platon a plecat capul într-o parte, zâmbind:

— Apăi. vezi matale, aiasta nu-i aşa… Şi aârlJ vorbeşte pilda pe care am să v-o spui. pentru că socoteala omului e una, dreptatea lui Dumnezeu e alta, iar eu cred că omu' să nu-şi facă socoteli „până n-o avea arătare de la Dumnezeu în ce fel să le facă.

Socoteli păcătoase de istea am făcut şi eu destule în zilele mele până mi s-o arătat lumina. Şi în socotelile acelea nu înţelegeam să ţiu seamă decât de rânduiala apucată. Adică de pofta cea care nici că se mai satură, nici că se mai ostoieşte.

Şi aşa se face că mă învrăjbeam cu toată lumea pentru fiece găină şi fiece vită scăpată în Ian – uite aici îs de faţă toţi cei de-un leat cu mine şi mă ţin minte – de ajunsesem să-mi fac bucuria ţoală peticită din necazul altuia. Blăstămată bucurie îi aiasta, dom prefect, şi tare mă tem că numai aşa îi făcută bucuria la toţi oamenii care au mai mult decât li-i dreptu' – adică mai mult decât li se cade şi le trebuie –, lucru greu de măsurat între oameni cari trăiesc, că aceia nu măsură bine decât numai dreptu' mortului, când îi dau cei doi coţi de pământ şi o scândură de brad. Ba nici acolo nu-i măsură dreaptă totdeauna, că aud despre boieri înmormântaţi în sicriu de argint şi în gropi zidite ca bisericile… Numai că aiasta o socotesc eu un fel de ispaşă pentru ce au greşit… Pesemne îi ţine la un chip de biserică unde se vede că nu i-au prea călcat pragul

în viaţă…

Dar încolo dreptu’ îi ca soarele omului. I se cade, dar de măsurat nu-l poate măsura omul…

Sâcâit de învălătucirea asta care nu se mai isprăvea, ca un ghem fără capăt, Ghiţă Strătulat i-a pus pinteni râzând:

— Dar toporul îl poate măsura?

Lovit de asprimea întrebării, răspunsul a venit la fel de aspru:

— Îl poate. Că toporul îi omul trecut de om.

La vorba asta, ochii prefectului s-au făcut mari. Platon Hagiul cânta acum cu strune de împrumut.

— Cine te-a învăţat asta? l-a scormonit Strătulat.

Hagiul a întins mâna dreaptă arătându-i-o.

— Degetele istea tăiete de săcure, dom prefect! Că amarnic mă încâinasem pentru o palmă de hat şi ani de zile m-am sfădit cu vecinul. Ba am ajuns la judecăţi şi la bătăi, până în ziua când el nu şi-a mai dat seama ce face, a pus mâna pe săcure şi a tras…

— Şi? a şoptit gâfâind prefectul.

Platon a dat din umeri, răsucindu-i în văz mâna fără degete:

— Iote, asta-i!… Mi le-o dat jos să nu se mai agaţe în palma de hat…

— Şi tu ce-ai făcut?

Glasul bătrânului a coborât jos într-o linişte desăvârşită şi cuvioasă, de parcă ar fi vorbit într-o biserică:

— M-am dus la judecătorie şi i-am făcut danie tot pământul…

— Cui?

— Celui care îmi tăiase degetele… Apoi, a şoptit încet de parcă s-ar fi îndepărtat şi de pământ şi de sine: Când a fost el în stare să ridice săcurea pentru o palmă de pământ, arătase cum nu se poate că a fost dreptu lui…

— Dar era pământul tău, a izbucnit Strătulat.

— Da, a răspuns bătrânul, dar eu n-am fost în stare să lupt cu săcurea pentru el…

— Şi asta înseamnă pentru dumneata că e drepţi măsurat de Dumnezeu? Un om care-şi pierde mintea şi pune mâna pe săcure?

— Păi, când vrei să se arate Dumnezeu în om, domnule prefect? Când se crede limpede la cap de măsoară cu palma? Ori când măsoară cu viaţa şi cu moartea, cum măsoară Dumnezeu?…

Apoi, după o clipă, a încheiat.

— Iaca, dom prefect, aşa se face că eu, care blăstăm pe cine taie un pui, i-am îndemnat să puie mâna pe topor şi pe coase…

Spinarea lui Ghiţă Strătulat era rece şi înfiorată, în inima lui adâncită toată ca într-o beznă grea colindată de duhuri ciudate, a căzut ceva ademeni unui clopot îndepărtat, hăuitor în gol. Bătrânul acesta în care ochii albaştri îşi îmbinau seninătatea ameţitoare a cerului cu rostirea simplă, pământie, a unei brazde hăcuite în plug, răvăşise în el tot temeiul orânduirilor. I s-a părut că intră veşnicia într-însul. Capul împovărat a căzut pe piept şi privirea n-a putut desface culoarea cenuşie şi uscată a ţărnii de mâna ciuntită a Hagiului. I se părea că tot pământul de sub picioare e o mână care se învârte încet, arătându-şi urma tăieturilor.

Înăbuşit de guler, a ridicat capul în sus să răsufle în voie. Dar privirea a întâlnit un cer albastru, nepăsător şi de-o minunată înălţime, tare, asemenea ochilor bătrânului… Iar acolo, sus, drept în mijlocul acestei uriaşe frumuseţi, un erete se unduia încet, rotund şi graţios, mestecând de mai înainte”, în ciocul ascuţit, bucuria de carne şi sânge a puiu» – lui alb din ogradă…

ÎMI CÂŞTIG ÎN

Astă noapte, ciad mă întorceam acasă, am dat pe uliţa Bătăliei de-un scandal neînchipuit. Lumea era puţină

la asemenea ceas târziu şi pe asemenea stradă cu dugheni închise devreme, cum e orânduiala oblăduirii. Dar de unde, de neunde, tot s-au găsit vreo sută de oameni să îndoape uliţa, să facă roată strânsă şi înghesuială de jur-împrejurul câtorva scandalagii, cari ţipau aşa de tare unul la altul, încât nu-i puteai desluşi niciun cuvinţel.

— Ce s-a întâmplat? întreb eu pe cineva.

— Dumnezeu ştie! răspunde acela. Am văzut lume îngrămădită, am auzit larmă, aşa că m-am îndesat şi eu ca dumneata să aflu ce-i. Dar nimeni nu poate spune. Pe semne or fi prins vreun pungaş ori s-au bătut niscaiva derbedei... Asta zicând, omul îmi întoarce spatele, punându-şi mâinile pe umerii altora din faţa lui şi ridicându-se în vârful picioarelor, doar – doar o apuca să vadă ce se pe trece în clocotul şi urletele care veneau din mijlocul învălmăşelii.

În sfârşit, nu trece mult şi prin rândurile noastre încep a-şi face pârtie cu coatele doi zdrahoni de in – Ciltecaste-jm) taica sergenţi. Duceau între dânşii, ţinându-i de subţiori, 1 un băietan de vreo douăzeci şi cinci de ani, cu părul răvăşit în capul netuns, cu obrajii boţiţi de pumni şi ochii însângeraţi. îl duceau – aşa se zice –, dar la drept vorbind mai mult îl târau, căci flăcăul nu arăta în ruptul capului pornit pe supunere. Iar fiindcă sergenţii îşi învârteau ameninţători bastonaşele de cauciuc deasupra capului său, strigându-i puternic şi înfundat să nu se împotri-< veascâ, omuleţul urla cât îl ţinea gura:

— Las... don să jent. Eu n-am fă... e t ni e... Eu, don să jent, eu îmi câş... t’g pî... nea... Zău, câştig...

Nenorocitul era beat turtă.

Dar strigătul lui care răsuna tot mai departe şi încet pe strada înnoptată m-a ţintuit în loc. Era în el un soi de mândrie şi o încredere în dreptate care mi-a mişcat inima. Atunci, fără să înţeleg prea bine pornirea ce am simţit-o, am luat drumul spre secţie, unde sergenţii duceau

băietanul, mai mult din dorinţa să-i aflu vina, ce s-alege cu el şi să-l văd mai de-aproape, decât din încrederea că aş putea să-i fiu de folos.

Fără să vreau, i-am venit totuşi în ajutor. Un prieten aflat pe drum, oprit şi el pe loc să privească gardiştii şi vinovatul, cunoştea bine comisarul circumscripţiei.

— Hai, frate – îi zic – măcar să vedem ce făcut nefericitul ăsta. Un om care strigă aşa dt răspicat că-şi câştigă pâinea nu se poate să nu fi un suflet drept şi mândru. Poate că vina lui e mal mică decât vrednicia lui. Şi atunci, vorba ta, i-a cădea bine…

— Haidem – răspunde prietenul meu. Şi inelată am intrat în clădirea secţiei unde am fost de faţă ia cercetare.

Nu făcuse mare lucru bietul flăcău. Vinovat era doar vinul. Şi anume, fusese cam mult şi astupase mărginirea limpede a uliţei aşa că ochii băietanului nu mai deosebeau bine care-i trotuarul şi care-i strada. Drept aceia picioarele lui se cam răzvrătiseră faţă de cap, de mâini şi de rânduiala mersului pe uliţi. Călca în neştire, aşa se zice. şi că le înd astfel, ba se proţăpea înaintea unei maşini, silind şoferul speriat să frâneze nebuneşte, ba se repezea ca la omor în câte un om ce-şi vedea cuminte de calea lui. Asta a mers cât a mers. Când însă s-a prăvălit spre o cucoană mai sperioasă, pe care el, bietul, nici n-o văzuse, iar bărbatul de la braţeta ci s-a nimerit să fie voinic şi să se încumete a-şi arăta puterile, trebuia să iasă scandal. Cum de altfel s-a şi întâmplat.

Domnul cel tare în pumni şi-a încercat apoi toată puterea pe fălcile nenorocitului pentru că băietanul nu voia să se lase bătut şi dădea din gură. Dacă n-ar fi venit gardiştii la vreme, poate că era şi mai rău.

Acum era liniştit. Făcut grămadă pe banca din intrarea secţiei, privea, cu ochii boldiţi şi neştiutori, un colţ de perete unde nu se afla nimic de văzut. Comisarul a venit repede să descoase lucrurile şi n-a avut trudă prea multă

să priceapă. Drept care, n-a pierdut vremea de-a surda şi-a dat poruncă sergenţilor să-l ducă „la odaie” ca să se trezească.

Atunci am stăruit eu, ajutat de prieten, să ni-l lase în grija noastră, ceea ce comisarul, după câteva împotriviri, a primit.

Şi astfel, iată-mă luând de braţ pe băietanul beaţ turtă şi pornind cu el pe strada goală.

Facem o sută de paşi către deal şi mă opreşte.

— Eu, dom’le… îmi câştig pî… nea…

— Ştiu, prietene, îi răspund liniştit. Decât, tocmai fiindcă eşti om vrednic şi care-ţi câştigi pâinea, nu-i frumos să dai pricină de supărare nimănui.

Dar pas de te înţelege cu omul beat. El ştia că n-are nicio vină de vreme ce-şi câştigă pâinea. Iar fiindcă îşi câştigă pâinea – zadarnic vii tu să-i spui că-i păcat să-şi bea minţile şi să-şi risipească bănuţii câştigaţi cu greu.

Vorbind şi tot vorbind, făcând o sută de paşi, apoi oprindu-se la fiecare felinar, ne-am împrietenit. Ba ne-am împrietenit aşa de straşnic, încât Iliuţă – aşa mi-a spus că-i zice – a crezut că-i vremea şi datoria lui să cinstim un pahar de frăţietate. N-am vrut. Atunci s-a supărat:

— Dacă nu bei un paar eu îl uţă… Vas că nu ea pe etin cu el…

— Nu vreau să-ţi risipeşti banii de pomană prietene Iliuţă, întorc eu.

— Ce-ţi pasă mitale? Eu, don-le, îmi câştig pî… nea… Am drept să beau un paar cu miată şi gata! Şi ca să mă încredinţeze că nu-i fac pagubă mi-a arătat punga doldora de bani. Ba a mai scos dintr-un buzunar şi câteva hârtii. Astfel, voia să-mi lămurească neted că nu-i fac atâta pagubă în buzunar cât i-aş face în inima lui încălzită de prietenie şi mai ales în mândria sufletului său’ dacă preget să cinstesc cu dânsul.

Văzându-i înverşunarea, am luat altă cale. M-arr J

făcut a primi şi i-am spus că ştiu eu undeva cârciumă bună cu vinuri alese şi ieftine. I-a părut bine, m-a sărutat de zece ori şi-am pornit-o în noapte.

Era răcoare ca în serile de primăvară timpurie. Un vântişor rece atingea uşurel, biciuind plăcut obrazul nostru încălzit de drum şi de taifas. A trecut un ceas, fără să bage de seamă Iliuţă al meu. Nu-i vorbă, avea şi multe de povestit din viaţa lui de om harnic.

Dar nădejdea pe care mi-o pusesem în plimbare a dat greş. Băietanul nu se trezea din beţie, nici nu se lăsa de pofta lui să bea cu mine un pahar…

Într-acestea ajunsesem aproape de marginea târgului şi cârciuma nu era nicăieri.

— Unei dom'le? zice el ciudos.

— Se vede că am greşit drumul! fac eu, crezând că-l amăgesc. Dar Iliuţă a priceput şi s-a înfuriat cumplit.

— Eu îmi câştig pî… nea, don-le! Nu-l dau voie pe cepi? Nu-l dau voie să râz de mine.

Şi năvalnic, cum nici se mai poate, a început a mă batjocori. Apoi, turbat, mi-a dat brânei în mijlocul uliţii şi-a pornit-o singurel înapoi, boscorodind în legea lui, dar cred că tot cu privire la mine, pentru că din când în când se tot oprea din drum şi-mi arăta pumnul.

Curând am purces şi eu îndărăt, când nu l-am mai putut deosebi din umbrele străzii.

Departe, spre mijlocul târgului, dintr-un ungher întunecos, ferit, în care se deschideau geamurile unui local de petrecere, aud sporovăială şi-mi pare glas cunoscut. Două mogâldeţe ghemuite într-un colţ de zid şedeau la cislă. Era Iliuţă al meu. şi-o biată cerşetoare bătrână.

M-am oprit în fala lor:

— Ei, Iliuia? Acum al găsit tovarăş de băutură?

Atunci flăcăul s-a ridicat încetişor, fără să răspundă şi a plecat repede ca şi când n-ar fi vrut să mai aibă de-a face cu mine.

— E supărat! zic eu bătrânei.

Dar femeia mesteca încetişor o îmbucătură şi a dat din cap:

f – Nu, săracu' i-i ruşine, aşa mi-a spus.

— Ruşine? De ce?

— Că a fost beat. A stat de vorbă cu mine, mi-a cumpărat mâncare, pe urmă mi-a dat şi nişte bani… mulţi bani… Tot ce-a avut la el.

— Ce? sar eu speriat. Avea şi câteva hârtii de câte-o mie de lei. Nu cumva ţi le-o fi dat şi pe acelea?

— Nu, zice bătrâna. Mi-a dat tot ce-avea în pungă, mărunţişul. Dar ce-i? Să fie cumva bani necuraţi? Dar glasul îi tremura bietei femei. Pe semne îi era teamă să nu trebuiască a da îndărăt banii primiţi. O liniştesc:

— Nu te teme, bătrâno, sunt banii munciţi. De asta-s încredinţat, numai că voiam să ştiu dacă a mai rămas cu ceva la dânsul ori nu?

Şi îndată am plecat pe unna lui Iliuţă, urmărindu-l de departe pe nişte străzi întortocheate şi pustii.

Acum băietanul mergea întins. Nu se mai uita nici îndărăt. Am putut să mă ţin în voie pe urma

Dar în dreptul bisericii Sfânta Paraschiva l-am văzut operându-se. A intrat în ogrăjoara de-o palmăj cu flori curate şi rânduite pe răzoarele frumoasei între stâlpii pridvorului, sub candela nestinsă el pâlpâia gălbuie, n-am mai lămurit decât o umbrii care şedea lipită uşor de piatra înflorată. Parcă şi ruga. În liniştea nopţii, în care nu se auzea pe 1<J

cuprină M nici Voi-iSS, nârf pas de om, JSU l fundat al lui Iliuţă ajungea până la mine încărcat de lacrimă şi căinţă. Vorbea cu Dumnezeu, încetişor şi amărât spovedindu-i-se ca unui prieten bun:

— Eu îmi câştig pl… nea… Pot să fac ce v cau cu banu' meu, că-m câştig pî… nea…

Câte le-a mai spus nu l-am auzit. Dar când s-a

desprins dintre umbre şi a început a coborî treptele bisericii, l-am văzut scotocindu-şi buzunarul unde-şi avea hârtiile de câte o mie şi le-a scos boţite în pumnul aspru. Apoi le-a înfundat pe toate în cutia milei, alături.

— Eu îmi câştig pl… nea… Fac ce v cau…

Şi a plecat înainte, clătinându-se mult mai puţin, în schimb a început să cânte uşurel, pentru sufletul lui, cu care – se vede – în clipa asta era şi e 1 împăcat.

SCRISOARE DE CRĂCIUN

Iubite, *frate Coxtache*.

Şi eu şi Smărăndiţa îţi mulţumim din inimă pentru invitaţia pe care ne-o faci. De Ionel ce să-ţii mai spun? Vârsta lui singură spune mai mult şi mai limpede decât pot mărturisi cele câteva zeci de cuvinte pe care le încleiază la anişorul împlinit mai alaltăieri.

Deci, pe scurt, toată lumea de la mine din casă ar vrea să facă aripi şi să zboare spre târguleţul cuminte în care am zburdat amândoi atâta liotă de ani gureşi, proaspeţi şi fără necazuri, ca să ia parte, alături de dumneata şi de ai dumitale la strălucirea de petrecere pe care ai de gând s-o faci în preajma celui dintâi pom de Crăciun al lui Băieţică. (I-am primit fotografia şi-ţi mulţumim cu toţii. E frumos şi voinic – de parcă ar avea cinci ani, nu doi câţi împlineşte – şi o leit maică-sa la ochi şi gură, deşi Smărăndiţa crede că trage mai mult de partea dumitale – de! Ochi şi ochi.)

Din păcate însă nu cred să putem veni. Ba, ca să-ţi spun frăţeşte, cum ţi-am spus toate în viaţa mea, sunt absolut sigur că n-am să viu, aşa că nici să nu ne-aştepţi.

De bună seamă, Smărăndiţei nu i-am spus hotărârea mea. Ea e o femeie prea tânără, cu nervii prea iuţi şi prea slabi ca să treacă fără supărare şi fără amărăciune peste o judecată care cere cânta r nemăsluit.

Şi ea ţine aşa de mult să-i facem lui Ionel pom de Crăciun, încât n-ar înţelege niciodată temerile şi amărurile

mele, pe care astăzi le vei afla dumneata cel dintâi şi pe care te rog să nu le mai spui nimănui, ci să distrugi scrisoarea asta şi să înţelegi o rană ce n-am mărturisit-o niciodată, icrtându-mă frăţeşte pentru neplăcerea ce-ţi fac o dală pentru totdeauna.

Nici chiar coanei Matilda să nu-i vorbeşti despre chestia asta. Şi dumneaei este o făptură cu nervi încercaţi greu după moartea celor doi copii şi ar putea să aibă de suferit.

Pe scurt, iată, iubite frate Costaclie, de ce nu vreau să vin la pomul de Crăciun al lui Băieţică şi de ce, neputând eu personal să viu, nu trimit nici măcar pe copiii cei mari, ori pe Smărăndiţa cu Ionel al meu. Povestirea de mai la vale are să te lămurească totodată şi de ce nu vreau şi n-am să vreau niciodată să-i fac pom de Crăciun lui Ionel, aşa cum se face acum pe la târguri, drept care veşnic ai să auzi şi ai să ştii (cum ai şi auzit) că de cum dăm în vacanţa Crăciunului, eu îmi fac calabalâcul şi mă aciuiez în cocioaba moştenită de la bunicu-meu după mamă, care a trăit. şi a murit – ca ţăran la coarnele plugului ce era – în Comuna Bozieni din judeţul Roman.

Aşadar, şi de acum înainte, câţi ani m-o mai ţine Dumnezeu pe lume, află că nu voi petrece sfintele sărbători şi Aiul nou aici, în oraş, unde-mi ten slujba, ci acolo, între oameni cari nu ştiu ce-i un pom de Crăciun şi chiar de-or fi aflat despre obiceiul ăsta nemţesc, nu s-au deprins să-l facă şi nici nu au din ce să-l facă. De la douăzeci de ani fac aşa şi nu pot să mai schimb.

Pricina care m-a silit să iau asemenea hotărâre are două părţi. N-aş şti să spun care merită s-o spun mai întâi, pentru că amândouă sunt tot aşa de grele. Vorba e că nici eu n-am vrut să mai văd în viaţa mea un pom de Crăciun, nici copiii n-am putut să mi-i văd printre lumânările, jucării şi ghemuri de vată risipite pe ramuri de cetină neagră.

Dar acum să trec la istorisirea mea, despre care trebuie să fii foarte nerăbdător s-o afli după toate câte ţi le-am spus şi care poate că ţi-au părut lucruri ciudate şi fără noimă.

Fă-ţi inimă tare, iubite frate Costache, şi citeşte cu îngăduinţă şi cu inimă bună, încâlcita poveste care urmează.

Întâmplarea asta s-a petrecut în anul 1602 în preajma Crăciunului, adică la vreo câteva zile înainte să ne dea vacanţă. (Cum vezi, era în anul când isprăveam amândoi Institutele Unite din Iaşi.)

Nu ştiu dacă mai ţii dumneata minte cum se întâmplase (poate că unde se apropia vara şi începeau examenele la Universitate), dar câţiva pedagogi de-ai noştri plecaseră spre case înainte de noi. Plecaseră, sau poate erau îngăduiţi de Ricliard (casapul, cum îi ziceai dumneata neamţului), şeful de pedagogi, ca să stea în odăile lor şi să înveţe.

Cum-necum, vorba e că rămăseseră vreo câteva repetitoare fără supraveghere şi Richard a venit la noi, cei mari, de ne-a ales pe câţiva să ţinem locul pedagogilor până la vacanţă. (Era într-o joi, ora şapte şi douăzeci şi trei – prima oră de repetitor; vezi ce bine ţiu minte!) Până aici poate că îţi aduci aminte, dar mai departe n-ai de unde să ştii deoarece pe dumneata te-a lăsat în pace, fiindcă te aflase că eşti cel care i-a compus ghicitoare aceea (o ştiu pe de rost): *Gura teică*, Gâtul *letcă iar sub el Polobocel*.

Pin la gât e foarte mic, De *la gât în sus nimic*, *Cioc de ţap Fără cap*

Şi la inimă casap…

De altminteri parcă-l aud şi-acu – măcar că făcuseşi vreo două zile de carceră pentru şotia asta, chiar atunci ţi-a mai făgăduit nişte zile de arest spunând (ca să te sperie, se vede, fiindcă nu s-a ţinut de cuvânt):

— Te sarpator stam la turn te filtreş… La e cer…

Acolo facem pun literatur… nu plecam… facanţacas… Acolo nu este ghenialitate…

Cum spun, pe mine m-a ales numaidecât! ştia molcut şi liniştit, cum am rămas până azi – apoi aveam pupitrul chiar în banca întâi, Gherghiceanu, cel care a fost ministru.

Că eram o minte neştiutoare, de copil, nu i este nevoie să spun. Ca dovadă e că mi se umplusi inima de bucurie când m-am văzut ajuns la atâtfi încredere de mi s-a dat loc de pedagog, dar nicio clipă nu mi-a trecut prin cap ce avea să iasă» lin mândria asta prostească – lucru pe care ai să – afli numaidecât şi ai să mă plângi tot aşa de mult. pe cât ai să te bucuri în sinea dumitale că ai avut fericirea sa nu în bine văzut ele Richard, ci te-a lăsat să-ţi vezi de treburile vesele ale vârstei necoapte de atunci.

Pe mine m-a dat la clasa două. M-a dus în repetitor, m-a împins pe uşă şi, din prag, a ţipat către copiii care se sculaseră cu zgomot de clape, ochi de veveriţe şi boţişoare înjunghiate de râs:

— Tomnu Pintilii este petagog la foi… Să fiţi liniştit şi ascultător… Contrar te tam afar şi nu tam foc te tuş în facanţ…

Apoi a plecat trântind călcâiele, de-a lăsat în urmă podeaua tremurând din toate scândurile ei vechi, albe şi cu cioturi cât pumnul ieşite deasupra – atâta de mult se roseseră de cât amar devreme erau puse acolo.

La început – cum e totdeauna la început – am avut linişte – destulă linişte (ca să vorbim drept) pentru o clasă cu copii aşa de neastâmpăraţi.

A doua zi însă, când era liniştea mai mare, iar eu mă cufundasem de tot în citirea unei cărţi (cred că era *Ombrei* o plesnitură ca de puşcă a trăsnit în tabla de lângă mine.

Ţâşnesc din loc speriat, cum era firesc de altminteri, şi caut să mă dumiresc. Dar se vede treaba că mutra pe care am făcut-o trebuie să fi fost amarnic de caraghioasă,

altfel n-ar fi pufnit toată clasa în râs.

Degeaba am ţipat ca să-i liniştesc; s-au pornit mai rău. Chinuindu-se să nu râdă cu hohote, îşi înghiţeau răbufnelile şi se cârjoiau pe bănci de le dădeau lacrimi.

Dar lor cel puţin le dădeau lacrimi de râs. Mie însă îmi dădeau de ruşine, de indignare şi de umilire. Căci dracii aceştia mă umiliseră cu o singură glumă fără măsură, cât n-au izbutit toţi camarazii şi profesorii în ani de zile.

Amărât şi năduşit de scârbă, am cercat zadarnic să aflu vinovatul. Ca să nu mu dau bătut, m-am întors însă iar pe catedră spunând prostia asta, care a fost dat să mă nenorocească:

— Îmi pare bine că sunteţi buni camarazi şi nu vă pârâţi... Şi ca să răsplătesc această bună camaraderie, eu n-am să scot la raport pe vinovat, deşi îl ştiu care e...

În clipa aceea unul din spatele meu a făcut obraznic şi scurt din buze:

— Prţ!

Ceea ce a stârnit atâta furtună de râsete, încât mi-am pierdut tot bietul meu cumpăt.

Limpede lucru, în spatele meu nu erau decât patru elevi.

Vinovatul nu putea să fie decât unul dintre ei.

I-am ridicat în picioare, m-am uitat la fiecare în parte şi[25]le-am spus tremurând:

— Să-mi spuneţi cine a făcut neobrăzarea asta.

Atunci unul, mic cât o şchioapă, bucălat şi roz şi-a înfipt bărbia în guler şi m-a plesnit în ochi cu vorba mea de mai înainte:

— Aţi spus să fim camarazi!

Mi-a luat piuitul. Şi când te gândeşti că de-ar fi fost numai atât, eu aş fi şi astăzi un om întreg.

Dar Mihăilescu Adrian (aşa îl chema), când a văzut că

25 Roman de A. Gcnnevrayc, apărut în B.P.T. în 18!i| (n. ed.).

eu înghit în sec şi nu mai găsesc ce să-i răspund, a dat cu cotul vecinului de bancă şi a zâmbit. Poate că mi s-o fi părut în privinţa datului cu cotul – ştii dumneata de câte ori ţi se pare că vezi ceea ce nu este decât în mintea ta –, dar de zâmbit am văzut bine că a zâmbit.

Era un zârobet răutăcios şi trufaş de copil obraznic. Era numai batjocură în el. Şi toată batjocura asta mă teşea în faţa copiilor de-mi clătina creierii din cap.

Am văzut negru înaintea ochilor şi am strigat – fără să mai ştiu de ce!

— Tu eşti!

Apoi, i-am tras o palmă de i s-au desenat pe obraz toate degetele mele…

Clasa a amuţit.

Mihăilescu Adrian s-a făcut deodată trist, ochii i s-au mărit, buzele i-au prins un tremur uşor a plâns, dar nu s-a clintit, şi mi-a răspuns încet aceste vorbe blestemate…

— M-aţi bătut, dar să ştiţi că n-am făcut eu…

Ei bine, ştii dumneata, iubite frate Costache, că ei aud şi astăzi vorbele astea ale lui Mihăilescu Adrian? Pricepi dumneata că om în toată firea cum sunt, am ajuns de mă sperie câte un glas de copil care tresare pe sub geamuri, pentru că mi se pare că seamănă cu al lui Mihăilese «Adrian? (Şi glasurile de copii seamănă între ele de te îngrozeşti.)

Cât a mai ţinut atunci repetitorul e uşor să-ţi închipui că a fost linişte. Dar în liniştea aceea numai eu n-aveam linişte. Mihăilescu Adrian a scos o carte, a deschis-o şi a rămas cu ochii la mine. Cu ochii la mine şi cu palma mea desenată în vârci roşii pe obrazul lui cel bucălat. N-a plâns şi nici măcar nu clipea. Se uita la mine.

Iar eu mă frământam pe catedră, hărţuind *Ombra* fără rost – pentru că nu mai eram în stare să prind nici înţelesul unei propoziţii – şi simţind aici în frunte, unde-i simt până azi, ochii lui Mihăilescu Adrian şi pata cea roşie

de pe obraz.

„Când a sunat de ieşfre, aproape că am la fugă. Ochii copilului m-au dus până în pervazul uşii.

Din fundul coridorului am întors capul, gâfâind ca într-o mare spaimă. Din prag, micuţ cât o păpuşă, Mihăilescu Adrian se uita după mine. Micuţ cât o păpuşă, pricepi dumneata, iubite frate Costache? Şi totuşi ochii lui erau mari, grozav de mari, iar vârcile de pe obraz parcă-l acopereau peste tot trupul…

În sfârşit, ce să mai lungesc vorba. Ţi s-o i-i întâmplat şi dumitale să dai o palmă într-un copil, nu-i aşa? Ba ţiu minte că mi-ai spus singur ce amărăciune ai avut zile întregi când ţi-a scăpat mâna şi ai pişcat urechea lui Băieţică la un ştiu ce năzbâtie de-a lui.

Dar acum, gândeşte-te ce-ai fi avut în inima dumitale, dacă ţi s-ar fi întâmplat să-l baţi rău şi să bănuieşti mai târziu că l-ai bătut degeaba. Amarnic lucru, frate Costache, şi eu prea de timpuriu l-am simţii.

Că n-a fost numai cât ai aflat până acum – măcar că şi atât e destul de mult şi de dureros. E totdeauna crâncenă nedreptatea, dar parcă mai crâncenă e când loveşte într-o făptură care. nu poate să răspundă cum trebuie. Şi, ce să-ţi spun, mie mi-a sângerat inima de la început, măcar că eram încredinţat de vinovăţia lui Mihăilescu Adrian.

De vreo câteva ori chiar eram aproape gaia săcer iertare. Dar nu ştiu cum Dumrviccu îmi venea greu. Mi-era că nu înţelege şi-mi era ruşine de ol şi silă de mine. Am cercat să-i descleşti. gura şi să glumesc cu el… Nu răspundea, nu zâmbea… Se uita la mine lung şi tăcea… Zic: tăcea, dar în ochii lui vedeam aşa de limpeci?). vorbele lui, de parcă citeam pe o carte:

„M-aţi bătut, dar să ştiţi că n-am făcut eu!…”

N-am mai ştiut cum să mulţumesc lui Dumnezeu când s-a dat vacanţă. Trăgeam nădejde să scap de scormonirea

aceasta nesfârşită care-mi sfredelea creierul şi inima.

Dar parcă a fost un făcut. Până şi în vagonul care mă ducea acasă, Mihăilescu Adrian şi-a lipit ochii pe mine şi m-a torturat cinci ceasuri în şir, până când s-a îndurat cerul să ajung la gara unde m-aştepta căruţa trimisă de maică-mea.

Când să trec gardul. În dosul staţiei, un glas de copil m-a împietrit:

— Dom Pintilie!

Ştiam că e el…

— Am venit să vă urez petrecere frumoasă… Apoi văzând că mi-i gura încleştată şi spaima nu-mi da ghes să-i răspund un cuvânt măcar, a adăugat încet şi trist: …dar să ştiţi că n-am făcut eu…

Am rămas cu ochii după ochii lui, care lunecau încet şi se depărtau în hărmălaie de şine bătute, de roţi, de tampoane, dar rămâneau tot aşa de mari, tot aşa de trişti şi cu aceleaşi vorbe în ei.

„Spaimă de copilu', aşa ai să zici dumneata, iubite frate Costaclie, dar află că aşa am zis şi eu în zilele acelea bune de sărbători, între julfa caldă cu ¡miros de busuioc, trandafirii de porc pârjoliţi pe jăratec şi colindatul ori zdrăngănitul ţiganilor. Aşa mi-am zis şi aşa am crezut.

Dar bucuria uitării – un fel de întremare sufletească şi asta, ca o convalescenţă de bolnav – n-a ţinut decât vreo câteva zile. Căci chiar în noaptea de Crăciun, la câteva clipe după ce aţipisem, am sărit din pat leoarcă de apă şi dârdâind de friguri. Visasem pe Mihăilescu Adrian colindător la geamul meu, cu o colindă ciudată şi grozavă, în care nu erau alte vorbe decât:

„M-aţi bătut, dar să ştiţi că n-am făcut eu". Iar muzica era ca un fel de plâns amestecat cu – nu ştiu cum să spun, dar în vis aşa se arăta – cu priviri, cu ochi trişti şi plini de imputare.

Iar în mână avea un pomuleţ de Crăciun, care era aşa

de încărcat de lucruri sclipitoare şi lumini, că părea tot o lumină – o luminare neobişnuită, ca din altă lume…

De aci încolo, nădăjduiesc, iubite frate Costache. că începi să vezi toate iţele, care cum s-au legat. Şi ai să le vezi mai limpede când ţi-oi spune că urmarea a fost şi mai tristă, cu toate că până la sfârşitul vacanţei, tânăr cum eram, aproape uitasem de Mihăilescu Adrian şi de palma de peobrazul lui.

Dar la întoarcere a venit prăpădul. A venit pentru că Mihăilescu Adrian nu s-a mai întors. În locul lui a venit o scrisoare crâncenă care mirosea a tămâie în toate colţurile ei negre, pe când copilaşul cel bucălat pornise în altă parte, între îngerii care-i semănau, să ducă poate şi pe acolo urma de spaimă a vârcilor roşii lăsate de palma mea…

Căci groaznic lucru mi-a fost, iubite frate Costache, să citesc în scrisoarea bietei lui mame, mai ales rândul acesta, care acum poate că o să te cutremure şi pe dumneata:

„… a închis ochii chiar în noaptea de Crăciun la ora două… după ce-i aprinsesem iarăşi pomul – aşa ne-a rugat – şi a stat cu privirea la el până şi-a dat sufletul…” iaca, asta-i tot, frate Costaclie. Şi de-aici ai să înţelegi că n-a mai adăugat mare lucru nici faptul că Mihăilescu Adrian nu avusese nicio vină (am aflat pe urmă vinovatul) şi nici chinul meu de treizeci de ani încoace, de când visez în fiecare noapte de Crăciun copilaşul acesta care mă pedepseşte năprasnic pentru că l-am nedreptăţit şi nu-i mai pot cere iertare în vecii vecilor lui…

Iar pom de Crăciun nu pot să văd şi nu las nici pe copiii mei să vadă… Steluţele din el sunt amarnic de triste, frate Costache, şi mă sângeră până în fundul inimii mele. Doar nu-s altceva decât privirile lui Mihăilescu Adrian. Iar privirile lui ce-s alta decât vorbele acelea deznădăjduit de dureroase care au pârjolit toate zilele mele de sărbători…

Căci Mihăilescu Adrian a ştiut să-şi răzbune cel pilăria lui oropsită. Mi-a răpit, mi-a făcut scrum şi tăciune cea mai curată dintre sărbători: Crăciunul – sărbătoarea copiilor…

Şi aflând astea toate, n-ai să te mai miri, cuji ştiu că te-ai mirat (fără să-mi spui, dar am priceput din ochii dumitale), că n-am ştiut să-mi cresc copiii cu asprime cuvenită, după pilda altor părinţi şi mai degrabă i-am lăsat să se dureze singuri, ca nişte sălbătăciuni care singure îşi află drumul, decât să mai însemn puterea mea cu vârei roşii pe carnea lor fragedă…

Căci tare m-am temut în zilele mele, frate Costache, că vârcilor roşii le vine vremea de se prefiri? mai ales în suflete, să rămâie acolo pe totdeauna ca să răstoarne întreaga aşezare temeinicită de Dumnezeu şi înscrisă în bobul de carne, cum înscris mărul în sămânţa lui.

Şi astfel, ai mai aflat o lămurire, după care de mult umbli, şi anume cine m-a răsucit de n-an plef-al pe căile dăscăliei ca dumneata, ci am oit>ecăit în viaţa necăjită de biet funcţionar oarecare, cu tot dragul meu de carte, cu toată râvna şi cu toată tragerea de inimă.

Acela a fost Mihăilescu Adrian.

Şi acum te îmbrăţişez, iubite frate Costache, şi-ţi urez aceea ce tu nu-mi poţi ura mie: Sărbători fericite.

Bădica.

P.S. Fă cu scrisoarea asta la fel cum ai făcut şi cu aceea de acum doi ani, când m-am despărţit de Ana. Uit-o; pu: e – m şi e ţi iartă-mă.

PAŞA CÂT TREI TUI UN

Mi-ar plăcea să credeţi că întâmplările de mai la vale sunt scorniri de lume cu minte furnicată. Şi m-ar mângâia poate, fiind a aş avea îndreptare să mă întorc înapoi, spre copilărie şi să-i spun că m-a minţit, că mi-a tulburat ani întregi şi proaspeţi cu o zăcăşie de prisos, întunecându-mi din soarele cald şi limpede al zilelor mele dintru început.

Căci mie mi-a fost drag să visez o lume plini de oameni buni. Mi-a plăcut să înţeleg că femeile sunt blajine ca mama şi ca bunicuţa mea bătrână, că oamenii sunt cuminţi şi blânzi ca tata şi ca moş Gheorghe din Dodeşti, sfântul bunic cu căciulă ţurcană, mustaţă pe oală, bătrân şi înţelept ca *Scriptura* pe care o ştia pe de rost şi drept la cuget ca privirea tare şi albastră din singurul lui ochi viu Dar, mai ales, am vrut să cred că, numai nepriceperea şi numai răutatea poate să nu vade „în oameni lumina lui Dumnezeu, ci bagă de seamă doar catranul înecăeios al iadului din ei.

De aceea mi-ar plăcea să daţi inimii mele îndemi şi s-o îmbiaţi spre necredinţa povestirilor vechi şi crâncene de mai.la vale, din care pruncia mea a cules numai guri de şerpi cu limba despicată între pungi de venin şi numai buruieni otrăvite, ca într-o baltă stătută, cu marasm duhnitor şi greu. Căci îmi vin în minte oameni haini şi întâmplări grozave. Le văd înşiruite pe acelaşi fir, ca o salbă făurită de Satana, din podoabe negre şi crude, cu atât mai negre şi cu atât mai crude, cu cât erau ursite pentru un cuget de copil fără vină. Iar cugetul curat al copilăriei mele arde până azi în jarul acestei podoabe de urgie, nourând întreaga seninătate a dragostei de oameni, cu care m-am născut, în care am crescut şi în care aş voi să închid ochii la ziua sorocită mântuirii mele…

…De unde s-a pripăşit grecul acela pe meleagurile noastre, nimeni n-a ştiut să spuie. Au bănuit unii că vine din partea Galaţiului şi că trebuie să fi avut întocmiri negustoreşti, în legătură cu vânzările de grâne; dar asemenea prepus nu se răzăma decât pe cele câteva magazii pe care le avea conu Tache lângă malul Dunării şi de unde-şi descărca sacii în şlepuri ori în corăbii cu nume străine şi oameni din coclauri depărtate.

Au cercat sătenii să afle câte ceva din viaţa mai veche a boierului, dar truda le-a fost fără folos. De la o

vreme încolo, li se punea înainte o pâclă groasă şi nu mai dibuiau niciun căpeţel de ştire.

Atunci s-au mulţumit să plece capul, ca nişte clăcaşi chibzuiţi ce erau, şi s-au lăsat în stăpânirea vitregă a veneticului, cum se lasă plesnit tot omul de palma îngheţată şi duşmănoasă a viforului, când zoreşte spre casa lui şi spre liodina lui.

Căci conu Tache nu era făptură să sufere crâcnire lângă el. Dăduse buzna în plaiurile Călmăţuiului cu o toşcă plină de aur şi a cumpărat dintr-odată toată moşia Manjânenilor, unde îşi plimbase odată boieria lui cea adevărată unul, Costaclie Negri, om de seamă şi cărturar foarte pe vremea lui. Pe urmă, înfipt zdravăn pe ogoare, şi-a făcut drum în casele boierilor sadea şi s-a legat cu ei în mare prietenie şi în mare urzeală de treburi politiceşti.

Strâns la pungă, dibaci nevoie mare în socotelile şi afacerile sale, grecul a pus deoparte cât îi trebuia, ca să poată fi de folos oamenilor mari ai stăpânirii şi, prin aceasta, chiar lui însuşi.

A dat în dreapta, a dat în stânga şi a adunat o avere ciudată şi ticăloasă. Ciudată, fiindcă nu avea în sipet decât zapise iscălite de boieri ajunşi la strâmtorare de bani; şi ticăloasă, fiindcă le primise cu gândul să stoarcă din ele dobândă cât nu născocise nici mintea hrăpăreaţă a zece capete cămătar oşti, tescuite laolaltă ca să scoată una mai tare.

Pentru asemenea cuvânt, conu Sachelarie nu s-a mirat peste măsură, în ziua când grecul i-a şoptit la o partidă de cărţi:

— Azi boierule, nu mai ai nicio datorie la jidani… Le-am răscumpărat eu pe toate…

Bătrânului i-au tremurat puţintel cărţile de joc* între degetele reci, i s-au zbătut uşor pleoapele înroşite de fumul gros al odăii, în ceasul acesta târziu, dar atâta tot. De bună seamă, nu se îndoia de soarta lui, cum nu se

îndoia nici de soarta grecului de lângă el. Cu agera şi dreapta cumpănă a minţii încercate, a înţeles că megieşul lui de moşio i-a pus pe uşa vieţii pecete roşie, ca judecătorii pe casele ursite vânzării de haram. Iar fiindcă era prea bătrân să se mai zbată şi prea deştept să pornească lupta fără sorţ bun, a lăsat mâinile jos, a plecat capul şi a aşteptat.

Nici n-avea alta de făcut. Cele şapte sute optzeci de fălci moldoveneşti, întinse pe lângă Călmăţi aduceau destul venii, cu toată hoţomănia vătafilor, ca să poată lu'ăni o viaţă de om cuminte. Numai că boierul Sachelarie uitase de mult ce înseamnă viaţa de om cuminte. Spuneau unii că nu ştiuse niciodată. Dar boierul înţelesese, în inima lui goală, că n-o înmormântase singură pe coana Frusica în tinda bisericii din Călmăţui.

O pusese acolo, în racla ei de stejar, ca o femeie frumoasă şi cuminte ce era, dar o încărcase cu toate juvaiericalele din neam de neam şi cu încă unul dăruit de dânsul, acolo, în buza gropniţei. Acela era dragul lui de viaţă.

De aceea huietul surd de bolovani grei peste capacul sicriului n-a mai fost o larmă trecătoare. S-a înfipt în urechile boierului pentru toate zilele blagoslovite lui, de i-au păstrat în inimă şi în minte toată ameţeala, toată durerea şi tot urâtul pustiu al clipelor de atunci.

S-a lăsat dus de ape, ca plutaşii intraţi în sforul Siretului, şi-a aşteptat…

Avea să vie odată o luminare şi în bezna din el, să rupă blestemul care-i îngheţase pornirile. Din pricina asta s-a dezvăţat să-şi biruie ispitele şi tot din pricina asta a aşteptat un semn de la întâmplări.

Grecul mic şi îndesat, cu păr creţ, ochi crunţi, barbă scurtă şi vorba dârză, i-a fost astfel bine venit, ca o făgăduială întârziată. Bătrânul i-ar fi urat bună venire, dacă nu l-ar fi fulgerat în inimă scârba de omida neagră

care se târâse ani de zile lângă el.

Căci Sachelarie a simţit de la început cu cine are de-a face şi s-a ferit. L-a lăsat să-i vie în casă, fiindcă uşa lui se deschidea numai înăuntru şi n-a avut inimă să-l alunge când îi făcea, cu sluguţă" neplătită. L: a lăsat să-l îmbrace şi să-l dezbrace. I-a dat îngăduinţa să cheme sania ori să strige argaţii şi nu l-a ţinut să crească lângă dânsul, zi cu zi, drept om de casă şi de încredere al celui mai de frunte stâlp din diregătorii târgului Tecuci.

Dar într-o bună zi, când conul Saci io] arie a vrut să se plătească de slujbele lui Tache şi să scape de dânsul, a făcut ochi mari şi la început n-a mai înţeles nimic. Căci grecul nu primea niciun fel de plată. Se arăta fericit în cinstea lui de om al casei şi nu ţintea măriri înşelătoare. Voia să-şi ducă viaţa mai departe, aşa cum i-o lăsase Dumnezeu, viaţă de furnică harnică, supusă şi nepregetată la muncă, fără jind spre locuri mai sus de priceperea lui şi de umilinţa naşterii lui.

O sclipire ciudată a ochilor l-a făcut însă pe conul Sachelarie să bănuiască viclenia. Atunci s-a îndârjit şi a dat poruncă, întocmai ca în vremurile bune ale dumisale. Dar porunca a fost mai de prisos ca sfatul bătrânesc şi bătrânul a început să descoase, în taină mare, pricina adevărată a ferelii acesteia de neînţeles.

Nu i-a trebuit multă muncă s-o găsească. La adăpostul puterii şi cinstei neînfrânate a lui Sachelarie, grecul întorcea şuruburi temeinice. Câştiga bani mulţi şi lega de dânsul fel de fel de oameni, în tot soiul de împrejurări. Îi lega cu bani şi îi lega cu slujbele făcute în grabă, în bunăvoie şi în supuşenie, aidoma cum legase şi pe boier.

De aceea, în clipa când i s-a părut lui Sachelarie fă nu mai trebuie îndurat, s-a pomenit rămas singur deoparte, pe când ceata mare a prietenilor de până acum trecuse în apărarea lui Tache Anastasii!

Kiuiici conu Saeheiarie a dat o depeşă grăbită lui Ion Brătianu şi l-a rugat, ca pe un prieten bun şi vechi ce era, să treacă altuia îndatoririle, cele grele şi să-l lase în oboseala bătrâneţei şi în amarul sărăciei lui…

Târziu de tot, când i-a venit răspunsul dat de formă, conu Saclielarie nici n-a avut nevoie să mai deschidă telegrama. A citit-o întreagă în ochii negri şi lucitori ai grecului:

„Dorinţa ta mă doare, clar e poruncă pentru inima în ea de prieten. Vreau totuşi să stăpânească înainte spiritul tău. De aceea dăm şefia lui Tache Anastasiei, fiind singurul om care a crescut în buca ta învăţătură…”

Când a rupt bătrânul telegrama şi a dat drumul pecete-or jos, ningea pe covorul odăii.

În inima grecului încolţise un dor acru de răzbunare. Simţise de la început vrăjmăşia boierului şi i-o biruise până la urmă. Dar acum şedea cu poliţele în ladă şi nu cuteza să meargă mai departe. îl împiedica prietenia lui Brătianu cu Saclielarie.

Atunci, în duşmănia lui surdă, partidele de cărţi de la club căpătau aer de luptă crâncenă. Grecul le îmbăia într-o formă plină de curtenie umflată şi prefăcută, pe când moşierul de la Călmăţui zâmbea subţire în dosul musteţii fine şi albe, copleşind cu subţirimea şi ştiinţa lui de carte, deştept aci unea robustă, dar primară, a celuilalt.

Tache se făcea că nu aude şi trecea repede peste multele citate latineşti, nemţeşti şi franţuzeşti ale bătrânului. Fiecare din ele îi era o zeflemea, mai ales când nu putea s-o înţeleagă. Şi conu Saclielarie alegea de obicei vorbe pe care părtaşul lui de joc nu avea cum să le priceapă şi nici nu s-ar fi cuvenit să le priceapă. Era o mică laşitate în acest atac neogoit al bătrânului. dar pornise pe cărarea ei şi nu se mai putea opri, cum nu se putuse opri de la nicio momire, în viaţa lui, chiar atunci când ştia că nu alege de pe urma ei decât ponoase fără număr şi fără de

măsură.

Într-o noapte, conul Sachelarie era mai vorbăreţ şi mai muşcător ea oricând. Era vesel, liniştit şi câştiga necontenit. Grecul, sâcâit de săgeţile bă târnului şi-a pierdut cumpătul. A început să se grăbească şi a dat din pagubă în pagubă, până a rămas fără bani.

Când i-a luat şi cel din urmă Napoleon de pe masă, conul Sachelarie i-a spus în vârful buzelor:

— Când n-ai bani, *mon petit*, cad cărţile singure din mână…

Taclie a avut o tresărire, ca sub o palmă, şi o dungă aspră s-a tăiat între sprâncene. A crâşnit:

— Dar când ai poliţe?…

Faţa boierului n-a clintit. S-a uitat doar lung în ochii care fugeau de privirea lui, şi a pufnit în râs:

— *Ecce homo*[26]…

— Adică?…

— Adică… jucăm pe poliţe?…

Tache a tăcut o clipă amuţit de îndrăzneală, apoi a întrebat îndârjit:

— Până la urmă?

De data asta i-a venit rândul lui conu Sachelarie să tacă şi să răspundă târziu. Dar a dat din umeri nepăsător:

— Până la urmă!

Fără îndoială că înverşunarea jocului zvârle deseori pe masă bani munciţi greu şi vieţi de om.

seara aceea s-a văzut ce înseamnă o partidă de cărţi cu miros de sânge. Era o încordare nebunească în tot clubul, care se grămădise cladără pe lângă jucători. Urmăreau cărţile cu ochi încremeniţi de spaimă şi abia mai suflau.

Cât priveşte pe Tache, parcă strânsese în el tot tremurul din inima celorlalţi şi toată îndârjirea vieţii lui, care nu înţelegea să se lase bătută, pe când conul

---

26 Iată omul ! (lat.) (n. ed.).

Sachelarie senin, zâmbitor şi cu o limpeziciune uimitoare, juca liniştit şi stăpân, ca şi când ar fi fost o partidă de distracţie cu o cucoană frumoasă într-un colţ de iatac.

Grecul pierdea necontenit. Zăpăcit de atâta piază rea, mizăca un bezmetic sume din ce în ce mai mari. Îşi încleştase fălcile, de abia mai era în stare să spuie suma pe care o arunca jos, pe când conul Sachelarie, zâmbitor, scria pe o listă sumele câştigate, în poliţe, socotind care poliţe anume sunt achitate şi scriind în dreptul fiecărei rotunjiri:

„Acum e achitată şi poliţa de douăzeci de mii de la Iftodescu…”

„Gataaa şi poliţa lui Ozias Cabane… şapte mii.

„Am scăpat şi de Aron… trei mii…”

Câte ceasuri va fi ţinut încleştarea aceasta, nmai fi putut să spună nimeni. Curgeau sutele napoleoni ca o apă tulbure de ură. Dar la unment dat, conu Sachelarie a tras o linie scurtă dedesubtul socotelilor şi a spus, încruntat, sec răzbunător:

— Am terminat… Nu mai ai nicio poliţă…

Anastasiu i-a smuls, ca un nebun, lista din mini a trecut ochi sângeroşi pe ea şi i-a zvârlit-o piept scrâşnind răguşit:

— Da, dar mai am o moşie… O pun pe

În ochii bătrânului s-a ivit atunci un om bun şi rău totodată. Bun, pentru că înţelegea prea bine nebunia celuilalt; rău, fiindcă simţea nevoia să-i umilească până la capăt. Şi atunci, încrezător în norocul lui, şi bizuit c-o să câştige, s-a hotărât să joace şi moşia grecului, să i-o ia, ca mai pe urmă să i-o poată dărui, ca învăţătură. A răspuns liniştit:

— Bine! Şi eu ce pun?…

— Toate poliţele, măcar că moşia face de două ori pe-atât!

Şi grecul a pierdut, pe o singură carte, toată Bioşia

Manjânenilor.

Atunci conul Sachelarie a zâmbit:

— Să nu-ţi pară rău, Tache. Gonul Costache Negri era prieten bun cu tata. Se vede că au hotărât ci în cer să-mi deie mie moşia…

Apoi, s-a sculat, l-a bătut încet pe obrazul care se ferea duşmănos şi i-a zis blând:

— Am glumit, *mon petit*! Poliţele le ţiu… Dar ¡moşia ţine-o tu…!

Anastasiu a sărit în sus, ca sub o arsură de harapnic.

— Te poftesc să nu-ţi baţi joc de mine! Ţine ¡moşia… că eu n-am glumit deloc! Dar te rog să te ţii de cuvânt şi să joci înainte. A fost vorba să ¿oci până la urmă…

Bătrânul a întrebat vesel, cu sprintenelridicate şi gura subţire:

— N-a fost până la urmă?… înrăit celălalt şi-a descleşlat gura:

Nu! Că am şi eu dreptul să dau poliţe…

Şi aşa, jocul a urmat gâfâind în groază şi încordare până în clipa când bătrânul, sâcâit de câştig necontenit şi care nu-i mai folosea, a început, să joace slab ca să piardă.

Cartea s-a întors deodată. Într-o jumătate de ceas totul s-a răsturnat ca într-un prăpăd îngrozitor. Conul Sachelarie a pierdut până la cel din urmă galben din portofel. A avut totuşi puterea să zâmbească:

— Acum sper că eşti mulţumit, nu?… Dar grecul a rânjit sinistru:

— Nu, coane… Dacă-ţi vând moşia pentru poliţe, tot îţi mai rămân vreo două sute de fălci… Eu am pus moşia toată… Să te văd acum! Pune ici rămăşiţa dumitale!

Obrăznicia cădea grea, ca o stâncă. Bătrânul a înţeles că trebuie să plătească şi a pus palma pe masă:

— E aici!

A pierdut. Atunci Tache s-a sculat, a întins braţele, cu umerii ridicaţi, zâmbind:

— Gala! Că poliţe nu mai primesc... Iar eu nu dau înapoi nici poliţele, nici moşia...!

Şi s-a ţinut de cuvânt.

Conu Sachelarie a plecat a „două zi la o soră a dumisale, care avea o sfoară de pământ în Matca, iar după câteva luni s-a aflat că a murit, în mare linişte şi mare seninătate, ca un suflet ce aştepta de multă vreme odihnirea asta mântuitoare.

De bună seamă, inima lui pornise de mult la drum. Dar se vede că nu s-a îndurat să-şi caute tihnă, până n-a ştiut că s-a irosit şi cea din urmă bucăţică de Ian, iscălit cu numele Saclielareştilor din Călmăţui.

Iar pe harta moşiei celei noi, Tache Grecul a scris cu litera lui proastă, de om prea puţin cărturar, aceste slove, pe care le-am citit de multe ori şi cu mare strângere de inimă în anii copilăriei mele: „Această moşie a Sac & clareşiilor am câştigrto la gioc de cărţi pré fericitu' an sera de luni optspredeci Făurar 1883".

Dedesubt, între fel de fel de rotogoale, liniuţe şi puncte, se înghesuia o adunătură de semne, care trebuie să fi fost iscălitura noului stăpân.

Nume rău şi port hapsân avusese grecul şi înainte vreme, cât era stăpân numai pe moşia Manjânenilor. Dar de când şi-o întreise, de erau ale lui toate coclaurile dintre valea Gerului şi a Herătăului, s-a făcut o dihanie fioroasă, care împrăştia numai spaimă împrejurul lui.

Se mutase cu mare măreţie în curtea din Călmăţui şi pusese să i se dureze un foişor pe vârful casei, ca să poată privi în rotogol tot cuprinsul moşiei lui. De acolo, cu ochii în sticlele unui ochean adus din ţara inglezească, pândea lucrul câmpului la toiul muncilor şi era vai de omul pe care îi căşuna să se repeadă.

Adunase în curte ţigani fioroşi, de-i slujeau la treburi crâncene, fără milă de viaţa omului, fără milă de plânsul femeii, fără milă de scâncetul şi de foamea copiilor.

În scurtă vreme, tăria venită de la Ion Brătianu şi neîndurarea inimii, i-au dat destulă avere să cumpere pe nimic şi moşia lui Vogoridi, din susul Tecuciului, cu castelul plin de frumuseţi, în care a trăit în mare strălucire pe vremea lui unul anume logofătul Conaki, om vesel la petreceri şi stihar neîntrecut. Şi poate că multe alte pământuri ar mai fi luat – că voia să lege cele două moşii – clacă nu i-ar fi stat la mijloc, ca un cui, moşia lui Anton Cincu, boiernaş ridicat şi el din lumea de jos, dar înstărit printr-o vătăfie mănoasă şi lungă.

Numai că Anton Cincu n-avea nici poliţe, nici nu zvârlea la joc de cărţi banii strânşi cu trudă şi cu fel de fel de noroace.

Atunci a început puzderie de ticăloşii, într-o hărţuială fără ogoire, purtată cu duşmănie fără de frâu. Ba, odată, pe când era el zapciu, grecul a adus o companie de dorobanţi şi a pus-o să împuşte tot tamazlâcul lui Cincu, sub cuvânt că paşte în ogor străin. Dar fapta asta de mare nemilă şi pagubă nesocotită fusese pusă la cale din vreme* cu chibzuială crâncenă. Vitele cinculeşti fuseseră mânate pe ascuns în ogoarele grecului, de nişte ticăloşi de hăitaşi, tocmiţi înadins, pentru că înţelegea bine prefectul că Ion Brătianu îi rabdă toate fărădelegile, ştiindu-l om cu mână tare, bogat fără măsură şi cu vorbă ascultată ca litera Evangheliei în cele trei ţinuturi dimprejur: al Tecuciului, al Galaţiului şi al Vrancei.

Astfel „Paşa cu trei tuiuri” tăia şi spânzura în bunăvoie şi după bunul plac al lui. În toată ţara de jos a Moldovei nu mai clintea nimeni şi nimic fără îngăduinţa şi îndurarea boierului din Călmăţui.

O iazmă rea care îngheţase toate inimile şi toată suflarea, fiindcă o sprijinea răutatea din el, banii din lada lui şi nepăsarea ori neştiinţa oblăduirii de mai sus.

Dar într-o zi a mai jucat o dală un joc primejdios, aproape la fel cu jocul cel de cărţi, când a pierdut tot şi a

câştigat mai mult decât tot, de pe urma lui conu Sachelarie, bătrânul deştept, cu poliţe şi citate latineşti…

Numai, la jocul acesta din urmă, mersul lucrurilor s-a schimbat de la capăt. A câştigat la început, pentru ca mai apoi să piardă tot.

I-a ieşit în cale o femeie.

Ileana era fată de clăcaş. Babele Călmăţuiului îndrugau multe poveşti fără temei, căci aşa e obiceiul babelor. Dar mă tem că aveau dreptate pe de-a-ntregul când clătinau din cap după fata asta voinică, mare, plină şi vânjoasă. Clătinau din cap babele, fiindcă Ileana nu semăna nici pe departe cu pipernicitul de taică-său, cum nu semăna de altminteri nici cu biata maică-sa, femeie de ispravă şi chipeşă nevoie mare în tinereţea ei, petrecută ca slugă în casa Sachelareştilor. În schimb, li se părea bătrânelor din Călmăţui că Ileana aduce şi la vorbă şi la mers, ba încă şi la sclipitul ochilor, cu răposatul conu Sachelarie, când era dumnealui holtei şi tot fugea de însurătoarea spre care-l ispitea cucoana mare şi boierul cel bătrân.

Din pricina bănuielii acesteia, nu s-a mirai nimeni în Călmăţui că Ileana a bocit cu mare sfâşiere de inimă când a auzit de moartea lui conu Sachelarie. Şi iarăşi nu s-a mirat nimeni când a plecat fata tocmai la Matca, să sărute mâna mortului, după cum se cuvine să facă un viu la sicriul unui răposat din neam.

Ş-apoi cine nu ştia că boierul se îngrijise de Ileana cum nu se poate îngriji omul de un suflet străin? Cine nu aflase că a dat-o pe mâna popei Grigorie, s-o înveţe buchi, şi i-a adus totdeauna câte un strai curat şi frumos, nevoie mare. ori de rite ori se abătea prin partea locului?

Numai un lucru n-au înţeles călmăţuienii şi nici că le-a fost dat să-l înţeleagă vreodată. Anume, pentru oare pricină Ileana a rămas tot slujnică ia curtea grecului, când ştia cu ce şurubăric hoţească a luat moşia de la boier.

Când a intrat poştalionul pe poartă, bătând amarnic din clopoţei, iar grecul a dat porunci să sosiringă argăţimea, să-l spuie că a ajuns stăpân şi să i se dea ascultare, Ileana nu era prin partea locului. Ea a aflat târziu de petrecutul trebilor şi a rămas încremenită. A vrut să fugă, a plâns, s-a zbuciumat şi toată noaptea aceea a stat cu ochii sticlind în întuneric, în vreme ce ţeasta capului îi hăuia de ameţeală, de suferinţă şi de ură.

Ea ţinea la conul Sachelarie cu toată curăţia şi neîncurcala inimii ei, fiindcă fusese bun cu dânsa şi n-a lăsat-o pe mâini străine, ci a aciuat-o aci la curte, în amintirea maică-sii, de-a trecut-o mai târziu la slujit şi i-a dat un rost pe lume şi un căpătâi unde să-şi lase capul.

Din ceea ce auzise de la slugi, a priceput că grecul e un om fioros şi care ţipă tare. Asta îi era destul ca să-l puie alături de chipul bun, de ochii blânzi şi de glasul duios al boierului. Iar din apropierea asta a ieşit un val odihnitor şi sănătos, doldora de o ură limpede şi dreaptă ca şi dragostea faţă de fostul stăpân.

Iată pricina pentru care a doua zi dimineaţă, când a ieşit Tache în cerdac şi a bătut din palme să i se aducă dulceaţa şi cafeaua, Ileana nu înţelegea cum are să deie cu ochii de el fără să-i arunce în cap tablaua cea grea de argint.

Dar privirea crâncenă a stăpânului s-a întors spre ea şi s-a luminat, ca într-o minune. Nu era o lumină tocmai curată, asta e adevărat, şi nici glasul nu era mângâios, cum era al lui conu Sachelarie, totuşi fata n-a dat de ceea ce îi povestiseră argaţii şi i-a părut că piatra de pe sufletul ei scăpătă repede devale.

Asta a ţinut numai câteva minute, până ce boierul a chemat-o după el în casă şi s-a năpustit la ea.

32 – Ghiceşte-mi în calea

Dar fata era deprinsă ele mult să se bată cu flăcăii îndrăzneţi şi cu mână obraznică. Oricât de vânjos era

grecul, Ileana avea picioarele destul de pietroase să le ţie strânse zdravăn şi să nu se lese răsturnată după pofta lui. Ba, când i-a venit bine, l-a răsucit ca pe-o şurubiţă şi l-a zvârlit cât colo, de-a scrâşnit sofaua sub el. A zbughit-o apoi spre uşă şi i-a strigat din prag:

— Apoi eu nu-s ţiganca, să mă batgiocoresacă fitecine… Iac-aşă!

Şi a plecat mândră şi răzbunată.

În urmă-i, grecul a rămas uluit. Era întâia oară în viaţa lui când nu avea o femeie pe care o voise şi întâia oară când o păcătoasă de ţărancă nu se supunea dorinţii lui. Şi-a părut lui însuşi aşa de umilit, încât, din senin, l-a înecat o ruşine cum nu simţise niciodată. Apoi sângele i s-a năpustit în faţă, l-au trecut gânduri fioroase şi, la urmă, bezmetic, a făcut praf ceaşca de cafea, cu pahar cu apă cu tot, înnebunit în mândria lui pe care nu i-o călcase decât un singur om în viaţă.

La dreptul vorbind nu ştia ce să facă. Lucrul care se întâmplase era aşa de neaşteptat şi aşa de nou încât îl năpădea râsul între răbufnelile lui de necaz şi de furie. Atunci, într-un târziu, a ieşit iar în cerdac, a bătut în palme să-i mai aducă o cafea şi s-a întors în odaie să aştepte. Curând, Ileana, li – niştită de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, a venit iarăşi cu tava de argint de-a pus-o pe măsuţă, Dar acum, Tache, lunecat în spatele ei a închis uşa cu cheia pe care a pus-o în buzunar.

— Acu să te judec…

— Giudecă-mă…!

— Cum ai îndrăznit tu să-mi dai brânei? Şi i-a trăsnit o palmă de i-a fulgerat obrazul.

Fata a încremenit. N-o băluse nimeni în viaţa ei. A pus mâna pe urma palmei, să-i potolească arsura şi a îngăimat:

— Ce dai, boierule?

— Ce dau? Palme dau! Şi i-a mai repezit două la şir,

mai tari, mai năucitoare. Atunci Ileana „s-a uitat crunt:

— Nu mai da, coane!

— Să nu dau?... Şi palmele lui Tache curgeau grindină...

Dar deodată n-a mai văzut nimic în faţa ochilor. \. văzut fel de fel de luminiţe ţâşnite în întuneric şi nu şi-a venit în fire decât trezit de alte rânduri de palme...

Şi palma llenii era de două ori mai voinică decât a lui...

Atunci grecul a început să urle. Slugile s-au adunat în goană pe la geamuri şi au prins să zgâlţâie uşa. Dar Taclie îl a-şi maiaducea aminte că a încuiat-o. Urla la slugi, urla la fată, înnebunit, fără înţeles, căutând ceva să dea în Ileana şi căznindu-se zadarnic să mişte jilţurile grele. A nimerit însă o măsuţă pe care a făcut-o ţăndări în picioarele felii.

Ileana a ţipat şi s-a prăvălit jos.

În vremea asta, slugile au scos uşa din ţâţâni şi au intrat, cu ochii holbaţi de aiurire şi nepricepere.

Grecul s-a potolit repede, cât îi trebuia să vorbească.

În câteva clipe poruncile i s-au împlinit şi, în văzul slugărimii din curtea întreagă, Ileana, dezbrăcătă în pielea goală, ţinută zdravăn de patru haidamani, a fost bătută cu frânghia udă şi cu vergi, până ce-aţi. şnit sânge pe tot trupul ei.

Leşinase de mult fala. Dar Taehe, cu ochii ieşiţi din cap, urla înainte: – Dă! Dă! Dă!...

Deodată s-a oprit, ca şi când ar fi plesnit o coardă în el. A dat afară slugile şi a rămas uitându-se la trupul acela sănătos şi mare, voinic şi plin, cu pielea brăzdată în sute ele vârci roşii ca un păpuriş de sânge. S-a învârtit de câteva ori în jurul ei, încet, de parcă n-ar fi vrut s-o trezească, apoi brusc, i-a răsucit spre el capul fără viaţă. Rânjea. A răsturnat-o brusc şi în clipa aceea, de sus până jos l-a trecut un fior bolnav şi tare, dulce şi putred, de n-a

mai putut să gândească nimic. S-a trezit deodată ca un om însetat de moarte în faţa unei găleţi pline cu apă rece. Trupul acesta aproape mort de la picioarele lui răzvrătise în el o chemare nebunească. Ţipa în carnea lui o chiuitură de bucurie puhavă şi otrăvită. Nu şi-a dat seama ce face până când s-a ridicat tremurând tot, clănţănind din dinţi, ca un apucat de friguri.

În vremea asta, fata s-a trezit. Voia să spuie ceva şi nu mai era în stare. Tremura şi ca încetişor, cu nişte ochi goi, care nu mai vedeau nimic. Nu mai vedeau în afară – dar înăuntrul ei vedeau bine. Şi fără îndoială că au văzut bine tot ce era să mai urmeze.

Ileana avea o carne prea sănătoasă pe ea şi prea multă tinereţe în carne, ca să nu se vindece repede de rănile bătăii. Grecul însă n-a cruţat-o nicio clipă. Se aprinsese în el o pornire fioroasă pentru trupul voinic, cald şi rotund al fetei şi se istovea ca un descreierat. Toată lunga lui reţinere de la o viaţă bărbătească obişnuită o cheltuia acum, de parcă voia să câştige tot drumul pierdut.

Dar potrivirea asta ele carne, care îl robea fetei şi-l vlăguia prosteşte, a frânat în el toată dârjenii de mai înainte vreme. Ileana nu cerea nimic. Se lăsa în mâna lui şi-l privea cu ochii închişi. Dar sub pleoapele acelea, grecul nu mai vedea şi nici nu ar fi putut să vadă ce chipuri se zbat şi ce ¿înduri tremură din când în când pleoapele.

Gândurile acelea au început să iasă la iveală mai târziu, când sănătatea lui Tache s-a poticnit greu în crâncene dureri trupeşti şi într-o nevolnicie soră cu prostirea. Atunci sluga a fiert buruieni întăritoare şi a ridicat glasul. Apoi, cu fiecare zi, glasul se făcea mai poruncitor şi mai rău, până în noaptea când i-a pus genunchiul voinic în gât şi i-a fulgerat în ochi tăişul cuţitului:

— Eu ţiitoare nu rămân. Ori îmi dai bună pace să mă duc cu cine vreau… ori mă iei de nevastă!…

Grecul abia mai sufla, zgâlţâit de frigurile lui şi de teama morţii. Începuse să-şi dea seama că nu mai poate trăi fără femeia asta şi Ileana n-a mai avut nevoie să stăruiască. A ajuns nevastă legiuită şi a fiert buruieni înainte, până ce un doctor, adus în grabă, a luat bolnavul cu sila şi l-a trimis departe, îngrozit de secătuiala în care ajunsese.

În urma lui. Ileana – duduca Ileana – a răsuflat uşurată. A luat puşca în spinare, a încălecat pe cel mai nebun cal din grajdul boieresc şi a dus trebile poşiei, cum n-a putut să fie pe lume un vechil mai priceput şi mai neîndurat.

Dar conul Tache nu s-a mai întors să stea la Călmăţui. Mai întâi a lipsit multe luni de zile până s-a fost pus pe picioare.

De la început a găsit curtea plină cu argaţi tineri, voinici şi aleşi pe sprânceană. Dar a găsit şi o Ileană, care nu mai semăna deloc cu cea lăsată de el la plecare. Era acum un zdrahon de femeie cu port de moşiereasă, care ştia ce vrea şi nu făcea decât ce ştia ea. Iar când conu Taehe a încercat să spuie o vorbă, i-a închis gura fără şovăire:

— Vezi-ţi de politica dumitale şi nu-ţi vârî nasul în trebile moşiei.

De atunci Tache a înţeles că trebuie să scoată din curtea Călmăţuiului toate ambiţiile şi ţi cruzimca lui. Avea cine să le înlocuiască şi a pornit cu ele în sat, pe haturile moşiei şi în cele trei tuiuri mai îngrozite ca oricând.

Căci grecul, umilit şi înfrânt în casa lui, umilit i înfrânt în trupul şi în ambiţia lui, şi-a înzecit lutatea fără de seamăn dincolo de zăplaz. Iar i ziua când a priceput că nevastă-sa, coana Ileana, [dovedeşte pornirile cele adevărate şi îşi trezeşte abia acum trupul la viaţă cu cine vrea şi când vrea, cu un flăcău voinic ori cu cinci vecini de moşie, Tache a prins cheag de ură în inima lui, fiindcă în

carnea lui nu mai avea ce prinde.

A ajuns o bestie de spaimă. A ridicat oamenii din Călmăţui cu jandarmii, rând pe rând, şi-i aducă la Tecuci ca să afle veşti despre nevastă-sa. Oamenii ţineau la sămânţa asta culeasă dintre ei. Înţelegeau şi îşi puneau lacăt gurii. Schingiuieliii nu mai aveau sfârşit. Ochii crunţi ai coanei llecnî au cercat să potolească nebunia, clar au făcut mă rău, pentru că Tache a început să lovească hoţeşte, fără nicio urmă de milă.

Oamenii n-au mai putut să îndure. Pară de 1 – vrătire a prins să vântuiască peste sate. Aţâţarea s-a întins ca un foc în mirişte deasă şi în toate colţurile au început să se puie la cale gânduri cu vărsare de sânge. În Călmăţui, cel puţin, se trăsese sorţii pentru purtătorul de cuţit. Şi. ca să nu dea; greş, s-au ales trei-deodată.

Dar, în mijlocul urgiei care creştea, grecul, încolţit de tot felul de temeri a vrut să-şi puie»

Înainte puşti ostăşeşti. Căpătase piuă şi învoirea asta, în ziua când s-a încovoiat pe jilţul lui din prefectură, înjunghiat de durerile măruntaielor putrezite.

Înnebunit de frica morţii, deodată a zvârlit clin mână toate armele nemilei lui şi s-a dat pe mâna unor doctori milostivi care au hăcuit în el toată răutatea… Şi fiindcă răutate era peste tot, l-au hăcuit tot, ca să-l potolească pentru totdeauna şi să puie o liniştire şi o pace binecuvântată acolo unde, de ani de zile, nu se mai ştia ce înseamnă în ceas tihnit şi o viaţă ferită de urgie.

Vestea a cutremurat cele trei tuiuri. Dar cutremurul care a fost în satele de pe moşii nu mai poate să-l încapă biata vorbă omenească.

De aceea, când s-a auzit că sicriul cu mortul a fost pus la tren şi vine, după dorinţa lui din viaţă, să fie înmormântat în Călmăţui, tot ce-a fost vrednic să umble în sătucul acela de clăcaşi năpăstuiţi, a pornit înainte, în gura Cosmeştilor să aştepte venirea trenului, care

dovedeamântuirea.

Ai fi zis că nu pot crede minunii şi că se duc înnebuniţi s-o vadă cu ochii lor, s-o pipăie cu mina lor, aşa goneau pe drumurile Ive. ştilor şi mai în sus, dincolo, spre Barcea şi spre Tecuci.

Iar noaptea, când au ajuns călmăţuienii la capătul podului de pe Siret, au găsit acolo furnicar de oameni, alergaţi din toate satele, din Ţigăneşti şi din Ungureni, din Griviţa şi din Mânjina. din sus, din jos, din răsărit şi din apus...

Trenul venea gâfâind... îl ascultau venind şi lebăteau inimile, de parcă ar fi fost una singură. A fluierat maşina scurt şi inima cea mare a tresărit. Apoi, deodată a ieşit ca un gândac negru dintre sălcii şi inima a stat pe loc

Cât a zornăit lung şi greu fierăria podului sub roţi, oamenii s-au strâns pe linie, fără să se gândească la ce vor şi la ce fac.

Mecanicul a fluierat odată, de două ori. Apoi, de nevoie, a oprit. Atunci a fost un iureş nebun de-a lungul vagoanelor, până au dat de cel cu sicriul. S-au năpustit pe fierăria închisă, s-o sfărâme şi s-o spulbere. Au deschis uşile grele şi nu mai vedeau nimic prin lacrimile de bucurie ţâşnite în prima clipă când au zărit cutia grea, lungă şi mare.

— Mă! Vedeţi dacă-i el!

Şi a fost de-ajuns, ca să sară capacul din cârligele şi din cuiele lui.

— Să-l vedem toţi...

Au sărit în vagon, l-au umplut. Se băteau ca nebunii:

— Daţi-l jos să-l vedem toţi...

Şi sicriul a coborât jos, între ei... şi – în sfârşit – măcar acum! – la picioarele lor...

Ce sălbăticie a fost atunci nu s-ar putea spune şi nici nu se mai cuvine spus. S-a vărsat acolo toată obida atâtor sute de inimi torturate, pentru că nu moartea sfinţeşte pe

om, ci omul sfinţeşte moartea…

Un călmăţuian a strigat:

— Mă frate-mio… să nu-i lăsăm să-l ducă la noi în sat…!

— Nu… nu…!

— 1 Nici la noi!… Nici la noi!… Nici la noi!

Şi toată lumea înnebunită, care binecuvânta moartea, blestemând mortul care o batjocorea, a început să urle ca în iad, uriaş şi hăuind ca haosu însuşi:

— Nici la noi!… Nici la noi!… f 436

Urletul lor umplea dealurile, luneca peste râpa Fureenilor în matca Siretului… şi se ducea chinuind lung, devale, odată cu apele Siretului, ca să spele, asemeni lor, drumul pe care călătoreau…

— Să-l lăsăm aici…!

— Ce să-l lăsăm aici… Daţi-l pe apă!

— Pe Siret…

Şi urletul a crescut până la cer:

— Pe Siret…

Cât ai clipi, cutia a fost smulsă din loc, a zburat pe sus, s-a rostogolit, hurducată şi învârtită de lovitura malului, până în apa bulbonaia, care bătea cu spume la cotitură. S-a înfipt în gol ca o săgeată neagră, a fiert apa după ea ca o gură care clefăie cu poftă… şi tocmai târziu, hăt, departe, s-a zărit ieşind deasupra, dusă la vale, la vale… pe calea de apă şi pe soarta rea…

Pe podul umblător de la Călieni, coana Ileana, vitează şi crâncenă, a mas trei zile şi trei nopţi în mijlocul apei, aşteptând să pescuiască sicriul blestemat.

Malurile erau înţesate de oameni. Toţi se juraseră să nu primească mortul pe pământ. Atunci femeia a aşteptat noaptea, a tăiat odgonul şi s-a lăsat dusă la vale cu sicriu cu tot, până ce a socotit că iese din făgaşul urii… Acolo, a tocmit o căruţă, a pus sicriul la mijloc, l-a acoperit în toate părţile cu saci de ovăz şi l-a trimis la curte, în Călmăţui, pe

drumuri ocolite şi pustii…

Azi oamenii l-au iertat. Ei uită uşor, pentru că durerea din trecut e blajină şi frumoasă. Face parte din poveste.

„Dar, pe mormântul lui Tache, o potrivire ciudată a făcut ca, mulţi ani după moartea lui, să i se înalţe o cruce care-i seamănă. Nu e crucea sfioasă a credinciosului, nu e crucea albă şi luminată a celui care a închis ochii în curăţie, ci e o cruce neagră de granit, imensă, ca o vedenie de spaimă, apăsătoare şi grea ca iadul cel cu smoală.

Nu e cruce. E umbra unei cruci. Apasă ca un munte peste mort şi îl blesteamă din toată înălţimea ei. Căci a umbrit-o astfel nu o voinţă anume, nici mâna întâmplării, ci parcă însuşi duhul negru al celui îngropat.

PEDEAPSA

Era tare plăcută ziua aceea ele primăvară. Se dezmorţise tot pământul şi aburea încetişor vab lumina limpede a soarelui, sub cerul curat, proaspăt, unde nu mai rămăseseră decât două-trei scame felbe de nori.

În sat, gospodinele începuseră a-şi diretica odăile şi se pregăteau de grijit pentru sărbători. Sfintele Paşti căzeau foarte devreme în acel an.

Tot omul era mulţumit, doritor de muncăşi binecuvânta pe Dumnezeu că l-a trecut în sfârşit peste prăpădul iernii care fusese mai năprasnică decât oricare alta. Chiar spuneau bătrânii că n-au apucat niciodată asemenea urgie. Iar dovada aveam toţi şi la îndemână, văzând ce puzderie e pomi degeraseră prin livezi.

Drept este că satul nostru nu-şi ţinea zilele din rodul pomăritului. Fiecare gospodar avea, pe lângă casa lui, o palmă de pământ, unde creşteau în voia lor câţiva meri, câţiva peri, nuci, vişini ori pruni. Uneori, omul n-avea vreme nici măcar să-i cureţe, iar câteodată îi lăsa nealtoiţi.

Dar copiii tot se bucurau de umbră şi de cele gorgoaze răcoritoare, iar pe timpul verii, până în toamnă,

nevestele tot aveau de unde scoate o strachină de chisăliţă ori un sac de poame pentru o pomană, ori de ţinut pe iarnă, uscate la soare pe acoperiş.

Astfel, degorarea atâtor copaci puşi pe rod, măcar că nu fusese o nenorocire prea mare, tot era o durere şi o pricină de gol în gospodărie.

Atunci s-au ridicat, cu greu cuvânt, părintele ion iţă şi domnul Crăsnaru, învăţătorul. Dumnealor amândoi se trudeau de multă vreme să arate sătenilor – că e o mare lipsă în gospodăria locului şi că lipsa aceea negreşit trebuie acoperită în vreun fel. Anumo, ziceau, satul nu are destui pomi roditori, iar cei câţi îi are sunt de soi slab, neputând ei să dea fructe destule şi aşa de bune cum s-ar cuveni la un loc şi un pământ prielnic.

De altminteri o şi dovedeau. Cele două livezi tinere, făcute de dumnealor în faţa caselor, erau o frumuseţe şi o bogăţie. Caisele cât pumnul, piersicile, cireşele gălbui, mai cât buricul degetului şi mai cu seamă merele, aduse de învăţător din susul Ardealului, arătau vădit ce ar putea să rodească pe toate dealurile noastre, dacă s-ar fi făcut un strop de cheltuială şi s-ar fi pus un strop de străduanie.

Numai că oamenii erau lăsători. Sau, poate, se gârceau la cei câţiva lei cât le trebuiau să cumpere puieţii, mulţumindu-se cu pomii buni-răi ce-i apucaseră din vechi.

Cum se vede, iarna cumplită era aşadar un rău, care putea să aducă bine. Ceea ce înţelegând sfinţia sa şi cu domnul învăţător au apucat taurul de coarne şi au purces a propovădui către gospodari să taie de îndată pomii uscaţi, înlocuindu-i cu puieţi de soi bun. Şi fiindcă mulţi din oameni nu aveau bani la îndemână ori se codeau să facă asemenea cheltuială din puţinul pe care l-ar fi avut, Banca Populară a dat împrumuturi cui a vrut şi cât a vrut, plătind ea de-a dreptul pepinierei, după înscrisul în pomi a fiecăruia.

Şi aşa, cu puţină vreme înainte de sfintele sărbători

ale Paştelui, şir întreg de căruţe intrau domol pe rohatca satului aducând puieţii pentru gospodari. Peste două zile, cam o mie de copăcei se ridicaseră subţiri, drepţi şi bine sprijiniţi în parii albi, din gropile făcute la vreme. Iar părintele şi cu învăţătorul s-au putut lăsa în voie, pe jilţurile moi din casa sfinţiei-sale, zâmbind fericiţi de osteneala care le amorţise mădularele, dar îmbogăţise satul de mâine cu atâta pomăt.

— Copiii mei din şcoală, socotea luminat domnul Crăsnaru, vor avea, când vor fi gospodari la casa lor, o mie de pomi încărcaţi de roadă bună. Asta, în bani, face cât cel puţin o mie de saci de grâu. Adică, e ca şi când le-am plănui o moşioară frumoasă cu pământ mănos. Dacă mai izbutesc a-i aduce şi la înţelegerea să facă stup de albine, pot închide ochii fericit că mi-am împlinit rostul meu dăscălesc…

Cu aceste zise, şi alte vorbe calde, amândoi au început a face planuri mari pentru viaţa de mâine a satului, viaţă pentru care îşi marinaseră, şi unul şi altul, toţi anii lor amărâţi şi trudiţi.

pentru care pricină, la asemenea pornire bună nu voise a fi părtaş în niciun chip moş Ion Iorga bătrânul sfătos şi duhliu din capul satului.

Într-adevăr, moş Ion era un om ciudat. Gospodar cuminte, dar nu prea avut, lupta destul de greu cu nevoile unei case împovărate şi amărâte. Nevasta nu-i făcuse. copii mulţi, e drept Decât, pe cei care-i avea, moşul a înţeles că dator să-i crească frumos, cu rost şi cu carte Pentru asta, în căsuţa curată dinspre Vadul Ungurului, lampa ardea mai târziu decât în vecini Pe corba odăii de şedere vedeai cărţulii do to felul şi care mai de care cu filele mai umblate iar pe masă, călimara de sticlă nu ajungea niciodată să aibă cerneală uscată pe fund.

Îi plăcea grozav cartea lui moş Ion. Şi-i luă plăcea să tragă cu coada ochilor peste ochelari la dreapta şi la

stânga unde şedeau flăcăi aşii plecaţi deasupra altor cărţi.

— Hrană şi asta. Ba, parcă mai dulce decât cealaltă, cea pământească, pentru că o poţi mistui îndelung, iar gustul ci cel bun îţi rămâne o viaţă în gură!

Aşa gândea dumnealui, uneori o şi spunea. Decât, nu se mărturisea bucuros orişicui. Asta venea de acolo că unii oameni îi luaseră în glumă patima de citit, măcar că fiecare asculta în mare mulţumire poveştile cele multe şi minunate ce 1< spunea moş Ion Iorga, când era stârnit.

Numai că, patima cititului a avut şi-un cusur. L-a despărţit încetul cu încetul de oameni şi de înţelegerea lor. Căpătase alte lumini mai bune decât H sau numai îşi închipuia că} e capăt –, Dumnezeu ştie.

Învederat că, în multe şi mărunte împrejurări, moş Ion judeca altfel decât ceilalţi. Alai cu seamă de oamenii tari şi înstăriţi se depărtase dumnealui, socotindu-i cam nevrednici de starea lor cea bună. Ceea ce nu înseamnă că bătea prea mult de partea celor peste măsură de nevoiaşi. Acelora le găsea cususruri şi mai grele, zicând că-şi merită pe deplin soarta de vreme ce nu ştiu şi nu nimeresc o cale a folosi bunurile lui Dumnezeu de pe pământ şi drepturile date de el omului.

— Ai două picioare să umbli, ai două mâini să le pui la felurite meşteşuguri, ai ochi să vezi, urechi să auzi şi minte să înţelegi, iar tu trăieşti pe loc şi în nesimţire, ca băţul de răchită pus de mine în nămol, la marginea pârâului. Te mulţumeşti a creşte. Apoi, frate, ce-ţi mai priesc darurile lui Dumnezeu? Zvârle-le măcar şi strigă la cer: „Dă-le altuia, Doamne, că eu n-am ce face cu ele, mi-s povară”. Şi atunci stăpânul, Cel de-sus, le-o lua şi-o înzestra pe altul mai bine, care acela o şti să le folosească şi să aducă prin asta mulţumire cerului.

Asemenea cuvânt lipsii de blindete nu putea stârni prietenie. Astfel, moş Ion nu era iubit pe măsura anilor şi-a judecăţii lui. Ştiind asta, nici dumnealui nu se dădea în

vânt după oameni, ci tot mai mult se ferea de dânşii neluând parte la devălmăşiile obşteşti.

Dacă părintele se mirase că moş Ion n-a venit şi el cu ceilalţi la cumpăratul puieţilor, nu înseamnă că sfinţia sa era neştiutor de meteahna gospodarului şi ţinerea lui deoparte. Dar la asemenea om harnic şi cu pricepere în tâlcul treburilor nu te aşteptai să nu înţeleagă mal repede ca oricine rostul însemnai al pomilor roditori.

Moş Ion Iorga s-a plimbat o săptămână întreagă prin livezile cele noi. S-a uitat îndeaproape la un copăcel, i-a mângâiat coaja, a ciugulit o fărâmă de ţărână rămasă pe ea, apoi a trecut la altul şi la altul, punând stăpânilor întrebări de tot felul.

Dar în Duminica Floriilor, omul şi-a încărcat în căruţă merinde pentru drum lung şi a pornit încotrova, nespunând nici măcar un cuvinţel de lămurire.

Două săptămâni a lipsit. Când s-a întors, după Duminica Tomei, copacii aveau mugurii crăpaţi. Moş Ion a mai dat o raită pe la livezile Oamenilor şi toate şi-au urmat rânduiala obişnuită de-a lungul primăverii, peste vară? i până au pornit negurile toamnei să se prelingă peste văi.

— Numai dumneata, moş Ioane, ai rămas fără pomi… i-a zis odată cu mustrare dulce părintele Ioniţă, când l-a încrucişat pe o hudiţă din dealul lui Boboc, pe unde bătrânul îşi avea drumul către vii.

— Numai eu, sfinţia ta, a încuviinţat el încetişor şi oarecum încăpăţânat.

— Apoi de ce, moş Ioane? Crezi că-i mai bine aşa?

— Cred, părinte, precum spui. Altminteri aş fi fost şi eu cu zorul să aduc negreşit puieţi, oricum s-ar fi nimerit şi de unde aş fi apucat. Dar acum, mă întorc şi întreb pe sfinţia-ta. Nu-i mai bine să asculţi vorba *Scripturii* când zice: „Gura bună se hrăneşte din dulceaţa ei”? Adică, nu-i mai de haznă să rabd şi să fac lucrurile la vremea lor şi după şartul lor întreg, în loc să mă pripesc?

— Nu înţeleg de care pripă e vorba, moş Ioane.

— Apăi, părinte, cade-se oare să alerg în greşeală pentru ca să câştig un an, când pomul pe care-l pun e pentru o sută-două ori trei sute?… Nu-i mai chibzuit să nu-mi primejduiesc osteneala şi banul?

— Iaca tot nu înţeleg, moş Ioane, măcar că mă trudesc a pricepe. Primejduirea n-o văd, o dată ce toţi pomii săditi s-au dovedit a fi sănătoşi, dând muguri la vreme şi înfrunzind la vreme. Totul cu totul şi n-ai număra mai mult de cincisprezece puieţi uscaţi. Şi aceia, pesemne nu din vina lor, cât din cine ştie ce cusur al pământului ori a dibăciei cu care au fost puşi.

— Drept e cuvântul sfinţiei-tale, părinte. Dar nici al meu nu-i strâmb, măcar că bate calea alături de sfinţia-ta. Decât, socoata mea a fost mai vicleană şi anume, m-am întrebat ce are să se întâmple cu tot pometul satului peste zece ani, când or fi anii buni şi copacii în plină roadă.

— O parte o să se mănânce în sat, o parte o să ia calea spre careva târguri, iar de-o fi atâta rod să n-avem negustori pentru el facem un cuptor de uscat fructe ori tragem din ele marmeladă şi alte dulciuri, precum se obişnuieşte în locurile cu oameni gospodari şi luminaţi.

— Pricep. Chiar aşa m-am gândit şi eu. Mai dles văzând că rumânii au sădit cu toţi acelaşi fel de mere, acelaşi fel de pere şi acelaşi fel de caişi ori pruni. Dar ia să zicem că vine unul cu mere de alt soi mai bun şi pere mai frumoase. Cine o să aibă mai multă căutare şi preţ mai bun?

— Ai Mată dreptatea, moeioanf. Numai căi noi, şi eu şi dom’ Crăsnaru, ne-am ostenit mult până am aliat care pomi merg bine la noi şi care-s acei să le priască mai deosebit preţul. Adică să dea venit mai bun. De pildă mere creţeşti sunt berechet prin partea locului. De aceea noi nu ne-am gândit la mere creţeşti, tocmai pentru ca ale noastre să aibă preţ mai mare. Că or fi şi soiuri mai alese,

se poate. Dar acelea sunt gingaşe şi nu se ştie de îndură traiul pe meleagurile acestea şi în pământul acesta.

— Apoi tocmai aici e vicleşugul meu, părinte. Eu m-am juruit să aştept până ce-oi nimeri soiurile cele mai bune pe care să le rabde locurile acestea. Iar până când nu le-oi alia, pomi nu pun. Că n-am grabă.

Părintele Ioniţă ar fi fost grozav de doritor să auză cam cum anume o să afle moş Ion Iorga soiurile cele bune de pomi potrivite pentru satul nostru. Daitruda l-a dat de necaz. Bătrânul îşi mângâia încetişor firele mustăţilor tufoase şi albe sub care flutura uşurel un sfert de zâmbet subţire şi răutăcios.

Iar ochii cenuşii şi-au ascuns de tot micimea lor rotundă şi tare între creţurile pleoapelor şi în dosul hăţişului aspru din sprâncene. Nu voia să spuie nimic. Era pornit şi vrăjmăşea pe toată lumea, pentru că aceea tot mereu încerca să nu-i îngăduie a fi altfel şi deasupra ei. De-o pildă, ca acum, părintele. Iar moş Iorga se bucura de mai înainte de ziua când, la cea dintâi roadă a pomilor ce-i va pune, s-o abate la preot acasă, ducându-i pe tipsie mere, pere şi caise mai mari, mai frumoase, mai aromate decât puteau ieşi din livada sfinţiei-sale.

Şi-a mai trecut o iarnă, şi-a mai trecut o vară» Estimp moş Ion a tot săpat şi limpezit locul clin livadă. Era pe-o coastă acela. O coastă cam în piept, pe care şuruirea ploilor repezi lăsa direşi adâncea mâncături. Din sus de tot, lângă gardul lui Toader Frunză şi spre livada lui Costache Toma, moş Ion a săpat un şanţ de câteva liârleţe. Întărindu-i malurile cu ţăruşi zdraveni, între care a împletit uscătură rămasă şi găteje. Şanţul era sortit să culeagă şiroaiele de apă din deal şi să le ducă spre o groapă mare, croită în colţul din sus al livezii unde se învecina cu hudiţa. Şi acolo, adică în hudiţă, a durat un fel de ridicătură care să îndoape apa spre groapă.

— Vezi tu, Ghiţă tată – lămurea moşu' lui ficioru-său

cel mic – aici strângem apă să întârziem uscăciunea, dar totodată ferim şi livada s-o mănânce şiroaiele. De ce să lăsăm bogăţia asta de apă să se ducă la râpă când ne-o aduci Dumnezeu singurel în ogradă? De aici o purtăm pe urmă cu cofele, ori prin şanţuri toată livada, până jos, la prispa casei. Ca să ţie mai mult, s-a< cuveni să zidim groapa ori s-o facem cu ţiment – aşa cum am văzut eu în ograda lui conu Iancu. Mnealui zicea că acela-i havuz, dar tot groapă se cheamă, măcar că era cu ţiment. Acu noi n-om putea-o face la fel. Aceea-i treabă boierească şi-i prea scumpă pentru punga noastră sleită de pitaci. Om face numai alt vicleşug cum am văzut în deal, unde a fost vatra satului din vechi. O lipim, tată, cu lut de cel bun, gros cam la două degete, iar pe urmă înfundăm groapa cu crengi verzi şi jejji, de-i dăm foc să ardă năduşit. O facem, cum R-ar zice, ca o oală mare, ca un fel de chiup. Apa tot are să se strecoare prin pereţi, clar mai pe sponci. Vasăzică aşa ţine răveneală mai multă vreme pe dedesubtul grădinii… Şi asta trebuie…

După ce a isprăvit cu groapa, a început a brăzda livada şi a o alcătui într-un fel de trepte largi. Aducea pământul la nivel, cât era îngăduit de clinul urcuşului, şi oprea căderea mai jos cu câte un gard ucean de nuiele. Astfel, costişa înaltă şi pieptişă s-a preschimbat într-un fel de scară cu trepte late, unde fiecare era la nivel de păstra apa şi n-o mai scurma ploaia.

— Acu, tată, mai avem de făcut gropile şi-am isprăvit! încheie moşul spre toamnă, înainte de culesul popuşoarelor.

Şi toată iarna aceea câtă a urmat, gropile au stat căscate spre viforniţă şi zăpadă, de-au colindat toate vânturile prin ele şi toţi nămeţii spulberaţi de peste dealuri…

Acum satul nu mai putea de nerăbdare să vadă pomişorii lui moş Ion. Mai ales că gropile dumisa-le nu

erau gropi mici de-un pas, cum ştia toată lumea că se cade pentru sădire de copaci. Iar bătrânu’] când l-a întrebat unul mai clonţos:

— De ce faci gropile aşa de mari, moşule? Nu-i nevoie 1 – a răspuns puţintel zbârlit, dar şi puţintel râzăreţ:

— N-o fi nevoie, băiete, numai că e pe măsura vredniciei…

Ceea ce, la drept judecat, era un fel de vorbă în vânt, fiindcă n-avea nicio noimă. Cel puţin aşa erau încredinţaţi toţi în cap cu dom’ Crăsnaru, învăţătorul.

Când au prins a se dezmorţi dealurile, iar soarele a săltat vesel peste necuprinsuri, să facă semn de departe berzelor şi lăstunilor ca să vie, moş Ion s-a mistuit într-o bună noapte în fruntea a zece care luate cu chirie din sat, având tot omul poruncă să-şi aibă în traistă mâncare pe şase zile şi în corlată sacsana zdravănă de nutreţ pentru vite.

Când s-a întors, nu i-a prins de veste satul. Plecase în sus şi a venit pe jităria din vale. Cum s-ar zice, făcuse ocol pe unde l-o fi făcut. Oamenii luaţi cu dânsul au spus mai târziu că trecuseră pe la vreo trei-patru pepiniere, fără să ştie prea limpede unde sunt şi cum le zice. Limpede nu le era acestora şi satului întreg decât un lucru: moş Ion adusese pomi, dar îi aduse cu pământul lor la rădăcină, fiind aceia pomi crescuţi bine şi mai înaintaţi decât toţi cari se aflau acum în sat.

Vasăzică, nu va fi nimănui de mirare aflând că-n a şaptea zi sub sară, livada lui moş Ion Iorga era încheiată cu toţi pomii la rând, puşi ca ostaşii, cu tulpinile sclipind albe după văruiala cu lighene mari de pământ la rădăcină şi cu paznic neîndurat care se plimba din treaptă în treaptă, ca şi când n-ar fi avut să ţină numai sărna de hoţi şi răi, dar să pândească până şi umflarea tainică şi înceată a mugurilor sub învelişul lor lucios şi cafeniu de iarnă, semuitor cu aripile tari ale gângăniilor de iarbă.

Îngrijiţi cu o răbdare neînchipuită, săpaţi la rădăcină, gunoieţi la timp, udaţi zi de zi, pomii au înfrunzit, au înflorit şi au făcut roade din primul an. Dar moşneagul le-a rupt pe toate, spre marele necaz al babei dumisale, care, femeie nepricepută cum era, n-a priceput pentru care cuvânt trebuie să-şi lipsească gura ştirbă de niscai gorgoaze şi chisăliţe bune.

Decât, în fiecare copac tot a lăsat moşneagul, câte două fructe, nu de alta, dorea să le vadă cum arată…

Şi le-a văzut. O frumuseţe de poame. Aşa de frumoase că nu s-a putut învinge când le-a socotit coapte să nu le ia în buzunar şi să le arate ciurdei oamenilor, într-o duminică la horă. Apoi, după ce a gustat ca pe-un dulciu neasemuit pizmăşia neascunsă a vecinilor, a purces către casa sfinţiei sale, unde venise şi învăţătorul, „ca să-i întrebe, în treacăt, dacă ştiu ’mnealor cumva cu fel de nume româneşti ar fi la astea, care le zice *rinelode*… şi nu mai ştiu cum…1

A trecut încă un an-doi şi livezile au intrat mai toate pe rod. Bineînţeles, a lui moş Ion era în frunte. Oamenii îndeobşte vindeau poamele cu căruţa şi cu sacul. Moş Ion le vindea cu kilogramul şi cu lădiţa. Până la urmă, tot moşneagul câştiga mai mult, măcar că în fiecare primăvară, la scuturatul florilor, fie anul cât de bun, el rărea aşa de mult rodul pe copaci, încât oamenii începuseră a-i bănui tăria de minte.

Dar acum, îmboldit de izbândă, bătrânul s-a hotărât să-şi întindă livada. A făcut încă una dincolo de deal, unde avusese o pârloagă de vio teras. A muncit pământul la fel, a adus copaci la fel. Numai că de astă dată i-a sădit micuţi, cum îi aducea toată lumea.

Şi până să dea la rod, nu s-ar mai fi întâmplai nimic. Timpul trecea neted şi bun ca în toată vremea şi în tot locul, unde şi când aşezările sunt cuminţi, făcute după chibzuiala de totdeauna a lumii. Numai că, într-o bună zi

de primăvară, moşneagul a zărit urme ciudat în livada lui.

Cinci s-a uitat mai de-aproape, a văzut alţi pomi în locul color pe care-i pusese el.

Atunci moş Ion a trecut prin cumpeni grele, neasemuite. Pomii săi cei de soi bun fuseseră furaţi, iar în locul lor meri şi peri de rând că ai tuturor celorlalţi din sat.

Moş Ion a stat câteva zile amărât şi înerincenal împotriva răutăţii oamenilor. Înţelesese dintr-odată multe şi multe mărunţişuri cari în trecut se păreau numai năzăreli. Mai înţelesese c-a doi ani de zile a fost râsul satului, care îl aştepta la rodul pomilor să-i vadă uluiala şi furia.

N-a spus însă nimănui o vorbă. A început doar a colinda prin livezile altora, făcându-se că nu. ştie nimic şi că n-a băgat nimic de seamă. A cercat să ghicească pomii cei de soi din vecini şi i s-a părut a găsi pe ici pe colo câte unul din câţi avusese în livada cea nouă. Dar nici întemeiat nu era, nici inimă să purceadă vuiet n-a avut. Atunci, în cea dintâi duminică după sfânta slujbă de la biserică, a cerut îngăduinţa sfinţiei-sale să cuvinteze către oameni şi le-a zis:

— Fraţilor şi dumneavoastră gospodari, lată cuvântul meu pe care doresc a vi-l spune şi a mă spovedi ca la creştini şi megieşi ce-mi sunteţi. Aflaţi astă faptă şi întâmplare plină de păcat. e\Tişte flăcăi mehenghi de la noi din sal, au făcut u noi o şagă năstruşnică. De haz este care nu se mai află. Dar asta ar fi bine că şi lui Dumnezeu place veselia oamenilor. Numai că prea curând n-n mai fi prilej de veselie ci de întristare şi căinat, când or ieşi luminile adevărate dându-se ele pe faţă chiar fără voia noastră.

Iată, eu, mă ştiţi că nu-s om vorbăreţ. Spun puţine clin câte ştiu şi mai puţine din câte mă dor.

Dar acum a venit vremea să vă spun una, care o să vă mire pe unii, iar pe alţii o să vă supere.

Unii oameni ştiu că am făcut şi eu o livadă ca toţi

megieşii mei. Dar mai ambiţios, cum sunt, am făcut o livadă cu pomi de soi, care nu se mai află alţii la fel în părţile noastre. Una lume a văzut ce roadă am şi nu s-a prea bucurat că i-am rămas. Altă lume a poftit să facă la fel cu mine, dar n-a avut putere şi s-a lăsat păgubaşă. Dar, iaca, eu am avut trufia să mai întocmesc o livadă şi tot omul, văzând aşa cutezanţă, a înţeles că iar voi ridica pomi de soi, cu rod scump şi aducător. Drept care într-o noapte, două ori zece, Dumnezeu ştie, au viclenit – cari ar fi aceia – şi mi-au scos pomii cei tineri de soi, de-au pus în loc pomi cum are oricine dintre dumneavoastră.

Am văzut şi mi-am zis: bună treabă şi isteaţă. Dar fără primejdie nici asta nu-i. Că, iaca, mă întreb acum, şi vă întreb şi pe dumneavoastră, ce are să se întâmple peste doi-trei ani când pomii or intra pe rod? Ai să vezi în livadă la cuscru cutare un măr de soi şi ai să înţelegi numaidecât că-i furat de la mine. Vasăzică, toţi pomii mei or să înceapă a grăi pe limba lor, ca şi când ar spune cu fiecare gorgoază: Şi eu sunt de furat, frate-meu, şi pe mine tot de la moş Ion m-a furat. Apăi frumos a fi asta? Şi plăcut a fi asta, întrebuvă? Acu una lume ar putea întoarce aşa: ia lasă-mă uncheşule în bună pace, că de unde ai cumpărat dumneata puieţi puteam să-i cumpăr şi eu… Bun răspuns. Dar numai un cusur are. Nimeni nu ştie de unde vin pomii mei cei noi. Numai eu ştiu şi cu băietul cel mare. Dar, lui să zicem că hoţii ar şti-o şi pe asta. Mare lucru tot n-ar fi, pentru că asemenea pomi nu trăiesc pe locurile noastre decât dacă-s crescuţi cum ştiu eu şi cum am făcut. Păi de ce credeţi dumneavoastră că am aşteptat eu atâţia ani, de n-am pus livada odată cu ceilalţi. Să vă spun: pentru că eu am dus pământ de aici, acolo, la pepinieră. şi în pământ de-al nostru i-am crescut, să le fac deprinderea de mititei. Iar din pricina asta dintr-o sută abia am căpătat vreo patruzeci, că nu-i şagă a nu-i da copacului ţărâna care-i prieşte lui.

Dar, hai să zicem că nici asta n-ar fi dovadă limpede, măcar că orice om priceput ţi-o spune-o. Pomii mei tot au să spuie de unde sunt, fiindcă eu am avut grijă să crestez pe coaja lor, undeva, cu cuţitul: „Furat”. Acu nu se vede, că-i coaja tânără, dar cu tot anul care a trece, coaja are să se desfacă la buchile mele şi pe cât or creşte copacii, pe atât o creşte şi vorba „Furat”. Cum de altfel se şi cuvine, fiindcă intrând şi pe rod şi înmulţindu-l cu tot anul, furătură mai mare o fi şi mai însemnată.

Văd că şoşotiţi între ’mneavoastră şi înţeleg că amarnic îi căinaţi pe hoţi. Că or sta bieţii de-acu încolo numai cu ochii zgâiţi la coaja copacului şi le-o tremura într-una inima cea păcătoasă aşteptând să vadă unde crapă vorba cea de ruşine şi de adevăr.

Apăi, fraţilor şi gospodarilor, îmi pare rău de ei, dar n-am ce le face. Ar fi cu cădere să-mi pară rău şi de sufletul meu că am păgubit, de vreme ce ei au făcut faptă înadins să-mi aducă pagubă.

Dar, iaca, se întâmplă minunea să nu fie aşa! Adică pedeapsa care o să le vie lor mă împacă şi-s gata să-i iert! Ştiţi de ce spun asta? Perii” u că, măi oameni buni, cu adevărat vorbind s-ar putea să se potrivească socoteala altminteri îi cu mare haz, pentru că eu, fraţilor, n-am spus nimănui că am pus pomi de soi ales şi în livada asta nouă. A crezut lumea aşa, neînchipuindu-şi, din pidosnicia ei şi din pl/muiată, că aş putea face şi altminteri. Dar eu, fraţilor şi gospodarilor, aş putea să mă spovedesc vouă în faţa altarului cum ne aflăm, că n-am pus pomi de soi. Ba nici măcar din cei de care aveţi dumneavoastră, care şi ei sâni foarte buni şi mănoşi. Am pus copăcei sălbatici, nealtoiţi de fel, măcar că păreau aşa pentru cel nepriceput. Aşa că, astăzi, fără voia şi fără vina mea am ajuns păgubaşul-lioţ, că adică eu cel furai sunt cu folosul şi cei care m-au furat cu ponosul şi paguba…

De aceea, vă rog. care de aici sunteţi cu pricina şi

care cunoaşteţi pe unii ce nu-s aici, spuneţi-le, stau gata să întorc paguba făcută cu neştiinţă şi să plătesc adăugirea de preţ pentru altoaie. Să vină fiecare la mine, să-mi arate câţi copăcei mi-a pus în locul celor pe care mi i-a scos şi-l despăgubesc în cinste. Sau, dacă nu i se pare truda mare. la toamnă ori ia primăvara ce vine, când e timpul lucrului la pomi, să-i mute la loc. Eu m-oi face că nu văd şi Dumnezeu ne-o ierta pe toţi pentru păcatul făcut. Pe mine pentru că n-am ştiut, pe ei pentru că la asemenea furt e şi-un strop de frumuseţe, de vreme ce le-au fost aşa de dragi pomii şi roadele de la Dumnezeu lăsate, că neavând putere de bani ori de minte, aşa de tare au râvnit la mai bun, până ce au greşit cu pasul peste hotarul îngăduia ţii.

Iaca. fraţilor, gospodarilor, asta am avut de spus. Şi vă rog să iertaţi dacă din cunoaşterea lucrurilor, am adus un strop de ainărală cuiva. Am vrut şi eu să râvnesc la mai bine. Adică să întâmpin azi cu o amăreală puţintică – vasăzică din vreme – alte amărăli mai mari pe care le-ar fi avut una lume!

H „JSsstfel încheind, a struţat îcpăna din Icoaosfasi făcându-şi cruce evlavioasă, s-a închinat în faţa sfinţiei sale şi a păşit mândru, răzbunat, spre ieşire, pe cărăruia din mijlocul bisericii, de unde femeile deoparte şi bărbaţii de alta s-au tras încetişor spre străini.

Până în toamnă, măcar că vara a fost ploioasă şi prielnică peste măsură, pomii, peste o sută de copăcei s-au uscat în livezi… Care din omidă, care din muşchi verde… cară fără pricină…

— Iaca aşa mor unii dintr-o slăbiciune, zicea moş Ion, ca să mângâie chipurile pe gospodarul păgubit când bătea livezile şi nimerea încă pomi pierdu U.

V

XXXVII XIX

cronologic asupra ediţie

POVESTIRI CU PRUNCI ŞI CU MOŞNEGI

Spre stea au călătorit 3
Duşmanul trenului 2J
Meteahna coanei Dora... 3C
Moş Drăgan milogul 48
Balaurul din iezătură 57
GHICEŞTE-MI ÎN CAFEA
Ghiceşte-mi în cafea g3
Dispariţia lui Max Edelstein... Depou de jo.5 maşini agricole11 „La încercarea puterilor” sau alegerea omului de neom... jgg
Scrisoarea unui mort iy9
Seria „Tăchiţă Cantemir”... 212
Fiica Spiritismului 003
Şijaimeceti cumplita,».
ul din America
Crăciun specific naţional. Moş Iun Costea bea. De ce?
BĂTAIA
Bălaia
Ghetele lui Năstasă.
Scrisoare.
Cravata...
Dintr-un salben. doi Platon hagiul.
Îmi câştig pâinea
Scrisoare de Crăciun Taşa cu trei tuiuri Pedeapsa
Lector: ECatenită Vakàlu MGA Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Apărut 1372. *Tiraj 47.460 ex. Broşate 4S.9C0* ex. *Legate*! *h 1500 ex. Hârtie ziar de 50 g/m1. Format* 700X920 32. *Coli ed. 21, 15. Coli tipar* 16.25. *A. nr. 8200/1972. C.Z. pentru bibliotecile mari*

Tiparul executat sub comanda nr. 20.382 la Combinatul Poligrafic „Casa

v. i. popa

«Prin ce întîmplare, din materialul uman, din care s-au plămădit oamenii Renașterii, într-o epocă de indiviziune a artelor, cînd aceeași mînă știa să zugrăvească, să cioplească marmora, să lucreze metalul prețios în fire horbote, să înstrune lira sau să ridice fortărețe pe Viale dei Colli pentru a apăra Florența Mediciilor — prin ce întîmplare, din acest material de mult diferențiat, natura a creat fragila statuetă a moldoveanului nostru subțirel și incandescent ca un arc voltaic? D. Victor Ion Popa s-a coborît din Bîrlad și, dacă a adus cu dînsul trei nume, e unul din rarii ce nu le-a uzurpat: căci ce n-a făcut pînă acum acest om al Renașterii în care să nu fi fost Victor prin realizare și Ion prin autohtonicitatea

E. LOVINESCU

editura minerva